F. ŚLIWIŃSKI

ORGANIZACJA SZKOLNICTWA W POLSCE WSPÓŁCZESNEJ

PODRĘCZNIK DLA KANDYDATÓW DO ZAWODU NAUCZYCIELSKIEGO

WYDANIE TRZECIE
ZNACZNIE ZMIENIONE I ROZSZERZONE

K S I Ą Ż N I C A - A T L A S
ZJEDNOCZONE ZAKŁADY KARTOGR. I WYDAWNICZE
TOW. NAUCZ. SZKÓŁ ŚR. I WYŻSZ., S. A.
LWÓW — WARSZAWA
1 9 3 2

F. ŚLIWIŃSKI

ORGANIZACJA SZKOLNICTWA W POLSCE WSPÓŁCZESNEJ

PODRĘCZNIK DLA KANDYDATÓW DO ZAWODU NAUCZYCIELSKIEGO

WYDANIE TRZECIE
ZNACZNIE ZMIENIONE I ROZSZERZONE

K S I Ą Ż N I C A - A T L A S
ZJEDNOCZONE ZAKŁADY KARTOGR. I WYDAWNICZE
TOW. NAUCZ. SZKÓŁ ŚR. I WYŻSZ., S. A.
LWÓW — WARSZAWA
1 9 3 2

2229

Zakłady Graficzne Ski Akc. Książnica-Atlas we Lwowie.

Przedmowa.

Pierwsze wydanie „Organizacji władz szkolnych i szkolnictwa w Polsce Odrodzonej“, które ukazało się w druku w r. 1928, miało na celu głównie przegląd ustawodawstwa szkolnego w pierwszem dziesięcioleciu odrodzonego Państwa Polskiego.

W wydaniu drugiem z r. 1929 uwydatniony został przedewszystkiem zarys ustroju władz szkolnych i szkolnictwa wszystkich stopni z punktu widzenia potrzeb kandydatów do zawodu nauczycielskiego.

Wydanie trzecie ukazuje się w chwili dla szkolnictwa polskiego przełomowej. — Uchwalona przez ciała ustawodawcze ustawa o ustroju naszego szkolnictwa winna być wprowadzona w życie w ciągu najbliższych lat sześciu. W tym okresie czasu będą obowiązywały, częściowo przynajmniej, dotychczasowe przepisy o organizacji szkolnictwa. — Również organizacja władz szkolnych ulegnie najprawdopodobniej daleko idącym zmianom na podstawie ustawy o pełnomocnictwach dla Prezydenta Rzeczypospolitej. — Jest to zatem moment dla nowego wydania książki o organizacji szkolnictwa w zasadzie niekorzystny. — Jednakże w okresie przejściowym, utrudniającym orjentację w aktualnym stanie rzeczy, tembardziej okaże się potrzebną książka, zawierająca informacje zarówno o nowych zasadach ustroju szkolnictwa, wprowadzanych stopniowo w życie, jak i o przepisach dawniejszych, których moc obowiązująca jeszcze nie wygasła.

Szczegóły mniej ważne i pozbawione obecnie aktualności zostały w tem wydaniu pominięte. Zmieniony przytem znacznie układ materjału i wprowadzone w tem wydaniu podtytuły ułatwią niewątpliwie lekturę i utrwalenie w pamięci wiadomości najistotniejszych.

Autor.

Uwagi wstępne.

Zrozumienie potrzeby wychowania i kształcenia młodych pokoleń sięga niewątpliwie początków istnienia rodzaju ludzkiego. Wiadomości o rozwoju i stopniowych przemianach poczynań wychowawczych szukać należy w historji kultury narodów, a w szczególności w historji wychowania. Wyrazem ogólnoludzkiej potrzeby doskonalenia wstępującego w życie człowieka są zabiegi wychowawcze rodziców i czynności wychowawczo-kształcące osób, poświęcających się zawodowi nauczycielskiemu.

Wychowywanie i kształcenie młodzieży odbywa się bądź indywidualnie pod okiem rodziców, względnie nauczyciela, bądź też zbiorowo w grupach, kompletach, klasach i zakładach pod kierunkiem wychowawców i nauczycieli. Emanacją wychowania zbiorowego jest szkoła — pierwotnie bez określonej formy organizacyjnej — w której pedagog sam decydował o treści i sposobach nauczania oraz metodach wychowawczych. Z biegiem czasu szkoła pierwotna przekształcona została w instytucję zorganizowaną, funkcjonującą według zasad, uświęconych tradycją, względnie określonych w obowiązującym ją statucie. Statut szkolny obejmował albo jedną tylko szkołę, albo częściej wszystkie szkoły danego typu, niekiedy nawet szkoły tego samego typu w kilku państwach, związanych ze sobą wspólną kulturą.

Do 18. stulecia szkolnictwo nie było nigdzie wyraźnie zespolone z organizacją ogólno-państwową. Wpływ państwa na wychowanie szkolne, zapoczątkowany w 18-ym wieku, wzrastał w ciągu 19-ego stulecia w szeregu państw coraz bardziej, a po wojnie światowej stał się niemal zasadą powszechnie uznaną i stosowaną. W związku z coraz silniejszą ingerencją państw nowoczesnych w sprawy wychowania szkolnego pozostaje rozbudowywane stopniowo ustawodawstwo szkolne, normujące organizację szkół wszelkich rodzajów i typów oraz powołujące do kierowania całą dziedziną oświaty i wychowania państwowe władze szkolne.

Szkolnictwo polskie przechodzi na przestrzeni wieków podobne fazy rozwoju, co szkolnictwo państw z Polską sąsiadujących, podległych wpływom kultury zachodnio-europejskiej.[1] Podłoże historyczne naszych poczynań wychowawczych i stan, odziedziczony po minionych pokoleniach, należy mieć stale na uwadze, gdy się chce należycie zrozumieć ustrój szkolnictwa w Polsce współczesnej. Wielkie znaczenie mają w tym względzie wypadki historyczne, które dzięki odzyskaniu niepodległości politycznej dały nam możność swobodnego kształtowania ustroju szkolnego we własnem Państwie. Na podłożu odziedziczonych form organizacji szkolnej dokonywają się w naszem szkolnictwie i w całym współczesnym polskim systemie wychowawczym głębokie i zasadnicze przemiany, dostosowane do potrzeb Państwa i w ścisłym pozostające związku z ogólnoludzkim postępem na polu wychowania. Miernikiem wagi zagadnień oświatowych w Polsce współczesnej może być budżet wydatków państwowych, który przewiduje na cele szkolnictwa i oświaty sumy bardzo znaczne, a gdy nadto uwzględni się wydatki, które łożą na szkolnictwo samorządy i różne organizacje społeczne, musi się dojść do wniosku, że wysiłek całego społeczeństwa w Polsce Odrodzonej, mający na celu zaspokojenie potrzeb oświatowych, jest olbrzymi.

Zakres przedmiotu.

Chcąc przedstawić w sposób wyczerpujący organizację szkolnictwa w Polsce współczesnej, należałoby podać stan faktyczny, jaki istniał w przełomowym momencie odzyskania niepodległości,[1] oraz opisać szczegółowo wszystkie przemiany, jakim podlegał ustrój szkolny w ciągu pierwszego dziesięciolecia istnienia Państwa Polskiego,[2] z uwzględnieniem tych danych o ustroju współczesnego szkolnictwa zagranicznego, których wpływ dałby się odnaleźć w zarządzeniach organizacyjnych polskich władz szkol-

---

[1] Por. dr. Stanisława Kota: Historja wychowania i Źródła do historji wychowania.

[1] Por. dr. Kazimierz Kumaniecki: Zarys prawa administracyjnego I. Administracja szkolna, Kraków 1921.

[2] Por. dr. K. Konarski: Szkolnictwo polskie w czasie wojny (Encyklopedja wychowawcza t. IX) i F. Śliwiński: Ustawodawstwo szkolne i organizacja polskich władz szkolnych oraz szkolnictwa wszystkich stopni w pierwszem dziesięcioleciu Odrodzonego Państwa Polskiego, Łódź 1928.

nych. Na tem tle wystąpiłby dopiero wyraziście obraz naszego ustroju szkolnego w chwili obecnej. — Jednakże takie ujęcie przedmiotu przekroczyłoby znacznie ramy tego podręcznika, który ma na celu głównie i przedewszystkiem podać aktualny obecnie stan organizacji szkolnictwa polskiego: a mianowicie szkolnictwa powszechnego, zakładów kształcenia kandydatów na nauczycieli szkół powszechnych, szkolnictwa średniego ogólnokształcącego, szkół zawodowych różnego typu oraz szkół wyższych i akademickich. — W ścisłym związku z organizacją szkolnictwa pozostaje zagadnienie ustroju władz szkolnych, których zadaniem jest ustalanie form organizacyjnych szkolnictwa, czuwanie nad normalnem funkcjonowaniem ustrojowych jednostek szkolnych i celowe starania o stopniowe podnoszenie szkolnictwa na coraz wyższy poziom. Stąd problem organizacji zarządu szkolnictwem wysuwa się w całokształcie spraw szkolnych na miejsce naczelne. Równie ściśle zespolone są z ustrojem szkolnictwa sprawy, dotyczące pracowników na terenie szkoły, co pociąga za sobą konieczność omówienia choćby w dużym skrócie kwalifikacyj, obowiązków i praw nauczycieli.

Całość obejmie zatem trzy zasadnicze działy: 1) ustrój administracji szkolnej, 2) organizację szkół wszelkich stopni i typów oraz 3) zarys prawa nauczycielskiego.

Źródła.

Najważniejsze źródło wiadomości o ustroju szkolnictwa w Polsce współczesnej stanowią obowiązujące ustawy, rozporządzenia i przepisy szkolne, ogłoszone w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej[1] i w Dzienniku Urzędowym Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego,[2] oraz w Monitorze Polskim. — Na nich przedewszystkiem oprzeć się musi praca, mająca na celu zobrazowanie aktualnego stanu organizacji władz szkolnych, szkolnictwa i ustawodawstwa nauczycielskiego. Jednakże zawarty w tych wydawnictwach urzędowych materjał źródłowy jest już obecnie zbyt obszerny i zbyt rozdrobniony, aby wiadomości o aktu-

---

[1] Skrót: Dz. U. R. P.

[2] W skróceniu: Dz. Urz. Min. W. R. i O. P.

alnym ustroju szkolnictwa można było czerpać wyłącznie z tego źródła. Nadto, ponieważ liczba zmian i uzupełnień w wydanych rozporządzeniach jest bardzo znaczna i wyławiać je trzeba niejednokrotnie z olbrzymiego zbioru ustaw i rozporządzeń, dotyczących wszystkich działów administracji państwowej, zorjentowanie się w aktualnym stanie naszego ustawodawstwa szkolnego natrafia na duże trudności. — Systematycznie ułożonego zbioru obowiązujących ustaw i rozporządzeń szkolnych nie mamy.[3] W odszukiwaniu i grupowaniu zarządzeń, dotyczących szkolnictwa, pomocne są skorowidze, zamieszczone na końcu roczników Dziennika Ustaw R. P. i Dziennika Urzędowego Ministerstwa W. R. i O. P. oraz odrębne wydawnictwa skorowidzowe.[4]

Pomimo wielkich objętościowo rozmiarów dotychczas ogłoszony materjał ustawodawczy w zakresie szkolnictwa nie jest jeszcze zupełny: mamy już wprawdzie zasadniczą ustawę o ustroju szkolnictwa, jednakże brak jeszcze całego szeregu rozporządzeń wykonawczych, a ustawa o ustroju władz szkolnych ma jedynie charakter ustawy tymczasowej.

Poza ogłoszonemi w wydawnictwach urzędowych przepisami, programami i planami nauczania, szukać trzeba wiadomości o aktualnym stanie organizacji szkolnictwa w poświęconych temu zagadnieniu monografjach i opracowaniach, których mamy dotąd

---

[3] Wydawnictwo takie przygotowuje obecnie Minist. W. R. i O. P.
Częściowe zbiory ustaw i przepisów szkolnych zawierają wydawnictwa:
E. Łoziński: Zbiór ustaw i rozporządzeń szkolnych, Warszawa 1922.
Dr. Wiktor Świderski: Zbiór ustaw i rozporządzeń, dotyczących szkolnictwa powszechnego w Okręgu Szkolnym Poznańskim i Pomorskim, Poznań 1923.
Kaz. Błaszczyński: Ustawa o stosunkach służbowych nauczycieli, Poznań 1928.
Stan. Marszałek: Prawo nauczyciela polskiego, Warszawa 1929.
F. Śliwiński: Teksty źródłowe z zakresu organizacji szkolnictwa w Polsce, Łódź 1930.
F. Śliwiński: Przepisy egzaminacyjne dla kandydatów na nauczycieli, Łódź 1929.
Rozporządzenia i okólniki w sprawach higjeny szkolnej i wychowania fizycznego, Warszawa 1928.

[4] Roman Hauser: Skorowidz ustawodawstwa polskiego, Warszawa. Cz. I—IV.
Skorowidz alfabetyczny do Dziennika Urzędowego Ministerstwa W. R. i O. P., Łódź 1930.

bardzo niewiele,[5] w encyklopedjach i rocznikach pedagogicznych,[6] a wreszcie w czasopismach oficjalnych[7] i nauczycielskich.[8]

Systematyczne opracowanie najważniejszych danych o stanie aktualnym organizacji naszego szkolnictwa na podstawie obowiązujących obecnie przepisów i dostępnego materjału źródłowego stanowi zasadniczą treść tego podręcznika.

[5] F. Śliwiński: Ustawodawstwo szkolne i organizacja polskich władz szkolnych oraz szkolnictwa wszystkich stopni w pierwszem dziesięcioleciu istnienia Odrodzonego Państwa Polskiego, Łódź 1928.

Dr. St. Tynelski: Praktyka szkolna, Warszawa 1929.

H. Rowid: Nowa organizacja studjów nauczycielskich w Polsce i zagranicą, Warszawa 1931.

[6] Podręczna encyklopedja pedagogiczna w opracowaniu dr. Feliksa Kierskiego, Lwów-Warszawa 1925.

Rocznik Pedagogiczny, Warszawa-Lwów.

[7] Oświata i wychowanie.

Dzienniki urzędowe Kuratorjów Okręgów Szkolnych.

[8] Głos Nauczycielski, Przegląd Pedagogiczny, Muzeum, Przyjaciel Szkoły, Ruch Pedagogiczny i i.

I. Zarząd szkolnictwa.

Naczelne kierownictwo i zwierzchni nadzór nad wychowaniem publicznem w Państwie sprawuje Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego,[1] który szkolnictwem wyższem zarządza bezpośrednio,[2] innemi zaś szkołami i zakładami wychowawczemi za pośrednictwem podwładnych władz administracyjnych, t. j. w okręgach szkolnych za pośrednictwem kuratorów, a w powiatach przez inspektorów szkolnych, podległych kuratorom. — Stąd wynika trójstopniowość władz szkolnych: rozróżniamy mianowicie władze szkolne: a) naczelne, b) okręgowe, c) powiatowe, działające za pośrednictwem odpowiednich urzędów i organów administracji szkolnej, *zupełnie niezależnych od administracji politycznej*.[3]

1. Naczelne władze szkolne.

Naczelny urząd administracji szkolnej, t. j. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, dodane do pomocy Ministrowi W. R. i O. P. w spełnianiu jego zadań, wyrosło z Departamentu Wyzn. Rel. i Ośw. Publ. jako organu wykonawczego Komisji Przejściowej Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego, który rozpoczął swą działalność w dniu 1 października

---

[1] Ustawa o tymczasowym ustroju władz szkolnych z dn. 4 czerwca 1920 r. por. Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1920 r., nr. 18, poz. 111.

[2] Bezpośrednio zarządza Minister W. R. i O. P. również szkolnictwem specjalnem na mocy rozp. z dn. 12 lipca 1922 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 26, poz. 291), wydanego na podstawie art. 6 ustawy o tymczasowym ustroju władz szkolnych. Rozporządzenie to zostało ograniczone w rozp. z dnia 15 marca 1927 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 6, poz. 80) przez oddanie Kuratorowi Okręgu Szkolnego Warszawskiego zarządu 5-ciu szkół specjalnych w Warszawie oraz jednej w Willi-Górze z zastrzeżeniami, podanemi w § 2 tego rozporządzenia.

[3] Por. art. 9 ustawy o tymczasowym ustroju władz szkolnych.

1917 r.[4] — Na czele tego Departamentu, obejmującego pierwotnie tylko dwa referaty: szkolnictwa elementarnego i średniego, stał dyrektor, będący jednocześnie przewodniczącym Komisji Przejściowej Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego.[5] — We wrześniu 1917 r. referaty przekształcono na sekcje i utworzono trzecią sekcję szkół wyższych, a w grudniu tegoż roku powołano do życia najpierw referat, potem zaś sekcję szkół zawodowych, a nadto referaty wyznań religijnych oraz sztuki.

Z dniem 3 stycznia 1918 r. Departament W. R. i O. P. został przekształcony na Ministerstwo,[6] które początkowo na terenie b. Królestwa Kongresowego było we wszystkich dziedzinach administracji z wyjątkiem szkolnictwa powszechnego jednocześnie pierwszą i ostatnią instancją. — Dekret Rady Regencyjnej o tymczasowej organizacji władz naczelnych poruczał Ministrowi Oświaty i Wyznań zarząd szkolnictwa wszelkich stopni i typów, opiekę nad nauką, literaturą i sztuką, nad archiwami, bibljotekami publicznemi, czytelniami, muzeami i teatrami oraz wykonywanie wszelkich praw i opieki Państwa w sprawach wyznaniowych.

Z ustalonego w tym dekrecie zakresu kompetencji Ministra W. R. i O. P. wyłączony został zarząd szkolnictwa rolniczego[7] i włączony do kompetencji Ministra Rolnictwa.

Opiekę państwową nad zabytkami sztuki i kultury unormował dekret Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego z 31 października 1918 r.,[8] oddając ją Ministerstwu W. R. i O. P., które w myśl art. 3 i 4 tego dekretu miało powołać do życia okręgowe urzędy konserwatorskie z mianowanymi przez Ministra W. R. i O. P. kon-

---

[4] Początek istnienia departamentu W. R. i O. P. Tymcz. Rady Stanu Królestwa Polskiego przypada na styczeń 1917 r. (por. K. Konarski: Szkolnictwo polskie w czasie wojny, Encykl. Wych. t. IX).

[5] Był nim Józef Mikułowski-Pomorski.

[6] Por. Dekret Rady Regencyjnej o tymczasowej organizacji władz naczelnych w Królestwie Polskiem (Dz. Praw z 1918 r., nr. 1, poz. 1, art. 13 i 15).

[7] Stopnia niższego na mocy reskryptu Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego z dn. 7 września 1918 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1918 r., nr. 6, poz. 2) a szkolnictwa średniego stopnia na zasadzie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 14 marca 1928 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1928 r., nr. 4, poz. 69).

[8] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1918 r., nr. 7, poz. 2.

serwatorami zabytków sztuki i kultury na czele. — Jednakże 5 grudnia 1918 r. ukazał się dekret Naczelnika Państwa o utworzeniu Ministerstwa Sztuki i Kultury,[9] wyjmujący z zakresu kompetencji Ministra W. R. i O. P. „zawiadywanie i opiekę nad sztuką, literaturą piękną, zabytkami, muzeami, teatrami i wykształceniem estetycznem narodu" i przekazujący te czynności Ministrowi Sztuki i Kultury. — Przepisy wykonawcze do dekretu o utworzeniu Ministerstwa Sztuki i Kultury z dnia 11 grudnia 1918 r.[10] wyłączyły z Ministerstwa W. R. i O. P. departament sztuki, który wszedł całkowicie w skład Ministerstwa Sztuki i Kultury wraz z personelem oraz całym inwentarzem. — Na mocy ustawy z dnia 17 lutego 1922 r.[11] Ministerstwo Sztuki i Kultury zostało zniesione, a wszystkie agendy tegoż ministerstwa przeszły zpowrotem na Ministerstwo W. R. i O. P., w którem utworzono osobny departament sztuki.[12]

Państwowemi zbiorami sztuki administruje utworzona przy Ministrze W. R. i O. P. dyrekcja z siedzibą w Warszawie. Organem doradczym i opinjodawczym dla Ministra W. R. i O. P. w sprawach, dotyczących państwowych zbiorów sztuki, jest komisja rzeczoznawców, do której wchodzi: 1) przedstawiciel Kancelarji Cywilnej Prezydenta Rzeczypospolitej, 2) przedstawiciel Uniwersytetu Warszawskiego, 3) przedstawiciel Warszawskiej Szkoły Sztuk Pięknych oraz trzej członkowie, powołani przez Ministra W. R. i O. P. z pośród uczonych i artystów plastyków. Sprawy, związane z wykonywaniem budżetu, rachunkowością, ewidencją dochodów i wydatków Dyrekcji Państwowych Zbiorów Sztuki, załatwiane są przez właściwe organa Ministerstwa W. R. i O. P.[13]

---

[9] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1918 r., nr. 7, poz. 3.

[10] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1918 r., nr. 7, poz. 4.

[11] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 14, poz. 137.

[12] Departament ten został przekształcony z dn. 9 września 1931 r. (por. Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1931 r., nr. 9, poz. 100) na wydział w departamencie nauki i sztuki.

[13] Por. Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1930 r., nr. , poz. 27. — W pierwszej instancji opiekę nad zabytkami sztuki sprawują wojewódzkie władze konserwatorskie, których organem fachowym jest konserwator, mianowany przez Ministra W. R. i O. P. i pozostający na etacie Ministerstwa W. R. i O. P. — Jest on kierownikiem oddziału sztuki Urzę-

Zarząd i organizację archiwów państwowych unormował reskrypt Rady Regencyjnej z 31 lipca 1918 r.[14] oraz dekret Naczelnika Państwa z dn. 7 lutego 1919 r.,[15] powołując do życia przy Ministrze W. R. i O. P. jako zwierzchniku archiwów państwowych wydział archiwów oraz radę archiwalną, złożoną z naczelnika wydziału archiwów, dyrektorów wszystkich archiwów państwowych, a nadto po jednym z przedstawicieli poszczególnych ministerstw i władz duchownych. — W myśl dekretu z dn. 7 lutego 1919 r. do zadań wydziału archiwów państwowych należy obok zarządu archiwów opieka techniczno-naukowa nad archiwami i zbiorami archiwalnemi, należącemi do instytucyj publicznych, ratowanie od zniszczenia zabytków archiwalnych, będących w posiadaniu prywatnem, oraz rewindykacja zbiorów archiwalnych, stanowiących własność Państwa Polskiego.

Zakres czynności Ministerstwa W. R. i O. P. ustalony został w statucie, zatwierdzonym uchwałą Rady Ministrów z dn. 9 września 1931 r.[16] Organizacja Ministerstwa W. R. i O. P. jest według tego statutu następująca:

Statut organizacyjny Ministerstwa W. R. i O. P.

W skład Ministerstwa W. R. i O. P. wchodzą: biuro personalne, 5 departamentów (ogólny, szkolnictwa ogólnokształcącego, szkolnictwa zawodowego, nauki i sztuki, wyznań religijnych) oraz samodzielny wydział archiwów państwowych.

---

du Wojewódzkiego i pełni obowiązki referendarza w tym oddziale (por. Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1930 r., nr. 7, poz. 129, § 1, 3 i 6). Do obowiązków konserwatora należy inicjatywa w sprawie wszelkich zarządzeń, wynikających z przepisów o opiece nad zabytkami (Dz. U. R. P. z 1928 r., nr. 29, poz. 265), a w szczególności stwierdzanie wartości zabytkowej danych objektów w myśl art. 2 i 3 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o opiece nad zabytkami oraz inwentaryzacja i konserwacja zabytków o wartości artystycznej, kulturalnej lub historycznej. — Władzą konserwatorską drugiej instancji jest Minister W. R. i O. P.

[14] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1918 r., nr. 6, poz. 1.

[15] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1919 r., nr. 2, poz. 9.

[16] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1931 r., nr. 9, poz. 100. — Poprzednio obowiązujące statuty organizacyjne Ministerstwa W. R. i O. P. zamieszczone są: a) w Monitorze Polskim z 1921 r., nr. 74, poz. 115, b) w Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1924 r., nr. 19, poz. 190 i c) w Monitorze Polskim z 1928 r., nr. 212, poz. 488.

Na czele departamentu ogólnego oraz jednego z pozostałych departamentów stoją podsekretarze stanu (wiceministrowie), a pozostałemi departamentami kierują dyrektorowie departamentów. — Na czele biura personalnego stoi szef biura, a na czele wydziału archiwów państwowych naczelny dyrektor archiwów państwowych; obaj podlegają bezpośrednio Ministrowi W. R. i O. P., względnie wyznaczonemu przez niego podsekretarzowi stanu.

Biuro personalne opracowuje w porozumieniu z właściwemi departamentami projekty ustaw, rozporządzeń i zarządzeń o charakterze normatywnym w sprawach osobowych; współpracuje w ustalaniu zasad organizacji personalnej i szkoleniu personelu urzędniczego; w porozumieniu z właściwemi departamentami załatwia sprawy osobowe profesorów i nauczycieli wszelkich kategoryj szkół, podległych Ministerstwu W. R. i O. P., oraz urzędników i niższych funkcjonarjuszów Ministerstwa i podległych mu władz, urzędów i instytucyj; załatwia sprawy uposażeniowe, emerytalne i sprawy, związane z zaopatrzeniem, opartem na specjalnych tytułach prawnych; prowadzi obronę w sprawach personalnych przed Najwyższym Trybunałem Administracyjnym; załatwia sprawy odznaczeń; prowadzi ewidencję i statystykę personalną profesorów i nauczycieli oraz urzędników i niższych funkcjonarjuszów.

Departament ogólny składa się z 5 wydziałów, a mianowicie: 1) organizacyjno-prawnego, 2) budżetowo-rachunkowego, 3) polityki oświatowej, 4) programowego i 5) wychowania fizycznego i higjeny szkolnej. Nadto w skład departamentu ogólnego wchodzi sekretarjat Ministra W. R. i O. P.

1. W y d z i a ł o r g a n i z a c y j n o - p r a w n y załatwia sprawy organizacji Ministerstwa oraz władz i urzędów Ministerstwu podległych; ustala zasady organizacji personalnej; załatwia sprawy organizacji i metod pracy w Ministerstwie i w urzędach podległych oraz sprawy szkolenia personelu urzędniczego; ustala w porozumieniu z innemi wydziałami ostateczną redakcję ustaw i rozporządzeń i uzgadnia je z innemi ministerstwami; opinjuje ostateczną redakcję wszelkich zarządzeń o charakterze normatywnym, przygotowuje kodyfikację przepisów oraz ustala i opracowuje wykładnię w zakresie ustawodawstwa, wykonywanego przez

Ministerstwo i podległe mu władze, urzędy i instytucje; opinjuje ustawy i rozporządzenia innych ministerstw; załatwia sprawy, wynikające ze stosunku Ministra W. R. i O. P. do Prezydenta Rzeczypospolitej, ciał ustawodawczych i Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, Prezesa Rady Ministrów i ministrów oraz do Prokuratorji Generalnej R. P.; przygotowuje obronę i prowadzi sprawy przed trybunałami prawa publicznego, o ile sprawy te nie należą do biura personalnego; załatwia sprawy fundacyj i zapisów, których przedmiot wchodzi w zakres kompetencji Ministra W. R. i O. P.; załatwia sprawy ogólne, o ile nie należą do zakresu działania poszczególnych wydziałów Ministerstwa lub sekretarjatu Ministra.

2. Wydział budżetowo-rachunkowy opracowuje w porozumieniu z departamentami budżet Ministerstwa W. R. i O. P. pod względem redakcyjnym i rachunkowym; załatwia sprawy, związane z wykonaniem budżetu pod względem rachunkowo-kasowym; czuwa nad prawidłowem wykonaniem budżetu; prowadzi rachunkowość zarządu centralnego Ministerstwa; sporządza zamknięcia rachunkowe; opracowuje przepisy i instrukcje rachunkowo-gospodarcze w porozumieniu z departamentami; kontroluje czynności finansowo-gospodarcze w drodze badania sprawozdań i bilansów oraz w drodze inspekcji organów, wykonywających te czynności.

3. Wydział polityki oświatowej prowadzi badania nad stanem, potrzebami i postępem oświaty i kultury w Polsce; opracowuje ogólny program oświatowy i wychowawczy i ustala wytyczne akcji oświatowej i wychowawczej na podłożu ogólnych zagadnień państwowych; opracowuje zagadnienia całokształtu ustroju oświaty i kultury; ustala wytyczne w zakresie organizacji szkół wszelkich typów i stopni; załatwia sprawy języka nauczania i opracowuje odnośne przepisy; załatwia sprawy, związane z międzynarodowemi zobowiązaniami Rzeczypospolitej w zakresie oświatowym i kulturalnym; opinjuje sprawy ze stanowiska polityki oświatowej; prowadzi akcję informacyjno-propagandową; opracowuje zagadnienia i załatwia sprawy, związane z potrzebami oświatowo-kulturalnemi obywateli polskich zagranicą. — W skład wydziału wchodzi bibljoteka Ministerstwa W. R. i O. P.

4. Wydział programowy organizuje opracowywanie programów nauki dla szkół i kursów ogólnokształcących i zawodowych oraz ustala ostateczną ich redakcję; łącznie z innemi departamentami bada metody i wyniki nauczania i wychowania na terenie szkół i kursów ogólnokształcących i zawodowych, a w związku z tem opracowuje instrukcje i zarządzenia normatywne; załatwia sprawy, związane z oceną książek i środków naukowych do użytku w szkołach ogólnokształcących i zawodowych oraz sprawy urządzeń warsztatów szkolnych. — W skład wydziału programowego wchodzi oddział budownictwa szkolnego, który opracowuje przepisy i instrukcje z zakresu budownictwa szkolnego z punktu widzenia potrzeb szkolnych i w zakresie wewnętrznego urządzenia szkół różnego typu, opracowuje typowe szkice, projekty, kosztorysy i t. p. budynków szkolnych i ich wewnętrznego urządzenia oraz opinjuje sprawy, związane z budownictwem szkolnem.

5. Wydział wychowania fizycznego i higjeny szkolnej obejmuje wszystkie sprawy z dziedziny wychowania fizycznego, przysposobienia wojskowego i higjeny szkolnej, należące do zakresu działania Ministerstwa W. R. i O. P., a w tem sprawy kształcenia i dokształcania nauczycieli wychowania fizycznego i lekarzy szkolnych.

6. Sekretarjat Ministra W. R. i O. P. obejmuje sekretarjat osobisty Ministra, kancelarję główną, intendenturę oraz administrację wydawnictw.

Departament szkolnictwa ogólnokształcącego składa się z 3 wydziałów, a mianowicie: 1) wydziału szkolnictwa powszechnego, 2) szkolnictwa średniego, 3) oświaty pozaszkolnej.

1. Wydział szkolnictwa powszechnego załatwia w zakresie szkolnictwa powszechnego i specjalnego sprawy ustawodawstwa, organizacji oraz nadzoru nad wykonywaniem odnośnych ustaw i przepisów, nadzoru nad wychowaniem i nauczaniem, sprawy zaspakajania potrzeb rzeczowych, dokształcania nauczycieli i pracowników pedagogicznych administracji szkolnej, sprawy kwalifikacyj nauczycieli szkół powszechnych oraz sprawy, związane z wychowaniem przedszkolnem.

2. Wydział szkolnictwa średniego załatwia w zakresie szkolnictwa średniego ogólnokształcącego i zakładów kształ-

cenia nauczycieli szkół powszechnych sprawy ustawodawstwa, organizacji oraz nadzoru nad wykonywaniem ustaw i przepisów, nadzoru nad wychowaniem i nauczaniem, sprawy zaspakajania potrzeb rzeczowych, sprawy dokształcania nauczycieli i pracowników pedagogicznych administracji szkolnej oraz sprawy kwalifikacyj nauczycieli szkół średnich ogólnokształcących i zakładów kształcenia nauczycieli.

3. Wydział oświaty pozaszkolnej załatwia sprawy ustawodawstwa i organizacji oświaty pozaszkolnej oraz nadzoru nad wykonywaniem odnośnych ustaw i przepisów; sprawuje opiekę społeczno-wychowawczą i kulturalno-oświatową, prowadzoną przez instytucje państwowe, samorządowe i społeczne i opracowuje instrukcje w tym zakresie; załatwia sprawy potrzeb rzeczowych oświaty pozaszkolnej oraz sprawy kształcenia i dokształcania pracowników oświatowych.

Departament szkolnictwa zawodowego składa się z 3 wydziałów, a mianowicie: 1) wydziału szkół techniczno-przemysłowych, 2) szkół rzemieślniczo-przemysłowych oraz 3) szkół handlowych i gospodarczych.

1. Wydział szkół techniczno-przemysłowych załatwia w zakresie szkół i kursów technicznych i techniczno-przemysłowych (mechanicznych, elektrotechnicznych, chemicznych, budowlanych, drogowych, mierniczych, kolejowych i t. p.) sprawy ustawodawstwa, organizacji oraz nadzoru nad wychowaniem i nauczaniem, sprawy zaspakajania potrzeb rzeczowych, sprawy dokształcania nauczycieli i pracowników pedagogicznych administracji szkolnej oraz sprawy kwalifikacyj i doboru nauczycieli tych uczelni.

2. Wydział szkół rzemieślniczo-przemysłowych załatwia w zakresie szkół rzemieślniczych, rzemieślniczo-przemysłowych, mistrzowskich oraz zakładów (instytucyj), mających charakter szkół rzemieślniczo-przemysłowych lub mistrzowskich jako też odnośnych kursów i szkół dokształcających, sprawy ustawodawstwa, organizacji oraz nadzoru nad wykonywaniem ustaw i przepisów, sprawy nadzoru nad wychowaniem i nauczaniem, sprawy zaspakajania potrzeb rzeczowych, sprawy kształcenia i dokształcania nauczycieli i instruktorów oraz pracowników

pedagogicznych administracji szkolnej, a nadto sprawy kwalifikacyj i doboru nauczycieli tych uczelni.

3. Wydział szkół handlowych i gospodarczych załatwia w zakresie szkół handlowych, gospodarczych i agrotechnicznych oraz odnośnych kursów i szkół dokształcających sprawy ustawodawstwa, organizacji oraz nadzoru nad wykonywaniem ustaw i przepisów, sprawy nadzoru nad wychowaniem i nauczaniem, sprawy zaspakajania potrzeb rzeczowych, sprawy kształcenia i dokształcania nauczycieli oraz dokształcania pracowników pedagogicznych administracji szkolnej, a nadto sprawy kwalifikacyj i doboru nauczycieli tych szkół.

Departament nauki i sztuki składa się z 2 wydziałów, a mianowicie: 1) wydziału nauki i szkół wyższych, oraz 2) sztuki.

1. Wydział nauki i szkół wyższych załatwia sprawy, związane z organizacją nauki i popieraniem polskiej twórczości naukowej w kraju i zagranicą, a w szczególności instytucyj naukowych, zakładów badawczych i muzeów (z wyjątkiem muzeów sztuki), bibljotek naukowych i uniwersyteckich, sprawy stosunków naukowych polskich z zagranicą, sprawy wydawnictw naukowych, wreszcie sprawy ochrony przyrody i opieki nad zabytkami przedhistorycznemi, a w zakresie szkolnictwa wyższego sprawy ustawodawstwa, organizacji oraz nadzoru nad wykonywaniem ustaw i przepisów, sprawy doboru profesorów i pomocniczych sił naukowych oraz sprawy opieki nad młodzieżą akademicką.

2. Wydział sztuki obejmuje sprawy opieki nad twórczością w zakresie sztuk plastycznych, literatury, muzyki i teatrów oraz sprawy udostępnienia społeczeństwu dorobku wymienionej twórczości; załatwia w zakresie szkół artystyczno-plastycznych przemysłu artystycznego, szkół i kursów dramatycznych, muzycznych, filmowych, rytmiczno-plastycznych i t. p. sprawy ustawodawstwa, organizacji programów, nadzoru nad nauczaniem i wychowaniem oraz sprawy zaspakajania potrzeb rzeczowych i personalnych tych uczelni, a nadto obejmuje sprawy opieki nad zabytkami.

Departament wyznań religijnych załatwia sprawy, wynikające ze stosunku Państwa do wyznania katolickiego, innych wyznań chrześcijańskich i wyznań niechrześcijańskich.

Wydział archiwów państwowych obejmuje zarząd archiwów państwowych i ich kompletowanie oraz rewindykację państwowych zbiorów archiwalnych w kraju i z zagranicy, ochronę zabytków archiwalnych oraz opiekę naukową i techniczną nad archiwami i zbiorami archiwalnemi niepaństwowemi.

Czynności dyrektorów departamentów, naczelników wydziałów i referentów oraz ich odpowiedzialność są określone w §§ 10—15 „Zasad organizacji i urzędowania ministerstw", ogłoszonych w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 25-go sierpnia 1926 r.[17]

Sposób załatwiania spraw w Ministerstwie W. R. i O. P. reguluje instrukcja biurowa, dołączona do zarządzenia Ministerstwa W. R. i O. P. z dn. 15 grudnia 1927 r.[18]

Komisje oceny książek i środków naukowych. Do współpracy w akcji oceny książek szkolnych i środków naukowych powołuje Ministerstwo odpowiednie komisje fachowe,[19] składające się z 4—7 fachowców, mianowanych przez Ministra W. R. i O. P. na okres trzyletni z przewodniczącym na czele, którego również mianuje Minister W. R. i O. P. z pośród członków komisji.

Specjalnie w celu oceny książek do czytania dla młodzieży szkolnej ustanowiona została komisja,[20] której zadaniem jest ocenianie wydawnictw perjodycznych oraz książek, mogących stanowić pożyteczną lekturę dla młodzieży szkolnej.

Ukraiński Instytut Naukowy. Rozporządzeniem Rady Ministrów z dn. 7 lutego 1930 r. powołany został do życia przy Ministrze W. R. i O. P. Ukraiński Instytut Naukowy,[21] mający za zadanie prowadzenie studjów w zakresie życia gospodarczego, kultury i historji narodu ukraińskiego oraz przygotowywanie sił do pracy naukowej, a to przez wygłaszanie odczytów, urządzanie systematycznych kursów i wydawanie organu naukowego.

Ukraiński Instytut Naukowy składa się z członków zwyczajnych i nadzwyczajnych.[22] Członkami zwyczajnymi mogą być profesorowie, docenci oraz uczeni o wybitnych zasługach naukowych,

---

[17] „Monitor Polski" z 1926 r., nr. 203, poz. 578.

[18] Nowe przepisy kancelaryjne (ramowe) dla administracji rządowej ogłoszone zostały w Monitorze Polskim z 1931 r., nr. 196, poz. 273.

[19] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 4, poz. 53.

[20] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1923 r., nr. 21, poz. 187.

[21] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1930 r., nr. 3, poz. 28.

[22] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1930 r., nr. 4, poz. 54.

a nadzwyczajnymi uczeni, zajmujący się studjami nad życiem dawniejszem i współczesnem narodu ukraińskiego. — Członkowie zwyczajni Instytutu tworzą zebranie ogólne pod nazwą kolegjum naukowego.

Na czele Instytutu stoi dyrektor, powoływany na 2 lata przez Ministra W. R. i O. P. na wniosek kolegjum naukowego z pośród członków zwyczajnych Instytutu. Dyrektor Instytutu przedstawia Ministrowi W. R. i O. P. do zatwierdzenia z pośród członków zwyczajnych kandydata na stanowisko sekretarza naukowego, który pełni funkcje redaktora prac Instytutu, kieruje jego sprawami gospodarczemi oraz kancelarją pod nadzorem dyrektora. — Minister W. R. i O. P. powołuje nadto radę naukową Instytutu w charakterze organu doradczego na lat 2 z pośród przedstawicieli instytucyj naukowych w składzie 3 osób, która ma obowiązek przedstawiać mu opinję o planie rocznej pracy Instytutu oraz o każdej poszczególnej sprawie, przekazanej do rozpatrzenia przez Ministra.

Współdziałanie Ministerstwa W. R. i O. P. z Urzędem Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego. W sprawach wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego młodzieży szkolnej współdziała Ministerstwo W. R. i O. P. z Urzędem W. F. i P. W. za pośrednictwem swojego delegata, który wchodzi do tego Urzędu, podlegającego Ministrowi Spraw Wojskowych.[23]

Istniejące dawniej przy Ministrze W. R. i O. P. instytucje: Rada Oświecenia Publicznego,[24] Naczelna Rada Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego[25] oraz Komisja Pedagogiczna,[26] zostały zniesione.

2. Okręgowe władze szkolne.

Dla celów administracyjnych w zakresie wychowania zostało całe Państwo podzielone na okręgi szkolne.[1] Czas i kolejność tworzenia okręgów szkolnych oraz ich obszar i siedzibę uzależniła

---

[23] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 6, poz. 81.
[24] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1918 r., nr. 6, poz. 3.
[25] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1925 r., nr. 9, poz. 86.
[26] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1928 r., nr. 8, poz. 133.
[1] W myśl art. 2 ustawy z dn. 4 czerwca 1920 r. o tymczasowym ustroju władz szkolnych. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1920 r., nr. 18, poz. 111).

ustawa z 4 czerwca 1920 r. o tymczasowym ustroju władz szkolnych od decyzji Ministra W. R. i O. P.

Okręgi szkolne. Obecnie podzielone jest Państwo na następujące okręgi szkolne: 1) p o z n a ń s k i dla obszaru Województwa Poznańskiego z siedzibą kuratora w Poznaniu,[2] 2) p o m o r s k i dla obszaru Województwa Pomorskiego z siedzibą kuratora w Toruniu,[2] 3) l w o w s k i dla obszaru województw: Lwowskiego, Tarnopolskiego i Stanisławowskiego z siedzibą kuratora we Lwowie,[3] 4) ł ó d z k i w granicach Województwa Łódzkiego z siedzibą kuratora w Łodzi,[4] 5) k r a k o w s k i w granicach Województwa Krakowskiego i Kieleckiego z siedzibą kuratora w Krakowie,[5] 6) w a r s z a w s k i w granicach miasta stołecznego Warszawy oraz województwa Warszawskiego z siedzibą kuratora w Warszawie,[6] 7) w i l e ń s k i w granicach województw: Wileńskiego i Nowogrodzkiego z siedzibą kuratora w Wilnie,[7] 8) w o ł y ń s k i w granicach Województwa Wołyńskiego z siedzibą kuratora w Równem,[8] 9) p o l e s k i w granicach Województwa Poleskiego z siedzibą kuratora w Brześciu nad Bugiem,[9] 10) l u b e l s k i w granicach Województwa Lubelskiego z siedzibą kuratora w Lublinie,[10] 11) nadto w granicach Województwa Śląskiego utworzony został w ramach statutu organicznego tegoż województwa na zasadzie ustawy z dn. 15 lipca 1920 r.[11] w urzędzie wojewódzkim W y d z i a ł O ś w i e c e n i a P u b l i c z n e g o z siedzibą w K a t o w i c a c h, 12) na zasadzie rozporządzenia Rady Ministrów z dn. 10 sierpnia 1922 roku wyłączone zostały z zakresu działania kuratora Okręgu Szkolnego Wołyńskiego zakłady

---

[2] Na zasadzie § 2 rozporządzenia Ministra W. R. i O. P. z dnia 26 stycznia 1921 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1921 r., nr. 1, poz. 6).

[3] Na zasadzie rozporządzenia Ministra W. R. i O. P. z dn. 8 lutego 1921 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1921 r., nr. 4, poz. 36).

[4] Rozp. Ministra W. R. i O. P. z 27 sierpnia 1921 r., (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1921 r., nr. 17, poz. 173).

[5] Rozp. Ministra W. R. i O. P. z 18 września 1921 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1921 r., nr. 18, poz. 182).

[6] Rozp. Min. W. R. i O. P. z 3 maja 1922 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 19, poz. 194).

[7] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 19, poz. 195.

[8] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 19, poz. 196.

[9] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 19, poz. 19[illegible]

[10] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1925 r., nr. 14, poz. [illegible]

[11] Dz. U. R. P. z 1920 r., nr. 73, poz. 497, art. 24 i [illegible]

naukowe i wychowawcze, należące do Liceum Krzemienieckiego, a zarząd tych zakładów powierzony został wizytatorowi, który otrzymał prawa i obowiązki kuratora okręgu szkolnego.[12]

Pod względem obszaru okręgi szkolne nie są jednolite, a liczne zmiany w zakresie podziału terytorjalnego Państwa na okręgi szkolne dowodzą, że proces rozbudowy administracji szkolnej okręgowej nie został jeszcze zakończony.

Kurator Okręgu Szkolnego. Na czele każdego okręgu szkolnego stoi kurator, mianowany przez Prezydenta Rzeczypospolitej na wniosek Rady Ministrów, przedstawiony jej przez Ministra W. R. i O. P. Pod względem osobowym i służbowym kurator okręgu szkolnego podlega Ministrowi W. R. i O. P.

Kurator jest na obszarze Okręgu Szkolnego przedstawicielem naczelnej władzy szkolnej i okręgową władzą szkolną. — Działa pod osobistą odpowiedzialnością samodzielnie i jednoosobowo z zastrzeżeniem kolegjalnego załatwiania spraw stosownie do obowiązujących przepisów.

Kurator załatwia sprawy, należące do jego zakresu działania, bądź osobiście, bądź przy pomocy urzędu, noszącego nazwę: Kuratorjum Okręgu Szkolnego, oraz podległych mu na obszarze okręgu władz, urzędów i organów szkolnych.[13]

Zakres działania kuratora. Do zakresu działania kuratora okręgu szkolnego należy: 1) administrowanie państwowemi instytucjami wychowawczemi i oświatowemi oraz szkołami ogólnokształcącemi i zawodowemi, a także nadzór, opieka i kontrola nad szkolnictwem, wychowaniem przedszkolnem i pozaszkolnem oraz oświatą w okręgu; 2) rozstrzyganie odwołań od orzeczeń i zarządzeń podległych mu władz i urzędów; 3) układanie projektu budżetu szkolnego, przedstawianie go Ministrowi W. R. i O. P. oraz asygnowanie funduszów na utrzymanie szkolnictwa w okręgu w ramach zatwierdzonego budżetu; 4) rozstrzyganie o kolejności i czasie zakładania i zwijania publicznych szkół powszechnych w myśl obowiązujących przepisów;[14] 5) zakładanie względnie po-

[12] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 28, poz. 313.
[13] Według nowego projektu rozporządzenia o organizacji okręgowych władz szkolnych.
[14] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 12, poz. 110, art. 7.

zostawianie publicznych szkół powszechnych tam, gdzie liczba dzieci nie wystarcza do stworzenia obwodu szkolnego, o ile dane terytorjum nie może być włączone do odpowiedniego obwodu szkolnego, a liczba dzieci wynosi przynajmniej 20, pod warunkiem, że liczba etatów nauczycielskich dla danego okręgu nie zostanie przekroczona, dotycząca zaś gmina zgodzi się przejąć na siebie obciążające ją w myśl przepisów wydatki; 6) przedkładanie Ministrowi W. R. i O. P. wniosków, dotyczących zakładania, przekształcania i zwijania państwowych szkół średnich ogólnokształcących, zakładów kształcenia nauczycieli i szkół zawodowych; 7) wydawanie orzeczeń o wypełnieniu warunków, wymaganych od założycieli prywatnych szkół oraz zakładów naukowych i wychowawczych w myśl art. 2 ustawy z dn. 11 marca 1932 r. (Dz. U. R. P. Nr. 33, poz. 343) oraz zamykanie tych szkół i zakładów, a nadto zatwierdzanie i usuwanie dyrektorów (kierowników) i nauczycieli tych szkół i kursów; 8) mianowanie i zwalnianie urzędników do VIII grupy płacy włącznie; 9) mianowanie i zwalnianie tymczasowych nauczycieli państwowych szkół średnich ogólnokształcących, zakładów kształcenia nauczycieli i szkół zawodowych; 10) mianowanie kierowników publicznych szkół powszechnych; 11) mianowanie członków rad szkolnych powiatowych i rad opiekuńczych państwowych szkół średnich ogólnokształcących, zakładów kształcenia nauczycieli i szkół zawodowych; 12) przenoszenie na własną prośbę stałych nauczycieli państwowych szkół wszystkich typów, podległych kuratorowi; 13) udzielanie podwładnym urzędnikom i nauczycielom urlopów i zniżek godzin nauczania oraz innych zajęć obowiązkowych w granicach rozporządzalnych kwot na etaty personalne i godziny nadliczbowe; 14) udzielanie zezwoleń na nauczanie w szkołach średnich i zakładach kształcenia nauczycieli szkół powszechnych na przeciąg lat 4 kandydatom, którzy posiadają świadectwo złożenia egzaminu magisterskiego (naukowego), oraz na przeciąg lat 2 tym kandydatom, którzy takiego świadectwa nie posiadają, o ile stwierdzona zostanie niezbędność zatrudnienia tychże kandydatów w okręgu; 15) uznawanie za wystarczającą praktyki nauczycielskiej, będącej warunkiem dopuszczenia do egzaminu na nauczyciela szkół średnich, względnie t. zw. egzaminu pedagogicznego; 16) przenoszenie mianowanych przez siebie urzędników i nau-

czycieli w stan spoczynku na podstawie obowiązujących przepisów; 17) rozwiązywanie rad szkolnych powiatowych; 18) przedstawianie Ministrowi W. R. i O. P. wniosków w sprawie mianowania inspektorów szkolnych, dyrektorów szkół średnich ogólnokształcących, zakładów kształcenia nauczycieli i szkół zawodowych oraz urzędników od VII grupy uposażenia wzwyż i okręgowych wizytatorów szkół; 19) umarzanie nieściągalnych należytości skarbowych w porozumieniu z właściwą Izbą Skarbową w sprawach, które nie wymagają decyzji Ministerstwa Skarbu.[15]

Kuratorjum Okręgu Szkolnego. W organizacji Kuratorjum Okręgu Szkolnego jako urzędu przydanego do pomocy Kuratorowi obowiązują[16] następujące zasady: 1) wydział stanowi podstawową komórkę organizacyjną Kuratorjum; 2) wydział może dzielić się na oddziały; 3) oddziały mogą być samodzielne t. j. wyłączone z wydziałów, przyczem kierownik takiego samodzielnego oddziału podlega bezpośrednio kuratorowi; 4) stosunek samodzielnego oddziału do wydziałów winien być szczegółowo określony; 5) obok oddziałów istnieje samodzielne biuro personalne; 6) w wydziałach i oddziałach łączy się sprawy jednorodne albo pozostające w związku pod względem prawnym, faktycznym lub fachowym; 7) okręgowi wizytatorowie szkół i inni pracownicy pedagogiczni wchodzą w skład wydziałów i oddziałów o zakresie spraw pedagogiczno-organizacyjnych; 8) zakres samodzielnej pracy wydziałów i oddziałów winien być jak najszerszy.

Kuratorjum Okręgu Szkolnego dzieli się na: 1) biuro personalne oraz wydziały: 2) organizacyjno-administracyjny, 3) ogólno-oświatowy, 4) szkolnictwa ogólnokształcącego i 5) szkolnictwa zawodowego.

Na czele biura personalnego i wydziałów stoją naczelnicy, a na czele samodzielnych oddziałów kierownicy oddziałów, mianowani przez Ministra W. R. i O. P.

B i u r o p e r s o n a l n e opracowuje w uzgodnieniu z właściwemi wydziałami projekty zarządzeń normatywnych w spra-

[15] Por. ustawę o tymczasowym ustroju władz szkolnych (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1920 r., nr. 18, poz. 111) oraz rozporządzenia, rozszerzające zakres działania kuratora, zamieszczone w Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1928 r., nr. 10, poz. 168, i z 1929 r., nr. 6, poz. 74.

[16] Według projektu rozporządzenia o organizacji okręgowych władz szkolnych z maja 1932 r.

wach osobowych, załatwia w uzgodnieniu z właściwemi wydziałami sprawy osobowe i dyscyplinarne nauczycieli wszelkich kategoryj szkół oraz urzędników i niższych funkcjonarjuszów Kuratorjum i podległych mu władz, urzędów i instytucyj; załatwia w uzgodnieniu z właściwemi wydziałami, o ile uzgodnienia tego wymagają sprawy uposażeniowe i emerytalne; przedstawia po uzgodnieniu z właściwemi wydziałami wnioski w sprawach odznaczeń; prowadzi sprawy ewidencyjno-kwalifikacyjne i statystykę personalną nauczycieli oraz urzędników i niższych funkcjonarjuszów. Odpowiedzialność za dobór fachowy personelu nauczycielskiego i administracyjno-pedagogicznego, jako też za organizację personalną szkolnictwa ponosi właściwy wydział lub samodzielny oddział.

Wydział administracyjno-organizacyjny załatwia sprawy organizacyjne Kuratorjum i urzędów podległych w porozumieniu z zainteresowanemi wydziałami, sprawy prawne, reprezentacyjne, budżetowe i gospodarcze, oraz czuwa nad organizacyjną i techniczną stroną urzędowania Kuratorjum jako też nad zaspakajaniem potrzeb poszczególnych wydziałów pod względem gospodarczym, budżetowo-rachunkowym i kancelaryjnym oraz sprawuje inspekcję w zakresie administracyjno-gospodarczym i rachunkowym w odniesieniu do Kuratorjum i urzędów podległych; w sprawach tych wydział organizacyjno-administracyjny porozumiewa się z naczelnikami innych wydziałów, zwracając się do nich o opinje względnie wnioski. — Wydział organizacyjno-administracyjny dzieli się na oddziały: 1) organizacyjny z kancelarją oraz 2) budżetowo-rachunkowy; dla spraw mobilizacyjnych istnieje w wydziale organizacyjno-administracyjnym osobny referat tajny, podległy bezpośrednio kuratorowi. — Oddział budżetowo-rachunkowy załatwia sprawy budżetowo-rachunkowe Kuratorjum i podległych kuratorowi władz, urzędów, instytucyj i zakładów. Sprawy, związane z wydawaniem orzeczeń i zarządzeń poszczególnych wydziałów w zakresie ich kompetencji, oddział budżetowo-rachunkowy załatwia na podstawie dyspozycyj kuratora względnie naczelnika właściwego wydziału w granicach upoważnień do asygnowania sum. W tych wypadkach naczelnik właściwego wydziału odpowiada za celowość wydatków. W razie

sprzecznych z obowiązującemi przepisami rachunkowo-kasowemi decyzyj oddział budżetowo-rachunkowy przedstawia dane sprawy do rozstrzygnięcia kuratorowi za pośrednictwem naczelnika wydziału organizacyjno-administracyjnego. — Kancelarja obejmuje wspólny dla całego Kuratorjum dział informacyjno-podawczy, dział tajny, dział przepisywania i wysyłania pism oraz składnicę akt.

Do wydziału ogólno-oświatowego należy: zbieranie i opracowywanie w porozumieniu z zainteresowanemi wydziałami materjałów sprawozdawczo-statystycznych oraz gospodarczych i przygotowywanie wniosków w zakresie polityki oświatowej, jako też co do wszelkich zagadnień oświatowo-kulturalnych, nie związanych z zagadnieniami szkolnemi; nadto czuwanie nad racjonalnem zaspokajaniem przez instytucje samorządowe i społeczne potrzeb oświatowo-kulturalnych okręgu, opracowywanie zagadnień, związanych z dokształcaniem ogólnem, opieka i prowadzenie prac w zakresie oświaty pozaszkolnej, jako też załatwianie potrzeb osobowych i rzeczowych w zakresie oświaty pozaszkolnej, prowadzonej przez Państwo, oraz dobór, kształcenie i dokształcanie pracowników oświatowych. — W wydziale ogólno-oświatowym może być utworzony osobny oddział oświaty pozaszkolnej.

Do wydziału szkolnictwa ogólnokształcącego należy w zakresie przedszkoli, szkolnictwa powszechnego, specjalnego, średniego oraz zakładów kształcenia nauczycieli nadzór nad wychowaniem i nauczaniem, zaspakajaniem potrzeb rzeczowych szkół, sprawy doboru, kształcenia, dokształcania i kwalifikacyj personelu nauczycielskiego oraz organizacji personalnej szkół. Wydział szkolnictwa ogólnokształcącego dzieli się na oddziały: 1) szkolnictwa powszechnego, 2) szkolnictwa średniego i zakładów kształcenia nauczycieli, przyczem w razie potrzeby sprawy kształcenia nauczycieli mogą być wyodrębnione w osobny oddział zakładów kształcenia nauczycieli.

Do wydziału szkolnictwa zawodowego należą sprawy zawodowego szkolnictwa łącznie ze szkołami dokształcającemi oraz nadzór nad wychowaniem i nauczaniem, zaspakajaniem potrzeb rzeczowych szkół, sprawy doboru, kształcenia, do-

kształcania i kwalifikacyj personelu nauczycielskiego oraz organizacji personalnej szkół. — Wydział szkolnictwa zawodowego może dzielić się na oddziały.

Przy kuratorze istnieje organ pod nazwą: rada kuratoryjna. Rada ta ma charakter opinjodawczy i doradczy i obraduje pod przewodnictwem kuratora lub jego zastępcy. Do zadań rady kuratoryjnej należy opracowywanie programu prac Kuratorjum jakoteż sprawozdania rocznego z jego działalności; rada ta wydaje nadto opinje o sprawach przekazanych jej przez kuratora. W skład rady kuratoryjnej wchodzą naczelnicy wydziałów i biura personalnego, kierownicy samodzielnych oddziałów oraz okręgowi wizytatorowie szkół. Kurator może nadto powoływać do tej rady urzędników referendarskich. Rada kuratoryjna odbywa posiedzenia przynajmniej dwa razy do roku; z przebiegu tych posiedzeń spisuje się protokół, którego odpis kurator przedkłada Ministerstwu W. R. i O. P.

W każdym wydziale istnieje: rada wydziałowa dla rozważania zagadnień wyłaniających się na tle pracy wydziału. W skład rady wydziałowej wchodzi naczelnik wydziału, kierownicy oddziałów, okręgowi wizytatorowie szkół i powołani przez naczelnika wydziału urzędnicy referendarscy.

Kuratorjum Okręgu Szkolnego jako całość, względnie poszczególne jego części lub wchodzący w jego skład funkcjonarjusze nie występują nazewnątrz samodzielnie, lecz tylko w imieniu kuratora.

Czynności każdego wydziału i oddziału powinny być szczegółowo określone. Określenie to następuje przez ustalanie kompleksu spraw, przydzielonych wydziałowi (oddziałowi), które powinny stanowić równocześnie wytyczne rzeczowego podziału akt dla celów kancelaryjnych. — W ramach szczegółowego podziału czynności naczelnik wydziału (kierownik oddziału) dokonywa podziału pracy między referentów, przyczem zależnie od rodzaju poszczególnych kategoryj spraw łączy kilka kategoryj pokrewnych pod względem prawnym lub faktycznym w ręku jednego urzędnika referendarskiego, lub też jedną kategorję spraw rozdziela między kilku urzędników, przez co jednak nie powstaje żadna nowa jednostka organizacyjna. Postanowienia te dotyczą również okręgowych wizytatorów szkół.

Pracownicy Kuratorjum dzielą się na pracowników administracyjnych i pracowników pedagogicznych. Kurator przydziela do poszczególnych wydziałów (samodzielnych oddziałów) w miarę potrzeby odpowiednich urzędników. — Pracownikami pedagogicznymi są: a) naczelnicy wydziałów i kierownicy oddziałów, z wyjątkiem naczelników: biura personalnego i wydziału organizacyjno-administracyjnego oraz kierownika oddziału budżetowo-rachunkowego, b) okręgowi wizytatorowie szkół, c) inspektorowie szkolni, dyrektorowie i nauczyciele oraz inni pracownicy oświatowi, przydzieleni do Kuratorjum lub zaangażowani do prac, dla których załatwienia potrzeba specjalnego pedagogicznego przygotowania.

Zakres czynności i odpowiedzialności funkcjonarjuszów poszczególnych kategoryj i stanowisk, zarówno kierowniczych jak i podwładnych, ustala w szczegółach kurator Okręgu Szkolnego. Odpowiedzialność, która w myśl przepisów ciąży na urzędnikach podwładnych, nie uwalnia urzędników nad nimi przełożonych od czuwania nad należytem spełnianiem obowiązków przez podległych im urzędników i perjodycznego rewidowania tych spraw, których aprobata została odnośnym urzędnikom przekazana.

Kurator nadaje ogólny kierunek działalności Kuratorjum i sprawuje nad tą działalnością bezpośredni nadzór oraz decyduje we wszystkich sprawach, należących stosownie do ustaw i rozporządzeń do jego kompetencji. W szczególności kurator: 1) udziela wiążących dyrektyw ze stanowiska politycznego i interesu służbowego; 2) uzgadnia działalność wydziałów w obrębie Kuratorjum oraz działalność tego urzędu z działalnością władz i organów podległych; 3) aprobuje projekty załatwień spraw, zastrzeżonych przez Ministra W. R. i O. P. lub przez kuratora do jego aprobaty; 4) przewodniczy w radach, zebraniach i t. p., o ile nie przekaże przewodnictwa innemu urzędnikowi.

Następujące sprawy winny być z reguły aprobowane przez kuratora względnie zastrzeżone do jego decyzji: 1) sprawy zasadnicze, dotyczące organizacji i trybu urzędowania Kuratorjum oraz władz, urzędów, instytucyj i zakładów kuratorowi podległych; 2) projekty zarządzeń Kuratorjum o charakterze ogólnym; 3) opinje o nadsyłanych przez Ministerstwo W. R. i O. P. projektach ustaw, rozporządzeń i zarządzeń o charakterze ogólnym; 4) sprawy

o charakterze politycznym, za które uważa się: a) udzielanie dyrektyw ze stanowiska polityki oświatowej i szkolnej, b) ostateczną redakcję odpowiedzi w sprawach interpelacyj poselskich, c) sprawy, w których Minister W. R. i O. P. lub Podsekretarz Stanu w Ministerstwie W. R. i O . P. wystosował pismo do kuratora ad personam, d) sprawy, poruszone w prasie w oświetleniu ujemnem dla administracji szkolnej okręgu lub w których stawiano zarzuty przeciw podwładnym kuratora; 5) sprawozdania, składane Ministerstwu W. R. i O. P., dotyczące spraw ogólnych lub większego znaczenia oraz wszelkie wnioski natury zasadniczej; 6) decyzje w sprawach ruchu służbowego i w sprawach dyscyplinarnych oraz wszelkie wnioski w sprawach osobowych, przedstawianych Ministerstwu W. R. i O. P.; 7) preliminarze budżetowe roczne i wyjednywanie kredytów dodatkowych; 8) korespondencja z okręgowemi izbami kontroli i Prokuratorją Generalną Rzeczypospolitej Polskiej oraz wnioski o skierowywanie sprawy na drogę sądową; 9) sprawy szczególnie wątpliwe pod względem prawnym lub rzeczowym, a mianowicie, a) sprawy sporne z innemi urzędami, b) sprawy, których projekty załatwienia odstępują od stosowanej dotychczas praktyki lub interpretacji albo od poprzednich wskazań kuratora lub Ministerstwa W. R. i O. P., c) sprawy, które naczelnik wydziału lub biura personalnego uważa z jakichkolwiek innych względów za wątpliwe i wymagające decyzji kuratora; 10) sprawy, załatwiane przez biuro personalne w porozumieniu z innemi wydziałami lub przez dwa lub więcej wydziałów, o ile takiego porozumienia nie osiągnięto; 11) okólniki, instrukcje i zarządzenia do władz, urzędów, instytucyj i zakładów, podległych kuratorowi; 12) sprawy, dotyczące organizacji okręgowych i powiatowych organów samorządu szkolnego oraz ważniejsze sprawy z zakresu ich działania. Oprócz tych spraw może kurator zastrzec ponadto do swojej aprobaty na stałe lub czasowo bądź pewne kategorje spraw bądź pewne poszczególne sprawy.

Gdy kurator nie może pełnić swych obowiązków służbowych, albo gdy jest na urlopie, zastępuje go jeden z naczelników wydziałów, zatwierdzony przez Ministra W. R. i O. P. jako **zastępca kuratora** na wniosek kuratora. Na zastępcę przechodzą wszystkie uprawnienia i obowiązki kuratora. Jeśli jednak kurator nie urzęduje z powodu czasowej przeszkody, nie wykluczającej możności

zajmowania się sprawami urzędowemi, może on zastrzec pewne sprawy lub kategorje spraw w dalszym ciągu do swej decyzji. —

Gdy stojący na czele wydziału naczelnik nie może pełnić obowiązków służbowych, zastępuje go jeden z urzędników wydziału, wyznaczony na stałe przez kuratora. Kurator może w tych przypadkach ograniczyć zakres działania zastępcy do spraw porządkowo-służbowych, przekazując prawo aprobaty i podpisywania korespondencji kierownikom oddziałów lub najstarszym służbowo urzędnikom referendarskim, każdemu w jego zakresie działania. — Naczelnik wydziału jest zwierzchnikiem służbowym personelu i sprawuje ogólne kierownictwo powierzonego mu wydziału zgodnie z przepisami prawa, interesem publicznym oraz politycznemi i rzeczowemi wskazaniami kuratora. — Naczelnicy wydziałów są odpowiedzialni wobec kuratora za stan organizacji i poziom wykonania prac i zadań, powierzonych wydziałowi, a gdy chodzi a) o naczelników wydziałów szkolnictwa ogólnokształcącego i szkolnictwa zawodowego, za stan nauczania i wychowania w powierzonych im szkołach, b) o naczelnika wydziału ogólno-oświatowego, za stan i poziom oświaty pozaszkolnej w okręgu. Poza tem wszyscy naczelnicy wydziałów są odpowiedzialni: 1) za należyte zorganizowanie pracy w wydziale i usprawnienie jej techniki; 2) za dozór nad należytem spełnianiem obowiązków przez kierowników oddziałów i innych urzędników jako też za nadzór nad funkcjonowaniem biurowości; 3) za koordynowanie działalności oddziałów w obrębie wydziału oraz koordynowanie działalności wydziału z innemi wydziałami (samodzielnemi oddziałami) pod względem prawnym, rzeczowym i faktycznym; 4) za stronę prawną aprobowanych przez nich załatwień, t. j. ich zgodność z przepisami ustaw i rozporządzeń oraz zarządzeniami natury ogólnej; 5) za zgodność aprobowanych przez nich załatwień z politycznemi i rzeczowemi wskazaniami kuratora oraz z ogólnym interesem publicznym i zachowanie jednolitości w ich traktowaniu; 6) za celowość aprobowanych załatwień w ramach przepisów prawa i wskazań kuratora; 8) za ścisłe informowanie kuratora o stanie spraw, które winny być podane do jego wiadomości oraz za ścisłe podawanie wskazań kuratora do wiadomości kierowników oddziałów (referentów) i dopilnowanie ich wykonania; 9) za podjęcie inicjatywy wobec kuratora co do wydania niezbędnych zarządzeń, wynikających czy to z przepisów

prawnych, czy stosunków faktycznych, związanych z zakresem czynności wydziału. — W celu spełnienia swych zadań naczelnik wydziału: 1) obmyśla środki realizacji oraz podniesienia poziomu wykonania prac i zadań, powierzonych wydziałowi; 2) odbywa perjodyczne konferencje z kierownikami oddziałów i pracownikami swego wydziału; 3) dokonywa lustracji czynności oddziałów i pracowników oraz czuwa nad stanem odnośnych spraw we władzach pierwszej instancji względnie zakładach szkolnych i przeprowadza wizytacje szkół i zakładów; 4) przegląda akta, wchodzące do wydziału; 5) udziela kierownikom oddziałów (pracownikom) wskazówek co do kierunku załatwiania spraw typowych, pozostawionych do ich decyzji; 6) aprobuje ostatecznie załatwienia, które kierownicy oddziałów (pracownicy) obowiązani są przedkładać z wyjątkiem spraw, w których aprobata zastrzeżona jest kuratorowi: w tych sprawach dokonywa aprobaty pośredniej (nieostatecznej); 7) może zastrzec sobie do aprobaty również inne sprawy albo kategorje spraw; 8) może zastrzec, iż pewne kategorje spraw lub pewne sprawy konkretne mają mu być przedkładane do wglądu; 9) wgląda w tok spraw kancelaryjnych i informuje o swoich spostrzeżeniach wydział organizacyjno-administracyjny; 10) utrzymuje stały kontakt z naczelnikami innych wydziałów.

Kierowników oddziałów niesamodzielnych wyznacza kurator. Kierownikom tym powinno być poruczone w zasadzie samodzielne podpisywanie spraw powtarzających się i załatwianych stale w ten sam sposób, jak również załatwień o charakterze informacyjnym lub porządkowym, które nie przesądzają ostatecznego załatwienia sprawy ani pod względem prawnym ani rzeczowym. Ponadto mogą być poszczególni kierownicy oddziałów oraz urzędnicy w oddziałach upoważnieni przez kuratora do samodzielnego podpisywania ich załatwień w zakresie, ustalonym przez kuratora. — W swoim zakresie działania ponoszą kierownicy oddziałów odpowiedzialność analogiczną do odpowiedzialności naczelników wydziałów. Kierownik oddziału budżetowo-rachunkowego ponosi ponadto odpowiedzialność za uchybienia oddziału w załatwieniach, opartych wyłącznie na zawodowej wiedzy i za prowadzenie ksiąg i rachunkowości zgodnie z obowiązującemi przepisami rachunkowo-kasowemi. W tym samym zakresie ponoszą odpowiedzialność urzędnicy oddziału budżetowo-rachunkowego.

Urzędnicy referujący w wydziałach przygotowują za-

łatwienia spraw i ponoszą odpowiedzialność za: 1) dokładną znajomość przepisów, ustaw, rozporządzeń i okólników, obowiązujących w zakresie danego działu; 2) należyte zgromadzenie materjału, potrzebnego do załatwienia sprawy, dokładne ustalenie stanu faktycznego oraz przedstawienie sprawy zgodnie z aktami; 3) za dokładne i bez błędu przytoczenie w załatwieniu wszelkich dat, nazwisk, nazw, obliczeń cyfrowych i t. p.; 4) za ścisłe stosowanie obowiązujących przepisów o postępowaniu administracyjnem oraz o biurowości; 5) za dopilnowanie terminów, wynikających zarówno z ustaw i rozporządzeń, jak i zakreślonych przez Ministerstwo W. R. i O. P., kuratora, naczelnika wydziału lub kierownika oddziału, oraz terminów, wynikających z okoliczności sprawy; 6) za zaprojektowanie załatwienia w ten sposób, aby ono bądź odrazu załatwiało sprawę w sposób ostateczny, bądź też obejmowało odrazu wszystkie niezbędne szczegóły i nie wywoływało potrzeby dalszej przygotowawczej korespondencji w przypadku zbierania materjałów, żądania wyjaśnień i t. p.; 7) za należyte przechowywanie akt, ewidencji i pomocy urzędowych.

Pracownicy pedagogiczni niezależnie od odpowiedzialności, ciążącej wogóle na urzędnikach odnośnego stanowiska, ponoszą nadto całkowitą odpowiedzialność za załatwienie spraw im poruczonych zgodnie z wymaganiami nauczania i wychowania. — Pracownicy pedagogiczni mogą być używani do załatwiania spraw administracyjnych jedynie tylko w zakresie powierzonych im spraw organizacyjno-szkolnych i oświatowych.

Urzędnicy, zatrudnieni w oddziałach, pozostają w bezpośredniej zależności służbowej od kierowników oddziałów, kierownicy od naczelników wydziałów, naczelnicy wydziałów zaś i kierownicy samodzielnych oddziałów od kuratora. W tej samej kolejności udzielane są z reguły zlecenia służbowe. Urzędnik, który otrzyma zlecenie z pominięciem powyższej kolejności, winien zakomunikować o tem bezzwłocznie swemu bezpośredniemu przełożonemu.

Urzędnik, sprawujący kierownictwo kancelarji w Kuratorjum, jest odpowiedzialny: 1) za stały nadzór nad pracą personelu kancelaryjnego we wszystkich działach kancelaryjnych; 2) za ścisłe przestrzeganie przepisów o biurowości[17] oraz informowanie naczelnika wydziału organizacyjno-administracyjnego o brakach, dostrzeżonych

---

[17] Obowiązująca w kuratorjach instrukcja biurowa zamieszczona jest w Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1928 r., nr. 14, poz. 225.

w tym względzie w poszczególnych wydziałach i oddziałach; 3) za przestrzeganie zasady oszczędności oraz inicjatywę co do wprowadzenia możliwych uproszczeń biurowości; 4) za techniczne zarządzenia, mające na celu ochronę tajności i poufności spraw.

Dopuszczalny jest również podział Kuratorjum na: 1) biuro personalne, 2) wydział organizacyjno-administracyjny, 3) wydział szkolnictwa ogólnokształcącego, 4) wydział szkolnictwa zawodowego, 5) samodzielny oddział oświaty pozaszkolnej [18] oraz ewent. 6) samodzielny oddział higjeny szkolnej i wychowania fizycznego.

Podział wydziałów na oddziały oraz szczegółowy podział czynności w Kuratorjum opracowuje kurator i przedkłada Ministrowi W. R. i O. P. do zatwierdzenia.

Okręgowi wizytatorowie szkół. Do zasadniczych obowiązków[19] wizytatorów okręgowych należy: 1) nadzór i opieka nad szkołami, bezpośrednio podległemi Kuratorjum, a w zakresie szkolnictwa powszechnego nad inspektorami szkolnymi i szkolnictwem, podległem inspektorom, oraz bezpośrednie oddziaływanie na wizytowane instytucje w celu doskonalenia ich pracy; 2) udział w ocenianiu pracy nauczycieli; 3) udział w wewnętrzej pracy Kuratorjum w zakresie pedagogicznym, organizacyjnym i administracyjnym.

Badając szkoły, wizytator zwraca przedewszystkiem uwagę: 1) na stopień naukowego i technicznego opanowania przedmiotów przez nauczycieli, na ich przygotowanie dydaktyczne, metody i technikę nauczania, wyrobienie i postęp w tym zakresie, na sposób wykonywania programu oraz ogólną organizację pracy; 2) na poziom wyników nauczania w zakresie poszczególnych klas i przedmiotów oraz na ogólny rozwój umysłowy młodzieży; 3) na stan urządzeń i zaopatrzenia szkoły w środki, niezbędne do skutecznego prowadzenia nauczania.[20]

Prócz wizytowania lekcyj i zajęć szkolnych oraz zapoznawania

---

[18] Według projektu Ministerstwa W. R. i O. P. z maja 1932 r.

[19] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 8, poz. 108.

[20] W myśl § 6 rozporządzenia Ministra W. R. i O. P. z dnia 9 grudnia 1926 r., wizytatorowie, a także inspektorowie szkolni, oraz kierownicy szkół o poziomie średnim mają prawo wizytowania nauki religji katolickiej, nie mogą jednak egzaminować uczniów i winni ograniczyć się do uwag pedagogiczno-dydaktycznych. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 2, poz. 25).

się z wychowawczą działalnością szkoły należy do zakresu działania wizytatora okręgowego:

1) oglądanie lokalu szkoły ze szczególnem zwróceniem uwagi na higjenę i estetykę pomieszczeń szkolnych, oglądanie urządzeń, pomocy naukowych i bibljotek; 2) badanie kancelarji szkolnej, a zatem przeglądanie w miarę potrzeby i uznania wszelkich ksiąg i dokumentów, które szkoła posiada, z uwzględnieniem tych przedewszystkiem, które dotyczą sprawy przyjęć i promocyj oraz wydawania świadectw szkolnych; 3) wglądanie w stan opieki higjeniczno-lekarskiej nad szkołą, a w szczególności w prace lekarza i dentysty szkolnego; 4) omawianie z dyrektorem szkoły wszelkich spraw, należących do zakresu administracji szkolnej, oraz ważniejszych spraw gospodarczych.

Każdy okrąg szkolny dzieli się w zakresie szkolnictwa średniego ogólnokształcącego i zakładów kształcenia nauczycieli szkół powszechnych na rejony wizytacyjne,[21] stanowiące pewną całość terytorjalną. Rejon obejmuje w zasadzie 15 zakładów państwowych względnie prywatnych, sąsiadujących ze sobą. — Każdy rejon wizytacyjny pozostaje w ciągu lat 4 pod opieką jednego okręgowego wizytatora szkół, który ma nadto obowiązek zbadania co roku (bez prawa wydawania zarządzeń) w obecności inspektora szkolnego 2 siedmioklasowych szkół powszechnych (wizytator zakładu kształcenia nauczycieli winien zwizytować jedną szkołę powszechną 7 kl. i jedną niżej zorganizowaną). — Po upływie okresu 4-letniego dokonywa się w Kuratorjum nowy przydział rejonów wizytacyjnych, przyczem dany rejon wizytacyjny może być nadal powierzony dotychczasowemu wizytatorowi. — Wizytator jest odpowiedzialny za wyzyskanie wszelkich możliwych środków, zmierzających do podniesienia poziomu naukowego i wychowawczego szkół sobie powierzonych. W szkołach prywatnych jest obowiązkiem wizytatora zwracać uwagę na to, aby stan naukowy i wychowawczy tych szkół nie był niższy od przewidzianego dla tej kategorji uprawnień, jakie szkoła posiada.

Nadto wizytator sprawuje opiekę nad pewną dziedziną spraw wychowawczych, dydaktycznych lub organizacyjnych, jak np. a) sprawy budynków szkolnych, urządzeń szkolnych, pomocy nau-

---

[21] Por. Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1930 r., nr. 7, poz. 122.

kowych i t. p.; b) sprawy programowo-dydaktyczne (organizacja pracowni i t. p.); c) sprawy wychowawcze (organizacje młodzieży szkolnej, czasopisma, internaty, kolonje i t. p.); d) sprawy dokształcania nauczycieli; e) sprawy, związane z opieką nad nauczycielami praktykantami.

Z pośród spraw administracyjnych okręgowy wizytator szkół załatwia tylko sprawy, mające związek z organizacją personalną i naukowo-wychowawczą przy pomocy referentów; inne sprawy, dotyczące danego rejonu wizytacyjnego, winny być załatwiane przez referentów i podawane jedynie do wiadomości właściwemu wizytatorowi.

Z początkiem roku szk. odbywają się w wydziałach (oddziałach kształcenia nauczycieli) Kuratorjum konferencje wizytatorów celem ustalenia planu pracy na cały rok szkolny, a z końcem roku szkolnego konferencje sprawozdawcze. — Poza tem w ciągu roku szkolnego w miarę potrzeby urządzane są konferencje wizytatorów, poświęcane sprawom organizacji nauczania i wychowania, bądź sprawom, związanym z wizytacją szkół, sprawom nadawania uprawnień szkołom prywatnym, organizacją roku szkolnego i t. p. Protokóły konferencyj wizytatorów z wynikami narad przesyłane są w odpisach Ministerstwu W. R. i O. P.

Celem umożliwienia wizytatorom pracy nad pogłębieniem własnego wykształcenia zarówno w dziedzinie wychowawczej, jak i naukowej oraz dydaktycznej przewidziane są dla wizytatorów raz na 2 lata 4-rotygodniowe urlopy na dalsze kształcenie się w kraju lub zagranicą i odpowiednie na ten cel zasiłki z Ministerstwa W. R. i O. P.

Badając pracę inspektorów szkolnych i stan szkolnictwa na terenie powiatu, wizytator winien zwrócić uwagę na dziedziny następujące: 1) skład nauczycielstwa szkół powszechnych, działalność inspektora w zakresie uzupełniania i zmian w tym składzie, urlopy na studja i zużytkowanie dokształconych nauczycieli, konferencje rejonowe oraz inne formy zawodowego doskonalenia nauczycieli, sposób załatwiania spraw osobistych nauczycieli i stosunek pomiędzy inspektorem i nauczycielstwem; 2) realizację sieci szkolnej ze szczególnem uwzględnieniem podnoszenia stopnia organizacyjnego szkół, frekwencję dzieci w szkołach i wykonywanie obowiązku szkolnego, budownictwo szkolne, organizację opieki higjeniczno-lekarskiej w szkołach powszechnych i zaspakajanie potrzeb rzeczowych szkół;

3) organizację programową szkół różnego stopnia organizacyjnego, metody pracy, stosowane w szkołach, pracownie, pomoce naukowe i bibljoteki; 4) sprawy wychowawcze na terenie szkół; 5) stan i rozwój prac oświatowo-kulturalnych, prowadzonych na terenie powiatu przez samorząd oraz instytucje społeczne i udział nauczycielstwa w tych pracach; 6) stan i rozwój wychowania przedszkolnego na terenie powiatu; 7) działalność organów samorządu szkolnego i opiek szkolnych; 8) pracę wizytacyjną inspektora szkolnego i jego zastępców; 9) organizację i działanie biura inspektoratu.

Z wizytacji każdej szkoły względnie inspektoratu szkolnego wizytator składa piśmienne sprawozdanie swojej władzy służbowej najpóźniej w dwa tygodnie po powrocie z podróży lub zakończeniu wizytacji, dokonanej na miejscu. — Odpisy sprawozdań przesyła Kuratorjum inspektorom szkolnym i szkołom zwizytowanym do wiadomości, przyczem wizytator może dołączyć do złożonego sprawozdania dodatkowe wyjaśnienia i wnioski na użytek wewnętrzny Kuratorjum.

Dodatkowe czynności w Kuratorjach. Oprócz czynności, przewidzianych w statucie organizacyjnym, mogą Kuratorja tworzyć komisje do współpracy w akcji oceny książek szkolnych i środków naukowych.[22] Czynności administracyjne, związane ze sprawą oceny książek szkolnych i środków naukowych, prowadzą Kuratorja zgodnie z każdorazowo wydawanemi w tym celu przepisami.

Na zasadzie § 9 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 28 stycznia 1927 r.[23] w sprawie utworzenia Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego, Rady Naukowej oraz wojewódzkich, powiatowych i miejskich komitetów, kurator okręgu szkolnego (względnie jego delegat) wchodzi w skład Wojewódzkiego Komitetu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego.

Nadto kurator okręgu szkolnego lub wyznaczony przez niego zastępca uczestniczy w zebraniach perjodycznych, które odbywają się pod przewodnictwem wojewody w celu uzgodniania działalności poszczególnych działów administracji państwowej, wyłączonych z pod zwierzchnictwa wojewody, w myśl zasadniczej linji polityki Rządu, reprezentowanej przez wojewodę.[24]

---

[22] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 4, poz. 53, § 24.
[23] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 3, poz. 37.
[24] Por. § 2 rozp. Rady Ministrów z 11 lutego 1924 r. (Dz. U. R. P. z 1924 r., nr. 21, poz. 225).

Rady Szkolne Okręgowe. W myśl art. 5 ustawy o tymczasowym ustroju władz szkolnych może Minister W. R. i O. P. powoływać do współdziałania z kuratorami rady szkolne okręgowe, złożone z czynników zawodowo-pedagogicznych, społecznych i przedstawicieli wyznań religijnych, uznanych przez Państwo, do których w danym okręgu przyznaje się znaczna część ludności.

Dotychczas powołał Minister W. R. i O. P. rady szkolne okręgowe w następujących okręgach szkolnych: 1) w Okręgu Szkolnym Łódzkim,[25] 2) w Okręgu Szkolnym Pomorskim,[26] 3) w Okręgu Szkolnym Poznańskim[27] i 4) w Okręgu Szkolnym Warszawskim.[28]

Zakres działania Rady Szkolnej Okręgowej. Kompetencje rad szkolnych okręgowych są następujące: 1) badanie potrzeb szkolnych i oświatowo-kulturalnych okręgu oraz inicjatywa w sprawie reform w szkolnictwie, bądźto w celu przystosowania szkolnictwa do miejscowych warunków i potrzeb, bądźto w celu wprowadzenia zmian w organizacji szkolnictwa w całem Państwie; 2) przedstawianie Ministrowi W. R. i O. P. opinji o administracji szkolnej i stanie szkolnictwa okręgu oraz wynikających stąd wniosków; 3) rozporządzanie funduszami, przyznanemi do dyspozycji rady przez organa samorządowe na cele szkolne i oświatowo-kulturalne okręgu; 4) wydawanie opinji o wnioskach zakładania i zwijania państwowych szkół średnich ogólnokształcących, zawodowych i seminarjów nauczycielskich oraz o wnioskach koncesjonowania i zamykania takichże szkół prywatnych; 5) rozwiązywanie na wniosek kuratora rad szkolnych powiatowych; 6) delegowanie w poszczególnych wypadkach członków rady do zwiedzania szkół i instytucyj wychowawczych i oświatowych, podlegających kuratorowi; delegaci nie mają jednak prawa egzaminowania młodzieży szkolnej, czynienia uwag nauczycielstwu i wydawania zarządzeń; 7) inne sprawy, przekazywane radzie przez ustawy i rozporządzenia lub powierzane jej przez Ministra W. R. i O. P. lub kuratora.

Rada Szkolna Okręgowa składa się z 30 członków. — W skład rady wchodzi również kurator lub wyznaczony przez niego za-

[25] Dz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 4, poz. 26.
[26] Dz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 20, poz. 212.
[27] Dz. Min. W. R. i O. P. z 1923 r., nr. 2, poz. 9.
[28] Dz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 12, poz. 195.

stępca z pośród urzędników Kuratorjum, on też przewodniczy na posiedzeniach rady, które odbywają się przynajmniej dwa razy do roku.[29] Uchwały Rady Szkolnej Okręgowej wykonywa kurator przez podwładne mu organa, ma on jednak prawo zawiesić uchwałę rady, jeśli ta uchwała przekracza kompetencje rady lub jest sprzeczna z obowiązującemi przepisami, przyczem radzie przysługuje prawo odwołania się do Ministra W. R. i O. P.

Kompetencje Rady Szkolnej Okręgowej a władza kuratora. Władza kuratora okręgu szkolnego jest w zasadzie władzą jednostkową, jednakże w myśl art. 5 ustawy o tymczasowym ustroju władz szkolnych Minister W. R. i O. P. może powoływać do współdziałania z kuratorami rady szkolne okręgowe, które w pewnych sprawach mają „charakter ciał doradczych, w innych znowu posiadają moc stanowienia, a nawet wykonywania kontroli nad działalnością kuratorów. Radzie Szkolnej Okręgowej bowiem przysługuje prawo przedstawiania Ministrowi W. R. i O. P. opinji o administracji szkolnej i stanie szkolnictwa okręgu, oraz wynikających stąd wniosków, co wygląda na uprawnienie opinjodawcze, w rzeczywistości jednak nadaje Radzie Szkolnej Okręgowej moc wykonywania kontroli nad działalnością kuratora, do którego w myśl ustawy o tymczasowym ustroju władz szkolnych należy administrowanie szkolnictwem okręgu". — W tych więc okręgach, w których istnieją rady szkolne okręgowe, „jednostkowa władza kuratora jest skrępowana i uzależniona od Rady Szkolnej Okręgowej jako czynnika samorządu szkolnego, który jest kuratorowi w pewnej mierze podporządkowany, w pewnej zaś jest z nim współrzędny, a nawet postawiony nad nim".[30]

Nie posiadając jednakże do swej dyspozycji odpowiednich funduszów, istniejące obecnie rady szkolne okręgowe mogą dzięki swoim wnioskom opinjodawczym w szczupłej tylko mierze wpłynąć na podniesienie poziomu szkolnictwa i oświaty w danym okręgu szkolnym.

---

[29] Według rozp. Ministra W. R. i O. P. z dn. 5. IX. 1927 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 12, poz. 195).

[30] M. Janelli: Ustrój administracji wychowania publicznego w Polsce, str. 82 t. I Rocznika Pedagogicznego.

3. Powiatowe władze szkolne.

Władza szkolna w powiecie spoczywa w rękach inspektora szkolnego.[1] Zakres działania inspektorów szkolnych normują przepisy tymczasowe o szkołach elementarnych w Królestwie Polskiem,[2] zatwierdzone ustawą z dnia 4 czerwca 1920 r. o tymczasowym ustroju władz szkolnych.

Obowiązki i czynności inspektora szkolnego[3] ujęte zostały w przepisach tymczasowych o szkolnictwie elementarnem w 22 punktach, z których znaczna część uległa zmianom na zasadzie późniejszych ustaw i rozporządzeń. Uwzględniając przepisy, zawarte w obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, można kompetencje inspektora szkolnego określić w sposób następujący:

Zakres działania inspektora szkolnego. Inspektor szkolny 1) pełni przez wizytacje nadzór pedagogiczny nad publicznemi i prywatnemi szkołami powszechnemi, oraz zakładami wychowania przedszkolnego i oświaty pozaszkolnej, bądź bezpośrednio, bądź też przez swoich zastępców; 2) administruje publicznemi szkołami powszechnemi i nadaje im kierunek pedagogiczny przez konferencje nauczycielskie, lekcje metodyczne i odczyty; 3) czuwa nad wykonaniem rozporządzeń wyższych władz szkolnych; 4) współdziała z odnośnemi urzędami w sprawach sanitarnych i higjeny szkolnej; 5) bada z organami samorządu szkolnego potrzeby szkolne i oświatowe; 6) bierze udział w posiedzeniach Rady Szkolnej Powiatowej (miejskiej) osobiście lub przez swego zastępcę; 7) czuwa nad wykonaniem obowiązku szkolnego; 8) opracowuje plan sieci szkolnej przy współudziale samorządu szkolnego na obszarze gminy i po zasięgnięciu opinji Rady Szkolnej Powiatowej (miejskiej) przedkłada do zatwierdzenia kuratorowi okręgu szkolnego; 9) występuje z incjatywą w sprawie wydawania orzeczeń organizacyjnych dla publicznych szkół powszechnych oraz

---

[1] Z wyjątkiem b. dzielnicy austrjackiej; por. na str. 44 uwagi o radzie szkolnej powiatowej w Małopolsce.

[2] W dziale V o inspekcji szkolnej (Dz. Urz. Dep. W. R. i O. P. z 1917 r., nr. 1, poz. 1).

[3] Art. 8 ustawy o tymczasowym ustroju władz szkolnych zmienił nazwę „inspektorów szkolnych okręgowych", użytą w przepisach tymczasowych o szkolnictwie elementarnem, na „inspektorów szkolnych", a nazwę „rady szkolne okręgowe" na „rady szkolne powiatowe, względnie miejskie".

przedkłada kuratorowi okręgu szkolnego wnioski w sprawie budowy publicznych szkół powszechnych; 10) mianuje[4] nauczycieli z pośród kandydatów, przedstawionych przez Radę Szkolną Powiatową (miejską), względnie bezpośrednio; 11) powołuje nauczycieli na stanowiska tymczasowe i przenosi ich w obrębie swego powiatu (miasta), względnie występuje z wnioskami do Kuratorjum Okręgu Szkolnego o przeniesienie nauczyciela tymczasowego do innego powiatu; 12) zawiera umowy z nauczycielami kontraktowymi; 13) prowadzi wykazy kwalifikacyjne nauczycieli i wpisuje do tych wykazów oceny pracy nauczycieli na podstawie spostrzeżeń, zapisanych w tych wykazach; 14) wydaje orzeczenia o pracy nauczycieli tymczasowych; 15) czuwa nad dalszem kształceniem nauczycieli; 16) wytyka i gani podwładnym nauczycielom niewłaściwości w zachowaniu się oraz uchybienia i niedbalstwo w wykonywaniu obowiązków służbowych i wymierza kary porządkowe; 17) prowadzi dochodzenia wstępne przeciwko nauczycielom publicznych szkół powszechnych i wychowawczyniom ochronek państwowych; 18) zawiesza nauczycieli tymczasowo w pełnieniu służby, donosząc o tem bezzwłocznie Kuratorjum Okręgu Szkolnego; 19) udziela kierownikom i nauczycielom publicznych szkół powszechnych i specjalnych oraz ochron państwowych urlopów dla poratowania zdrowia do dni 28, nauczycielkom na czas połogu na przeciąg 6 tygodni, dla innych celów na dni 14, a funkcjonarjuszom Inspektoratu Szkolnego na dni 8; 20) wyraża opinję w sprawach wydawania przez rady szkolne powiatowe (miejskie) koncesyj[5] na prywatne szkoły powszechne oraz w sprawie nadawania szkołom powszechnym nazw wybitnych i zasłużonych ludzi; 21) zatwierdza kierowników pry-

---

[4] Na obszarze województw: białostockiego, kieleckiego, lubelskiego, łódzkiego i warszawskiego oraz w m. st. Warszawie. Na terenie województw: krakowskiego, lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego mianuje Rada szkolna powiatowa; w województwach: nowogródzkiem, poleskiem, pomorskiem, poznańskiem, wileńskiem i wołyńskiem kurator, a na obszarze województwa śląskiego wojewoda.

[5] W myśl art. 2 ustawy z dnia 11 marca 1932 o szkołach prywatnych (Dz. U. R. P. z 1932 r. nr. 33, poz. 343) w miejsce koncesyj na prowadzenie szkół prywatnych wydawane być winny przez władze szkolne orzeczenia, stwierdzające spełnienie warunków, wymaganych od założyciela szkoły. Orzeczenia te w stosunku do prywatnych szkół powszechnych wydaje inspektor szkolny, a nie rada szkolna powiatowa.

watnych szkół powszechnych i przyjmuje do wiadomości angażowanie nauczycieli w tych szkołach; 22) przedstawia kuratorowi okręgu szkolnego wnioski w sprawie przyznawania praw publiczności prywatnym szkołom powszechnym; 23) żąda w razie potrzeby od właściciela prywatnej szkoły powszechnej usunięcia kierownika i nauczycieli, względnie wydaje kierownikowi polecenie zawieszenia nauczycieli w czynnościach służbowych; 24) przedkłada kuratorowi okręgu szkolnego wnioski rad szkolnych powiatowych (miejskich) w sprawie rozwiązywania dozorów oraz prywatnych szkół powszechnych; 25) kieruje biurem Inspektoratu Szkolnego [6] i składa sprawozdania wyższym władzom szkolnym w terminach przez te władze określonych; 26) wydaje etatowym nauczycielom publicznych szkół powszechnych legitymacje, uprawniające do ulgowych przejazdów kolejami państwowemi.

Funkcje zastępcy inspektora szkolnego. W większych powiatach względnie miastach Minister W. R. i O. P. może mianować jednego lub więcej zastępców inspektora szkolnego.[7] Przepisy tymczasowe o szkołach elementarnych przewidują [8] stanowisko zastępcy inspektora szkolnego, jednakże kompetencyj jego nie określają. Stanowisko i funkcje zastępcy inspektora szkolnego określa szczegółowo zarządzenie Ministra W. R. i O. P. z dn. 17 lutego 1928 r.[9] W myśl tego zarządzenia zastępca inspektora szkolnego jest urzędnikiem bezpośrednio podległym inspektorowi szkolnemu i pomocnikiem jego w pracy organizacyjnej oraz w kierownictwie i nadzorze pedagogicznym i administracyjnym szkolnictwa powszechnego, wychowania przedszkolnego i oświaty pozaszkolnej. Inspektor szkolny dzieli powiat (miasto) na rejony, jeden rejon sam zatrzymuje, a pozostałe powierza zastępcom. Podział ten wymaga zatwierdzenia przez władzę szkolną drugiej instancji. W obrębie powierzonego sobie rejonu zastępca inspektora szkolnego pełni nadzór pedagogiczny nad powierzonemi jego opie-

[6] Na podstawie instrukcji biurowej, zamieszczonej w Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1930 r., nr. 5, poz. 66.

[7] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1921 r., nr. 10, poz. 102.

[8] Por. art. 95 punkt 1 tych przepisów.

[9] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1928 r., nr. 3, poz. 50, poprzednio rozp. Min. W. R. i O. P. z 19 maja 1920 r. (por. Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1921 r., nr. 10, poz. 102 i 104).

ce szkołami i zakładami przez ich wizytację, nadaje kierunek pedagogiczny szkołom przez konferencje nauczycielskie, lekcje metodyczne, wykłady i odczyty, wpisuje spostrzeżenia wizytacyjne do arkuszy kwalifikacyjnych nauczycieli, w razie potrzeby prowadzi dochodzenia wstępne przeciwko nauczycielom publicznych szkół powszechnych, czuwa nad wykonaniem zarządzeń inspektora szkolnego i władz wyższych, współdziała z odpowiedniemi urzędami w sprawach sanitarnych i higjeny szkolnej, oraz bada z organami gminnego samorządu szkolnego potrzeby szkolne i oświatowe. Nadto zastępca inspektora szkolnego przedkłada inspektorowi opinje i wnioski w sprawie projektów sieci szkolnej, budowy szkół, otwierania poszczególnych szkół, budżetów szkolnych, koncesyj[10] na otwarcie prywatnych szkół powszechnych i ochronek, przyznawania prawa publiczności prywatnym szkołom powszechnym, zarządzeń w stosunku do nauczycieli oraz zatwierdzania i usuwania kierowników oraz nauczycieli prywatnych szkół powszechnych. Zastępca inspektora szkolnego składa inspektorowi perjodyczne sprawozdania wizytacyjne i podpisuje za inspektora szkolnego korespondencję urzędową w sprawach, których podpisywanie zostało mu powierzone przez inspektora szkolnego. Za wszystkie te czynności zastępca inspektora szkolnego jest wspólnie z inspektorem szkolnym odpowiedzialny przed władzami wyższemi.

Organy samorządu szkolnego. Na terenie b. Królestwa Kongresowego powołane są do współdziałania z inspektorem szkolnym rady szkolne powiatowe w powiatach, dozory szkolne w gminach i opieki szkolne w każdej miejscowości szkolnej.[11]

Rada Szkolna Powiatowa. Rada Szkolna Powiatowa składa się z 6 członków z wyboru i 5—6 członków z nominacji, a mianowicie: 1) z 3 przedstawicieli, wybranych przez sejmik powiatowy, 2) z 1 wybranego przez radę miejską, 3) z 1 nauczyciela szkoły powszechnej, wybranego przez konferencję okręgową, 4) z jednego kierownika zakładu naukowego średniego, wybranego przez Radę Szkolną Powiatową, 5) z 2 obywateli, powołanych przez władze szkolne, 6) z reprezentantów wyznań, 7) z 1 członka z urzędu (lekarza powiatowego względnie szkolnego). W miastach,

---

[10] Por. uwagę na str. 39.
[11] Por. Dz. Urz. Dep. W. R. i O. P. z 1917 r., nr. 1, poz. 1, art. 29—77.

posiadających osobne rady szkolne, liczba członków z wyboru wynosi 9. — Do obowiązków Rady Szkolnej Powiatowej należy między innemi: 1) roztaczanie nadzoru nad szkolnictwem powszechnem, publicznem i prywatnem zapomocą wizytacyj przez delegowanych członków rady, jednakże bez prawa egzaminowania uczniów i czynienia uwag nauczycielom, oraz decydowanie wniosków w sprawie otwierania nowych szkół powszechnych i opinjowanie wniosków dozorów szkolnych, dotyczących przenoszenia lub zwijania szkół istniejących, a nadto wydawanie koncesyj [12] na otwieranie prywatnych szkół powszechnych; 2) badanie potrzeb szkolnych i oświatowo-kulturalnych w powiecie oraz współdziałanie z inspektorem szkolnym i dozorami szkolnemi w sprawie czynienia zadość tym potrzebom; 3) sprawowanie władzy zwierzchniej nad dozorami szkolnemi w gminach i opiekami szkolnemi; 4) wyjednywanie środków na potrzeby szkolne i oświatowe oraz zarządzanie uzyskanemi funduszami, a wszczególności również kontrola nad wykonaniem gminnych budżetów szkolnych. Do ważności uchwał Rady Szkolnej Powiatowej potrzebna jest obecność inspektora szkolnego, który posiada moc wstrzymania wykonania uchwały, o ile ta uchwała jest sprzeczna z obowiązującemi ustawami. Oprócz inspektora szkolnego w posiedzeniach Rady Szkolnej Powiatowej bierze udział przedstawiciel władzy politycznej (starosta).

Dozór szkolny. Każda gmina wiejska i miejska, względnie większa miejscowość, chociażby nie stanowiła odrębnej gminy, tworzy w myśl art. 47 przepisów tymczasowych o szkolnictwie elementarnem terytorjalną jednostkę szkolną z osobnym dozorem szkolnym. W miastach, tworzących samodzielne okręgi szkolne, funkcje dozorów pełnią rady szkolne miejskie. Dozory szkolne składają się z 7—9 członków, pochodzących częścią z wyborów, częścią zaś z nominacji, a mianowicie: 1) z 1 członka rady gminnej, 2) z 1 mieszkańca gminy, wybranego przez zebranie gminne, 3) z 1 nauczyciela, wybranego przez ogół nauczycieli szkół publicznych w gminie, 4) z reprezentantów wyznań, 5) z 1 mieszkańca gminy, mianowanego przez Radę Szkolną Powiatową, 6) nauczyciela, powoła-

[12] Por. uwagę na str. 39.

nego przez Radę Szkolną Powiatową. Do obowiązków dozoru szkolnego należy: 1) praca nad rozwojem i nadzór szkolnictwa powszechnego w gminie, a w szczególności przedstawianie Radzie Szkolnej Powiatowej wniosków w sprawie zakładania nowych szkół, względnie przenoszenia lub zwijania szkół istniejących oraz roztaczanie nadzoru nad szkołami powszechnemi w gminie za pośrednictwem 2 delegatów, uprawnionych do wizytowania szkół, jednakże bez prawa egzaminowania uczniów i czynienia uwag nauczycielom; 2) kierowanie działalnością opiek szkolnych; 3) przestrzeganie i wykonywanie przepisów o obowiązku szkolnym; 4) układanie projektów i wykonywanie budżetów szkolnych.

Opieka szkolna. Opiekę bezpośrednią nad każdą publiczną szkołą powszechną sprawuje t. zw. „opieka szkolna", która składa się z opiekuna głównego, kierownika szkoły, osoby duchownej, uczącej religji w danej szkole, i jednego lub dwu mieszkańców wsi czy osady, wybranych przez zebranie gromadzkie, a w miastach przez rodziców dzieci, uczęszczających do szkoły. Do obowiązków opieki szkolnej należy: 1) staranie o dobro i rozwój szkoły pod względem gospodarczym; 2) opieka nad młodzieżą w szkole i poza szkołą; 3) utrzymywanie stosunków z rodzicami we wszystkich sprawach, związanych z dobrem dzieci i szkoły. W szczególności obowiązki opiek szkolnych dotyczą: a) starań o rozwój szkoły i nadzoru nad majątkiem szkolnym; b) zarządzania funduszami samorządowemi, przeznaczonemi na cele szkolne; c) wywierania wpływu na rodziców w sprawie regularnego posyłania dzieci do szkoły i czuwania nad spełnianiem obowiązku szkolnego; d) roztaczania nadzoru nad szkołą za pośrednictwem głównego opiekuna, który ma prawo bywania w szkole podczas zajęć, przyczem jednakże nie może egzaminować dzieci i czynić uwag nauczycielom; e) składania wyjaśnień, opinij i wniosków do władz wyższych oraz sprawozdań dozorowi szkolnemu, a w razie potrzeby również inspektorowi powiatowemu.

Rady Szkolne Powiatowe, dozory i opieki szkolne pełnią swe obowiązki bezpłatnie.

Administracja szkolna powiatowa i gminna w b. zaborze austrjackim i pruskim. Odmienne nieco stosunki, aniżeli na terenie b. Królestwa Kongresowego, panują w zakresie administracji

szkolnej powiatowej i gminnej w b. zaborze austrjackim i pruskim.[13]

Co się tyczy składu rad szkolnych powiatowych (względnie miejskich) w b. dzielnicach: pruskiej i austrjackiej, to różnic zasadniczych między niemi niema.[14] Wchodzą do nich inspektorowie szkolni powiatowi, przedstawiciele wyznań, nauczycielstwa szkół powszechnych, średnich ogólnokształcących i seminarjów nauczycielskich, starosta, względnie burmistrz miasta, lekarz urzędowy lub szkolny i przedstawiciele ludności.

Różnica występuje tylko w sposobie powoływania niektórych członków. I tak przedstawiciele nauczycielstwa w radach szkolnych powiatowych w b. zaborze pruskim wszyscy pochodzą z wyboru, w b. zaś zaborze austrjackim częściowo z wyboru, częściowo z powołania przez kuratora. Podobnie ma się rzecz z przedstawicielami ludności. W b. zaborze pruskim delegują ich sejmiki powiatowe, a w b. zaborze austrjackim są oni w połowie delegatami rad powiatowych, w połowie zaś zostają powołani przez kuratora z pośród osób, zaleconych przez Radę Szkolną Powiatową.

Rady szkolne powiatowe na obszarze b. zaboru rosyjskiego co do składu swego i sposobu ich tworzenia zbliżają się do rad w okręgach poznańskim i pomorskim z tą różnicą, że inspektorowie szkolni powiatowi nie są członkami tychże rad, ani ich przewodniczącymi, jak w b. dzielnicach: pruskiej i autrjackiej, lecz biorą jedynie udział w ich posiedzeniach. Tak samo przedstawiciel władzy politycznej nie jest członkiem rady, lecz uczestniczy w jej posiedzeniach z ramienia swej władzy przełożonej.

O ile stosunkowo nieznaczne są różnice, ujawniające się w składzie i sposobie powoływania rad szkolnych powiatowych na obszarach b. trzech zaborów, o tyle są one bardziej istotne i zasadnicze w nadanej im przez obowiązujące przepisy roli i stanowisku w administracji szkolnictwa jako organom tejże administracji.

---

[13] Stosunki te unormowane są rozporządzeniami Ministra W. R. i O. P. z dn. 26 stycznia 1921 r. dla b. Dzielnicy Pruskiej (por. Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1921 r., nr. 1, poz. 6 oraz z r. 1926, nr. 16, poz. 207 i z 1928 r., nr. 13, poz. 208), oraz z dn. 8 lutego 1921 r. dla obszaru b. Galicji (por. Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1921 r., nr. 4, poz. 36).

[14] Przytoczone z rozprawy M. Janellego p. t. „Ustrój administracji i wychowania publicznego w Polsce". Rocznik Ped. t. I.

W Małopolsce jest Rada Szkolna Powiatowa (względnie miejska) władzą administracyjną pierwszej instancji w sprawach szkolnych, wychowawczych i oświatowych w swoim okręgu. Posiada ona bardzo rozległy zakres uprawnień w dziedzinie nadzoru, opieki i zarządzania szkołami powszechnemi publicznemi i prywatnemi, oraz w zakresie nadzoru i opieki nad wychowaniem przedszkolnem i oświatą pozaszkolną. Szczególnie rozległe są jej atrybucje w sprawach personalnych, jak mianowanie i przenoszenie w granicach powiatu nauczycieli tymczasowych i stałych (z wyjątkiem kierowników), udzielanie urlopów i t. p. Uprawnienia te wykonywa Rada Szkolna Powiatowa zupełnie samorządnie, t. zn. z mocą decydującą, inspektorowi zaś szkolnemu, który jest przewodniczącym rady a zarazem wykonawcą jej uchwał, przysługuje tylko prawo wstrzymania wykonania uchwały rady w razie jej niezgodności z ustawami lub rozporządzeniami. W przypadku takim winien inspektor szkolny w przeciągu dni ośmiu przedstawić sprawę do rozstrzygnięcia kuratorowi okręgu szkolnego.

Natomiast w b. zaborze pruskim, podobnie jak i w b. zaborze rosyjskim, właściwym organem administracji szkolnej powiatowej, sprawującym władzę nad szkolnictwem powszechnem, wychowaniem przedszkolnem i oświatą pozaszkolną jest inspektor szkolny powiatowy. Rady szkolne powiatowe mają tam charakter ciał niemal wyłącznie doradczych i opinjodawczych. Jedynie w wykonywaniu władzy zwierzchniej nad radami szkolnemi miejscowemi (dozorami szkolnemi) posiadają rady szkolne powiatowe stanowisko samodzielne.

Organami gminnej administracji szkolnej w b. dzielnicy austrjackiej i pruskiej są rady szkolne miejscowe.

W miastach, rządzących się własnym statutem, czynności Rady Szkolnej Miejscowej sprawuje Rada Szkolna Miejska.

W obu tych dzielnicach niema opiek szkolnych, sprawujących bezpośrednią pieczę nad każdą publiczną szkołą powszechną zosobna, jak to ma miejsce w b. zaborze rosyjskim.

Jak wynika z powyższego przedstawienia rzeczy, administracja szkolna powiatowa i gminna nie jest na całym obszarze Państwa jednolita. Niewątpliwie definitywna ustawa o ustroju władz szkolnych usunie te różnice, jakie w spuściźnie po rządach zaborczych istnieją dotąd w poszczególnych dzielnicach i unormuje ostatecznie

jednakowo w całej Rzeczypospolitej Polskiej skład i kompetencje poszczególnych organów administracji szkolnej.

Administracyjny tok instancyj i środki prawne. Od decyzji głównej, wydanej przez państwową władzę szkolną w pierwszej instancji, może być wniesione odwołanie do władzy bezpośrednio wyższej od tej władzy, która decyzję główną wydała, w ciągu dni 14 po ogłoszeniu lub doręczeniu decyzji, o ile poszczególne ustawy nie przewidują terminów krótszych. Odwołanie winno być wniesione za pośrednictwem tej władzy, która decyzję wydała.[16] Decyzja (orzeczenie) władzy szkolnej, od której nie wniesiono odwołania w ciągu dni 14, staje się prawomocną, o ile nie nastąpiło przywrócenie terminu ważności danej decyzji (orzeczenia). — Decyzję główną w pierwszej instancji wydaje inspektor szkolny (Rada Szkolna Powiatowa w b. dzielnicy austrjackiej) w tych sprawach, które należą do jego (jej) kompetencji. Od orzeczenia inspektora szkolnego (Rady Szkolnej Powiatowej) można odwołać się tylko do władzy szkolnej bezpośrednio wyższej t. j. Kuratorjum Okręgu Szkolnego. Decyzja Kuratorjum, wydana w drugiej instancji na skutek odwołania od zarządzenia inspektora szkolnego (Rady Szkolnej Powiatowej) jest ostateczną w administracyjnym toku instancyj i może być jedynie zaskarżona w Najwyższym Trybunale Administracyjnym. — O ile decyzję główną wydało Kuratorjum Okręgu Szkolnego w pierwszej instancji (w sprawach, które należą do jego kompetencji), można wnieść od tej decyzji w ciągu dni 14 odwołanie do władzy bezpośrednio wyższej t. j. do Ministerstwa W. R. i O. P. Decyzja Ministerstwa W. R. i O. P. jako naczelnej władzy szkolnej wydana w drugiej, względnie pierwszej instancji, jest ostateczna i może być uchylona jedynie na podstawie wyroku Najwyższego Trybunału Administracyjnego.

Każde odmowne załatwienie prośby przez władzę szkolną, o ile nie zależy w myśl istniejących przepisów od swobodnego uznania władzy (np. udzielenie zapomogi i t. p.), winno być umotywowane powołaniem się na właściwy przepis ustawy, względnie rozporządzenia i powinno zawierać pouczenie o przysługujących petentowi środkach prawnych, t. j. możności odwołania się do władzy bezpośrednio wyższej z podaniem terminu odwołania.

---

[16] Dz. U. R. P. z 1928 r., nr. 36, poz. 341.

II. Organizacja szkolnictwa.

1. Postanowienia zasadnicze.

Postanowienia zasadnicze, dotyczące organizacji szkolnictwa i nauki, zawiera ustawa konstytucyjna Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921 r.[1] w artykułach 117 do 120 włącznie. Orzekają one, że: 1) wszystkie szkoły i zakłady wychowawcze, zarówno publiczne, jak i prywatne, mają podlegać nadzorowi władz państwowych w zakresie, określonym przez ustawy; 2) w zakresie szkoły powszechnej nauka jest obowiązkowa dla wszystkich obywateli Państwa, a czas, zakres i sposób pobierania tej nauki określa odpowiednia ustawa; 3) nauka w szkołach państwowych i samorządowych jest bezpłatna, uczniom zaś wyjątkowo zdolnym a niezamożnym Państwo zapewni stypendja na utrzymanie w zakładach średnich i wyższych;[2] 4) nauka religji w szkołach państwowych i samorządowych dla młodzieży poniżej lat 18 jest obowiązkowa, a kierownictwo i nadzór nad tą nauką należy do właściwego związku religijnego pod naczelnym nadzorem państwowych władz szkolnych; 5) każdy obywatel ma prawo nauczać, założyć szkołę lub zakład wychowawczy i kierować niemi, skoro uczyni zadość ustawą przepisanym warunkom w zakresie kwalifikacji nauczycieli, bezpieczeństwa powierzonych mu dzieci i lojalnego stosunku do Państwa; 6) badania naukowe i ogłaszanie ich wyników są wolne.

[1] Dz. U. R. P. z 1921 r., nr. 44, poz. 267, uzup. Dz. U. R. P. z 1926 r., nr. 78, poz. 442.

[2] Zapewnienie bezpłatnej nauki w szkołach państwowych i samorządowych, zwłaszcza stopnia średniego i wyższego, oraz zobowiązanie do udzielania stypendjów jednostkom wyjątkowo uzdolnionym było i jest dla Państwa bardzo uciążliwe pod względem finansowym. W praktycznem wykonaniu postanowienia te uległy modyfikacji drogą przepisów administracyjnych, które nakładają na uczących się w państwowych szkołach średnich i wyższych opłaty administracyjne, pokrywające w części wydatki rzeczowe szkół.

Organizację szkolnictwa polskiego normuje ustawa z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa.[3] Celem ustroju szkolnictwa jest według tej ustawy ułatwienie Państwu organizacji wychowania i kształcenia ogółu na świadomych swych obowiązków i twórczych obywateli Rzeczypospolitej, jest zapewnienie obywatelom tym jak najwyższego wyrobienia religijnego, moralnego, umysłowego i fizycznego oraz jak najlepsze przygotowanie do życia. Zdolniejszym i dzielniejszym jednostkom ze wszelkich środowisk ma organizacja szkolnictwa umożliwić osiągnięcie najwyższych szczebli naukowego i zawodowego wykształcenia.

Szereg innych postanowień zasadniczych znajduje się w ustawie z dnia 31 lipca 1924 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1924 r. nr. 15, poz. 153). — Zaliczyć tu należy postanowienie, że ustrój szkolny jest jeden dla całego Państwa, a ustawodawstwo o szkołach wszelkiego typu należy do Sejmu i Senatu, z wyjątkiem spraw, przekazanych ustawami państwowemi kompetencji samorządów, oraz dalsze postanowienia tej ustawy, dotyczące zagadnienia uprawnień narodowości niepolskich w dziedzinie szkolnictwa państwowego na terenie województw: lwowskiego, stanisławowskiego, tarnopolskiego, wołyńskiego, poleskiego, nowogródzkiego, wileńskiego, oraz powiatów: grodzieńskiego i wołkowyskiego województwa białostockiego. Zasadniczym typem szkoły państwowej na tym terenie jest szkoła wspólna, wychowująca na dobrych obywateli Państwa zarówno dzieci narodowości polskiej, jak i niepolskiej we wzajemnym szacunku ich narodowych właściwości, w myśl zasady godzenia i łączenia ludności ziem narodowo mieszanych w celu zgodnego współżycia. Mianowicie w gminach, które posiadają 25% ludności niepolskiej, na stwierdzone urzędownie żądanie rodziców 40 dzieci w wieku szkolnym narodowości niepolskiej w jednym obwodzie szkolnym nauka ma się odbywać w języku macierzystym dzieci. W braku tych warunków językiem nauczania w szkole jest język państwowy. W szkołach z niepolskim językiem nauczania ma być wprowadzona nauka z połowy przedmiotów nauczania w języku polskim, o ile w danym obwodzie szkolnym zażądają tego rodzice 20 dzieci w wieku szkolnym. W szkołach powszechnych 1, 2 i 3 klasowych (państwowych i prywatnych)

---

[3] Dz. U. R. P. z 1932 r., nr. 38, poz. 389.

z niepolskim językiem nauczania jest obowiązkowa nauka języka państwowego, jako jednego z przedmiotów nauczania, a w szkołach powszechnych 4, 5, 6 i 7 klasowych również nauka historji Polski i wiadomości o Polsce współczesnej. Zmiana języka nauczania może nastąpić nie wcześniej, niż po 7 latach, licząc od daty uprawomocnienia się ostatniego orzeczenia, ustalającego język nauczania w danej szkole.[4] Nowo zakładane seminarja nauczycielskie mają być dwujęzyczne: polsko-ruskie, względnie polsko-białoruskie. Na urzędowo stwierdzone żądanie rodziców 150 uczniów narodowości ruskiej lub białoruskiej, uczęszczających do szkół średnich ogólnokształcących z polskim językiem nauczania w jednym powiecie, lub administracyjnie wydzielonem mieście, ma być utworzona dwujęzyczna szkoła średnia ogólnokształcąca. W szkołach średnich ogólnokształcących (państwowych i prywatnych) z niepolskim językiem nauczania powinna być prowadzona po polsku nauka języka i literatury polskiej, oraz historji i geografji wraz z nauką o Polsce współczesnej. W państwowych szkołach zawodowych na żądanie rodziców uczniów narodowości ruskiej lub białoruskiej, stanowiących 40% ogółu uczniów danej szkoły, ma być prowadzona nauka w dwu językach, polskim i ruskim, względnie polskim i białoruskim. O ile jednak żądanie takie nie zostanie urzędowo zgłoszone, należy prowadzić naukę w języku państwowym.

Te same postanowienia odnoszą się do szkół, zakładanych i utrzymywanych przez samorządy z podatków, które pochodzą od ogółu ludności danego okręgu samorządowego.[5]

2. Rodzaje i typy szkół.

Szkoły oraz zakłady naukowe i wychowawcze dzielą się ze względu na tytuł własności na: 1) państwowe (rządowe), utrzymywane wyłącznie przez Państwo, 2) publiczne, utrzymywane

[4] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1930 r., nr. 12, poz. 185.

[5] Szczegółowe przepisy, dotyczące wprowadzenia w życie ustawy o organizacji szkolnictwa na terenach mieszanych pod względem narodowym, zostały wydane w rozporządzeniu Ministra W. R. i O. P. z dnia 7 stycznia 1925 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1925 r., nr. 3, poz. 30 i nr. 9, poz. 91).

przez Państwo wspólnie z samorządem terytorjalnym lub gospodarczym, i 3) prywatne, będące własnością stowarzyszeń, instytucyj lub osób prywatnych.

Szkoły państwowe mogą pozostawać w zarządzie różnych działów administracji państwowej np. Ministerstwa Spraw Wojskowych (szkoły kadeckie, podoficerskie i t. p.), Ministerstwa Rolnictwa (szkoły rolnicze), Ministerstwa Komunikacji (szkoły kolejowe), Ministerstwa Oświecenia Publicznego[1] (państwowe szkoły średnie ogólnokształcące, zakłady kształcenia nauczycieli, szkoły zawodowe, szkoły wyższe) i t. d.

Do szkół publicznych zaliczyć należy szkoły powszechne, które utrzymywane są z funduszów państwowych i z funduszów samorządu terytorjalnego. Szkoły prywatne podzielić można na samorządowe (powiatowe, sejmikowe, miejskie, gminne), jeśli szkoły te utrzymywane są wyłącznie z funduszów samorządowych, społeczne, utrzymywane przez różnego rodzaju zrzeszenia oraz instytucje społeczne, a wreszcie prywatne w ścisłem tego słowa znaczeniu, będące własnością prywatną poszczególnych osób.

Ze względu na okres życia uczącej się młodzieży oraz zakres udzielanej wiedzy dzielą się szkoły w Polsce współczesnej na 3 stopnie: 1) niższy (przedszkola, szkoły powszechne, szkoły zawodowe dokształcające, niższe szkoły rolnicze), 2) średni (gimnazja, licea, szkoły zawodowe stopnia gimnazjalnego i licealnego), i 3) wyższy (uniwersytety, politechniki, akademje i t. d.).

Jeśli chodzi o stopień utylitarności nauki szkolnej, można podzielić wszystkie rodzaje szkół na 1) szkoły ogólnokształcące (szkoły powszechne, gimnazja i licea ogólnokształcące), 2) zawodowe (techniczne, przemysłowe, handlowe) i 3) mieszane, częściowo ogólnokształcące, częściowo zaś zawodowe (np. seminarja dla wychowawczyń przedszkoli, licea pedagogiczne, pedagogja).

Ze względu na narodowość młodzieży szkolnej i język nauczania rozróżnić należy obok szkół polskich szkoły ruskie, białoruskie, litewskie, niemieckie, francuskie i t. d., a ze względu na wyznanie szkoły wyznaniowe (katolickie, ewangelickie, prawo-

---

[1] W podręczniku tym podany jest jedynie zarys organizacji szkolnictwa administrowanego przez Ministerstwo W. R. i O. P.

sławne, żydowskie i t. p.) oraz ogólne, w których kształci się młodzież bez względu na wyznanie i przynależność narodową.

Wreszcie zależnie od płci młodzieży szkolnej rozróżniamy szkoły męskie, żeńskie i koedukacyjne.

3. Przepisy wspólne dla różnych typów szkół.

W szkołach powszechnych, średnich ogólnokształcących, zawodowych oraz w zakładach kształcenia kandydatów na nauczycieli szkół powszechnych rok szkolny[1] dzieli się na 2 półrocza: pierwsze trwa od 1 września do 30 stycznia, a drugie od 3 lutego do końca czerwca. Dni 31 stycznia oraz 1 lutego są wolne od zajęć szkolnych.[2] Na czas od 1 lipca do 31 sierpnia przypadają wakacje letnie.

Podział roku szkolnego. Każde półrocze dzieli się na 2 okresy. W pierwszem półroczu okresy te obejmują czas 1) od 1 września do 15 listopada, 2) od 16 listopada do 30 stycznia, w drugiem zaś 1) od 3 lutego do 15 kwietnia lub, o ile dzień 15 kwietnia przypada na czas feryj wilkanocnych, do dnia rozpoczęcia tych feryj, 2) od 16 kwietnia lub od zakończenia feryj wielkanocnych, o ile dzień 16 kwietnia przypada na czas ich trwania, do końca czerwca.

Każdy okres zamyka się posiedzeniem komisyj klasowych w celu ustalenia ocen postępów w naukach i sprawowaniu się uczniów i uczennic, nadto posiedzeniem rady pedagogicznej celem rozpatrzenia ogólnych wyników pracy w ciągu ubiegłego okresu i zamierzeń na przyszłość. Po pierwszej i trzeciej konferencji okresowej opiekun klasowy zawiadamia pisemnie odpowiedzialny nadzór domowy o ujemnych postępach ucznia lub uczennicy w nauce i sprawowaniu się. Po pierwszem i drugiem półroczu uczniowie i uczennice otrzymują świadectwa szkolne.[3]

Dni wolne od nauki. Wolne od nauki szkolnej są wszystkie niedziele i następujące dni świąteczne: 1 i 2 listopada, 8 grudnia,

---

[1] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 14, poz. 234.

[2] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 15, poz. 262.

[3] W sprawie wypełniania świadectw ukończenia szkoły powszechnej 3—7-klasowej obowiązuje zarządzenie z dn. 7 marca 1930 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1930 r., nr. 4, poz. 53).

6 stycznia, 2 lutego, Popielec, Wniebowstąpienie, drugi dzień Zielonych Świąt i Boże Ciało, a nadto ferje świąt Bożego Narodzenia (od 22 grudnia do 2 stycznia włącznie) i świąt Wielkanocnych (od wielkiej środy do poniedziałku po niedzieli przewodniej włącznie).[4]

Poza tem wolny jest od zajęć szkolnych dzień patrona danej prowincji kościelnej, a z rocznic narodowych dzień 3-go maja.[5] Częściowo wolne są od nauki dni, w których młodzież przystępuje do Sakramentów świętych[6] i odbywa rekolekcje.[7]

Wreszcie z powodu święta parafjalnego lub diecezjalnego, patrona młodzieży szkolnej, zbiorowych wycieczek lub z innych ważnych powodów wolno dyrektorowi (kierownikowi) szkoły w ciągu roku szkolnego przerwać zajęcia szkolne na przeciąg dni pięciu. O wyborze tych dni decyduje dyrektor (kierownik) szkoły w porozumieniu z radą pedagogiczną. W szkołach powszechnych 1—5 klasowych włącznie decyzja w tym względzie należy do inspektora szkolnego.

W szkolnictwie powszechnem opieka szkolna jest nadto uprawniona do ustanawiania każdego roku przerw w nauce szkolnej dla ważnych robót polnych raz w jesieni, drugi raz na wiosnę.

---

[4] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1923 r., nr. 21, poz. 188. — W szkołach i oddziałach publicznych szkół powszechnych, które są przeznaczone wyłącznie dla dzieci wyznania mojżeszowego, wolne są od nauki na zasadzie rozporządzenia Ministra W. R. i O. P. z dn. 22 lutego 1923 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1923 r., nr. 4, poz. 27) oprócz wszystkich dłuższych feryj i rocznic państwowych również dni uroczystych świąt żydowskich (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1918 r., nr. 7, poz. A. 19) i wszystkie soboty. W szkołach tych i oddziałach oraz w prywatnych szkołach powszechnych, przeznaczonych dla dzieci wyznania mojżeszowego, może odbywać się nauka szkolna w niedziele i święta innych wyznań bez ograniczeń, byleby lokal szkolny nie znajdował się w bezpośredniem pobliżu świątyń innych wyznań, a nauka szkolna dzieci żydowskich nie przeszkadzała praktykom religijnym w świątyniach. Dalsza część rozporządzenia Ministra W. R. i O. P. z dnia 22 lutego 1923 roku normuje postępowanie w razie zatargów, które mogłyby na tem tle wyniknąć w razie zarzutów ze strony urzędów parafjalnych.

Dzieci wyznania ewangelickeigo wolne są od nauki szkolnej w dniu 31 października jako w dniu święta Reformacji. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1923 r., nr. 3, poz. 21).

[5] Od 1926 r. obchodzona jest uroczyście również rocznica ustąpienia okupantów, a mianowicie dzień 11 listopada.

[6] Trzy razy do roku (por. Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 2, poz. 25).

[7] Trzydniowe (por. Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 2, poz. 25, § 7 b).

Każda z tych przerw, podzielona ewentualnie na części z powodu niepogody lub innych uzasadnionych przyczyn, może trwać razem najwyżej 14 dni. W miesiącach, w których jest pożądana pomoc dzieci szkolnych przy robotach w polu, ma opieka szkolna prawo w ten sposób wyznaczyć porę dnia, w której nauka szkolna winna się odbywać, aby dzieciom tę pracę w polu ułatwić, nie może jednak skracać przez to ilości godzin codziennej nauki.[8]

Mrozy. Jeśli szkoła w okresie mrozów nie może z pewnych powodów zabezpieczyć młodzieży w pomieszczeniach szkolnych temperatury przynajmniej $+10^{\circ}$ C., winien kierownik szkoły przerwać prowadzenie nauki w poszczególnych klasach lub w całej szkole, donosząc o tem bezzwłocznie swej władzy przełożonej z podaniem daty zamknięcia, temperatury powietrza w danej klasie, powodów niemożności ogrzania i t. p.[9]

Upały. W wyjatkowych wypadkach, przy ciepłocie, wynoszącej ponad 35° C, dyrekcje i kierownictwa szkół mogą zezwalać na kończenie zajęć szkolnych już o godz. 11-ej przed południem, zawiadamiając o tem, gdy chodzi o szkoły średnie — Kuratorja, a gdy chodzi o szkoły powszechne — Inspektoraty szkolne. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1932 r. nr. 3, poz. 30).

W myśl rozporządzenia Ministra W. R. i O. P. z dnia 25. X. 1922 r. nauka w szkołach powszechnych, średnich ogólnokształcących, zawodowych i zakładach kształcenia nauczycieli rozpoczyna się o godzinie 8 rano.[10]

Godzina szkolna. Godzina szkolna w rozumieniu programu nauczania, obowiązującego w szkołach powszechnych,[11] składa się z części, przeznaczonej na naukę, i z przerwy wypoczynkowej. Przy nauce, obejmującej kolejno po sobie następujących 5 godzin, należy szóstą część tego czasu, t. j. 50 minut odliczyć na przerwy wypoczynkowe. Reszta (250 minut), podzielona równomiernie, określa normę właściwej godziny lekcyjnej, wynoszącej zasadniczo 50 minut.[12] Przerwy pomiędzy lekcjami winny być rozłożone w ten sposób, aby najdłuższa przerwa następowała po trzeciej

---

[8] Art. 23 i 24 dekretu o obowiązku szkolnym (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1919 r., nr. 2, poz. 2).

[9] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 6, poz. 57.

[10] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 28, poz. 317.

[11] Por. „Rozkład godzin w szkołach powszechnych", wyd. II. Warszawa 1920 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1924 r., nr. 9, poz. 89).

[12] Por. Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1929 r., nr. 1, poz. 1, § 4.

z rzędu godzinie nauki. Przerwy powinny zatem wynosić 10 minut, a tylko po trzeciej lekcji 20 minut.[13] W myśl rozporządzenia Ministerstwa W. R. i O. P. z dnia 15 czerwca 1931 r.[14] czas trwania lekcji szkolnej w szkołach powszechnych i średnich wynosi od początku r. szk. 1931/32 minut 45.

4. Przedszkola.

Są to zakłady wychowawcze, przeznaczone dla dzieci w wieku od 3 lat ukończonych do czasu rozpoczęcia obowiązku szkolnego, które mają na celu wychowanie fizyczne i psychiczne przez stworzenie odpowiednich ku temu warunków.

Z prowizorycznego przytułku dla dzieci (ochronki) przekształciły się te instytucje w ciągu wieku XIX na zakłady wychowawcze, mające rozległe i swoiste zadania wychowawcze, które nie dadzą się osiągnąć przy pomocy systematycznej nauki, lecz dzięki umiejętnemu organizowaniu zabaw i zajęć tak ułożonych, aby wiązały się organicznie z wrodzonym dziecku popędem do działania, nie przerastały jednak poziomu jego uzdolnień, kształciły instynkt społeczny i towarzyski, wyrabiały poczucie moralne i rozwijały intelekt.[1] Najważniejsze rodzaje zajęć w przedszkolu to: ćwiczenia oddechowe, śpiew, gry i zabawy ruchowe, gimnastyka rytmiczna, ćwiczenia zmysłów, praca ręczna, rysunki, ćwiczenia we władaniu mową, opowiadanie, uczenie się i wygłaszanie wierszyków, ćwiczenia w obserwowaniu przedmiotów i zjawisk, pogadanki i ćwiczenia, mające na celu wpajanie pierwszych zasad moralnych oraz budzenie i pielęgnowanie uczuć religijnych, społecznych i humanitarnych.

Dzieci dzielone są zwykle w przedszkolu na dwie klasy, na klasę dzieci młodszych i klasę dzieci starszych, przyczem bierze się pod uwagę przedewszystkiem stopień rozwoju fizjologicznego i psychologicznego, a nie wiek dziecka. — Najbardziej produktywną w prowadzeniu zajęć w przedszkolu jest metoda samodzielnej pracy dzieci, stopniowania wysiłków i zainteresowania.

Przedszkoli państwowych w Polsce jest bardzo niewiele. Program zajęć jest w nich niejednolity, nie ujęty dotychczas w żad-

---

[13] Zarządzenie to dotyczy wyłącznie szkół powszechnych.

[14] Nr. II—12308/31.

[1] Podręczna Encyklopedja Pedagogiczna F. Kierskiego, Warszawa 1925 r., str. 635 i nast.

ne ogólnie obowiązujące przepisy. — Większość przedszkoli jest utrzymywana przez instytucje samorządowe i stowarzyszenia dobroczynne. Dowolność w zakresie programu zajęć i metod pracy w tych przedszkolach jest zjawiskiem normalnem, tem bardziej że pracują w nich najczęściej osoby bez należytych kwalifikacyj, które dają jedynie seminarja i licea dla wychowawczyń przedszkoli.[2]

5. Szkolnictwo powszechne.

Szkolnictwo powszechne, zwane dawniej elementarnem lub ludowem, podlegało w ciągu wieków głębokim przemianom. Ze szkoły stanowej, mającej na oku głównie cele praktyczne, przekształciła się szkoła powszechna w ciągu XIX wieku stopniowo w szkołę ogólnokształcącą, której zadaniem jest wychowywać młodzież na dzielnych obywateli przez rozwijanie władz umysłowych, wyposażanie wiadomościami, potrzebnemi w życiu, oraz przez kształcenie charakteru.[1] Cel ten realizowały państwa zaborcze na ziemiach polskich w sposób rożnorodny. I tak na terenie b. zaboru rosyjskiego nie obowiązywał przymus szkolny, a poziom szkolnictwa elementarnego był bardzo niski. — Lepiej przedstawiało się szkolnictwo powszechne w b. zaborze austrjackim i pruskim. W ostatniej ćwierci XIX i w początkach XX w. stan szkolnictwa elementarnego pod zaborem austrjackim uznać można dla polskości za względnie pomyślny, a to dzięki autonomji b. Galicji i wprowadzeniu do szkół polskiego języka nauczania oraz wyszkolenia kadr polskiego nauczycielstwa ludowego. We wszystkich trzech zaborach szkoła powszechna była w zasadzie instytucją wrogą lub conajmniej obcą duchowi polskiemu, a w najlepszym wypadku, jak to miało miejsce w zaborze austrjackim, szkoła ludowa spełniać mogła zadanie uczelni polskiej jedynie połowicznie, gdyż skrępowana była obowiązkiem bezwzględnej lojalności wobec zaborcy.

Po odzyskaniu niepodległości państwowej stanęły przed rządem polskim w dziedzinie szkolnictwa powszechnego niezmiernie trudne zadania do spełnienia. Należało przedewszystkiem przerobić obcą nam duchem szkołę zaborczą na szkołę polską przez za-

---

[2] Por. ustęp, dotyczący organizacji seminarjów ochroniarskich.

[1] Por. dr. Kazimierz Kumaniecki: Zarys prawa administracyjnego na ziemiach Polski, I Administracja Szkolna, str. 10 i nast.

stąpienie nauczycieli niepolskiej narodowości nauczycielami pochodzenia polskiego, a na obszarze b. zaboru rosyjskiego nietylko przekształcić szkoły istniejące, ale powołać do życia dziesiątki tysięcy szkół nowych, aby sprostać wprowadzonemu ustawowo obowiązkowi powszechnego nauczania. Trudności były olbrzymie: przedewszystkiem brak było wykwalifikowanych sił nauczycielskich, a następnie odpowiednich pomieszczeń szkolnych, urządzeń i pomocy naukowych. Wszystkie te trudności udało się stopniowo przezwyciężyć dzięki zapałowi dla spraw oświaty najszerszych warstw społeczeństwa. — Przyjęte do pracy liczne rzesze niewykwalifikowanych sił nauczycielskich dokształciły się pod naciskiem władz szkolnych w ciągu lat 10-ciu na urządzanych w tym celu kursach, nieodpowiednie zaś jednostki zmuszone zostały do opuszczenia zajmowanych stanowisk. Lokale szkolne, nieraz ciasne, ciemne i wilgotne, przygarnęły całą podlegającą obowiązkowi szkolnemu młodzież, co w okresie słabszego przypływu roczników dzieci wskutek depopulacji wojennej okazało się pomimo znacznych trudności rzeczą możliwą do wykonania. — Budownictwo szkolne rozwijać się zaczęło po okresie dewaluacji coraz pomyślniej. Obecnie sytuacja jest gorsza, gdyż liczba dziatwy, napływającej do szkół z powojennych roczników dzieci, niepomiernie wzrosła, a pokrycie zwiększonego zapotrzebowania lokali szkolnych i sił nauczycielskich, których zresztą mamy nadmiar, jest trudne ze względu na kryzys ekonomiczny i konieczność jak najdalej idących oszczędności budżetowych.

Obowiązek szkolny. Podstawę, na której opiera się cały gmach nowoczesnego szkolnictwa powszechnego, stanowi obowiązek czyli przymus szkolny, zaprowadzony we wszystkich kulturalnych państwach europejskich już na kilka dziesiątków lat przed wybuchem wojny światowej. Istniał on przed wojną na ziemiach polskich pod zaborem pruskim i austrjackim; nie znał go jedynie b. zabór rosyjski. — W tej dzielnicy Polski przymus szkolny wprowadzony został dopiero na zasadzie polskiego dekretu o obowiązku szkolnym z dnia 7 lutego 1919 r.[2]

Z powodu braku lokali szkolnych i wykwalifikowanych sił nauczycielskich przymus szkolny nie mógł być przeprowadzony w tej

---

[2] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1919 r., nr. 2, poz. 2.

dzielnicy bezpośrednio po ukazaniu się dekretu o obowiązku szkolnym. Realizacja powszechnego nauczania odbywała się z konieczności stopniowo. Moc obowiązująca dekretu o obowiązku szkolnym została w r. szk. 1922/23 rozciągnięta na województwa: Nowogródzkie, Poleskie i Wołyńskie oraz ziemię Wileńską. Z początkiem r. szk. 1923/24 wprowadzono bezwzględny obowiązek szkolny dla dzieci na terenie Okręgu Szkolnego Warszawskiego, Łódzkiego i Białostockiego, urodzonych w r. 1916, t. j. dzieci siedmioletnich. W następnych latach obejmowane były obowiązkiem szkolnym coraz to młodsze roczniki dzieci, tak że z początkiem roku szkolnego 1929/30 wszystkie dzieci w wieku szkolnym znalazły się w szkole.

Z dniem 1 lipca 1932 r. weszły w życie jednolite dla całego obszaru Państwa przepisy o obowiązku szkolnym, zawarte w art. 4—9 ustawy o ustroju szkolnictwa.[3]

Zgodnie z art. 118 konstytucji marcowej[4] ustawa ta orzeka, że nauka w zakresie szkoły powszechnej jest obowiązkowa. — Obowiązek szkolny dla każdego dziecka trwa lat siedm. Jednakże na pewnych obszarach lub w poszczególnych miejscowościach Minister W. R. i O. P. może przedłużyć czas trwania obowiązku szkolnego do lat ośmiu i może również skrócić go do lat sześciu, o ile to byłoby konieczne ze względu na warunki organizacji szkolnictwa powszechnego na tych terenach.

O ile w ciągu trwania obowiązku szkolnego dziecko nie ukończy nauki w zakresie szkoły powszechnej, obowiązek szkolny może być dla niego przedłużony o rok.

Obowiązek szkolny zaczyna się z początkiem roku szkolnego w tym roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy siedem lat życia, ale na pewnych obszarach lub w poszczególnych miejscowościach może Minister W. R. i O. P. opóźnić lub przyśpieszyć rozpoczęcie obowiązku szkolnego o jeden rok, przyczem jednakże przyśpieszenie obowiązku szkolnego nie może dotyczyć dzieci, które przed rozpoczęciem roku szkolnego nie ukończą sześciu lat życia. — Do publicznych szkół powszechnych mogą być przyjmowane w miarę wolnych miejsc dzieci, które nie podlegają jeszcze

---

[3] Dz. U. R. P. z 1932 r., nr. 38, poz. 389.

[4] Dz. U. R. P. z 1921 r., nr. 44, poz. 267.

obowiązkowi szkolnemu, a ukończyły sześć lat życia, jeżeli wykażą odpowiedni rozwój fizyczny i umysłowy.[5]

Obowiązek szkolny może być odraczany dla dzieci, opóźnionych w rozwoju fizycznym lub umysłowym, oraz dla tych, które z powodu warunków komunikacyjnych mają utrudniony dostęp do szkoły.[6]

Dzieci anormalne mogą być zwolnione od obowiązku szkolnego, o ile niema zorganizowanej dla nich szkoły specjalnej, względnie specjalnych oddziałów w publicznych szkołach powszechnych. — Czas trwania obowiązku szkolnego dla dzieci anormalnych określa rozporządzenie Ministra W. R. i O. P.[7]

Obowiązek szkolny wypełnia się przez pobieranie nauki: a) w publicznej szkole powszechnej, b) w innej szkole, c) w domu. — Warunki, potrzebne do uznania nauki w innej szkole lub w domu za wypełnienie obowiązku szkolnego, ustala Minister W. R. i O. P. w drodze rozporządzenia.

W stosunku do uchylających się od obowiązku szkolnego przewidziane są rygory karne.[8]

Zakładanie i utrzymywanie publicznych szkół powszechnych. Obowiązek zakładania i utrzymywania publicznych szkół powszechnych, przewidzianych w planie sieci szkolnej, ciąży według ustawy z dnia 17 lutego 1924 r.[9] na Państwie i na gminie.[10] Zakładanie szkół powszechnych winno się odbywać według planu

---

[5] Decyzja w tej sprawie należy do inspektora szkolnego. — Termin zapisów winien być wyznaczony przed 31 maja. (Por. Dz. U. R. P. z 1932 r., nr. 51, poz. 485).

[6] O ile chodzi o dzieci, opóźnione w rozwoju fizycznym lub umysłowym, odraczanie indywidualne rozpoczynania obowiązku szkolnego o rok należy do kierownika szkoły, natomiast o ile chodzi o dzieci, mające utrudniony dostęp do szkoły z powodu warunków komunikacyjnych — do inspektora szkolnego.

[7] Odpowiednie rozporządzenie nie zostało jeszcze wydane.

[8] Obowiązujące dotychczas kary za uchylanie się od obowiązku szkolnego (kary pieniężne względnie areszt) pozostają narazie w mocy.

[9] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 12, poz. 110.

[10] Gmina (obszar dworski) ma nadto obowiązek dostarczyć bezpłatnie mieszkań nauczycielom szkół powszechnych. Nauczyciel może nie przyjąć mieszkania, znajdującego się w budynku, nie przeznaczonym na cele szkolne. Nauczycielowi, który nie otrzymał mieszkania lub odmówił przyjęcia mieszkania w budynku szkolnym, gmina (obszar dworski) ma obowiązek wypłacić dodatek na mieszkanie w wysokości tego dodatku dla funkcjonarjuszów państwowych. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1930 r., nr. 12, poz. 186).

sieci szkolnej, opracowanego przez inspektora szkolnego przy współudziale organów samorządu szkolnego na obszarze gminy, a zatwierdzonego na podstawie opinji Rady Szkolnej Powiatowej przez kuratora okręgu szkolnego. Sieć szkolna powinna być tak ułożona, aby wszystkie dzieci w wieku szkolnym mogły korzystać z nauki, oraz aby każda szkoła była możliwie najwyższego stopnia organizacyjnego. W tym celu ustawa tworzy obwody szkolne dla maksymalnej liczby 650 dzieci, a minimalnie 40 dzieci, przyczem droga dziecka do szkoły nie może przekraczać 3 km. Stopień organizacyjny szkoły zależy od liczby dzieci w obwodzie. Jeżeli liczba ta w przeciągu 3 następujących po sobie lat nie przekracza liczby 60, szkoła jest jednoklasowa, przy liczbie 61—100 dwuklasowa, przy 101—150 trzyklasowa, przy liczbie 151—200 czteroklasowa, 201—250 pięcioklasowa, 251—300 sześcioklasowa, ponad 300 siedmioklasowa.

O kolejności i czasie zakładania publicznych szkół powszechnych rozstrzyga kurator okręgu szkolnego na podstawie wniosków rad szkolnych powiatowych.

Koszty zakładania i utrzymywania publicznych szkół powszechnych pokrywa w zasadzie Państwo i gmina; nadto użyte mogą być na ten cel fundusze, pochodzące z dobrowolnych świadczeń związków komunalnych, oraz darowizn, fundacyj i zapisów.

Skarb Państwa ponosi wszelkie wydatki na pomoce naukowe, materjały do nauki, bibljoteki i druki szkolne, gmina zaś na wszelkie inne potrzeby rzeczowe szkół. Normy, podług których gminy mają zaopatrywać szkoły w opał, oświetlenie i materjały piśmienne oraz zapewnić szkołom usługę i utrzymanie czystości, określają rady szkolne powiatowe.

W razie, gdyby gmina w określonym terminie nie dostarczyła funduszów na założenie i utrzymanie szkół w granicach zatwierdzonego budżetu, kurator okręgu szkolnego na wniosek inspektora szkolnego ma w myśl ustawy asygnować organom gminnego zarządu szkolnego odpowiednie sumy ze skarbu Państwa, które to sumy władza nadzorcza gminy winna ściągnąć przymusowo i zwrócić do skarbu Państwa.[11]

Budowa publicznych szkół powszechnych. Jednocześnie z ustawą o zakładaniu i utrzymywaniu publicznych szkół powszechnych

[11] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 12, poz. 111.

ogłoszona została w dniu 17 lutego 1922 r. ustawa o budowie publicznych szkół powszechnych.[12]

W myśl tej ustawy publicznym szkołom powszechnym, założonym zgodnie z obowiązującemi przepisami, oraz nauczycielom tych szkół gmina jest obowiązana dostarczyć odpowiedniego pomieszczenia i zaopatrzyć te szkoły w całkowite urządzenia wewnętrzne. W szczególności jest obowiązkiem gminy dostarczyć potrzebnych gruntów pod zabudowania, na boiska i ogrody szkolne, wznosić nowe budynki szkolne, mieszkalne i gospodarcze, lub przebudowywać odpowiednio do potrzeb budynki już istniejące. Obszar gruntu na szkołę wraz z boiskiem i ogrodem szkolnym winien wynosić dla szkół 1, 2 i 3-klasowych co najmniej 0,56 ha, a dla szkół 4, 5, 6 i 7-klasowych co najmniej 0,85 ha.

O ile gmina nie posiada gruntu odpowiedniego, a nie może go uzyskać drogą kupna lub zamiany, może nastąpić na wniosek kuratora okręgu szkolnego wywłaszczenie gruntu dla celów szkolnych w myśl obowiązujących w tym względzie przepisów prawnych.

O czasie budowy szkół orzeka kurator okręgu szkolnego w ramach zatwierdzonego budżetu okręgu. Prawo nadzoru nad budową gmachów szkolnych przysługuje Ministrowi W. R. i O. P.

Z a s i ł k i n a b u d o w ę p u b l i c z n y c h s z k ó ł p o w s z e c h n y c h. Na budowę lub przebudowę szkół i domów mieszkalnych dla nauczycieli udzielał skarb Państwa do r. 1925 zasiłków w wysokości 50% kosztów budowy, a na pokrycie pozostałych kosztów mogły gminy otrzymać ze skarbu Państwa długoterminowe pożyczki. Udzielał zasiłków i rozstrzygał o przyznaniu pożyczek kurator okręgu szkolnego w ramach zatwierdzonego budżetu szkolnego.

Postanowienia ustawy o budowie publicznych szkół powszechnych, dotyczące udzielania ze skarbu Państwa 50% zasiłków, zostały z powodu trudności finansowych Państwa zniesione art. 15

---

[12] Do ustawy z 17 lutego 1922 r. o zakładaniu i utrzymywaniu publicznych szkół powszechnych wydane zostało obszerne rozporządzenie wykonawcze w dniu 30 maja 1923 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1923 r., nr. 14, poz. 118), normujące stosunek władz szkolnych i samorządowych w sprawie zakładania szkół powszechnych na różnych terenach Rzeczypospolitej Polskiej w związku z dzielnicowemi przepisami o samorządzie.

ustawy z dnia 22 grudnia 1925 r. o środkach zapewnienia równowagi budżetowej.[13] — Jednocześnie w tymże artykule przewidziano udzielanie gminom ze skarbu Państwa na budowę i przebudowę szkół zasiłków i długoterminowych pożyczek w wysokości i na warunkach określonych przez Ministra W. R. i O. P. w porozumieniu z Ministrem Skarbu. — Z powodu ograniczeń budżetowych zasiłki te i pożyczki udzielane były gminom od początku 1926 r. przez kuratorów okręgów szkolnych w nieznacznych jedynie sumach. Skutkiem tego akcja budowy gmachów na pomieszczenie szkół powszechnych osłabła znacznie, gdyż gminy nie mogą z własnych funduszów pokryć kosztów, potrzebnych na wznoszenie niezbędnej liczby budynków szkolnych, co w związku ze znacznem zwiększeniem się liczby dzieci w wieku szkolnym od r. 1928 pogorszyło na terenie b. zaboru rosyjskiego i tak już złe stosunki w zakresie pomieszczeń szkolnych. Sytuacja, jaka się w tej dziedzienie wytworzyła, domaga się szeroko zakrojonej akcji zaradczej i energicznych poczynań, mających na celu dostarczenie odpowiednich gmachów szkolnych na pomieszczenie wszystkich dzieci, obowiązanych do nauki w szkole powszechnej.

Sprawa wznoszenia gmachów na pomieszczenie publicznych szkół powszechnych i mieszkań dla nauczycieli unormowana została szczegółowo w rozporządzeniach Ministra W. R. i O. P. z dnia 5 i 7 kwietnia oraz 1 lipca 1922 r.

Normy pomieszczeń w budynkach szkolnych. Pierwsze z tych rozporządzeń[14] określa liczbę i wymiary pomieszczeń, jakie powinny posiadać budynki szkolne oprócz niezbędnych przedsionków i klatek schodowych. Normy te, uwidocznione na 2 tablicach, dołączonych do tego rozporządzenia, przedstawiają t. zw. program normalny i minimalny w zakresie budownictwa szkolnego. Rozporządzenie z dnia 15 maja 1931 r.[15] zezwala w okresie przejściowym na wznoszenie gmachów szkolnych według norm poniżej programu minimalnego, a nawet na budowanie szkół drewnianych i to częściami, pod warunkiem, że plan całego budynku zostanie zgóry zatwierdzony.

---

[13] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1926 r., nr. 13, poz. 162.
[14] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 12, poz. 112.
[15] Dz. U. R. P. z 1931 r., nr. 64, poz. 524.

W n i o s k i w s p r a w i e b u d o w y s z k ó ł p o w s z e c h n y c h. Drugie rozporządzenie[16] zawiera bardzo szczegółowe pouczenia, dotyczące przedkładania wniosków w przedmiocie budowy publicznych szkół powszechnych. Rozporządzenie to wskazuje, że wobec braku sieci szkolnej należy przystępować do budowy przedewszystkiem takich szkół, dla których wybór punktu szkolnego i utworzenie obwodu nie nastręcza wątpliwości. Wnioski w sprawie budowy szkoły powinny zawierać w formie załączników: 1) dokument, stwierdzający tytuł własności gruntu pod budowę szkoły i domów mieszkalnych dla nauczycieli; 2) protokół komisji rzeczoznawców, powołanej przez inspektora szkolnego, o przydatności gruntu pod budowę; 3) opis gruntu szkolnego; 4) plan sytuacyjny placu szkolnego w 2 egz.; 5) projekty lub szkice budynku szkolnego i domów mieszkalnych dla nauczycieli, względnie wykaz i wymiary pomieszczeń; 6) ewent. orzeczenie Rady Szkolnej Powiatowej, stwierdzające, że mieszkania dla nauczycieli, które gmina zobowiązuje się dostarczyć, są odpowiednie; 7) kosztorys szczegółowy lub przybliżony z opinją architekta powiatowego i z uwidocznieniem miejscowych cen ważniejszych materjałów budowlanych; 8) plan sfinansowania budowy, dotyczący sposobu pokrycia kosztów budowy; 9) odpis uchwał Rady miejskiej, zgromadzenia gminnego względnie rady gminnej, dotyczących przystąpienia do budowy, pokrycia kosztów budowy oraz ewent. zaciągnięcia pożyczki, a jeśli w imieniu gminy występuje sejmik powiatowy, odpisy odpowiednich uchwał sejmiku.

R o b o t y b u d o w l a n e. Roboty budowlane, wykonywane z kredytów pozabudżetowych Ministerstwa W. R. i O. P., dzielą się na: a) nowe budowle, b) dobudowy, przebudowy i adaptacje oraz c) remont, przyczem dwie pierwsze kategorje robót są z zasady wykonywane przez t. zw. komitety budowy, ostatnia zaś przez administrację budynku. — Komitety budowy, funkcjonujące na podstawie specjalnego regulaminu, przygotowują programy budowlane, zawierają umowy z kierownikami budów, z przedsiębiorcami, majstrami i t. d., akceptują rachunki i dokonują odbioru budów po wykonaniu robót (t. zw. kolaudacje). Kuratorja okręgów szkolnych podejmują inicjatywę budów, proponują skład

[16] A raczej okólnik z dn. 6 kwietnia 1922 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 12, poz. 113).

komitetów budowlanych, opinjują wnioski, dotyczące programu i zakresu projektowanych budów, zatwierdzają umowy z kierownikami robót, sprawdzają rachunki, dokonują wypłat, informują Ministerstwo o postępie robót i przedstawiają wnioski, dotyczące likwidacji komitetów budowlanych po ukończeniu zleconego im zadania. — Ministerstwo W. R. i O. P. decyduje o wykonaniu budów z funduszów pozabudżetowych, zatwierdza skład komitetów budowlanych i likwiduje je po wypełnieniu zadania, mianuje przewodniczących tychże komitetów, zatwierdza programy i projekty budów pod względem potrzeb szkolnych, przekazuje potrzebne na budowę kredyty i zatwierdza wynik t. zw. kolaudacji.[17]

Warunki udzielania pożyczek na budowę szkół. Trzecie rozporządzenie[18] podaje warunki, na których udzielane mogą być gminom pożyczki ze skarbu Państwa na budowę lub przebudowę publicznych szkół powszechnych i domów mieszkalnych dla nauczycieli. Warunki te są następujące: 1) oprocentowanie pożyczki wynosi 5% w stosunku rocznym; 2) pożyczki mają być spłacane skarbowi Państwa w ciągu lat 15; termin ten może być przedłużony w zasługujących na uwzględnienie wypadkach do lat 40; spłata pożyczki zaczyna się w trzecim roku kalendarzowym po przyznaniu gminie pożyczki; 3) spłata pożyczki następuje w równych ratach rocznych wraz z należnemi odsetkami w obowiązującej walucie według urzędowego kursu przerachowania.

O przyznaniu gminie pożyczki decyduje kurator okręgu szkolnego w porozumieniu z przedstawicielami Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Skarbu. Wypłata pożyczki następuje po przedłożeniu przez gminę poświadczonych odpisów uchwał o zaciągnięciu pożyczki, zatwierdzonych przez władze nadzorcze, oraz po przedłożeniu skryptów dłużnych, podpisanych przez przedstawicieli gminy.

Orzeczenie organizacyjne. Wnioski inspektorów szkolnych, dotyczące budowy nowych szkół powszechnych,

---

[17] Por. zarządzenie Min. W. R. i O. P. z dn. 30 kwietnia 1931 r., nr. I Prez. — 2023/31.

[18] Z dn. 1 lipca 1922 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 25, poz. 277).

a w związku z tem projektowanego obwodu szkolnego i stopnia organizacyjnego szkoły, nie zawsze czyniły zadość wymaganiom planowej sieci szkolnej. Wobec tego Ministerstwo W. R. i O. P. zarządziło okólnikiem z dnia 19 lipca 1923 r.,[19] ażeby w razie powzięcia inicjatywy budowy szkoły, przed rozpoczęciem właściwych prac przygotowawczych do budowy (szkiców, projektów i t. p.) uzyskiwane było przedewszystkiem t. zw. orzeczenie organizacyjne dla danej szkoły. W tym celu inspektor szkolny winien przedłożyć Kuratorjum wniosek o zatwierdzenie: a) punktu szkolnego, b) obwodu szkolnego, c) stopnia organizacyjnego projektowanej do budowy szkoły.

Na zasadzie rozporządzenia Ministerstwa W. R. i O. P. z dnia 31 sierpnia 1926 r.[20] orzeczenia o stopniu organizacyjnym dla szkół nowopowstających oraz dla szkół, dla których wznoszone są nowe budynki, wydają kuratorja okręgów szkolnych na podstawie wykazów, sporządzanych przez inspektorów szkolnych, a zatwierdzanych przez kuratora na dany rok szkolny.

Nazwy publicznych szkół powszechnych. Każda publiczna szkoła powszechna może otrzymać nazwę od imienia wybitnych i zasłużonych ludzi. Wniosek o nadanie szkole stosownej nazwy winien pochodzić od Rady Szkolnej Powiatowej, względnie dozoru szkolnego lub władz municypalnych. Wnioski tego rodzaju zatwierdza kurator okręgu szkolnego po zasięgnięciu opinji inspektorów szkolnych. W myśl zarządzenia Ministerstwa W. R. i O. P. z dn. 14 czerwca 1920 r.[21] nazwa szkoły nie powinna być tylko tytułem, odróżniającym ją od szeregu innych szkół, lecz hasłem, pod którem kształtuje się jej duch i urabia charakter wychowańców, a wizerunek wybranego męża powinien ozdabiać gmach szkolny, żywot zaś jego i czyny winny być uczniom znane i omawiane tak na dorocznych uroczystościach, jak i przy każdej nadarzającej się okoliczności na lekcjach szkolnych.

---

19 Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1923 r., nr. 17, poz. 156.

20 Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1926 r., nr. 13, poz. 176, ust. XIII i XIV.

21 Por. Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1920 r., nr. 19, poz. 124 oraz rozporządzenie Min. W. R. i O. P. z 21 sierpnia 1925 r., nr. 15073/I, dotyczące przeniesienia na kuratorów okręgów szkolnych prawa nadawania nazw szkołom powszechnym.

Zasady ogólne organizacji publicznych szkół powszechnych. Szkoła powszechna ma za zadanie dać na poziomie, odpowiadającym wiekowi i rozwojowi dziecka, potrzebne ogółowi obywateli jednolite podstawy wychowania i wykształcenia ogólnego oraz przygotowanie społeczno-obywatelskie z uwzględnieniem potrzeb życia gospodarczego.[22]

Obejmuje ona zasadniczo siedmioletni kurs nauki, który może ulec stosownej zmianie w razie przedłużenia, względnie skrócenia czasu trwania obowiązku szkolnego.

W programie szkoły powszechnej rozróżnia się 3 szczeble. Pierwszy szczebel obejmuje elementarny zakres wykształcenia ogólnego, drugi szczebel jest rozszerzeniem i pogłębieniem pierwszego, a trzeci ma nadto przysposobić młodzież pod względem społeczno-obywatelskim i gospodarczym. — Zagadnienia kulturalno-gospodarcze środowiska, w którem szkoła się znajduje, winny być uwzględniane w materjale naukowym wszystkich trzech szczebli.[23]

Pod względem organizacyjnym rozróżnia się szkoły powszechne trzech stopni. Szkołą stopnia pierwszego jest szkoła, która realizuje pierwszy szczebel programowy wraz z najważniejszemi składnikami szczebla drugiego i trzeciego. Szkoła powszechna stopnia drugiego realizuje pierwszy i drugi szczebel programowy wraz z najważniejszemi składnikami programowemi szczebla trzeciego. Szkoła powszechna szczebla trzeciego realizuje wszystkie trzy szczeble programowe w pełnym zakresie. Mianowicie pierwszy szczebel programowy szkoła ta (III stopnia) realizuje w czterech pierwszych latach nauki, drugi szczebel programowy w piątym i szóstym roku nauki, a trzeci szczebel programowy w siódmym, względnie w ośmioletniej szkole powszechnej, w siódmym i ósmym roku nauki.[24]

Publiczne szkolnictwo powszechne jest tak zorganizowane, ażeby obywatele mieli możność kształcenia dzieci w szkołach możliwie najwyższego stopnia. — W tym celu odpowiednio winien być ułożony plan sieci szkolnej i sposób jego realizacji. Siedmioletnia szkoła powszechna najwyżej zorganizowana (III stopnia) stanowi podstawę organizacyjną i programową całego ustroju szkolnictwa.

---

[22] Por. art. 11 ustawy o ustroju szkolnictwa (Dz. U. R. P. z 1932 r., nr. 38, poz. 389).

[23] Ust. 2 art. 11 ustawy o ustroju szkolnictwa.

[24] Art. 12 ustawy o ustroju szkolnictwa.

Przedmioty i plan nauczania w publicznych szkołach powszechnych. Nauka w szkołach powszechnych obejmuje następujące przedmioty nauczania: 1) religję, 2) język polski, 3) język obcy, który, poczynając od r. szk. 1932/33, będzie stopniowo likwidowany, 4) rachunki z geometrją, 5) przyrodę, 6) geografję, 7) historję, 8) rysunki, 9) roboty, 10) śpiew, 11) gry i gimnastykę.[25]

Liczbę godzin nauki, przypadającą w tygodniu na każdy z tych przedmiotów w publicznych szkołach powszechnych na każdym stopniu organizacyjnym, uwidoczniają niżej zamieszczone tablice.

W szkołach powszechnych 7- i 6-klasowych obowiązują przy nauczaniu w oddziale pierwszym zasadniczo półgodzinne jednostki metodyczne. W języku polskim nie wyklucza to możliwości użycia drugiej połowy godziny na zajęcia, związane z zajęciem w pierwszej połowie godziny. Naukę rachunków rozdziela się na 6 półgodzinnych lekcyj w tygodniu. W nauce rysunku, robót i śpiewu przeznacza się dwa razy po pół godziny w tygodniu na udzielanie dzieciom metodycznych wskazówek w każdym z tych przedmiotów. Na gry i gimnastykę poświęca się również tylko pół godziny każdego dnia, w którym przypada nauka tego przedmiotu.

Nauczanie w oddziałach I, II i III odbywa się z reguły w ten sposób, że jeden nauczyciel uczy wszystkich przedmiotów, a w oddziałach IV, V, VI i VII przedmioty dzieli się pomiędzy nauczycieli systemem grupowym (np. język polski i historja, geografja i nauki przyrodnicze, rysunki i roboty i t. d.) stosownie do uzdolnień nauczycieli.

Wybór języka obcego jest uzależniony od potrzeb ludności miejscowej; może też być dostosowany do istniejących w danej okolicy lub miejscowości szkół średnich ogólnokształcących. Nauka języka obcego w szkołach powszechnych ogranicza się do języków: angielskiego, francuskiego i niemieckiego, a zaprowadzenie nauki innego języka obcego jest dopuszczalne tylko za zezwoleniem Ministra W. R. i O. P.

Program publicznych szkół powszechnych sześcio- i siedmioklasowych nie będzie obejmował na przyszłość nauki języka obcego nowożytnego (francuskiego, niemieckiego, angielskiego) z wyjąt-

---

[25] Cyt. według wydawnictwa Ministerstwa W. R. i O. P. p. t. „Rozkład godzin w szkołach powszechnych". Warszawa 1920.

kiem tych szkół, w których jest on językiem nauczania, lub o ile chodzi o język niemiecki, przedmiotem nauki dla dzieci, należących do mniejszości niemieckiej. — Likwidacja obecnie prowadzonej nauki odbędzie się stopniowo tak, aby nie przerywać nauki raz rozpoczętej. Wobec tego przewiduje się zniesienie od początku r. szk. 1932/33 nauki języka obcego nowożytnego w oddziale V wszystkich publicznych szkół powszechnych sześcio- i siedmioklasowych z wyjątkiem szkół wyżej wymienionych. Uzyskane w ten sposób wolne godziny będą rozdzielone pomiędzy inne przedmioty nauki. — Od początku r. szk. 1933/34 zniesiona będzie nauka języka obcego nowożytnego w oddziale VI, a od początku r. szk. 1934/35 w oddziale VII. — Plan godzin VI oddziału publicznych szkół powszechnych 7-klasowych ulegnie w r. szk. 1932/33 nieznacznemu przekształceniu skutkiem zmniejszenia liczby godzin nauczania języka obcego nowożytnego z 3 do 2 godzin tygodniowo.

W oddziale I publicznych szkół powszechnych sześcio- i siedmioklasowych bez względu na język nauczania przewiduje się w związku z wejściem w życie ustawy o ustroju szkolnictwa wprowadzenie od 1 września 1932 r. nowego programu nauczania. Plany godzin i programy innych oddziałów pozostają w r. szk. 1932/33 bez zmiany.

Prowadzenie nauki w szkołach powszechnych niżej zorganizowanych. W szkołach powszechnych 6-klasowych prowadzenie nauki odbywa się w ten sposób, co w 7-klasowych, z tą różnicą, że połowę godzin, przeznaczonych dla oddziału VI i VII wypełnić muszą zajęcia ciche, związane ściśle z danym przedmiotem nauki, a zakres materjału nauki w tych oddziałach musi ulec pewnej redukcji.

W szkołach powszechnych 5-, 4- i 3-klasowych oddziały: V, VI i VII uczą się razem w tej samej izbie. Czas przeznaczony na naukę religji, języka polskiego, rachunków z geometrją, przyrody, historji i geografji musi być tak rozdzielony pomiędzy te trzy oddziały, ażeby każdy oddział zosobna miał dla siebie zapewnioną część czasu do pracy pod bezpośrednim kierunkiem nauczyciela (nauka głośna), a resztę czasu poświęcał na t. zw. zajęcia ciche. Przy nauce rysunków, robót, śpiewu i gimnastyki zajęć cichych niema, a wszyscy uczniowie pracują równocześnie pod kierunkiem nauczyciela.

W szkole 4-klasowej uczy się w jednej izbie również oddział III z IV. Czas, przeznaczony na poszczególne przedmioty, z wyjąt-

Plan nauki
w szkołach powszechnych z polskim językiem nauczania.

Stopień organizacji szkoły	7-mio klasowa							6-cio klasowa							5-cio klasowa							4-ro klasowa						
Nauczyciel	I	II	III	IV	V	VI	VII	I	II	III	IV	V	VI		I	II	III	IV	V			I	II	III		IV		
Rocznik	1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7
Oddział	I	II	III	IV	V	VI	VII	I	II	III	IV	V	VI niepodz.	VII	I	II	III	IV	V	VI niepodz.	VII	I	II	III	IV	V	VI niepodz.	VII
Religja	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Język polski	$\frac{14}{2}$[5]	7[2]	6[2]	6[2]	4	4	4	$\frac{14}{2}$[5]	7	6	5	4	4	4	$\frac{14}{2}$[5]	7	6	5	5	5	5	$\frac{14}{2}$[5]	7	7	7	5	5	5
Język obcy[6]	—	—	—	—	5	3	3	—	—	—	—	4	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rachunki z geom.	$\frac{6}{2}$	4	4	4	4	4	4	$\frac{6}{2}$	4	4	4	4	4	4	$\frac{6}{2}$	4	4	4	5	5	5	$\frac{6}{2}$	4	5	5	5	5	5
Przyroda	—	—	2	2	2	2	5[3]	—	—	2	3	2	4	4	—	—	2	3	5	5	5	—	—	1[5]	3	5	5	5
Geografja	—	—	2	2	2	2	2	—	—	2	2	2	2	4	—	—	2	2	3	3	6	—	—	2	2	3	3	6
Historja	—	—	2	2	2	2		—	—	2	2	2	2		—	—	2	2	3	3		—	—	2	2	3	3	
Rysunki	$\frac{2}{2}$	2	2	2	2	2	2	$\frac{2}{2}$	2	2	2	2	2		$\frac{2}{2}$	2	2	2	2			$\frac{2}{2}$	2	2		2		
Roboty ręczne	$\frac{2}{2}$	2	3	4	2	4	4	$\frac{3}{2}$	2	3	4	3	4		$\frac{3}{2}$	2	3	4	2			$\frac{3}{2}$	2	3		2		
Śpiew	$\frac{2}{2}$	2	2	2	2	2	1	$\frac{3}{2}$	2	2	2	2	1		$\frac{3}{2}$	2	2	2	1			$\frac{3}{2}$	2	2		1		
Gry i gimnastyka	$\frac{6}{2}$	3[4]	3[4]	4[4]	3[4]	3[4]	3[4]	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{6}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{6}{2}$	$\frac{4}{2}$		$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{6}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$			$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$		$\frac{4}{2}$		
	18	22	28	29	30	30	30	18	21	28	28	30	30	30	18	21	28	28	30	30	30	18	21	28	30	30	30	30

[1] W tabeli powyższej uwzględniono zmiany, podane w Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1926 r., Nr. 9, poz. 102, oraz zmiany według rozporządzenia z dnia 2 stycznia 1929 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1929 r., Nr. 1, poz. 1). — [2] Z tych godzin jedną przeznacza się na naukę pisma. — [3] Z tych godzin jedną przeznacza się na naukę higjeny. — [4] Gdzie to możliwe, należy odbywać lekcje po pół godziny, t. j. $\frac{6}{2}$ zamiast 3. — [5] Głośno. — [6] Od początku roku szkolnego 1932/33 w stopniowej likwidacji.

Stopień organizacji szkoły	3-klasowa									2-klasowa							1-klasowa					1-klasowa				
Nauczyciel	I		I		II		III			I			II				I nauka podzielna					I nauka niepodzielna				
Rocznik	1	2	1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5, 6, 7	1	2	3	4	5, 6, 7
Oddział	I niepodz.	II	I pods.	II	III niepodz.	IV	V niepodzielnie	VI	VII	I os.	II niepodz.	III	IV niepodzielnie		V		I	II	III		IV	I	II	III		IV
Religja	2	2	2	2[1]	2	2	2	2	2	2	2	2[3]	2		2		2[4]	2	2		2	2	2	2		2
Język polski	$\frac{24}{2}$	15	$\frac{14}{2}$	6	7	7	5	5	5	$\frac{12}{2}$	7	6	7		7		$\frac{15}{2}$	$\frac{15}{2}$	6		6	$\frac{18}{2}$	$\frac{18}{2}$	10		10
Rachunki z geom.	$\frac{12}{2}$	7	$\frac{6}{2}$	4	5	5	5	5	5	$\frac{6}{2}$	6	5	4		4		$\frac{9}{2}$	$\frac{9}{2}$	3		3	$\frac{10}{2}$	$\frac{10}{2}$	9		9
Przyroda	—	—	—	—	1[3]	3	5	5	5	—	—	1	4		4		—	—	2			—	—	1		
Geografja	—	—	—	—	2	2	3	3	6	—	—	1	4		4		—	—	1[5]		1[5]	—	—	1[5]		1[5]
Historja	—	—	—	—	2	2	3	3		—	—	1	2				—	—	2		2	—	—	2		2
Rysunki	$\frac{2}{2}$		$\frac{1}{2}$	1	2		2			$\frac{1}{2}$	1		1				$\frac{1}{2}$		1			$\frac{1}{2}$		2		
Roboty	$\frac{2}{2}$		$\frac{1}{2}$	1	2		2			$\frac{1}{2}$	2		2				$\frac{1}{2}$		1			$\frac{1}{2}$		3		
Śpiew	$\frac{2}{2}$		$\frac{1}{2}$	$\frac{2}{2}$	1		1			$\frac{1}{2}$	$\frac{3}{3}$		2				$\frac{1}{2}$		$\frac{1}{2}$			$\frac{1}{2}$		$\frac{2}{3}$		
Gry i gimnastyka	$\frac{2}{2}$		$\frac{1}{2}$	$\frac{2}{2}$	$\frac{4}{2}$		$\frac{1}{2}$			$\frac{1}{2}$	$\frac{3}{3}$		$\frac{4}{2}$				$\frac{1}{2}$		$\frac{1}{2}$			$\frac{1}{2}$		$\frac{2}{3}$		
	24	28	14	16	28	30	30	30	30	13	20	21	30		30		16	16	18		18	18	18	32		32

[1] Uczą się razem oba oddziały. — [2] Głośno. — [3] Uczy się razem I, II i III oddział. — [4] Uczy się razem I z II, a III z IV oddziałem. — [5] Głośno.

kiem rysunków, robót, śpiewu i gimnastyki, rozdziela się w obu tych oddziałach po połowie na naukę głośną i zajęcia ciche. Oddział III ma jedną godzinę nauki głośnej w przyrodzie.

W szkole 3-klasowej uczy się w jednej izbie równocześnie oddział V i VI z VII, III z IV, a I z II. Jeżeli jednak liczba dzieci w oddziale I i II jest zbyt wielka, można zaprowadzić naukę podzielną w wymiarze czasu skróconym, a wtedy oba te oddziały uczą się osobno.

W szkole powszechnej dwuklasowej obowiązuje nauka siedmioletnia w 5-ciu oddziałach, przyczem oddziały IV i V są dwuletnie. Oddział I uczy się głośno osobno wszystkich przedmiotów z wyjątkiem religji, której uczą się trzy oddziały najniższe razem w tej samej izbie, jednakże oddział III musi mieć dla siebie wyłącznie wydzieloną część czasu, przeznaczonego na naukę religji tych trzech oddziałów.

W zakresie języka polskiego oddział pierwszy szkoły 2-klasowej ma nauki głośnej tygodniowo godzin 6, drugi 3, trzeci 3, a czwarty i piąty po $3^1/_2$.

Nauki głośnej rachunków z geometrją jest w oddziale pierwszym godzin 3, w drugim 3, a w trzecim, czwartym i piątym po 2 godziny tygodniowo. Resztę czasu wypełniają zajęcia ciche.

W nauczaniu przyrody należy w oddziale IV i V podzielić materjał na 2 części w ten sposób, aby każda z tych części obejmowała pogadanki ze wszystkich oddziałów przyrody, lub podzielić ten materjał na 4 części, a wtedy oddział IV i V będą miały przez 4 lata z rzędu materjał naukowy wspólny.

Nauczanie geografji w oddziale IV i V odbywać się winno w zakresie materjału programowego, przyczem uczniowie drugoroczni mają pogłębiać wiadomości, nabyte w roku poprzednim. Zajęcia ciche należy przeznaczać głównie na rysunki geograficzne.

Pogadanki historyczne w oddziale III mają obejmować całokształt historji Polski. Oddziały IV i V uczą się równocześnie, przyczem nauczyciel ma zupełną swobodę wyboru tematów nauczania.

Szkoła jednoklasowa jest w zasadzie siedmioletnia,[26] przyczem oddział III jest dwuletni, a IV trzyletni.

W szkole powszechnej jednoklasowej (o jednym nauczycielu)

[26] Na terenie b. zaboru rosyjskiego istnieją przejściowo szkoły 4-ro letnie, a na terenie b. zaboru austrjackiego 6-cio letnie.

z nauką podzielną uczy się oddział I i II razem (równocześnie), podobnie też oddział III i IV. Nauka obu oddziałów wyższych odbywa się rano, oddziałów niższych popołudniu po dłuższej przerwie. Czasowe lub stałe odwrócenie tego porządku może nastąpić tylko za zezwoleniem inspektora szkolnego na podstawie uzasadnionego wniosku opieki szkolnej. Dzieci I i II oddziału uczą się głośno razem religji, rysunków i robót, tudzież śpiewu, gier i gimnastyki, a dzieci III i IV oddziału nadto przyrody. Geografji i historji uczą się dzieci III i IV oddziału głośno osobno, a równocześnie z nauką geografji względnie historji w III lub IV oddziale oddaje się jeden z tych oddziałów zajęciom cichym.

Naukę niepodzielną w szkole jednoklasowej można zaprowadzić tylko za zezwoleniem inspektora szkolnego na wniosek opieki szkolnej. — W szkole jednoklasowej (o jednym nauczycielu) z nauką niepodzielną uczą się wszystkie cztery oddziały przez 3 godziny równocześnie. Oba oddziały niższe przychodzą do szkoły równocześnie z oddziałami wyższemi, poczem po 3 godzinach nauki wracają do domu. Oddziały wyższe albo zostają do końca lekcyj dziennych, albo idą z oddziałami niższemi do domu i wracają po dłuższej przerwie do szkoły dla dokończenia lekcyj dziennych. Jeżeli odrębne warunki miejscowe tego wymagają, może władza szkolna zezwolić, aby oddziały niższe przychodziły do szkoły po 2 względnie 3 godzinach nauki oddziałów wyższych, poczem wszystkie cztery oddziały uczą się razem.

W publicznych szkołach powszechnych z niepolskim językiem nauczania obowiązuje plan nauki odpowiednio zmodyfikowany.[27] Uwidoczniają go niżej zamieszczone tablice.

W tych szkołach z niepolskim językiem nauczania, w których obecnie udziela się nauki języka polskiego już od I oddziału, przedmiot ten obowiązuje już w tym oddziale, należy go jednak ograniczyć do prowadzenia pogadanek z najbliższego otoczenia. Normalnie nauka języka polskiego rozpoczyna się w tych szko-

[27] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 15, poz. 251. W 6- i 7-klasowych szkołach powszechnych z niemieckim językiem nauczania przeznacza się na naukę języka polskiego w oddziałach V, VI, VII po 5 godzin, a na naukę języka niemieckiego w oddziale V — 5 godzin, w oddziałach: VI i VII po 4 godziny tygodniowo. Nauki innego języka w tych szkołach nie udziela się. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1928 r., nr. 7, poz. 115).

Plan nauki
w szkołach powszechnych z niepolskim językiem nauczania.

Stopień organizacji szkoły	7-klasowa						
Nauczyciel	I	II	III	IV	V	VI	VII
Rocznik	1	2	3	4	5	6	7
Oddział	I	II	III	IV	V	VI	VII
Religja	2	2	2	2	2	2	2
Język polski	—	6	5	5	3	3	3
Język wykładowy	$\frac{16}{2}$	6	5	5	3	3	3
Język obcy[2]	—	—	—	—	4	3	3
Rachunki z geom.	$\frac{6}{2}$	4	4	4	4	4	3
Przyroda	—	—	2	2	2	3	4
Geografja	—	—	1	2	2	2	4
Historja	—	—	2	1	2	2	
Rysunki	$\frac{2}{2}$	2	2	2	2	2	2
Roboty	$\frac{2}{2}$	1	2	2	3	3	3
Śpiew	$\frac{2}{2}$	1	1	1	1	1	1
Gry i gimnastyka	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$
	18	24	28	28	30	30	30

Stopień organizacji szkoły	6-klasowa						
Nauczyciel	I	II	III	IV	V	VI	
Rocznik	1	2	3	4	5	6	7
Oddział	I	II	III	IV	V	VI niepodz.	VII
Religja	2	2	2	2	2	2	2
Język polski	—	6	5	5	3	3	3
Język wykładowy	$\frac{16}{2}$	6	5	5	3	3	3
Język obcy[2]	—	—	—	—	4	3	3
Rachunki z geom.	$\frac{6}{2}$	4	4	4	4	4	4
Przyroda	—	—	2	2	2	3	3
Geografja	—	—	1	2	2	2	4
Historja	—	—	2	1	2	2	
Rysunki	$\frac{2}{2}$	2	2	2	2	2	
Roboty	$\frac{2}{2}$	1	2	2	3	3	
Śpiew	$\frac{2}{2}$	1	1	1	1	1	
Gry i gimnastyka	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	
	18	24	28	28	30	30	30

Stopień organizacji szkoły	5-klasowa						
Nauczyciel	I	II	III	IV	V		
Rocznik	1	2	3	4	5	6	7
Oddział	I	II	III	IV	V niepodzielnie	VI	VII
Religja	2	2	2	2	2	2	2
Język polski	—	6	5	5	4	4	4
Język wykładowy	$\frac{16}{2}$	6	5	5	4	4	4
Język obcy[2]	—	—	—	—	—	—	—
Rachunki z geom.	$\frac{6}{2}$	4	4	4	4	4	4
Przyroda	—	—	2	2	4	4	4
Geografja	—	—	1	2	3	2	5
Historja	—	—	2	1	2	3	
Rysunki	$\frac{2}{2}$	2	2	2	2		
Roboty	$\frac{2}{2}$	1	2	2	2		
Śpiew	$\frac{2}{2}$	1	1	1	1		
Gry i gimnastyka	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$		
	18	24	28	28	30	30	30

Stopień organizacji szkoły	4-klasowa						
Nauczyciel	I	II	III		IV		
Rocznik	1	2	3	4	5	6	7
Oddział	I	II	III	IV	V niepodzielnie	VI	VII
Religja	2	2	2	2	2	2	2
Język polski	—	6	5	5	4	4	4
Język wykładowy	$\frac{16}{2}$	6	5	5	4	4	4
Język obcy[2]	—	—	—	—	—	—	—
Rachunki z geom.	$\frac{6}{2}$	4	4	4	4	4	4
Przyroda	—	—	1[1]	3	4	4	4
Geografja	—	—	2	2	3	2	5
Historja	—	—	2	2	2	3	
Rysunki	$\frac{2}{2}$	2	2		2		
Roboty	$\frac{2}{2}$	1	2		2		
Śpiew	$\frac{2}{2}$	1	1		1		
Gry i gimnastyka	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{4}{2}$		$\frac{4}{2}$		
	18	24	28	30	30	30	30

[1] Głośno. — [2] Od początku roku szkolnego 1932/33 w stopniowej likwidacji.

Stopień organizacji szkoły	3-klasowa									2-klasowa					1-klasowa				1-klasowa			
Nauczyciel	I		I		II		III			I			II		I nauka podzielna				II nauka niepodzielna			
Rocznik	1	2	1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4, 5	6, 7	1	2	3, 4	5, 6, 7	1	2	3, 4	5, 6, 7
Oddział	I niepodz.	II niepodz.	I podz.	II podz.	III niepodz.	IV niepodz.	V niepodzielnie	VI niepodzielnie	VII niepodzielnie	I os.	II niepodz.	III niepodz.	IV niepodzielnie	V niepodzielnie	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Religja	2	2	2	2[1]	2	2	2	2	2	2	2	2[2]	2	2	2[3]	2	2	2	2	2	2	2
Język polski . .	—	8	—	$\frac{7}{2}$	5	5	4	4	4	—	6	4	5	5	—	$\frac{7}{2}$	4	4	—	$\frac{9}{2}$	8	8
Język wykładowy	$\frac{12}{2}$	8	$\frac{14}{2}$	$\frac{7}{2}$	5	5	4	4	4	$\frac{10}{2}$	6	4	5	5	$\frac{14}{2}$	$\frac{7}{2}$	4	4	$\frac{16}{2}$	$\frac{9}{2}$	8	8
Rachunki z geom.	$\frac{12}{2}$	8	$\frac{6}{2}$	3	4	4	4	4	4	$\frac{6}{2}$	4	4	3	3	$\frac{6}{2}$	$\frac{6}{2}$	3	3	$\frac{11}{2}$	$\frac{10}{2}$	6	6
Przyroda . . .	—	—	—	—	1[4]	3	4	4	4	—	—	—	3	3	—	—	1		—	—	1	
Geografja . . .	—	—	—	—	2	2	3	2	5	—	—	—	3	3	—	—	1	1	—	—	1	1
Historja	—	—	—	—	2	2	2	3		—	—	—	2		—	—	2	2	—	—	2	2
Rysunki	$\frac{5}{2}$		$\frac{1}{2}$	1	2		2			$\frac{1}{2}$	1		1		$\frac{1}{2}$		1		$\frac{1}{2}$		2	
Roboty	$\frac{5}{2}$		$\frac{1}{2}$	1	2		2			$\frac{1}{2}$	1		2		$\frac{1}{2}$		1		$\frac{1}{2}$		1	
Śpiew	$\frac{5}{2}$		$\frac{1}{2}$	$\frac{2}{2}$	1		1			$\frac{1}{2}$	$\frac{2}{2}$		2		$\frac{1}{2}$		$\frac{1}{2}$		$\frac{1}{2}$		$\frac{1}{2}$	
Gry i gimnastyka	$\frac{5}{2}$		$\frac{1}{2}$	$\frac{2}{2}$	$\frac{1}{2}$		$\frac{1}{2}$			$\frac{1}{2}$	$\frac{2}{2}$		$\frac{1}{2}$		$\frac{1}{2}$		$\frac{1}{2}$		$\frac{1}{2}$		$\frac{1}{2}$	
	24	28	14	16	28	30	30	30	30	12	22	22	30	30	14	14	20	20	18	18	32	32

[1] Uczą się razem oba oddziały. — [2] Uczy się razem I, II i III oddział. — [3] Uczy się razem oddział I z II a III z IV.
[4] Głośno.

łach dopiero w oddziale II od pogadanek ustnych, a do czytania i pisania według elementarza przystępuje się z dziećmi po upływie 3 pierwszych miesięcy nauki szkolnej. Poza tem wskazówki, dotyczące prowadzenia nauki na różnych stopniach organizacyjnych w polskiej szkole powszechnej, odnoszą się również do szkół powszechnych z niepolskim językiem nauczania.

Program nauczania w publicznych szkołach powszechnych. Szczegółowy program nauczania w publicznych szkołach powszechnych, określający treść i zakres nauki poszczególnych przedmiotów w każdym oddziale, zawarty został w 11 broszurach, wydanych przez Ministerstwo W. R. i O. P. w latach 1920—1923.[28] Wydawnictwa programowe zawierają oprócz rozkładu materjału naukowego na poszczególne lata nauczania także drobiazgowe wskazówki i pouczenia, jak należy zmierzać do wykonania programu w nauce każdego przedmiotu. Najbardziej wyczerpująco opracowane są wskazówki, dotyczące nauczania języka polskiego i przyrody.

O zakresie nauki w szkołach powszechnych, a przedewszystkiem o jej zadaniach i spodziewanych wynikach mówią sformułowane na początku programu każdego przedmiotu cele nauczania w zakresie tego przedmiotu.

I tak celem, jaki przyświeca nauce religji[29] w szkole powszechnej, jest nadanie wychowaniu szkolnemu charakteru religijno-moralnego, poznanie zasadniczych prawd objawionych, utrwale-

[28] Zarządzenia, dotyczące wprowadzenia w życie programów dla szkół powszechnych, wydane zostały w formie okólników, nie zamieszczonych w Dzienniku Urzędowym Ministerstwa W. R. i O. P. Na obowiązek prowadzenia nauki według ogłoszonych drukiem programów wskazuje dopiero ust. 2 okólnika z dn. 18 kwietnia 1924 r., l. 3105/I, zamieszczonego w Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1924 r., nr. 9, poz. 89. — W r. 1931 ukazało się nowe wydanie programu nauczania w publicznych szkołach powszechnych. — Obecnie prowadzone są w Ministerstwie W. R. i O. P. prace nad rewizją programów wszystkich szkół ogólnokształcących. Nowe programy mają być bardziej przystosowane do życia i w większej mierze, niż dotychczasowe, uwzględniać postulaty wychowawcze. Z początkiem r. szk. 1932/33 wprowadzony zostanie nowy program w oddziałach pierwszych wszystkich szkół powszechnych 6-cio i 7-io klasowych.

[29] Zgodnie z art. 120 ustawy konstytucyjnej i art. XIII konkordatu pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzecząpospolitą Polską z 10 lutego 1925 r. nauka religji katolickiej jest obowiązkowa dla uczniów katolików we wszystkich szkołach (z wyjątkiem szkół wyższych) państwowych, publicznych i samorządowych oraz szkołach prywatnych, korzystających

nie w pamięci chrześcijańskich zasad i wyrobienie na ich podstawie prawego sumienia, rozbudzenie uczuć religijnych i umocnienie woli, a nadto wdrożenie do rozumnego korzystania ze środków uświęcenia oraz udziału w obrzędach katolickich, a wreszcie nawiązanie i utrzymanie żywego związku z kościołem.

Nauka języka polskiego w szkołach powszechnych ma do spełnienia w myśl programu następujące cele: 1) rozumienie mowy, którą w obcowaniu codziennem posługuje się oświecony ogół narodu polskiego; 2) rozumienie języka tych książek z zakresu prozy, z pomocą których uczeń po ukończeniu szkoły winien uzupełnić swe wykształcenie, oraz języka poetyckiego popularnych autorów; 3) praktyczne opanowanie języka, t. j. swobodne i poprawne wyrażanie się w mowie oraz w piśmie w zakresie życia codziennego; 4) wzbudzenie zamiłowania i wyrobienie uzdolnienia do czytania, jako środka kształcącego umysł i serce; 5) wzbudzenie świadomej miłości języka ojczystego.

W nauce języka obcego chodzi w szkole powszechnej o osiągnięcie następujących celów: 1) rozumienie łatwych zdań, dotyczących najpowszechniejszych zjawisk życia codziennego, wypowiadanych w mowie, którą posługuje się kulturalny ogół danego społeczeństwa, oraz nabycie pewnej wprawy w tworzeniu łatwych zdań w mowie i piśmie; 2) przygotowanie młodzieży do dalszej pracy w zakresie opanowania języka obcego pod kierunkiem na-

---

z zasiłków państwowych lub samorządowych albo posiadających prawa szkół państwowych lub publicznych. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 2, poz. 25).

Obowiązek nauczania religji w szkołach odnosi się do dzieci wszystkich wyznań religijnych, uznanych w Państwie. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 2, poz. 32). W każdej publicznej szkole powszechnej, w której liczba dzieci pewnego wyznania wynosi conajmniej 12, ma być dla tych dzieci zapewniona nauka religji w 2 godzinach tygodniowo, bądź w szkole miejscowej, bądź w szkole sąsiedniej. Od rodziców (względnie prawnych opiekunów) dzieci szkolnych, które z powodu braku warunków nie otrzymują nauki religji w szkole, kierownicy szkół mają żądać zaświadczenia właściwej zwierzchności duchownej, stwierdzającego, że dziecko otrzymywało naukę religji w domu i z jakim skutkiem. Na zasadzie takiego zaświadczenia należy wystawiać ocenę z nauki religji, a w braku zaświadczenia można wydać dziecku świadectwo bez oceny, z zaznaczeniem, że nauki religji danego wyznania w szkole nie udzielano. (Por. rozp. Ministra W. R. i O. P. z 5/I 1927 r., Dz. Urz. nr. 2, poz. 32).

uczyciela, względnie samokształcenia przy pomocy odpowiednio ułożonych książek; 3) przysposobienie do czytania przy pomocy słownika łatwych książeczek, napisanych językiem współczesnym.

Celem nauczania rachunków w szkole powszechnej jest: 1) wyrobienie sprawności w działaniach na liczbach całkowitych i ułamkowych, 2) zaznajomienie z zasadniczemi utworami geometrycznemi, 3) zaprawienie do samodzielnego wnioskowania i 4) uzdolnienie do sprawnego, pewnego i jasnego orjentowania się w zjawiskach życia codziennego, w których występują cechy ilościowe.

W zakresie nauki przyrody w szkole powszechnej chodzi o 1) zaznajomienie młodzieży z najważniejszemi zjawiskami i prawami przyrody żywej i martwej oraz ich zastosowaniami praktycznemi, 2) zaprawienie do bystrej i ścisłej obserwacji i wyrobienie zdolności logicznego myślenia, 3) wyrobienie inicjatywy i samodzielności w pracy, zręczności i praktyczności.

Nauka geografji ma w szkole powszechnej doprowadzić do 1) poznania kraju ojczystego i zdobycia podstawowych wiadomości z geografji ogólnej, 2) ma rozbudzić w dziecku miłość do ziemi rodzinnej i rodaków, oraz uczucia humanitarne i poczucie obowiązków obywatelskich i 3) kształcić zdolność obserwacji, rozumowania i dokładności przez gromadzenie, zestawianie i wiązanie szczegółów.

Celem nauki historji w szkole powszechnej jest: 1) zaznajomienie dzieci z najważniejszemi momentami dziejów narodowych i dziejów powszechnych, 2) zainteresowanie uczniów sprawami narodowemi, t. j. przeszłością, teraźniejszością i przyszłością kraju, 3) przygotowanie do czytania łatwiejszych książek treści historycznej, 4) urobienie pojęcia o zbiorowem życiu narodu, 5) wyrobienie poczucia odpowiedzialności obywatelskiej i poznanie obowiązków obywatelskich, 6) wzbudzenie miłości do ojczyzny i współrodaków.

Nauka rysunków w szkole powszechnej ma na celu: 1) rozwijanie zmysłu spostrzegawczego, umiejętności świadomego patrzenia i zdolności ujmowania rozmiarów przestrzennych oraz ćwiczenie pamięci kształtów i barw, 2) budzenie i rozwijanie pojmowania i tworzenia form plastycznych oraz graficznego i plastycznego ich wyrażania, 3) kształcenie umiejętności chwytania i wyrażania najważniejszych cech zewnętrznych przedmiotów,

4) kształcenie wyobraźni plastycznej, 5) kształcenie zmysłu zdobniczego i wrażliwości na piękno wogóle.

Nauka robót ręcznych w szkole powszechnej dąży do: 1) kształcenia zmysłów, a przedewszystkiem wzroku i dotyku; 2) kształcenia poczucia piękna oraz rozbudowania i rozwijania zdolności twórczych; 3) kształcenia wytrwałości, samodzielności, spostrzegawczości i dokładności w pracy; 4) rozbudzenia zamiłowania do pracy fizycznej i wyrobienia dla niej szacunku; 5) rozwijania i wzmacniania sił umysłowych i fizycznych; 6) praktycznego zaznajamiania młodzieży z fizycznemi i chemicznemi właściwościami papieru, drzewa, metalu, barwików i t. p.; 7) zaznajomienia młodzieży z użyciem najniezbędniejszych narzędzi, używanych do obrabiania tektury, drzewa, ewentualnie metalu; 8) stosowanie w praktyce wiadomości, nabytych w ciągu nauki matematyki, fizyki, chemji i rysunków.

Nauka śpiewu w szkole powszechnej ma wpłynąć na kształcenie i rozwój słuchu, pamięci słuchowej, oddechu, głosu i wymowy oraz wyrobienie poczucia rytmu. Nadto celem tej nauki jest: 1) poprawne, czyste, rytmiczne i muzykalne wykonanie pieśni; 2) rozbudzenie i rozwinięcie wrażliwości na piękno muzyczne; 3) rozbudzenie zamiłowania do śpiewu i muzyki wogóle, w szczególności zaś do pieśni ojczystej, a przez to budzenie i rozwijanie uczuć narodowych.

Gry i gimnastyka mają na celu 1) nauczenie bawienia się godziwego i pożytecznego dla zdrowia; 2) nauczenie prawidłowego wykonywania ćwiczeń gimnastycznych; 3) nauczenie prawidłowego oddychania, wykształcenie dobrej postawy, wzmocnienie serca, płuc i nerwów; 4) wyrobienie zręczności, opanowanie ruchów oraz estetykę ruchów i postawy i 5) wyrabianie dzielności, karności, poczucia ładu, wytrwałości, zdolności szybkiego orjentowania się i szybkiej decyzji, towarzyskości i współdziałania.

Ostatnia, 12 część wydawnictw programowych podaje ogólne wskazówki metodyczne, omawiające poszczególne formy nauczania, prowadzenie ćwiczeń i zadań, powtarzanie i utrwalanie wiedzy oraz konieczność uwzględniania zasady koncentracji w nauczaniu. Ponadto zawiera ta część wydawnictw programowych pouczenia, dotyczące wychowania fizycznego młodzieży szkół powszechnych oraz zasad higjeny szkolnej.

Podręczniki szkolne i bibljoteki. Nauka w szkołach powszechnych prowadzona jest przy pomocy podręczników szkolnych i środków naukowych, zakwalifikowanych do użytku szkolnego na zasadzie decyzji Ministerstwa W. R. i O. P.[30] Wybór podręczników z pośród dozwolonych przez Ministra W. R. i O. P. należy do rad pedagogicznych właściwych szkół,[31] które przed końcem każdego roku szkolnego winny ustalić listę podręczników, wybranych na rok następny, i wywiesić tę listę na widocznem miejscu w lokalu szkolnym.[32] Znaczny wpływ na rozwój umysłowy i moralny młodzieży szkół powszechnych mają bibljoteczki szkolne. Sposób ich prowadzenia, rozszerzania, inwentaryzację, wypożyczanie oraz konserwację książek dla młodzieży, a nadto składanie sprawozdań z działalności bibljotek szkolnych unormowało Ministerstwo W. R. i O. P. w instrukcji, dołączonej do okólnika z dnia 23 kwietnia 1925 r.[33]

Nauczyciele i kierownik szkoły powszechnej. Pełna siedmioklasowa szkoła powszechna posiada wraz z kierownikiem siedmiu nauczycieli i nauczyciela religji (prefekta).[34] Kierownika mają również szkoły powszechne 6-cio, 5-cio, 4-ro, 3- i 2-klasowe. Władze szkolne mogą kierownikom szkół powszechnych zmniejszyć liczbę obowiązkowych godzin nauczania do 12 w szkole 7-klasowej, do 18 w 6-klasowej, do 20 w 5-klasowej, do 22 w 4-klasowej, do 24 w 3-klasowej, do 28 w 2-klasowej tygodniowo.[35] Jeśli pełna 7-klasowa szkoła powszechna posiada oddziały równoległe,[36] może kierownik otrzymać zniżkę godzin lekcyjnych poniżej 12, a mianowicie za każde 2 oddziały równoległe zniżkę o 2 godziny aż do 6 godzin nauczania tygodniowo. Zniżenia tygodniowego wy-

[30] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 4, poz. 53, § 1, 22 i n.

[31] Por. rozp. Ministra W. R. i O. P. z dn. 23 maja 1927 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 8, poz. 113).

[32] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 9, poz. 148.

[33] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1925 r., nr. 11, poz. 103.

[34] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1919 r., nr. 9, poz. 26, z 1922 r., nr. 12, poz. 110, art. 6 i z 1926 r., nr. 13, poz. 162, art. 14.

[35] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1924 r., nr. 9, poz. 83 i 88.

[36] Liczba nauczycieli (łącznie z kierownikiem) w pełnej siedmioklasowej szkole powszechnej, która posiada oddziały równoległe, nie musi być taka sama, jak liczba oddziałów, lecz może być mniejsza. Normuje to ust. IX okólnika Ministerstwa W. R. i O. P. z dn. 31 sierpnia 1926 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1926 r., nr. 13, poz. 176).

miaru godzin nauczania udziela kierownikom publicznych szkół powszechnych inspektor szkolny na przeciąg danego roku szkolnego przez zatwierdzenie rozkładów czynności grona nauczycielskiego, przedkładanych mu z początkiem każdego roku szkolnego, względnie w ciągu roku szkolnego, o ile w tym czasie zajdzie potrzeba zmiany. Dalej idące zniżki godzin mogą udzielić kierownikowi szkoły powszechnej kuratorja na podstawie umotywowanego wniosku inspektora szkolnego.

Stanowisko kierownika szkoły powszechnej określa rozporządzenie Ministra W. R. i O. P. z dnia 25 czerwca 1923 r.[37]

Według tego rozporządzenia kierownik szkoły powszechnej reprezentuje szkołę nazewnątrz, jest odpowiedzialny za prawidłowy bieg życia szkolnego, za kierunek wychowawczy szkoły i za wykonanie obowiązujących przepisów szkolnych.

Kierownik szkoły powszechnej jest bezpośrednim zwierzchnikiem wszystkich osób, pracujących w szkole, oraz doradcą grona nauczycielskiego.

Czynności kierownika szkoły powszechnej. Czynności kierownika obejmują całokształt powierzonej mu szkoły w zakresie wychowania, nauczania (z wyjątkiem nauczania religji),[38] administracji szkolnej i gospodarczej oraz higjeny szkolnej. W szczególności należy do czynności kierownika szkoły powszechnej: 1) czuwanie, by moralno-wychowawcza strona życia szkolnego była otoczona należytą opieką wszystkich czynników, działających na terenie szkoły; 2) przestrzeganie, by przepisany przez władze szkolne program był planowo wykonany; 3) wizytowanie oddziałów w czasie lekcyj (bez prawa czynienia uwag w obecności dzieci) i na podstawie poczynionych tam spostrzeżeń odbywanie konferencyj z poszczególnymi nauczycielami lub z radą pedagogiczną szkoły; 4) kontrola prac piśmiennych uczniów; 5) kontrola dzienników lekcyjnych i wykazów uczęszczania dzieci oraz akt lub prac, powierzonych do prowadzenia poszczególnym nauczycielom; 6) przygotowanie projektu podziału oddziałów i przedmiotów

[37] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1923 r., nr. 13, poz. 110.

[38] Por. ust. 2 § 6 rozp. Ministra W. R. i O. P. z 9/XII 1926 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 2, poz. 25): kierownik może być obecny na nauce religji katolickiej, ale nie ma prawa czynienia jakichkolwiek uwag.

nauki między personel nauczycielski szkoły i przedkładanie go inspektorowi szkolnemu do zatwierdzenia;[39] dokonywanie prowizorycznego podziału do czasu zatwierdzenia wniosków, przedłożonych w tej sprawie inspektorowi szkolnemu; 7) rozdział między personel nauczycielski na podstawie opinji rady pedagogicznej obowiązków takich, jak: dyżury, zarządzanie bibljoteką nauczycielską i uczniowską oraz pomocami naukowemi i t. d.; 8) przestrzeganie, by lekcje i wszelkie inne zajęcia, regulaminem szkolnym[40] objęte, rozpoczynały się i kończyły punktualnie; 9) przyjmowanie dzieci do szkoły; w wypadkach koniecznej potrzeby w porozumieniu z właściwym nauczycielem zwalnianie od nauki poszczególnych dzieci na czas do 7 dni; 10) zwoływanie posiedzeń rady pedagogicznej i konferencyj nauczycielskich i przewodniczenie na nich; składanie inspektorowi szkolnemu sprawozdań z posiedzeń rady pedagogicznej; 11) zwoływanie konferencyj z rodzicami conajmniej 2 razy na półrocze; 12) w razach nagłych zwalnianie nauczycieli od zajęć na czas nie dłuższy od 3 dni z obowiązkiem zawiadomienia inspektora szkolnego nie później, jak w dniu następnym po udzieleniu urlopu; 13) w razie choroby nauczyciela lub w innych nagłych wypadkach zarządzanie tymczasowych zastępstw; 14) podawanie do wiadomości personelu nauczycielskiego zarządzeń władz szkolnych o charakterze normatywnym; wprowadzanie w życie na terenie szkoły wszelkich zarządzeń władz szkolnych; 15) pilnowanie porządku i czystości w szkole oraz przestrzeganie obowiązujących przepisów higjenicznych; 16) składanie inspektorowi szkolnemu rocznych sprawozdań o stanie naukowym i wychowawczym szkoły; 17) bezpośred-

[39] Jeśli w ciągu 6 tygodni od daty wysłania inspektor szkolny nie zażąda uzupełnienia lub zmiany w przedłożonym sobie rozkładzie zajęć, uważa się ten rozkład zajęć za zatwierdzony aż do ewentualnego dalszego zarządzenia władzy. Szczegóły techniczne, dotyczące postępowania kierownika szkoły oraz inspektora szkolnego w sprawie zatwierdzania rozkładu zajęć w szkołach powszechnych, zawiera rozporządzenie Ministra W. R. i O. P. z dnia 30 maja 1926 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1926 r., nr. 10, poz. 117).

[40] Oficjalnie obowiązującego wszystkie szkoły powszechne regulaminu szkolnego brak; wewnętrzny regulamin szkolny dla danej szkoły może ustalić rada pedagogiczna tej szkoły, musi on jednak uzyskać zatwierdzenie inspektora szkolnego (por. § 11 rozporządzenia Ministra W. R. i O. P. z dn. 25 czerwca 1923 r., zamieszczonego w Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1923 r., nr. 13, poz. 109).

nia piecza i nadzór nad budynkiem i majątkiem szkolnym; 18) nadzór nad służbą szkolną; 19) układanie dla użytku odpowiednich organów projektu budżetu wydatków na potrzeby rzeczowe szkoły; 20) wydatkowanie przekazanych sum w granicach przyznanego budżetu i prowadzenie rachunków; 21) prowadzenie ksiąg inwentarzowych szkoły; 22) przesyłanie w drodze służbowej najpóźniej do dni 3 wszelkich pism nauczycieli szkoły do władz szkolnych po opatrzeniu ich swemi wnioskami; 23) podpisywanie korespondencji urzędowej w sprawach szkolnych oraz wszelkich dokumentów, wydawanych w imieniu szkoły; 24) prowadzenie kancelarji, prowadzenie księgi głównej (względnie księgi zapisów) i kroniki szkolnej; 25) prowadzenie wykazów nieobecności nauczycieli i zastępstw nieobecnych nauczycieli; 26) przechowywanie akt szkolnych, dzienników urzędowych, programów naukowych i pieczęci szkoły.

W czasie zajęć szkolnych kierownik jest obowiązany stale przebywać w szkole. Na czas krótkotrwałej swej nieobecności w szkole kierownik powierza zastępstwo jednemu z nauczycieli.

Rada pedagogiczna szkoły powszechnej. Organem wewnętrznym szkoły powszechnej powołanym do rozważania, opracowywania i rozstrzygania w granicach kompetencji spraw wychowawczych, oraz spraw nauczania i administracji szkolnej, jest rada pedagogiczna szkoły.[41] Do rady pedagogicznej wchodzą z głosem decydującym: kierownik szkoły, wszyscy nauczyciele przedmiotów obowiązkowych i lekarz szkolny oraz z głosem doradczym nauczyciele przedmiotów nadobowiązkowych, opiekun główny szkoły, względnie przewodniczący rady szkolnej miejscowej. Przewodniczy radzie pedagogicznej kierownik szkoły. Jako przewodniczący rady pedagogicznej kierownik szkoły czuwa nad wykonaniem uchwał rady i jest odpowiedzialny przed władzami szkolnemi za zgodność tych uchwał z obowiązującemi przepisami. Zwyczajne posiedzenia rady pedagogicznej odbywają się 5 razy do roku: raz na początku i w końcu roku szkolnego, a pozostałe w 3 terminach, odpowiednio dostosowanych do podziału roku szkolnego na okresy. Nadzwyczajne posiedzenia rady pedagogicznej zwołuje kierownik szkoły w miarę potrzeby z własnej inicjatywy, bądź na polecenie inspektora

[41] Por. rozp., zamieszczone w Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1923 r., nr. 13, poz. 109.

szkolnego, względnie na podstawie uchwały rady pedagogicznej, albo też na piśmiennie umotywowanie życzenie $^1/_3$ członków rady. Uchwały rady pedagogicznej zapadają zwyczajną większością głosów obecnych na posiedzeniu z pośród posiadających prawo głosu decydującego. W razie równości głosów rozstrzyga głos przewodniczącego. Kierownik szkoły ma prawo wstrzymać wykonanie uchwały rady pedagogicznej, obowiązany jest jednak w tym razie złożyć inspektorowi szkolnemu piśmienne sprawozdanie przed upływem 3 dni od daty powzięcia uchwały przez radę pedagogiczną.

Do rady pedagogicznej szkoły powszechnej należy: 1) czuwanie nad podniesieniem poziomu wychowania i nauczania w szkole; 2) omawianie środków, zmierzających do utrzymania prawidłowego biegu życia szkolnego; 3) opracowywanie regulaminów organizacyj uczniowskich i wprowadzanie ich w życie na terenie szkoły po zatwierdzeniu przez inspektora szkolnego; 4) uchwalanie wniosków co do przenoszenia uczniów do innych szkół oraz co do skierowywania dzieci anormalnych do szkół specjalnych, a w razie ich braku, co do zwalniania od obowiązku szkolnego; 5) omawianie i układanie planu wycieczek szkolnych; 6) organizowanie zajęć pozaszkolnych młodzieży; 7) współdziałanie z kierownikiem w sprawie urządzania uroczystości szkolnych; 8) współdziałanie z kierownikiem szkoły w sprawie nawiązania bliższego kontaktu między rodzicami dzieci szkolnych a szkołą; 9) omawianie sposobów wykonania programu poszczególnych przedmiotów ze szczególnem uwzględnieniem rozkładu materjału naukowego, uchwalanie wniosków w sprawie programów poszczególnych przedmiotów i metod nauczania oraz omawianie środków wychowawczych; 10) wybór podręczników i pomocy naukowych z pośród dozwolonych przez Ministra W. R. i O. P. oraz uchwalanie wniosków w sprawie zaopatrzenia szkoły w pomoce naukowe; 11) ustalanie terminów lekcyj metodycznych, wyznaczanie członków personelu do kolejnego prowadzenia lekcyj oraz wybór wspólnie z kierownikiem tematów konferencyj metodyczno-dydaktycznych; 12) współpraca z kierownikiem przy układaniu tygodniowego planu lekcyjnego (podziału godzin); 13) wydawanie opinji o postępach i sprawowaniu uczniów poszczególnych oddzia-

łów i całej szkoły;[42] decydowanie na wniosek nauczyciela oddziałowego o promowaniu poszczególnych uczniów do klas następnych w ramach obowiązujących przepisów; kwalifikowanie do odpowiednich oddziałów uczniów nowowstępujących, przenoszenie w ciągu roku do oddziałów równoległych oraz decydowanie o wydaniu świadectw z ukończenia szkoły; 14) przedstawianie odpowiednim czynnikom za pośrednictwem inspektora szkolnego wybitniejszych uczniów do stypendjów dla dalszego kształcenia się; 15) omawianie sposobów wykonania zarządzeń władz szkolnych; 16) omawianie i uchwalanie wniosków co do wynikających z miejscowych warunków niezbędnych uzupełnień obowiązującego regulaminu szkolnego; 17) wypowiadanie opinji o wnioskach kierownika, dotyczących podziału między personel nauczycielski obowiązków takich, jak dyżury, zarządzanie bibljoteką nauczycielską i uczniowską, pomocami naukowemi i t. d.; 18) współdziałanie z kierownikiem w opracowywaniu sprawozdań, składanych inspektorowi szkolnemu o stanie naukowym i wychowawczym szkoły, tudzież sprawozdań statystycznych; 19) w razie przewidzianej dłuższej nad jeden miesiąc nieobecności nauczyciela stawianie wniosków co do podziału pracy nieobecnego pomiędzy czynny personel szkoły, o ile nie zostanie wyznaczony przez władze zastępca; 20) wybór sekretarza rady pedagogicznej; wybór przedstawicieli rady pedagogicznej w wypadkach, przewidzianych obowiązującemi przepisami; 21) omawianie potrzeb gospodarczych szkoły w celu dostarczenia kierownikowi materjału do projektu budżetu wydatków na potrzeby rzeczowe szkoły; 22) powoływanie w razie potrzeby komisyj ze swego grona do wykonania pewnych zadań w ramach regulaminu dla rad pedagogicznych.

Uchwały rady pedagogicznej publicznej szkoły powszechnej w sprawie wewnętrznego regulaminu szkolnego, programu naukowego, podziału pracy nieobecnego nauczyciela pomiędzy czynny personel szkoły doboru podręczników i pomocy naukowych,

[42] P. 13 § 10 regulaminu rad pedagogicznych w publicznych szkołach powszechnych jest częściowo sprzeczny z § 4 rozporządzenia, zamieszczonego w Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 14, poz. 234, które sprawę ustalania ocen uczniowskich przerzuca na komisje klasowe, pozostawiając radom pedagogicznym jedynie rozpatrzenie ogólnych wyników pracy w ciągu ubiegłego okresu i zamierzeń na przyszłość.

regulaminów organizacyj uczniowskich, przenoszenia uczniów do innych szkół oraz skierowywanie dzieci anormalnych do szkół specjalnych, względnie zwalnianie ich od obowiązku szkolnego, muszą uzyskać zatwierdzenie inspektora szkolnego, względnie właściwych władz szkolnych.

Komisje klasowe i opiekunowie klasowi. Obok kierownika i rady pedagogicznej jako organów zarządu szkoły powszechnej przewiduje rozporządzenie Ministra W. R. i O. P. z 7 listopada 1927 r.[43] stałe[44] komisje klasowe powołane do ustalania ocen postępów w naukach i sprawowaniu się uczniów i uczennic danej klasy, oraz funkcje opiekuna klasowego, którego obowiązkiem jest między innemi zawiadamianie piśmienne nadzoru domowego o ujemnych postępach uczniów w nauce i sprawowaniu się. Inne obowiązki zarówno komisyj klasowych, jak i opiekuna klasowego w szkole powszechnej nie zostały na razie określone.[45]

Młodzież szkoły powszechnej. Młodzież w wieku szkolnym przyjmuje do szkoły powszechnej kierownik danej szkoły.[46] O skierowywaniu dzieci anormalnych do szkół specjalnych, względnie zwalnianiu ich od obowiązku szkolnego decyduje rada pedagogiczna szkoły powszechnej,[47] ona też ma prawo ustalić wewnętrzny regulamin, normujący bieg życia szkolnego, oraz regulaminy organizacyj uczniowskich, a nadto przenosić uczniów do innych szkół.[47]

Wydawanie świadectw i zakończenie roku szkolnego. Wydawanie młodzieży szkół powszechnych świadectw półrocznych określa § 5 zarządzenia Ministra W. R. i O. P. z dnia 7 listopada 1927 r.[48] Na dowód ukończenia szkoły powszechnej otrzymuje młodzież szkolna specjalne świadectwa w myśl okólnika sekcji

---

[43] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 14, poz. 234, § 4.

[44] W odróżnieniu od komisyj rady pedagogicznej, powoływanych w razie potrzeby, w myśl § 10, poz. 22 rozp. z 25/VI 1923 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1923 r., nr. 13, poz. 109).

[45] Jest rzeczą jasną, że instytucja opiekunów i stałych komisyj klasowych może być powołana do życia tylko w tych szkołach powszechnych, które posiadają większą liczbę nauczycieli, niż po jednym dla każdego oddziału, i w których są nauczyciele specjaliści do nauczania przedmiotów, wymagających fachowego wykształcenia.

[46] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1923 r., nr. 13, poz. 110, § 3, p. 9.

[47] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1923 r., nr. 13, poz. 109, § 11.

[48] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 14, poz. 234.

szkolnictwa elementarnego Ministerstwa W. R. i O. P. z dnia 23 kwietnia 1918 r.[49] Egzaminów końcowych z dziećmi ostatniego oddziału szkoły powszechnej nie urządza się.

W myśl tegoż zarządzenia z 23 kwietnia 1918 r. odbywa się w każdej szkole powszechnej uroczyste zakończenie roku szkolnego. W skład programu tej uroczystości szkolnej wchodzą normalnie: wystawa prac uczniów (wypracowania piśmienne, rysunki, roboty ręczne i t. p.), deklamacje, śpiewy i wogóle to wszystko, co może wykazać, do czego szkoła w danych warunkach zdołała doprowadzić. Na uroczystość zakończenia roku szkolnego, poprzedzoną, o ile są warunki po temu, odpowiedniem nabożeństwem, otrzymują zaproszenie członkowie opieki szkolnej, względnie również dozoru szkolnego oraz rodzice dzieci i osoby, okazujące przychylność szkole. Dzieci, odznaczające się pilnością w naukach, zwłaszcza zaś te, które opuszczają szkołę, otrzymują pamiątkowe książeczki, o ile na ten cel są odpowiednie fundusze. Zakończenie uroczystości po odpowiedniem przemówieniu do dzieci i zebranych rodziców stanowi wręczenie świadectw uczniom (uczennicom), kończącym szkołę.

Wybór zawodu przez młodzież, kończącą szkoły powszechne. Wybór przez młodzież zawodu, odpowiadającego jej upodobaniom, jej właściwościom cielesnym i duchowym posiada doniosłe znaczenie dla państwa, powiększa bowiem zastęp zadowolonych z siebie obywateli, potęgując wytwórczość narodową. Na sprawę tę zwracają obecnie wszystkie państwa baczną uwagę. Ponieważ olbrzymia większość młodzieży kształci się w szkołach powszechnych, skąd drobny odsetek idzie do szkół średnich o zróżniczkowanych typach lub do szkół zawodowych, a jeszcze mniejszy do szkół wyższych, fachowo odrębnych, reszta zaś bezpośrednio zaczyna zarobkować, przeto wskazywanie odpowiedniego zawodu uczniom, kończącym szkoły powszechne, jest rzeczą wielkiej wagi. Z biegiem czasu powstaną u nas niewątpliwie za wzorem Anglji, Francji i Niemiec, zwłaszcza w większych miastach, poradnie zawodowe,[50] w których współpracować będą lekarze szkolni i wychowawcy, znający indywidualne zdolności, upodobania i zamiło-

---

[49] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1918 r., nr. 7, poz. 17.

[50] Posiadają je już obecnie niektóre miasta polskie, mianowicie: Warszawa, Łódź, Kraków i Toruń.

wania każdego absolwenta szkoły, a nadto przedstawiciele rzemiosł, przemysłu i handlu oraz inspektorzy pracy, którym znane są właściwości poszczególnych zajęć, podaż i popyt w danym zawodzie.[51] Zanim jednakże powstaną takie poradnie zawodowe, zaopatrzone w przyrządy do badań antropometrycznych i psychometrycznych (zmysłów i sprawności umysłowej), zarządził Minister W. R. i O. P. w okólniku z dnia 24 marca 1924 r.,[51] aby tymczasowo, jako zapoczątkowanie tej akcji, wprowadzono w tych szkołach powszechnych, w których są czynni lekarze szkolni, wydawanie przez nich uczniom, kończącym szkoły powszechne, zaświadczeń z wykazami zawodów, przeciwwskazanych ze względu na stan zdrowia poszczególnych uczniów.[52]

Egzamin nadzwyczajny z materjału nauczania w szkole powszechnej. Osoby, które nie uczęszczały do szkoły powszechnej lub jej całkowicie nie ukończyły, a przekroczyły już obowiązkowy wiek szkolny i pragną uzyskać świadectwo ukończenia szkoły powszechnej, mogą na zasadzie rozporządzenia Ministra W. R. i O. P. z dnia 31 marca 1926 r.[53] poddać się egzaminowi nadzwyczajnemu z zakresu materjału naukowego 1, 2, 5 lub 7-klasowej szkoły powszechnej. Zezwolenia na składanie tego egzaminu udziela inspektor szkolny na skutek wniesionego podania, do którego należy dołączyć: a) metrykę urodzenia, b) świadectwo moralności, c) krótki, własnoręcznie napisany życiorys z podaniem przebiegu studjów, d) ewentualnie ostatnie świadectwo szkolne, e) fotografję, stwierdzającą tożsamość osoby. Kandydaci, którzy przekroczyli 18 rok życia, mogą być zwolnieni przez inspektora szkolnego od zdawania egzaminu z języka obcego,[54] z rysunków, robót ręcznych (kobiecych), śpiewu i ćwiczeń cielesnych, winni jednak w podaniu o dopuszczenie do egzaminu nadzwyczajnego wyraźnie o to prosić. Egzaminy odbywają się przed komisją, która składa się z inspektora szkolnego lub jego zastępcy jako przewodniczącego, z kierownika wyznaczonej do tego celu szkoły

---

[51] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1924 r., nr. 10, poz. 97.

[52] W myśl uwag, podanych w rozdziale p. t. „Lekarz szkolny doradcą przy wyborze zawodu" na str. 638—644 podręcznika p. t. „Higjena szkolna", Arct 1921 r.

[53] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1926 r., nr. 9, poz. 100.

[54] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1930 r., nr. 12, poz. 187.

powszechnej jako zastępcy przewodniczącego, oraz z nauczycieli (lek), powołanych ze szkół powszechnych w siedzibie inspektora szkolnego, jako egzaminatorów.[55] Egzaminy nadzwyczajne odbywają się normalnie w czasie między 1—15 maja i 1—15 listopada. Składają się one z części piśmiennej i części ustnej. Część piśmienna obejmuje wypracowania: z języka nauczania, z innych języków jako przedmiotów nauki, z rachunków wraz z geometrją, a nadto tematy z rysunków i robót ręcznych (kobiecych). Tematy wypracowań piśmiennych wyznacza właściwy egzaminator, określając czas, potrzebny na opracowanie zadanego tematu. Egzamin ustny obejmuje zakres materjału naukowego, przepisany dla szkoły powszechnej o danym stopniu organizacyjnym. W razie pomyślnego wyniku egzaminu komisja egzaminacyjna wydaje kandydatowi świadectwo, które jest równoznaczne ze świadectwem ukończenia odpowiedniej publicznej szkoły powszechnej. Inspektor szkolny może dopuszczać do egzaminu nadzwyczajnego również takich kandydatów, którzy pragną otrzymać świadectwo, stwierdzające, że posiadają wiadomości z jednego lub więcej przedmiotów w zakresie, udzielanym w 1, 2, 5 lub 7-klasowej szkole powszechnej.

Dokształcanie. Młodzież, która wypełni obowiązek szkolny, a nie uczęszcza do żadnej szkoły, podlega do 18 roku życia włącznie obowiązkowemu dokształcaniu, którego zadaniem jest pogłębienie indywidualnego i społeczno-obywatelskiego wychowania młodzieży oraz rozszerzenie wykształcenia ogólnego w dostosowaniu do potrzeb życia gospodarczego i zawodów, w których młodzież pracuje.[56]

Dokształcanie odbywa się bądź w szkołach i na kursach dokształcających ogólnych, bądź w szkołach dokształcających zawodowych.[57] — Od obowiązkowego dokształcania zwolnieni są ci, którzy po wypełnieniu obowiązku szkolnego ukończą co najmniej dwuletnią naukę w szkole, uznanej przez władze szkolne za wy-

[55] Bliższe szczegóły, dotyczące organizacji komisji egzaminacyjnej, podane są w okólniku Ministerstwa W. R. i O. P. z 31 marca 1926 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1926 r., nr. 9, poz. 103).

[56] Por. art. 15 i nast. ustawy o ustroju szkolnictwa. (Dz. U. R. P. z 1932 r., nr. 38, poz. 389).

[57] Por. rozdział o szkolnictwie zawodowem.

starczającą. — Młodzież, dla której niema zorganizowanej odpowiedniej szkoły dokształcającej, względnie odpowiednich kursów dokształcających, może być zwolniona od obowiązkowego dokształcania. — Przewiduje się obecnie w związku z tem generalne zwolnienie od obowiązku dokształcania wszystkich tych, którzy nie byli objęci ustawowo tym obowiązkiem do chwili wejścia w życie ustawy o ustroju szkolnictwa t. j. do dnia 1 lipca 1932 r. Wyjątek stanowić będą próbne tereny doświadczalne, na których podjęta zostanie organizacja dokształcania ogólnego i zawodowego.[58]

Dla wszystkich objętych obowiązkiem dokształcania na mocy ustawy o ochronie pracy kobiet i młodocianych z dnia 2 lipca 1924 r. (Dz. U. R. P. nr. 65, poz. 636) i prawa przemysłowego z dnia 7 czerwca 1927 r. (Dz. U. R. P. nr. 53, poz. 468) pozostają do czasu wydania przepisów szczegółowych nadal w mocy wszystkie zasady kształcenia, obowiązujące w chwili wejścia w życie ustawy o ustroju szkolnictwa.

W stosunku do uchylających się od obowiązku dokształcania przewidziane są odpowiednie rygory karne.

Młodzież w wieku powyżej lat 18 i dorośli będą mogli pogłębiać i rozszerzać swoje wykształcenie w szkołach i na kursach dokształcających oraz przy pomocy instytucyj oświaty pozaszkolnej.

W wypadkach, w których możliwe jest zdobycie wykształcenia poza szkołą, odpowiednio zorganizowany system egzaminów pozwoli na uzyskanie takich uprawnień, jakie zapewniają świadectwa odpowiednich szkół.

6. Zakłady kształcenia nauczycieli (lek) szkół powszechnych i przedszkoli.

Zakłady kształcenia nauczycieli mają doniosłą rolę do spełnienia. Zarówno wykonanie programu nauki w szkole powszechnej oraz w przedszkolu, jak i odpowiedni wpływ wychowawczy na masy młodzieży szkolnej, a przez nią na większość społeczeństwa, zależą od jakości pracy nauczycieli. Poziom ich inteligencji, wartość moralna i społeczna oraz przygotowanie do zawodu, zdo-

[58] Według przewidywań Ministerstwa W. R. i O. P. (Por. Dz. U. R. P. z 1932 r., nr. 51, poz. 485).

byte w zakładach kształcenia nauczycieli, decydują nietylko o wartości szkolnictwa powszechnego, ale w zasadzie również o postępie oświaty i kultury wśród najszerszych warstw społeczeństwa. — W zrozumieniu tej doniosłej roli nauczyciela szkoły powszechnej państwa nowoczesne podnoszą coraz wyżej stopień organizacyjny zakładów kształcenia nauczycieli. Od dwu-, trzy- i czteroletnich kursów w seminarjach nauczycielskich w okresie przedwojennym, po przez seminarja pięcioletnie w pierwszem dziesięcioleciu po wojnie światowej przeszły zakłady kształcenia nauczycieli w nową fazę rozwoju z chwilą powołania do życia rocznych kursów nauczycielskich dla abiturjentów szkół średnich oraz dwuletnich pedagogjów.

Według ustawy o ustroju szkolnictwa z dnia 11 marca 1932 r. kształcenie kandydatów na nauczycieli szkół powszechnych odbywa się: a) w trzyletnich liceach pedagogicznych, b) w dwuletnich pedagogjach, a kształcenie kandydatek na wychowawczynie przedszkoli: a) w czteroletnich seminarjach, b) w dwuletnich liceach dla wychowawczyń przedszkoli.

W związku z wejściem w życie z dniem 1 lipca 1932 r. ustawy o ustroju szkolnictwa pięcioletnie seminarja nauczycielskie podlegają stopniowej likwidacji. Wszystkie pierwsze kursy państwowych seminarjów nauczycielskich przestają istnieć z dniem 31 sierpnia 1932 r. na mocy art. 54 ust. 3 tej ustawy. — Przewidziane jest również zlikwidowanie z końcem roku szkolnego 1931/32 wszystkich kursów wstępnych przy państwowych seminarjach nauczycielskich oraz wszystkich państwowych rocznych kursów nauczycielskich dla abiturjentów szkół średnich. — W latach 1932/33 — 1935/36 zlikwidowane zostaną stopniowo kursy II—V państwowych seminarjów nauczycielskich.

Mimo to ze względu na dłużej trwający okres likwidacji oraz wobec braku danych o ustroju trzyletnich liceów pedagogicznych niżej podane są najważniejsze wiadomości o organizacji państwowych seminarjów nauczycielskich. — Natomiast omówienie organizacji rocznych kursów nauczycielskich dla abiturjentów szkół średnich, nie przewidzianych w ustawie ustrojowej i podlegających likwidacji z końcem roku szk. 1931/32, jest bezprzedmiotowe.

Dokształcanie czynnych nauczycieli szkół powszechnych odbywa się na wyższych kursach nauczycielskich, w instytucie nau-

czycielskim, w instytucie pedagogiki specjalnej, na kursach wakacyjnych oraz przez branie udziału w konferencjach rejonowych w ciągu roku szkolnego.

Seminarja nauczycielskie. Seminarja nauczycielskie mogą być w myśl dekretu z dnia 7 lutego 1919 r.[1] publiczne i prywatne. Publiczne seminarja nauczycielskie, t. j. te seminarja, które utrzymuje państwo, są oddzielne dla chłopców i oddzielne dla dziewcząt. Przy seminarjum nauczycielskiem istnieje jedna lub dwie szkoły powszechne jako szkoły ćwiczeń. Organizację szkół ćwiczeń normuje szczegółowo rozporządzenie Ministra W. R. i O. P. z dnia 8 lutego 1924 r.[2] Zadaniem szkoły ćwiczeń jest stworzyć dobry teren dla praktyki uczniów seminarjum i stać się praktyczną podstawą dla ich studjów pedagogicznych. Aby tym zadaniom uczynić zadość, winna szkoła ćwiczeń być tak prowadzona, iżby pomimo trudności, wynikających z zajęć praktycznych uczniów seminarjum, spełniła w sposób zadowalający zadania wychowawcze w stosunku do powierzonych jej dzieci. Praca w szkole ćwiczeń powinna się odbywać w ten sposób, aby uczeń seminarjum, przychodzący na praktykę, mógł łatwo zapoznać się z tem, jakiemi drogami osiągnięto te rezultaty, które w danej chwili w szkole ćwiczeń można obserwować. Szkoła ćwiczeń jest w zasadzie szkołą 7-klasową. Jest ona podporządkowana dyrekcji i radzie pedagogicznej seminarjum. Nauczyciele szkoły ćwiczeń są członkami rady pedagogicznej seminarjum. Jeżeli przy seminarjum istnieją dwie szkoły ćwiczeń o różnych językach nauczania, każda z nich może mieć osobnego kierownika, który zarządza bezpośrednio pracą w podległej mu szkole.

Czas nauki w seminarjach trwa lat pięć, przyczem pierwsze trzy roczne kursy posiadają charakter ogólnie kształcący, a dwa ostatnie charakter przeważnie zawodowy.[3]

---

[1] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1919 r., nr. 2, poz. 3.

[2] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1924 r., nr. 6, poz. 52.

[3] W celu uzupełnienia i usystematyzowania wiadomości kandydatów do seminarjów nauczycielskich utworzone zostały przy niektórych seminarjach roczne kursy wstępne.

Stopień wykształcenia, jaki dają niżej zorganizowane szkoły powszechne, nie pozwala wychowankom tych szkół przejść bezpośrednio do studjów w seminarjach nauczycielskich. — Aby wypełnić powstałą stąd lukę i podnieść frekwencję w seminarjach nauczycielskich, zaczęto od r. 1917 organizować t. zw. preparandy nauczycielskie. Są

Seminarjum wraz ze szkołą ćwiczeń tworzy jeden zakład pod administracyjnem kierownictwem dyrektora. Kierownictwo pedagogiczne zakładu należy do dyrektora i do rady pedagogicznej.

Program nauczania. Szczegółowo opracowany program nauczania w seminarjach nauczycielskich zawarty jest w obszernem wydawnictwie Minist. W. R. i O. P. z 1921 r.[4] Program ten uległ pewnym zmianom w r. 1926. — Cechą programu nauczania w seminarjach nauczycielskich jest: 1) obciążenie poszczególnych przedmiotów elementami nauczania ze względu na niewystarczający dotychczas zasób wiadomości, wynoszonych przez kandydatów nauczycielskich z 7-klasowych szkół powszechnych, 2) uwzględnienie w znacznym wymiarze w ciągu całego okresu pracy przedmiotów artystyczno-technicznych, które mają duże znaczenie wychowawcze i stanowią ważny czynnik przygotowania zawodowego nauczycieli, 3) skupienie w ciągu pierwszych trzech lat pracy ucznia na przedmiotach przyrodniczo-matematycznych i artystyczno-technicznych, a w ostatnich dwóch latach na zagadnieniach humanistycznych i społeczno-wychowawczych.

Program nauk w państwowych seminarjach nauczycielskich wprowadzony został w życie okólnikiem Minist. W. R. i O. P. z dnia 30 września 1921 r.[5] stopniowo, poczynając od kursu pierw-

to kursy wstępne do seminarjum nauczycielskiego z dwuletnim programem nauki, równającym się mniej więcej piątemu i szóstemu oddziałowi szkoły powszechnej. — Definitywnego programu nauczania preparandy nie otrzymały. Obowiązuje w nich program tymczasowy (por. str. 48 i 49 wydawnictwa Ministerstwa W. R. i O. P. p. t. „Preparandy nauczycielskie" z 1922 r.), w którym główny nacisk położony został na język polski i matematykę, jako na przedmioty, mające zasadnicze znaczenie w wykształceniu początkowem, a w szczególności dla kandydatów na nauczycieli szkół powszechnych. Preparandy nauczycielskie spełniły dobrze swoje zadanie w latach 1917—1926, w którym to czasie kilkadziesiąt tego typu zakładów, posiadających z reguły odpowiednio urządzony internat, przygotowało należycie cały zastęp młodzieży do studjów w seminarjach nauczycielskich. — Wobec szybkiego rozwoju pełnych szkół powszechnych oraz ustalenia frekwencji w seminarjach nauczycielskich, a z drugiej strony wobec konieczności ograniczeń budżetowych preparandy nauczycielskie z nielicznemi wyjątkami uległy likwidacji z końcem roku szkoln. 1925/26 na zasadzie rozporządzenia Ministerstwa W. R. i O. P. z dnia 26 maja 1926 r., nr. I-6638/26. — Ustawa o ustroju szkolnictwa preparand nauczycielskich nie przewiduje.

[4] Program nauki w państwowych seminarjach nauczycielskich, Warszawa 1921.

[5] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1921 r., nr. 22, poz. 232.

szego w r. szk. 1921/22. Program ten podaje szczegółowy zakres materjału naukowego w obrębie każdego z obowiązkowych przedmiotów nauczania oraz uwagi, dotyczące sposobu prowadzenia nauki z uwzględnieniem specjalnego celu, do jakiego ma zmierzać nauczanie w seminarjach nauczycielskich.

W szkołach ćwiczeń ma zastosowanie program nauczania, obowiązujący w publicznych szkołach powszechnych.

Plan nauki. Plan godzin szkolnych w państwowych seminarjach nauczycielskich podany został w rozporządzeniu Min. W. R. i O. P. z 30 maja 1926 r.[6] Plan ten w seminarjach z polskim językiem nauczania zawiera niżej zamieszczona tablica.

Plan godzin szkolnych w seminarjach z polskim językiem nauczania.

<table>
<tr><th rowspan="2">Przedmioty</th><th colspan="5">Kursy</th><th rowspan="2">Razem</th></tr>
<tr><th>I</th><th>II</th><th>III</th><th>IV</th><th>V</th></tr>
<tr><td>Religja</td><td>2</td><td>2</td><td>2</td><td>2</td><td>2</td><td>10</td></tr>
<tr><td>Język polski</td><td>4</td><td>4</td><td>4</td><td>5</td><td>4</td><td>21</td></tr>
<tr><td>Język obcy</td><td>3</td><td>3</td><td>3</td><td>2</td><td>2</td><td>13</td></tr>
<tr><td>Historja</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>2</td><td rowspan="3">3</td><td>11</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td>3</td></tr>
<tr><td>Geografja</td><td>4</td><td>3</td><td>2</td><td>—</td><td>9</td></tr>
<tr><td>Matematyka</td><td>4</td><td>3</td><td>3</td><td>2</td><td>3</td><td>15</td></tr>
<tr><td>Fizyka z chemją i mineralogją</td><td>3</td><td>3</td><td>3</td><td>2</td><td>—</td><td>11</td></tr>
<tr><td>Biologja (botanika, zoologja i anatomja z fizjologją) i higjena</td><td>2</td><td>2</td><td>4</td><td>—</td><td>2</td><td>10</td></tr>
<tr><td>Muzyka, śpiew i gra na skrzypcach</td><td>2</td><td>3</td><td>3</td><td>3</td><td>3</td><td>14</td></tr>
<tr><td>Ćwiczenia cielesne</td><td>3</td><td>3</td><td>3</td><td>3</td><td>3</td><td>15</td></tr>
<tr><td>Kaligrafja</td><td>2</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>1</td></tr>
<tr><td>Rysunki</td><td>2</td><td>2</td><td>2</td><td>2</td><td rowspan="2">2</td><td>9</td></tr>
<tr><td>Roboty ręczne</td><td>2</td><td>4</td><td>2</td><td>—</td><td>9</td></tr>
<tr><td>Przedmioty pedagog.: Psychologja i nauka o dziecku, historja wychowania i pedagogika</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>6</td><td>5</td><td>11</td></tr>
<tr><td>Przedmioty pedagog.: Metodyka elementarnego nauczania wraz z ćwiczeniami prakt.</td><td>—</td><td>—</td><td>—</td><td>6</td><td>6</td><td>12</td></tr>
<tr><td></td><td>34</td><td>35</td><td>35</td><td>35</td><td>35</td><td>174</td></tr>
</table>

Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1926 r., nr. 10, poz. 116.

W państwowych seminarjach nauczycielskich dwujęzycznych oraz w państwowych seminarjach z językiem ruskim (rusińskim), białoruskim lub litewskim jako przedmiotem nauki obowiązuje plan godzin szkolnych, uwidoczniony na poniższej tablicy.

Plan godzin szkolnych w seminarjach dwujęzycznych.

Przedmioty	Kursy					Razem
	I	II	III	IV	V	
Religja	2	2	2	2	2	10
Język polski	4	4	4	4	4	20
Drugi język	4	4	4	4	4	20
Język obcy	2	2	2	2	2	10
Historja	2	3	3	2	} 2	10
						2
Geografja	3	3	3	—	}	9
Matematyka	4	3	3	2	2	14
Fizyka z chemją i mineralogją	3	3	2	2	—	10
Biologja (botanika, zoologja i anatomja z fizjologją) i higjena	2	2	4	—	2	10
Muzyka, śpiew i gra na skrzypcach	2	3	2	2	3	12
Ćwiczenia cielesne	2	2	2	2	2	10
Kaligrafja	1	—	—	—	—	1
Rysunki	2	2	2	2	} 2	9
Roboty ręczne	2	2	2	—	}	7
Przedmioty pedagog.: Psychologja i nauka o dziecku, historja wychowania i pedagogika	—	—	—	6	5	11
Przedmioty pedagog.: Metodyka elementarnego nauczania wraz z ćwiczeniami prakt.	—	—	—	6	6	12
	35	35	35	36	36	177

W sprawie zajęć w hufcach szkolnych przysposobienia wojskowego obowiązują w seminarjach nauczycielskich męskich te same zasady, co w szkołach średnich ogólnokształcących i zawodowych.

Pomoce naukowe. Sposób zaopatrywania państwowych seminarjów nauczycielskich w pomoce naukowe do wszystkich przedmiotów nauczania, objętych programem seminarjalnym, ustalony został w okólniku Min. W. R. i O. P. z 30 listopada 1922 r.[1]

[1] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 32, poz. 431.

Mianowicie w myśl postanowień tego okólnika zaopatrywanie państwowych seminarjów nauczycielskich w książki do bibljoteki szkolnej oraz w pomoce naukowe winno się odbywać aż do dalszego zarządzenia[8] w zasadzie według spisu, opracowanego przez Ministerstwo.

W skład personelu seminarjum wchodzą: dyrektor, nauczyciele seminarjalni, do których zalicza się prefekt i lekarz szkolny, nauczyciele szkoły ćwiczeń i nauczyciele kursów specjalnych, połączonych z seminarjum, zawodowi nauczyciele robót ręcznych oraz sekretarz zakładu.[9]

W seminarjum nauczycielskiem żeńskiem, o ile dyrektorem jego jest mężczyzna, prócz nauczycielek szkoły ćwiczeń winna być w gronie nauczycieli seminarjalnych przynajmniej jedna kobieta, dodana dyrektorowi do pomocy dla spraw wychowawczych.

Kwalifikacje oraz stosunki służbowe personelu seminarjów nauczycielskich normują osobne przepisy, o których będzie mowa w następnych rozdziałach.

Nauczyciele seminarjum, szkoły ćwiczeń i kursów, stale z niem złączonych, pod przewodnictwem dyrektora stanowią radę pedagogiczną.[10]

R a d a o p i e k u ń c z a s e m i n a r j u m. Poza tem według brzmienia art. 18 dekretu o kształceniu nauczycieli szkół powszechnych istnieje przy każdem seminarjum rada opiekuńcza, złożona z pięciu członków, której zadaniem jest opieka nad bytem materjalnym i zachowaniem pozaszkolnem uczniów seminarjum.[11] Do rady opiekuńczej seminarjum należy oprócz dyrektora i jednego nauczyciela, wybranego przez radę pedagogiczną seminarjum, trzech członków, powołanych przez władze szkolne na okres trzyletni.

U c z n i o w i e. Do przyjęcia ucznia na pierwszy rok semina-

---

[8] Zarządzenie to nie zostało odwołane.

[9] W myśl art. 15 dekretu o kształceniu nauczycieli szkół powszechnych w skład personelu seminarjum wchodzi również ogrodnik, a zarazem pszczelarz, co wobec braku w planie nauczania ogrodnictwa w praktyce nie zostało zrealizowane.

[10] Szczegółowy zakres działania rad pedagogicznych w seminarjach nauczycielskich nie został dotychczas ustalony.

[11] Zakres działania rady opiekuńczej przy sem. nie został oficjalnie ustalony.

rjum wymaga się oprócz zdolności fizycznej do zawodu nauczycielskiego, stwierdzonej przez lekarza szkolnego zakładu,[12] dobrych obyczajów[13] i odpowiedniego przygotowania,[14] w regule ukończonego w danym roku kalendarzowym 14-go roku, a nieprzekroczonego 20-go roku życia.[15] O przyjęciu kandydatów w wieku powyżej lat 20 rozstrzyga Min. W. R. i O. P.[16]

Uczeń, wstępujący do seminarjum, winien posiadać kwalifikacje, odpowiadające wykształceniu w szkole powszechnej najwyżej zorganizowanej. Sposób stwierdzania kwalifikacyj kandydatów zarówno na kurs I, jak i na wyższe kursy seminarjum nauczycielskiego, określony został w rozporządzeniu Min. W. R. i O. P. z dnia 19 maja 1926 r., zawierającem szczegółowo opracowany regulamin przyjmowania uczniów do państwowych seminarjów nauczycielskich.[17]

---

[12] Tam, gdzie brak lekarza szkolnego, zdolność fizyczną do zawodu nauczycielskiego stwierdza lekarz urzędowy (por. § 4 szczegółowego regulaminu przyjmowania uczniów do państwowych seminarjów nauczycielskich, zamieszczonego w Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1926 r., nr. 10, poz. 114, oraz rozporządzenie w sprawie wadliwej wymowy (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1928 r., nr. 13, poz. 215) i okólnik o kwalifikacjach zdrowotnych uczniów seminarjów nauczycielskich (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1929 r., nr. 2, poz. 13).

[13] Dobre obyczaje kandydatów, zgłaszających się do seminarjów bezpośrednio z innej szkoły, stwierdza się na podstawie świadectw szkolnych, a innych kandydatów przez urzędowe świadectwo moralności.

[14] Odpowiednie przygotowanie umysłowe kandydatów stwierdza się na podstawie przedstawionych świadectw szkolnych, albo odpowiedniego egzaminu wstępnego (por. § 6 i 9—15 regulaminu przyjmowania uczniów do seminarjum nauczycielskiego).

[15] Regulamin przyjmowania uczniów do seminarjum w § 3 ścieśnia granicę górną wieku do lat 17, przewidując przyjmowanie kandydatów w wieku od 17—20 lat jedynie za zezwoleniem kuratorjów.

[16] Według § 3 „regulaminu przyjmowania" kandydaci w wieku od 17 do 20 lat mogą być przyjęci na I kurs seminarjum tylko za zezwoleniem kuratorjum, a w wieku ponad 20 lat jedynie w wypadkach wyjątkowych za zezwoleniem Ministerstwa W. R. i O. P.

[17] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1926 r., nr. 10. poz. 114. — W § 18 regulaminu podane są również warunki, którym mają odpowiadać kandydaci, wstępujący na t. zw. kursy wstępne, istniejące przy niektórych seminarjach, przeznaczone dla młodzieży, która ukończyła szkołę powszechną niżej zorganizowaną. — Według § 42 bez egzaminu wstępnego winni być przyjmowani na kurs I seminarjum nauczycielskiego kandydaci, którzy ukończyli państwową preparandę nauczycielską, co jest równoznaczne z ukończeniem siedmioklasowej szkoły powszechnej.

Taksa administracyjna w państwowych seminarjach nauczycielskich wynosi rocznie 80 zł.[18]

Niezamożni uczniowie seminarjum mogą być umieszczani w internacie bezpłatnie lub za zmniejszoną opłatą oraz mogą otrzymywać stypendja.

I n t e r n a t y s e m i n a r j a l n e. W myśl rozporządzenia Min. W. R. i O. P. z dnia 5 lutego 1923 r.,[19] które zawiera regulamin internatów, tworzonych przy seminarjach nauczycielskich, pod względem administracyjnym internat podlega radzie opiekuńczej seminarjum, a pod względem pedagogicznym dyrekcji i radzie pedagogicznej seminarjum nauczycielskiego. Regulamin wewnętrzny, obowiązujący w internacie, zatwierdza rada pedagogiczna seminarjum. Kierownictwo internatu sprawuje dyrektor seminarjum bądź bezpośrednio, bądź za pośrednictwem specjalnego kierownika internatu, powołując w celu zapewnienia młodzieży opieki i kierownictwa wychowawczego potrzebną liczbę wychowawców, przyczem jeden wychowawca ma przypadać na 25 wychowanków. Do współdziałania z dyrektorem w kierownictwie powołany jest zarząd internatu, w którego skład wchodzą: dyrektor seminarjum, kierownik internatu, delegat rady pedagogicznej w radzie opiekuńczej, lekarz szkolny i wychowawcy. Szczegółowe wskazówki, dotyczące należytego wyzyskania istniejących przy seminarjach nauczycielskich internatów jako instytucyj wychowawczych, zawiera okólnik Min. W. R. i O. P. z dnia 15 listopada 1927 r.[20]

S t y p e n d j a. Stypendja przyznaje rada pedagogiczna seminarjum na wniosek dyrektora po wysłuchaniu opinji opiekuna klasy.[21]

Uczniowie seminarjum, korzystający z zasiłków publicznych, są obowiązani po ukończeniu seminarjum do tylu lat służby w publicznym zawodzie nauczycielskim, w ciągu ilu lat korzystali z tych zasiłków. Kwota, jaką uczeń seminarjum pobrał tytułem stypendjum w ciągu studjów wraz z uwagą, do ilu lat pracy w publicznej szkole powszechnej jest z tego powodu zobowiązany, ma być podana na

---

[18] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1931 r., nr. 9, poz. 105.

[19] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1923 r., nr. 3, poz. 18.

[20] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 15, poz. 260.

[21] Por. p. 7 regulaminu udzielania stypendjów młodzieży, kształcącej się w państwowych seminarjach nauczycielskich (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1923 r., nr. 3, poz. 16).

świadectwach dojrzałości tych uczniów, którzy pobierali stypendja co najmniej przez 10 miesięcy. Stypendysta, który wystąpił ze szkoły, lub który po ukończeniu seminarjum nie spełnił wymaganej służby, winien pobrane stypendjum zwrócić do skarbu Państwa.[22]

Regulamin i przepisy karności dla uczniów seminarjum układa rada pedagogiczna, a zatwierdza je kurator okręgu szkolnego. Wykluczenie ucznia seminarjum z zakładu następuje na zasadzie uchwały rady pedagogicznej, zatwierdzonej przez Kuratorjum okręgu szkolnego. Ministerstwo W. R. i O. P. może odebrać wykluczonemu prawo wstępu do wszystkich seminarjów nauczycielskich, względnie również do wszystkich innych szkół publicznych w Państwie.

Egzamin dyplomowy na nauczyciela szkół powszechnych. Po ukończeniu nauki składa uczeń egzamin w zakresie programu, obowiązującego w seminarjum, i otrzymuje świadectwo ukończenia seminarjum.[23] Oceny z tych przedmiotów, z których niema egzaminu, ustala się na podstawie wartości pracy ucznia w ostatnim roku nauczania danego przedmiotu.

Do tego egzaminu mogą być dopuszczani tylko tacy kandydaci, którzy ukończyli z dniem 1 sierpnia najmniej 19-ty rok życia i uczęszczali do seminarjum publicznego lub prywatnego z prawem publiczności przynajmniej na kurs IV-ty i V-ty.

Tok tego pierwszego egzaminu nauczycielskiego (egzaminu dojrzałości) oraz zasady zwalniania i skład komisji egzaminacyjnej określa rozporządzenie Min. W. R. i O. P. z dnia 24 marca 1925 r.[24] Egzamin ten ma wykazać, czy kandydat osiągnął taki stopień ogólnej dojrzałości umysłowej i wykształcenia, jaki jest niezbędny do sprawowania obowiązków nauczyciela szkoły powszechnej. Seminarjalne egzaminy dojrzałości odbywają się z reguły w końcu każdego roku szkolnego. Dokładne terminy egzaminów w poszczegól-

---

[22] Por. p. 14 i 16 regulaminu, zamieszczonego w Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1923 r., nr. 3, poz. 16.

[23] Dyplom na nauczyciela szkół powszechnych.

[24] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1925 r., nr. 7, poz. 69 (regulamin seminarjalnego egzaminu dojrzałości — pierwszego egzaminu nauczycielskiego). — Tymczasowy regulamin seminarjalnych egzaminów dojrzałości ogłoszony został w Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1918 r., nr. 7, poz. 10, a pierwotnie obowiązujący regulamin tych egzaminów w 1920 r., nr. 6, poz. 47 i nr. 7, poz. 58 (uzup.).

nych seminarjach oznaczają kuratorja okręgów szkolnych, które też powołują dla przeprowadzenia egzaminów państwowe komisje egzaminacyjne. W skład tych komisyj wchodzą: 1) delegat Kuratorjum jako przewodniczący, 2) dyrektor seminarjum, 3) nauczyciele tych przedmiotów, z których ma się odbyć egzamin. Przewodnictwo komisji może Kuratorjum powierzyć dyrektorowi seminarjum państwowego względnie prywatnego z pełnemi prawami seminarjów państwowych, a w seminarjach prywatnych, które nie posiadają pełnych praw seminarjum państwowego, może Kuratorjum powołać egzaminatorów z poza nauczycieli tych seminarjów.

Pierwszy egzamin nauczycielski (egzamin dojrzałości) dzieli się na 2 części: piśmienną i ustną.

Egzamin piśmienny odbywa się z języka polskiego i pedagogiki, a w seminarjach z niepolskim językiem nauczania, w seminarjach dwujęzycznych oraz tych, które mają za przedmiot nauki język ruski lub białoruski, także z tego języka. Tematy wypracowań piśmiennych wyznacza Kuratorjum. Z trzech tematów, podanych do opracowania, zdający obiera jeden. Czas, przeznaczony na opracowanie tematu, wynosi 5 godzin. Do egzaminu ustnego nie mogą być dopuszczeni kandydaci, którzy otrzymali ocenę niedostateczną z języka polskiego. Egzamin ustny odbywa się: 1) z religji, 2) z języka polskiego, 3) z drugiego języka w tych samych warunkach, w jakich odbywa się egzamin piśmienny z tego języka, 4) z pedagogiki, do której zalicza się również psychologję z nauką o dziecku i historję wychowania, 5) z jednego z pośród pięciu następujących przedmiotów zależnie od wyboru zdającego: historji, geografji wraz z nauką o Polsce współczesnej, matematyki, fizyki z chemją, biologji. Kandydaci, uczęszczający co najmniej przez dwa ostatnie lata do tego zakładu, w którym przystępują do egzaminu, mogą być zwolnieni od egzaminu ustnego z tych przedmiotów, z których w ostatnim roku nauki uzyskali ocenę roczną bardzo dobrą. Oceny ostateczne na egzaminie dojrzałości ustala komisja egzaminacyjna na podstawie postępów, wykazanych przez kandydata w czasie nauki w seminarjum, ocen wypracowań egzaminacyjnych, ocen, uzyskanych na egzaminie ustnym, oraz na podstawie ogólnej opinji komisji o dojrzałości i rozwoju umysłowym kandydata. Kandydat, który ze wszystkich przedmiotów uzyskał stopnie przynajmniej dostateczne, otrzymuje świadectwo dojrzałości. Jeśli wynik egzaminu

dojrzałości był ujemny, kandydat otrzymuje zwyczajne świadectwo roczne z odpowiednią adnotacją, dotyczącą niezadowalającego wyniku egzaminu dojrzałości. Egzamin dojrzałości można powtarzać tylko raz jeden. Kandydat, który przy powtórnem zdawaniu egzaminu zdał go z wynikiem ujemnym, traci prawo zdawania egzaminu na nauczyciela szkół powszechnych. W zakładach, wyróżniających się wybitnie dodatnio pod względem poziomu pracy dydaktycznej i wychowawczej, może Ministerstwo W. R. i O. P. na wniosek Kuratorjum okręgu szkolnego zezwolić na wydanie świadectw dojrzałości uczniom V-go kursu bez przeprowadzenia egzaminów, zarówno piśmiennych, jak i ustnych.

Egzaminy dla eksternów obejmują zakres programu, obowiązującego w seminarjach publicznych. W związku z niemożnością zatrudnienia wszystkich nowych sił nauczycielskich egzaminy dla eksternów celem uzyskania dyplomu na nauczyciela szkół powszechnych zostały z dniem 1 lipca 1932 r. zawieszone.[25]

Licea pedagogiczne. Licea pedagogiczne[26] mają kurs trzyletni. — Na pierwszy rok nauczania liceum pedagogicznego przyjmuje się kandydatów, którzy ukończyli co najmniej lat 16.

Program liceum pedagogicznego opiera się na programie gimnazjum[27] i obejmuje wykształcenie ogólne, przygotowanie społeczno-obywatelskie, wykształcenie pedagogiczne oraz praktykę pedagogiczną,[28] która odbywa się w szkole powszechnej, istniejącej z reguły przy liceum pedagogicznem (szkoła ćwiczeń), względnie w innych publicznych szkołach powszechnych lub posiadających prawo publiczności.[29]

Dla umożliwienia młodzieży zamiejscowej uczenia się w liceach pedagogicznych organizowane są z reguły przy tych zakładach internaty,[30] podobnie jak to ma obecnie miejsce przy seminarjach nauczycielskich.

---

[25] Rozporządzenie Ministerstwa W. R. i O. P. z dn. 20 kwietnia 1932 r., nr. I Pol.-1763/32.

[26] Por. art. 40—43 ustawy o ustroju szkolnictwa (Dz. U. R. P. z 1932 r., nr. 38, poz. 389).

[27] Gimnazjum według nowego ustroju szkolnictwa (klasy III—VI włącznie obecnie istniejących gimnazjów).

[28] Art. 41 ustawy o ustroju szkolnictwa.

[29] Art. 42 ustawy o ustroju szkolnictwa.

[30] Art. 43 ustawy o ustroju szkolnictwa.

Szczegółowe plany i programy nauczania dla liceów pedagogicznych nie zostały dotychczas opracowane. — Wobec istnienia w okresie przejściowym po wejściu w życie ustawy ustrojowej pozostających w likwidacji seminarjów nauczycielskich żaden zakład kształcenia kandydatów na nauczycieli szkół powszechnych o typie liceum pedagogicznego nie został narazie zorganizowany.

Pedagogja. Pedagogja [31] obejmują kurs dwuletni. — Na pierwszy rok nauczania pedagogjum przyjmuje się kandydatów, którzy ukończyli co najmniej 18 lat.

Program nauczania w pedagogjum opiera się na programie liceum ogólnokształcącego i obejmuje podobnie jak program liceum pedagogicznego wykształcenie ogólne, przygotowanie społeczno-obywatelskie, wykształcenie pedagogiczne oraz praktykę pedagogiczną, która odbywa się w szkole powszechnej, istniejącej z reguły przy pedagogjum (szkoła ćwiczeń), względnie w innych publicznych szkołach powszechnych lub posiadających prawo publiczności. — Program pedagogjum uwzględnia nadto specjalizację w zakresie obranych grup przedmiotów.

W szczególności program nauczania w pedagogjach obejmuje: a) niezbędne przygotowanie do studjów pedagogicznych z dziedziny psychologji, filozofji i nauk społecznych, b) przedmioty pedagogiczne, c) praktykę zawodową w szkole ćwiczeń, d) przedmioty artystyczno-techniczne, e) pewną liczbę przedmiotów naukowych, mających zastowanie w programie szkoły powszechnej, z pośród których każdy uczeń wybiera jeden przedmiot, f) przedmioty pomocnicze. Uczniowie pedagogjum państwowego częściowo w czasie studjów, częściowo zaś po ukończeniu kursu nauk zdają egzamin z przedmiotów, objętych programem, obowiązującym w danem pedagogjum, i otrzymują dyplomy na nauczycieli szkół powszechnych. Dyplomy te oprócz kwalifikacyj zawodowych do nauczania dają po uzyskaniu przez nauczyciela kwalifikacyj do ustalenia w szkołach powszechnych uprawnienia, związane z posiadaniem kwalifikacyj dodatkowych.

Przy pedagogjach organizowane są z reguły internaty, mające

[31] Por. art. 40—43 ustawy o ustroju szkolnictwa (Dz. U. R. P. z 1932 r., nr. 38, poz. 389). Dotychczas obowiązujący statut organizacyjny państwowych pedagogjów pomieszczony jest w Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1928 r., nr. 8, poz. 135. — Zakładów tych mamy dotąd w Polsce zaledwie kilka (Warszawa, Lwów, Kraków, Poznań, Lublin).

na celu umożliwienie młodzieży zamiejscowej kształcenia się w tych zakładach.

Seminarja i licea dla wychowawczyń przedszkoli. Kształcenie kandydatek na wychowawczynie przedszkoli odbywa się: a) w czteroletnich seminarjach; b) w dwuletnich liceach.

Na pierwszy rok nauczania seminarjum przyjmuje się kandydatki, które w danym roku kalendarzowym kończą co najmniej lat 13, a na pierwszy rok liceum kandydatki, które ukończyły co najmniej lat 16.

Program seminarjum dla wychowawczyń przedszkoli opiera się na drugim szczeblu programowym szkoły powszechnej, a program liceum na programie gimnazjum.[32]

Programy seminarjum i liceum obejmują: wykształcenie ogólne, przygotowanie społeczno-obywatelskie i pedagogiczne oraz praktykę pedagogiczną, która odbywa się w przedszkolach, istniejących z reguły przy tych zakładach, względnie w innych przedszkolach.

Licea dla wychowawczyń przedszkoli dotychczas jeszcze nie istnieją.

Obecnie istniejące seminarja dla wychowawczyń przedszkoli, t. zw. seminarja ochroniarskie, są trzyletnie. Plan[33] nauczania w tych seminarjach jest następujący:

Przedmioty	Kursy			Razem
	I	II	III	
Religja	2	2	2	6
Język polski	6	5	4	15
Nauka o Polsce	2	2	2	6
Arytmetyka z geometrją	3	2	—	5
Przyrodoznawstwo	4	5	3	12
Ćwiczenia cielesne	4	4	5	13
Śpiew	3	2	2	7
Przedmioty pedagogiczne	—	6	13	19
Rysunki	4	2	1*	7
Roboty ręczne	4	2	1*	7
	32	32	32	76

* Przedmioty, opatrzone gwiazdką, nauczane są tylko przez jedno półrocze.

[32] Por. art. 37—39 ustawy o ustroju szkolnictwa (Dz. U. R. P. z 1932 r., nr. 38, poz. 389), według której gimnazjum odpowiada klasom III—VI włącznie obecnej szkoły średniej ogólnokształcącej.

[33] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1929 r., nr. 9, poz. 119 i 120.

Seminarjum ochroniarskie posiada z reguły dwuoddziałową ochronkę dla ćwiczeń praktycznych uczennic seminarjum, boisko do zabaw i gier ruchowych oraz ogród dla celów wychowawczych. Liczba uczennic na poszczególnych kursach nie może przekraczać 40. — Kierownictwo seminarjum ochroniarskiego sprawuje przełożona przy współudziale rady pedagogicznej, w której skład wchodzą oprócz przełożonej wszyscy nauczyciele(lki), lekarz szkolny i wychowawczynie ochronki. — Od kandydatów(tek) na stanowiska przełożonej i nauczycieli(lek) seminarjum ochroniarskiego wymagane są te same kwalifikacje, co od nauczycieli szkół średnich ogólnokształcących i seminarjów nauczycielskich.

Na kurs I seminarjum ochroniarskiego przyjmowane są uczennice, które ukończyły 14, a nie przekroczyły 18 roku życia w danym roku kalendarzowym. Starsze wiekiem kandydatki mogą być przyjmowane tylko za zezwoleniem Kuratorjum okręgu szkolnego na wniosek rady pedagogicznej.[34] Programy nauczania w państwowem seminarjum ochroniarskiem ani też program zajęć w ochronce przy temże seminarjum nie zostały dotychczas ogłoszone.

Po ukończeniu nauki absolwentki seminarjum ochroniarskiego zdają egzamin końcowy według regulaminu z dnia 28. X. 1929 r.[35] Postanowienia tego regulaminu są bardzo zbliżone do przepisów o egzaminie dojrzałości dla absolwentów państwowych seminarjów nauczycielskich.

Wyższe kursy nauczycielskie. Wyższe kursy nauczycielskie [36] zorganizowane zostały w celu pogłębienia zawodowego i naukowego wykształcenia nauczycielstwa szkół powsz. ze szczególnem uwzględnieniem potrzeb nauczania w wyżej zorganizowanych szkołach powszechnych.

Wyższe kursy nauczycielskie powstają w poszczególnych okręgach szkolnych za zgodą Min. W. R. i O. P., a podlegają bez-

---

[34] Szczegółowy regulamin przyjmowania uczennic do państwowego seminarjum ochroniarskiego zamieszczony jest w Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1929 r., nr. 13, poz. 185.

[35] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1929 r., nr. 13, poz. 186.

[36] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1928 r., nr. 9, poz. 153. — W sprawie dodatku do uposażenia z tytułu ukończenia wyższego kursu nauczycielskiego por. art. 15 rozp. Prez. Rzplitej z dn. 6 marca 1928 r. o kwalifikacjach zawodowych nauczycieli szkół powszechnych. (Dz. U. R. P. z 1928 r., nr. 28, poz. 258).

pośrednio Kuratorjom okręgów szkolnych. Mogą one obejmować następujące grupy naukowe: 1) humanistyczną, 2) geograficzno-przyrodniczą, 3) fizyko-matematyczną, 4) robót ręcznych i rysunków lub robót kobiecych i gospodarstwa domowego, 5) śpiewu i wychowania fizycznego. Wyższy kurs nauczycielski może objąć jedną lub więcej grup, a każda grupa winna mieć najmniej 20, a najwyżej 40 słuchaczy. Nauka na wyższym kursie nauczycielskim trwa jeden rok, a przyjęci mogą być na ten kurs stali nauczyciele publicznych szkół powszechnych oraz ci nauczyciele prywatnych szkół powszechnych, którzy posiadają kwalifikacje zawodowe do nauczania w tych szkołach i co najmniej trzyletnią nieprzerwaną pracę nauczycielską. Nauczyciele, zakwalifikowani na wyższy kurs nauczycielski, winni przy egzaminie wstępnym udowodnić, że w ciągu pracy zawodowej pogłębili swą wiedzę i umiejętność nauczania. Po złożeniu z wynikiem pomyślnym egzaminu wstępnego nauczyciele ci mogą otrzymać na zasadzie upoważnienia Min. W. R. i O. P. roczny urlop płatny albo urlop płatny za zwrotem kosztów zastępstwa, przyczem muszą złożyć zobowiązanie do trzyletniej służby w szkolnictwie państwowem (publicznem) po ukończeniu kursu. Nauczyciele, którzy w ciągu trwania kursu przestali nań uczęszczać, tracą tem samem urlop. Po ukończeniu kursu każdy słuchacz jest obowiązany do złożenia egzaminu końcowego. Z egzaminu tego otrzymują absolwenci wyższych kursów nauczycielskich świadectwo według wzoru, ustalonego przez Min. W. R. i O. P. Świadectwo to daje pierwszeństwo w ubieganiu się o wszelkie stanowiska w szkolnictwie powszechnem, a dla nauczycieli publicznych szkół powszechnych prawo do pobierania odpowiedniego dodatku do uposażenia za ten egzamin. Słuchacz, reprobowany na egzaminie, może powtórzyć po upływie roku egzamin na kursie na warunkach, zastrzeżonych dla słuchaczy kursu.

Państwowy Instytut Nauczycielski. W roku szkolnym 1921/22 został otwarty w Warszawie Państwowy Instytut Nauczycielski,[37] mający na celu przygotowanie pedagogicznych i pedagogiczno-administracyjnych pracowników w dziedzinie szkolnictwa powszechnego, jako to: kierowników pełnych szkół powszechnych,

[37] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1921 r., nr. 16, poz. 164, z r. 1924, nr. 6, poz. 55 i z r. 1925, nr. 6, poz. 63.

nauczycieli szkół ćwiczeń, szkół specjalnych,[38] nauczycieli seminarjów nauczycielskich, inspektorów szkolnych i t. p.

Instytut ten, zlikwidowany dnia 2 marca 1926 r.,[39] został wznowiony na mocy zarządzenia Ministra W. R. i .O. P. z dnia 4 lipca 1930 r.[40] jako dwuletni zakład kształcenia nauczycieli szkół powszechnych, podległy bezpośrednio Ministerstwu W. R. i O. P., przyczem sprawy administracyjno-gospodarcze i finansowe prowadzone są przez Kuratorjum O. S. Warsz. Zadaniem wznowionego Instytutu N. jest kształcenie czynnych naucz. szkół powsz. dla celów szkolnictwa powszechnego w kierunku pogłębienia ich studjów pedagogicznych. O przyjęcie do Instytutu Naucz. mogą ubiegać się stali nauczyciele publicznych szkół powszechnych, szkół ćwiczeń przy seminarjach naucz. i szkół specjalnych z ukończonym Wyższym Kursem Nauczycielskim lub innemi analogicznemi studjami. — Pierwszeństwo mają osoby, które nie przekroczyły 35 roku życia i wykazały szczególne zainteresowania i uzdolnienia pedagogiczne oraz zamiłowanie do pracy o charakterze społecznym na terenie szkoły. — Kandydaci winni posiadać znajomość jednego z języków obcych w stopniu, umożliwiającym im korzystanie z literatury naukowej. — O przyjęciu zgłoszonych kandydatów do Instytutu decyduje kollokwjum wstępne, polegające na omówieniu z kandydatem jednej z najbardziej znanych książek pedagogicznych. — Kandydaci, przyjęci do Instytutu, otrzymują urlopy płatne z warunkiem, że w ciągu lat 4 od czasu ukończenia studjów w Instytucie będą pracowali w szkolnictwie państwowem lub publicznem na stanowisku, które im wyznaczą władze szkolne najdalej w tymże okresie czasu, w przeciwnym razie zobowiązują się zwrócić do Skarbu Państwa całą kwotę, otrzymaną tytułem poborów służbowych w czasie studjów w Państwowym Instytucie Nauczycielskim, odbytych na podstawie urlopu płatnego.[41]

[38] Nauczyciele szkół specjalnych muszą się wykazać dyplomem, uzyskanym w Państwowym Instytucie Pedagogiki Specjalnej w Warszawie (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1929 r., nr. 9, poz. 118).

[39] Na mocy rozporządzenia Min. W. R. i O. P. z dn. 2 marca 1926 r., nr. I-1462/26.

[40] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1930 r., nr. 7, poz. 107.

[41] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1930 r., nr. 5, poz. 70.

Konferencje rejonowe. Samokształcenie się czynnych nauczycieli szkół powszechnych mają na oku t. zw. konferencje rejonowe.[42] Celem ich jest doskonalenie pracy nauczycieli w związku z realizowaniem programu szkoły powszechnej oraz wzbudzenie i podtrzymywanie wśród nauczycieli zainteresowania zagadnieniami wychowawczemi, naukowemi i społeczno-oświatowemi. Konferencje te nie mają charakteru ściśle urzędowego, ale pozostają pod opieką, ogólnem kierownictwem i nadzorem władz szkolnych. — Aby umożliwić wszystkim nauczycielom danego powiatu stały udział w konferencjach, inspektor szkolny ma obowiązek podzielić powiat na odpowiednią ilość rejonów. Liczba uczestników konferencji z każdego rejonu nie może być mniejsza, niż 10 osób, a wynosić powinna najwyżej 30 osób. W każdym rejonie winno odbyć się w przeciągu roku szkolnego najmniej 5 konferencyj. W miastach, posiadających większą liczbę szkół, rejony mają być tworzone w ten sposób, aby do danego rejonu wchodzili tylko nauczyciele, uczący pewnych przedmiotów, lub nauczyciele, pracujący w niższych oddziałach. Konferencje rejonowe w większych miastach powinny się odbywać przynajmniej raz na miesiąc. — Praca, podejmowana na zebraniach rejonowych, winna iść głównie w kierunku praktycznego kształcenia się nauczycielstwa. Przedmiotem każdej konferencji jest dlatego przedewszystkiem jedna lub dwie lekcje praktyczne (wzorowe), połączone z dyskusją krytyczną i omówieniem poszczególnych części programu szkoły powszechnej. — Pożądany jest na każdej konferencji rejonowej zajmujący i ściśle z pracą nauczycielską związany referat. W referacie tym powinny znaleźć uwzględnienie tematy, związane z życiem szkoły i praktyką nauczycielską, a więc zarówno tematy pedagogiczne, jak i zagadnienia organizacyjno-wychowawcze, sprawozdania z przeczytanych książek i czasopism pedagogicznych oraz rozmaite doświadczenia, poczynione w czasie praktyki szkolnej. — Ze względu na ciągłość i planowość pracy program konferencyj rejonowych powinien być ułożony przynajmniej na rok zgóry.

---

[42] Por. Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1926 r., nr. 12, poz. 144.

7. Szkolnictwo średnie ogólnokształcące.

Polskie władze szkolne objęły zarząd szkolnictwa średniego ogólnokształcącego w dniu 1 grudnia 1917 r. początkowo jedynie na terenie b. Królestwa Kongresowego. Z biegiem wypadków wojny światowej zakres władzy Ministerstwa W. R. i O. P. w dziedzinie szkolnictwa średniego rozszerzał się na coraz nowe tereny, obejmując kolejno szkoły średnie b. zaboru austrjackiego, pruskiego oraz terenów wschodnich. Uporządkowanie stosunków, jakie Ministerstwo W. R. i O. P. zastało w szkolnictwie średniem w poszczególnych zaborach, i doraźne przystosowanie organizacji tego szkolnictwa do nowych warunków wymagało dłuższego przeciągu czasu. Jednakże władze szkolne uporały się z tem zadaniem stosunkowo bardzo szybko i już w połowie 1919 roku przystąpiły, opierając się na opinji nauczycielstwa polskiego, do reorganizacji ustroju i programów szkoły średniej.

Odziedziczone po zaborcach szkoły średnie obejmowały przeważnie 8 lat nauczania młodzieży od 10-go do 18-go roku życia i dzieliły się na państwowe oraz prywatne, a pod względem doboru młodzieży szkolnej na męskie, żeńskie i nieliczne koedukacyjne.[1] Jeśli chodzi o program nauczania, przeważał w tych szkołach typ klasyczny z nauką języka łacińskiego i greckiego.

Ten stan rzeczy nie uległ w początkowym okresie istnienia szkolnictwa polskiego zasadniczym zmianom, lecz zaczął się przetwarzać z biegiem czasu, szczególnie na terenie b. Królestwa Kongresowego, pod wpływem reform programowych Ministerstwa W. R. i O. P.

Reformę ustroju i programów szkoły średniej rozpoczęło Ministerstwo W. R. i O. P. od nakreślenia zasadniczych wytycznych w wydanym przez siebie „Programie szkoły średniej".[2]

Program ten opierał się na następujących tezach:[3] 1. Zadaniem szkoły średniej jest rozwijanie fizycznych, intelektual-

---

[1] Niektóre szkoły prywatne w b. Królestwie Kongresowem.

[2] „Program naukowy szkoły średniej". — Projekt opracowany przez sekcję szkolnictwa średniego. Warszawa 1919.

[3] Cyt. według K. Konarskiego (Encyklopedja wychowawcza, tom IX, zeszyt 9, str. 20).

nych i moralnych sił młodzieży. Wszelkie inne cele, jak przygotowanie do studjów wyższych, nie mogą mieć wpływu na rodzaj programów i metod nauczania w szkole średniej. Cele te mogą o tyle tylko być przez nią podejmowane, o ile nie utrudniają osiągnięcia głównego celu, którym jest rozbudzenie intelektualnych zamiłowań, uzdolnienie do samodzielnej pracy i wszechstronny rozwój duchowy.

2. Podstawą wszelkiej reformy szkoły średniej musi być uproszczenie programu naukowego przez zmniejszenie ilości równocześnie uczonych przedmiotów. Umożliwi to skupienie myśli ucznia i uczyni jego pracę gruntowniejszą, pozwoli na zastosowanie metod pracy samodzielnej, która zastąpi panujący w szkole średniej werbalizm i zmniejszy przeciążenie uczniów pracą domową.

3. Dla osiągnięcia tego celu należy wybrać pewną grupę przedmiotów pokrewnych i wyposażyć ją nieco lepiej od innych w godziny nauczania, by mogła stać się istotnie warsztatem jak najbardziej samodzielnej pracy uczniów. Taka grupa przedmiotów pokrewnych będzie stanowiła podstawę wychowawczą.

4. Powinno istnieć kilka typów szkoły średniej, wyposażonych w odmienne podstawy wychowawcze. „Program" przewidywał w budowie szkoły średniej cztery typy: 1) matematyczno-fizyczny, 2) humanistyczny bez łaciny i greki, 3) humanistyczny z łaciną a bez greki, 4) humanistyczny z nauką łaciny i greki.[4] Próbę życia wytrzymały jednakże trzy typy szkół średnich, a mianowicie: 1) matematyczno-przyrodniczy, 2) humanistyczny z nauką języka łacińskiego i 3) klasyczny z łaciną i greką.[5]

5. Wszystkie typy szkół średnich powinny być równouprawnione t. j. dawać swoim absolwentom prawo wstępu do wszystkich uczelni wyższych bez żadnych egzaminów dodatkowych.

6. W każdej szkole średniej obowiązuje jeden język obcy nowożytny.

„Program" przewidywał istnienie wyłącznie tylko pięcioklasowych gimnazjów wyższych, uzgodnionych pod względem bu-

---

[4] Czyli klasyczny.

[5] Typy te nazywane są obecnie wydziałami gimnazjum państwowego (por. plany godzin szkolnych).

dowy z ustrojem szkolnictwa powszechnego, ale do czasu tej reformy uwzględniał również niższe klasy gimnazjalne (I—III).

Wytyczne programowe szkoły średniej miały charakter obowiązujący tylko dla szkół państwowych. Szkoły prywatne korzystały w tym względzie z pozostawionego im bardzo szerokiego zakresu swobody, jednakże z wyjątkiem nielicznych szkół eksperymentalnych przystosowywały się one w mniejszym lub większym stopniu do programu szkoły państwowej.

„Program naukowy szkoły średniej", opracowany w formie monografji, ujmującej w ogólnych zarysach tylko podstawy przyszłego ustroju, został z biegiem czasu uzupełniony i rozwinięty w szeregu wydawnictw, zawierających szczegółowe programy poszczególnych klas i materjały oraz wskazówki metodyczne, dotyczące wykonania tego programu.

Programy naukowe dla szkół średnich w pierwszej redakcji Ministerstwa W. R. i O. P. wprowadzone zostały w szkołach średnich na terenie b. Królestwa Kongresowego na zasadzie rozporządzenia z dnia 17 maja 1919 r.[6] z początkiem roku szkolnego 1919/20 stopniowo, poczynając od klas I—III włącznie.

W latach 1920—1925 program naukowy Ministerstwa W. R. i O. P. znalazł zastosowanie w pozostałych klasach szkół średnich i objął stopniowo wszystkie szkoły średnie na obszarze całego Państwa.

Już w połowie roku 1925 poddany został rewizji program gimnazjum niższego, do którego wprowadziło szereg zmian rozporządzenie Ministra W. R. i O. P. z dnia 16 lipca 1925 r.,[7] mające obowiązywać od początku roku szk. 1925/26, a bezpośrednio potem program gimnazjum wyższego, zmieniony rozporządzeniem Ministra W. R. i O. P. z dnia 17 lipca 1925 r.[8] Zmiany te, mające na celu usunięcie przeładowania materjałem naukowym, ogłoszone zostały w nowem wydaniu programów, które miały obowiązywać w gimnazjach państwowych od 1 września 1926 r.[9]

[6] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1919 r., nr. 6, poz. 13.
[7] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1925 r., nr. 12, poz. 112.
[8] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1925 r., nr. 14, poz. 142.
[9] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1926 r., nr. 12, poz. 141.

Zasadniczą reformę w szkolnictwie średniem ogólnokształcącem wprowadziła ustawa o ustroju szkolnictwa z dnia 11 marca 1932 r. (Dz. U. R. P. nr. 38, poz. 389, art. 19—23).

Zadaniem szkoły średniej ogólnokształcącej jest według tej ustawy dać młodzieży podstawy pełnego rozwoju kulturalnego i przygotować ją do czynnego udziału w życiu społeczeństwa a zarazem do studjów w szkołach wyższych.

Szkoła średnia ogólnokształcąca jest według art. 20 ustawy o ustroju szkolnictwa sześcioletnia i składa się z czteroletniego gimnazjum oraz dwuletniego liceum, przyczem obok szkół, obejmujących gimnazjum i liceum, mogą istnieć szkoły, obejmujące tylko gimnazjum lub tylko liceum.

Program gimnazjum, obejmujący w zasadzie naukę języka łacińskiego, opiera się na drugim szczeblu programowym szkoły powszechnej i uwzględnia obok wykształcenia ogólnego praktyczne potrzeby życia.

Liceum różniczkuje się pod względem programowym na wydziały, których podstawę dydaktyczną stanowią odpowiednio dobrane grupy przedmiotów. — Program liceum opiera się na programie gimnazjum i daje teoretyczno-naukowe przygotowanie do studjów w szkołach wyższych.

Do pierwszej klasy gimnazjum przyjmuje się kandydatów, którzy ukończyli co najmniej lat 12, a do liceum kandydatów, którzy ukończyli co najmniej lat 16.

Reforma ta winna być przeprowadzona w ciągu lat 6-ciu, poczynając od dnia wejścia w życie ustawy o ustroju szkolnictwa, t. j. od dnia 1 lipca 1932 r.

Z początkiem roku szkolnego 1932/33 przewidziane jest zniesienie wszystkich pierwszych klas, a od r. szk. 1933/34 wszystkich drugich klas gimnazjów państwowych.

Plany godzin i programy nauczania w gimnazjach państwowych nie ulegną w r. szk. 1932/33 zmianie z wyjątkiem klasy drugiej i pierwszej tam, gdzie ona będzie jeszcze istniała.

W okresie przejściowym obowiązywać będą jeszcze częściowo podane niżej plany i programy dotychczasowego gimnazjum niższego (klasy I—III włącznie) i gimnazjum wyższego (klasy IV—VIII):

Plany i programy nauczania.

Plan godzin szkolnych w gimnazjum niższem.

Przedmioty	Klasy			Razem
	I	II	III	
Religja	2	2	2	6
Język polski	4	4	4	12
Język nowożytny obcy	5	3	3	11
Historja	2	2	3	5
Geografja	2	2		5
Nauka o przyrodzie	2	2	5[1]	9
Rachunki z geometrją	4	4	4	12
Rysunek	2	2	2	6
Roboty ręczne	2	4	4	10
Śpiew	2	2	1	5
Ćwiczenia cielesne	3[2]	3[2]	3[1]	0
	30[3]	30[4]	30	90

[1] Z tych godzin jedną przeznacza się na naukę higjeny.

[2] W każdej klasie, w której organizacja pracy na to pozwala, jest pożądane $^6/_2$, t. j. 6 razy po pół godziny szkolnej, zamiast 3 razy po jednej godzinie.

[3] Plan nieaktualny ze względu na zniesienie z początkiem roku szkolnego 1932/33 klas pierwszych w gimnazjach państwowych.

[4] W roku szkolnym 1932/33 liczba godzin języka obcego zmniejszona zostaje z 3 do 2 godzin tygodniowo, robót ręcznych z 4 do 2 godzin tygodniowo, a nauki śpiewu z 2 do 1 godziny tygodniowo. — Uzyskane w ten sposób wolne godziny mają być przeznaczone: 1 godzina na język polski, 2 godziny na przyrodę żywą i martwą, 1 godzina na geografję. Zmiany te w planie godzin klasy II nie dotyczą gimnazjów klasycznych dawnego typu, gimnazjów z niepolskim językiem nauczania oraz gimnazjów dwujęzycznych.

Plan godzin szkolnych dla wydziału matematyczno-przyrodniczego w gimnazjum państwowem.[1]

Przedmioty	Klasy					Razem
	IV (I)	V (II)	VI (III)	VII (IV)	VIII (V)	
Religja	2	2	2	2	2	10
Język polski	4	3	3	4	4	18
Język nowożytny obcy	3	3	3	3	3	15
Historja	2	2	2	3	} 3	10½
Geografja	2	2	2	—		7½
Przyrodoznawstwo	2	3	3	3	—	11
Fizyka z chemją i kosmografją	4	4	4	5	5	22
Matematyka	4	4	4	5	5	22
Propedeutyka filozofji	—	—	—	—	3	3
Rysunek	2	2	2	2	2	10
Roboty ręczne	2	2	2	—	—	6
Ćwiczenia cielesne	3	3	3	3	3	15
	30	30	30	30	30	150

Przedmioty nadobowiązkowe: śpiew i muzyka.

Plan godzin szkolnych dla wydziału humanistycznego w gimnazjum państwowem.[1]

Przedmioty	Klasy					Razem
	IV (I)	V (II)	VI (III)	VII (IV)	VIII (V)	
Religja	2	2	2	2	2	10
Język polski	4	4	4	4	4	20
Język łaciński	6	5	5	5	4	25
Język nowożytny obcy	4	4	4	4	4	20
Historja	3	4	4	5	} 3	17½
Geografja	2	2	2	—		7½
Przyrodoznawstwo	2	2	—	—	—	4
Fizyka z chemją i kosmografją	—	—	3	4	4	11
Matematyka	4	4	3	3	3	17
Propedeutyka filozofji	—	—	—	—	3	3
Ćwiczenia cielesne	3	3	3	3	3	15
	30	30	30	30	30	150

Przedmioty nadobowiązkowe: rysunek, śpiew i muzyka, roboty ręczne.

[1] Plan ten obowiązuje w myśl § 5 lit. c rozp. z dn. 2 stycznia 1929 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1929 r., nr. 1, poz. 1) bez wyjątków i odchyleń od początku roku szkolnego 1930/31.

Plan godzin szkolnych dla wydziału klasycznego nowego typu w gimnazjum państwowem.[1]

Przedmioty	Klasy IV (I)	V (II)	VI (III)	VII (IV)	VIII (V)	Razem
Religja	2	2	2	2	2	10
Język polski	4	3	3	3	3	16
Język łaciński	6	6	6	5	4	27
Język grecki	—	5	6	6	5	22
Język nowożytny obcy	4	3	3	3	2	15
Historja	4	3	3	3	} 3	14½
Geografja	—	2	2	—		5½
Przyrodoznawstwo	4	—	—	—	—	4
Fizyka z chemją i kosmografją	—	—	—	3	3	6
Matematyka	3	3	2	2	2	12
Propedeutyka filozofji	—	—	—	—	3	3
Ćwiczenia cielesne	3	3	3	3	3	15
	30	30	30	30	30	150

Przedmioty nadobowiązkowe: rysunek, śpiew i muzyka, roboty ręczne.

Zakres nauczania poszczególnych przedmiotów w gimnazjum wyższem jest w najogólniejszem ujęciu następujący:

Religja: w kl. IV (I) nauka wiary i moralności; w kl. V (II) historja kościoła do wystąpienia Lutra; w kl. VI (III) historja kościoła do czasów najnowszych; w kl. VII (IV) dogmatyka ogólna; w kl. VIII (V) etyka.

Język polski obejmuje naukę podstawowych wiadomości z zakresu języka współczesnego z uwzględnieniem jego rozwoju w ciągu wieków ubiegłych oraz lekturę i analizę wybranych arcydzieł literatury polskiej i powszechnej.

Nauka języka obcego ma dać uczniowi pewną wprawę w poprawnem władaniu tym językiem w mowie i piśmie, ma go przygotować do samodzielnego czytania i rozumienia utworów, napisanych w języku współczesnym, i dać mu poznać w zarysie kulturę danego narodu.

Nauka historji obejmuje w kl. IV (I) dzieje starożytne do upadku cesarstwa rzymskiego; w kl. V (II) dzieje średniowieczne do odrodzenia; w kl. VI (III) dzieje nowożytne do wybuchu

[1] Por. uwagę do planu dla wydziału matematyczno-przyrodniczego.

wielkiej rewolucji francuskiej; w kl. VII (IV) wiek XIX do chwili obecnej; w kl. VIII (V) nauka o Polsce współczesnej na tle stosunków światowych z uwzględnieniem geografji ekonomicznej oraz stosunków społecznych i politycznych.

Nauka geografji obejmuje w kl. IV (I) geografję Polski; w kl. V (II) geografję Europy; w kl. VI (III) lądy i morza pozaeuropejskie; w kl. VII (IV) geografję ogólną wraz z geologją i mineralogją w wydziale matematyczno-przyrodniczym, a poznanie ustroju politycznego mocarstw światowych w wydziale humanistycznym; w kl. VIII (V) geografję Polski ze szczególnem uwzględnieniem stosunków gospodarczych.

Przyrodoznawstwo: w wydziale matematyczno-przyrodniczym w kl. IV (I) elementarne pojęcie o życiu rośliny; w kl. V (II) ciąg dalszy nauki o roślinach oraz wiadomości o życiu zwierząt; w kl. VI (III) porównawczy przegląd kręgowców oraz wiadomości o człowieku; w kl. VII (IV) geologja i mineralogja; w kl. VIII (V) pojęcie o zasadniczych własnościach materji żywej i o czynnikach ewolucji; w wydziale humanistycznym w kl. IV (I) nauka o budowie roślin i zwierząt; w kl. V (II) nauka o człowieku; w wydziale klasycznym w kl. IV (I) nauka o człowieku.

Fizyka z kosmografją i chemją: w wydziale matematyczno-przyrodniczym w kl. IV (I) o ruchu, sile i pracy, własności dynamiczne ciał, ciepło; w kl. V (II) chemja nieorganiczna; w kl. VI (III) chemja organiczna, mechanika, ciecze, gazy, ciepło; w kl. VII (IV) nauka o falach, głosie, promieniowaniu i kosmografja; w kl. VIII (V) magnetyzm i elektryczność; w wydziale humanistycznym w kl. VI (III) ruch, siła, praca, ciecze, gazy, ciepło; w kl. VII (IV) chemja, fale, głos, zjawiska optyczne; w kl. VIII (V) magnetyzm, elektryczność i kosmografja; w wydziale klasycznym w kl. VII (IV) ruch, siła, praca, ciecze, gazy, ciepło i chemja; w kl. VIII (V) akustyka, optyka, magnetyzm i elektryczność.

Matematyka: w wydziale matematyczno-przyrodniczym w kl. IV (I) wzory algebraiczne, działania na liczbach bezwzględnych i względnych, jednomiany i wielomiany, ułamki algebraiczne, wiadomości wstępne o zależności funkcjonalnej, pojęcia wstępne z geometrji, figury płaskie przystające i symetryczne, teorja

prostych równoległych oraz konstrukcje podstawowe; w kl. V (II) równania stopnia pierwszego z jedną niewiadomą, wykresy funkcyj, dyskusja układu dwóch równań linjowych, przybliżenia liczbowe, wyciąganie pierwiastka kwadratowego i pojęcie liczby niewymiernej, koło i kąty w kole, równoważność wielokątów, względne położenie prostych i płaszczyzn w przestrzeni i proporcjonalność odcinków; w kl. VI (III) trójmian kwadratowy i dyskusja równania kwadratowego, rozwiązywanie równań 1-go i 2-go stopnia z 2 niewiadomemi, postępy, logarytmy, jednokładności i podobieństwo, odcinki proporcjonalne, funkcje trygonometryczne kąta ostrego, obliczanie pól wielokątów, rzut ukośny równoległy; w kl. VII (IV) dokończenie geometrji, algebra i trygonometrja oraz rzuty prostokątne; w kl. VIII (V) dokończenie trygonometrji, geometrja analityczna w płaszczyźnie, powtórzenie i pogłębienie kursu gimnazjum wyższego; w wydziale humanistycznym w kl. IV (I), V (II) i VI (III) zakres nauki jak w wydziale matematyczno-przyrodniczym, tylko nieco szczuplejszy i bez nauki logarytmów w kl. VI (III); w kl. VII (IV) logarytmy, pojęcie granicy i zastosowanie tego pojęcia, funkcje trygonometryczne; w kl. VIII (V) dokończenie trygonometrji, indukcja matematyczna oraz powtórzenie i pogłębienie całego materjału nauki; w wydziale klasycznym: w kl. IV (I) wzory algebraiczne, działania na liczbach bezwzględnych i względnych, jednomiany i wielomiany, ułamki algebraiczne, pojęcia wstępne z geometrji, figury płaskie przystające i symetryczne, teorja prostych równoległych i podstawowe konstrukcje geometryczne; w kl. V (II) równania stopnia pierwszego z jedną niewiadomą, wielkości zmienne i stałe, funkcja i proporcjonalność, pierwiastek kwadratowy, równania kwadratowe z jedną niewiadomą, koło i kąty w kole, proporcjonalność odcinków, obliczanie pól wielokątów, wielokąty foremne; w kl. VI (III) dyskusja równania kwadratowego z jedną niewiadomą, rozwiązywanie równań stopnia drugiego z dwiema niewiadomemi, postęp arytmetyczny i geometryczny skończony, logarytmy, względne położenie prostych i płaszczyzn w przestrzeni, rzut ukośny równoległy, kąty bryłowe wielościany wypukłe; w kl. VII (IV) indukcja matematyczna, pojęcie granicy ciągu liczbowego, funkcje trygonometryczne kąta ostrego.

Propedeutyka filozofji w kl. VIII (V): logika i psychologja.

Rysunek:[10] w kl. IV (I) studja z natury i z modelu, rysowanie i malowanie z pamięci i wyobraźni, ćwiczenia dekoracyjne, oglądanie dzieł sztuki; w kl. V (II) jak w kl. IV (I), ale na wyższym poziomie; w kl. VI (III) rysowanie żywych zwierząt, postaci ludzkich w ruchu, oraz głowy ludzkiej (sylwety); w kl. VII (IV) i VIII (V) rysowanie całych postaci ludzkich, budynków, krajobrazów i t. p.

Roboty ręczne:[10] w kl. IV (I) roboty w drzewie według rysunku technicznego; dziewczęta: szycie, haft, krój albo introligatorstwo.

Ćwiczenia cielesne: wszystkie rodzaje ćwiczeń cielesnych z odpowiedniem stopniowaniem, odmiennem w kl. IV (I) i V (II), a odmiennem w kl. VI (III), VII (IV) i VIII (V).

Rysunek, śpiew i muzyka oraz roboty ręczne należą w gimnazjum do przedmiotów nadobowiązkowych,[11] poczynając od kl. IV (gimnazjum wyższe). — Zakres nauczania każdego z tych przedmiotów jest zależny od liczby uczących się, ich poziomu uzdolnień, stanu urządzeń pomocniczych i t. d. Za podstawę nauczania służyć winien program, obowiązujący w gimnazjum typu matematyczno-przyrodniczego (rysunek, roboty ręczne), oraz dotychczasowe tradycje.

Maksymalne ilości godzin, przeznaczone na naukę przedmiotów nadobowiązkowych, są następujące: a) rysunek i roboty ręczne 10 godzin, b) śpiew i teorja muzyki 8 godzin, c) chór szkolny 2—3 godzin tygodniowo, przyczem na każdego z uczniów, podzielonych na grupy niezależnie od klas, winno przypadać niemniej niż 2 godziny tygodniowo.

Nauka przedmotów nadobowiązkowych winna odbywać się w miarę możności w godzinach popołudniowych po dłuższej przerwie poobiedniej, ewentualnie zaś na szóstej lekcji szkolnej.

Przedmiot nadobowiązkowy, wybrany przez ucznia staje się obowiązującym do końca danego roku szkolnego. — Zwolnienie od nauki tego przedmiotu w roku następnym, jeżeli jest przewidziany dalszy ciąg nauki, może nastąpić na podstawie uzasadnio-

---

[10] Obowiązuje tylko w wydziale matematyczno-przyrodniczym gimnazjum państwowego.

[11] Por. Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1929 r., nr. 7, poz. 101.

nej prośby opieki domowej ucznia, jednakże radzie pedagogicznej przysługuje prawo wykreślenia w każdym czasie uczniów z grup przedmiotów nadobowiązkowych ze względu na stan zdrowia ucznia, jego słabe postępy w przedmiotach obowiązkowych, zbyt wielką liczbę godzin, poświęconych przedmiotom nadobowiązkowym, lub też wyjątkowy brak uzdolnień i postępów w zakresie danego przedmiotu.

Oceny z przedmiotów nadobowiązkowych mają tylko pośredni wpływ na decyzję o promowaniu ucznia do klasy następnej lub wydaniu mu świadectwa, a mianowicie mogą być brane pod uwagę *tylko wówczas, gdy są dobre lub bardzo dobre, nie mogą jednak*, o ile są niedostateczne, bezpośrednio decydować o powtarzaniu przez ucznia kursu tej samej klasy. — Na świadectwie, wydawanem uczniowi, opuszczającemu szkołę, oceny niedostateczne z przedmiotów nadobowiązkowych na życzenie opieki domowej mogą nie być wykazane.

Sposób i metody nauczania w szkole średniej ogólnokształcącej określone zostały szczegółowo w programach szkolnych, oraz w odrębnych wydawnictwach, poświęconych metodzie nauczania poszczególnych przedmiotów.[12] Nauczania języka łacińskiego dotyczy osobne rozporządzenie z dnia 25 stycznia 1922 r.,[13] a prowadzenia ćwiczeń biologicznych w szkole średniej rozporządzenie z dnia 2 kwietnia 1925 r.[14]

W myśl okólnika Min. W. R. i O. P. z dnia 25 kwietnia 1920 r.[15] lekarze szkolni są obowiązani do wygłaszania pogadanek z zakresu higjeny dla uczniów klas najwyższych.[16]

Ażeby zgodnie z wymaganiem „Programów" praca ucznia szkoły średniej mogła być jak najbardziej samodzielna, winna

[12] Języka polskiego, łacińskiego, niemieckiego, fizyki, chemji i t. p.

[13] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 8, poz. 80.

[14] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1925 r., nr. 12, poz. 113.

[15] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1920 r., nr. 14, poz. 98.

[16] W celu zaznajomienia młodzieży z najważniejszemi zagadnieniami z dziedziny higjeny oraz dla tem łatwiejszego wdrożenia jej do praktyk higjenicznych wprowadzone zostało w klasie VII-ej wszystkich państwowych szkół średnich ogólnokształcących od początku roku szkolnego 1927/28 systematyczne nauczanie przez lekarzy szkolnych higjeny i ratownictwa w ciągu całego roku szkolnego po jednej godzinie tygodniowo na zasadzie rozporządzenia Ministerstwa W. R. i O. P. z dn. 1 lipca 1927 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 9, poz. 142).

każda szkoła średnia posiadać odpowiednio urządzone laboratorja, zbiory pomocy naukowych do nauczania poszczególnych przedmiotów, salę do ćwiczeń cielesnych, bibljotekę szkolną, kółka naukowe uczniów i t. p.

Czynności wychowawcze. Pracę wychowawczą w szkole średniej normuje rozporządzenie Min. W. R. i O. P. z dnia 25 sierpnia 1927 r.[17]

W myśl tego rozporządzenia zadaniem każdej szkoły jest wychowanie młodego pokolenia na zdrowych fizycznie i moralnie oraz uspołecznionych i twórczych państwowo obywateli. Pracę wychowawczą w szkołach średnich ogólnokształcących, zawodowych i seminarjach nauczycielskich określa regulamin wychowawczy, wprowadzony w życie z dniem 1 września 1927 r.[17] Zgodnie z brzmieniem tego regulaminu nauczyciele są obowiązani do wykonywania czynności opiekunów klasowych oraz czynności wychowawców specjalnych, opiekujących się pewnemi określonemi dziedzinami pracy wychowawczej szkoły, a nadto doraźnych czynności wychowawczych, które zostaną im powierzone.

Do obowiązków opiekunów klas należy: 1) poznawanie warunków pracy i potrzeb młodzieży danej klasy na terenie szkoły i poza szkołą; 2) czuwanie nad życiem i pracą młodzieży w szkole i porozumiewanie się z gronem nauczycielskiem oraz poszczególnymi nauczycielami w sprawach wychowawczych i dydaktycznych, dotyczących młodzieży danej klasy; 3) opieka z ramienia szkoły nad życiem młodzieży pod względem wychowawczym i materjalnym poza szkołą i organizowanie w miarę możności potrzebnej w tym zakresie pomocy; 4) opieka nad utrzymaniem czystości i estetyki izby klasowej oraz w miarę potrzeby nad osobistą czystością uczniów; 5) wykonywanie czynności wychowawczo-administracyjnych, jak nadzór nad zachowaniem się młodzieży danej klasy, kontrola obecności, prowadzenie dzienników i katalogów, wydawanie świadectw, prowadzenie kart indywidualnych młodzieży i t. p.

Do kierowania poszczególnemi dziedzinami prac wychowawczych, obejmujących młodzież całej szkoły, powołani są wychowawcy specjalni. — Liczbę i charakter specjalnych dziedzin wy-

[17] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 12, poz. 202.

chowawczych określa dla każdej szkoły średniej Kuratorjum okręgu szkolnego na wniosek dyrektora. Najczęściej winni być powoływani wychowawcy specjalni do opieki nad wychowaniem fizycznem uczniów, nad życiem społecznem młodzieży na terenie szkoły, nad poszczególnemi organizacjami młodzieży i t. p.

Czynności opiekunów klas, wychowawców specjalnych i doraźne prace wychowawcze powierza nauczycielom dyrektor szkoły po wysłuchaniu opinji i wniosków rady pedagogicznej.

Życie szkolne winno upływać i rozwijać się w czystej, pogodnej atmosferze pracy oraz opierać się na szczerości i wzajemnem zaufaniu wychowanków i wychowawców. Szkoła państwowa, a także każda szkoła, pozostająca pod nadzorem Państwa, winna przez umiejętne zastosowanie funkcyj wychowawczych wytworzyć miłość i przywiązanie do Państwa i do wszystkich jego urządzeń.

W odpowiedni sposób przeprowadzone rozmowy z młodzieżą przy dostosowaniu się nauczyciela do różnej w różnym wieku psychiki młodzieży winny służyć celowi wychowania przyszłego obywatela, przywiązanego do własnego Państwa. Tą też drogą wychowawcy obowiązani są [18] zwalczać skrytą działalność czynników destrukcyjnych i wywrotowych, usiłujących z poza szkoły oddziaływać na młodzież w kierunku ujemnym. Dyrektor szkoły i wychowawcy powinni być dobrze poinformowani o wszystkich objawach zbiorowego życia młodzieży i muszą w razie potrzeby skutecznie oddziaływać na objawy niepożądane.

Hufce szkolne. Bardzo ważną instytucją wychowawczą w szkole są t. zw. hufce szkolne przysposobienia wojskowego.[19] Celem przysposobienia wojskowego w szkołach jest: a) wyrabianie w młodzieży czynnego patrjotyzmu, w szczególności zaś poczucia państwowego, wyrażającego się w gotowości poniesienia wszelkich ofiar w obronie Państwa; b) rozwijanie hartu woli, obowiązkowości i karności; c) pomnażanie sił fizycznych młodzieży przez nauczanie sprawności wojskowych i odbywanie ćwiczeń polowych; d) budzenie zamiłowania do służby wojskowej i przygotowanie do niej.

---

[18] W myśl okólnika Ministra W. R. i O. P. z dnia 6 lutego 1928 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1928 r., nr. 2, poz. 38).

[19] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1931 r., nr. 3, poz. 31.

Hufiec szkolny jest organizacją wychowawczą danej szkoły i nosi jej nazwę. — Zajęcia z zakresu przysposobienia wojskowego w hufcach szkolnych są obowiązkowe dla młodzieży męskiej tych szkół średnich ogólnokształcących, seminarjów nauczycielskich i szkół zawodowych, w których hufce zostały ustanowione, co zależy od decyzji kuratora okręgu szkolnego. — Obowiązek brania udziału w zajęciach hufca szkolnego dotyczy uczniów VI i VII klasy szkół średnich ogólnokształcących, uczniów III i IV kursu męskich seminarjów nauczycielskich oraz uczniów, którzy ukończyli lat 16. W szkołach zawodowych (II i III rok w średnich szkołach zawodowych i I oraz II rok w szkołach zawodowych typu wyższego). — Od zajęć w hufcu szkolnym może być uczeń zwolniony czasowo lub trwale tylko na podstawie orzeczenia lekarza szkolnego. Hufiec szkolny pozostaje pod dowództwem komendanta, którym jest z urzędu oficer, komendant powiatowy przysposobienia wojskowego, a zorganizowany jest na sposób wojskowy w drużyny, plutony i kompanje. Kierownictwo pedagogiczne hufca sprawuje z ramienia dyrekcji szkoły jeden z pośród nauczycieli (przedewszystkiem z nauczycieli ćwiczeń cielesnych), będących oficerami rezerwy. — Ćwiczenia w hufcach szkolnych prowadzi w zasadzie oficer, wyznaczony przez właściwe władze wojskowe, z reguły komendant powiatowy przysposobienia wojskowego. — Komendanci hufców szkolnych biorą udział w posiedzeniach rady pedagogicznej na prawach równorzędnych z innymi nauczycielami szkoły, ilekroć na porządku obrad są sprawy wychowawcze, związane z zagadnieniem wychowania obywatelskiego, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego.

Na zajęcia w hufcach przysposobienia wojskowego przeznaczone są 2 godziny tygodniowo przez cały rok szkolny z reguły w godzinach popołudniowych, a nadto w ciągu roku szkolnego 2 dni na całodzienne ćwiczenia i gry polowe, z końcem zaś roku szkolnego, w miesiącach maju lub czerwcu, 3 dni na jednorazowe ćwiczenia z biwakowaniem.

Program przysposobienia wojskowego w szkołach obejmuje: a) musztrę, walkę na bagnety i walkę granatami; b) wyszkolenie strzeleckie z nauką o broni; c) naukę terenu ze służbą polową, szkołą walki, obroną przeciwgazową i przeciwlotniczą; d) naukę służby. — Poza tem elementy przysposobienia wojskowego mie-

szczą się w normalnych programach niektórych przedmiotów nauczania, jak ćwiczenia cielesne, fizyka, chemja, geografja.

Program właściwego przysposobienia wojskowego jest dwuletni i dzieli się na program stopnia pierwszego i drugiego. Warunkiem ukończenia i uzyskania świadectwa stopnia II jest odbycie przez ucznia 2—3 tygodniowego kursu wyszkolenia polowego w obozach letnich przysposobienia wojskowego. — Uzyskane świadectwa dają uczniom uprawnienia do korzystania w wojsku z ulg i przywilejów, określonych w specjalnem rozporządzeniu Ministra Spraw Wojskowych.

Dyrektor i rada pedagogiczna. Odpowiedzialnym za prawidłowy bieg życia w szkole średniej, za kierunek wychowawczy i za wykonanie obowiązujących przepisów jest dyrektor. Reprezentuje on szkołę nazewnątrz i jest bezpośrednim zwierzchnikiem wszyststkich osób, pracujących w szkole.

Czynności dyrektora szkoły średniej obejmują całokształt powierzonej mu szkoły w zakresie wychowania, nauczania, administracji szkolnej i gospodarczej oraz higjeny szkolnej.

Urzędowym organem wewnętrznego życia szkolnego, współdziałającym z dyrektorem w sprawach wychowawczych i dydaktycznych,[20] jest rada pedagogiczna,[21] składająca się z dyrektora, ze wszystkich nauczycieli przedmiotów, objętych obowiązującym programem danego zakładu, oraz lekarza szkolnego. Przewodniczącym rady pedagogicznej jest dyrektor, który w wyjątkowych wypadkach może powierzyć przewodnictwo na posiedzeniu jednemu z członków rady pedagogicznej. Rada pedagogiczna powierza na rok funkcje sekretarza rady jednemu z wybranych z pośród siebie członków, a dla owocniejszej pracy może wyłaniać z siebie radę wychowawców oraz komisje specjalne: klasowe, przedmiotowe (naukowe) i t. d.

Dyrektor ma obowiązek czuwać, aby działalność rady pedagogicznej, rady wychowawców oraz komisyj specjalnych była zgodna z obowiązującemi przepisami i zarządzeniami.

Do zakresu działania rady pedagogicznej należy: 1) omawianie sposobów wprowadzenia w życie zarządzeń władz; 2) troska

[20] W pewnych wypadkach może dyrektor odwoływać się do współpracy rady pedagogicznej również w sprawach administracyjnych.

[21] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1926 r., nr. 6, poz. 45.

o podnoszenie poziomu wychowawczego szkoły, a w szczególności obmyślanie środków oddziaływania na młodzież i dróg celowej współpracy domu i szkoły oraz organizowanie należytej opieki nad młodzieżą w szkole i poza szkołą; 3) troska o podnoszenie poziomu naukowego, a w szczególności obmyślanie sposobów należytego wykonywania obowiązujących programów szkolnych, uzgadnianie pracy dydaktycznej nauczycieli, ustalanie właściwego ich stosunku do pracy młodzieży i t. d.; 4) ocena postępów i sprawowania młodzieży oraz sprawy przyjmowania i usuwania uczniów ze szkoły; 5) rozważanie i uchwalanie wniosków, przedstawianych przez radę wychowawców i komisje specjalne lub poszczególnych członków rady pedagogicznej; 6) występowanie za pośrednictwem dyrektora do władz szkolnych z odpowiedniemi wnioskami, dotyczącemi spraw wychowania i nauczania.[22]

Zwyczajne posiedzenia rady pedagogicznej odbywają się przynajmniej 5 razy do roku,[23] w tem obowiązkowo na początku i na końcu roku szkolnego. O terminie posiedzenia zwyczajnego przewodniczący zawiadamia okólnikiem wszystkich członków rady pedagogicznej przynajmniej na 3 dni naprzód, podając zarazem porządek obrad. W miarę potrzeby mogą być zwoływane nadzwyczajne posiedzenia rady pedagogicznej: 1) z polecenia władz szkolnych; 2) z inicjatywy dyrektora gimnazjum jako przewodniczącego; 3) na podstawie uchwały poprzedniego posiedzenia rady pedagogicznej; 4) na życzenie przynajmniej $^2/_5$ ogółu członków rady pedagogicznej, wyrażone na piśmie ze wskazaniem przedmiotu obrad. Przebieg obrad winien być zachowany w tajemnicy. Uchwały zapadają zwykłą większością głosów. Przewodniczący bierze udział w głosowaniu. W razie równości głosów przeważa zdanie, za którem opowiedział się przewodniczący. Uchwały rady pedagogicznej są prawomocne przy obecności $^2/_3$ ogółu członków i obowiązują również nieobecnych. Dyrektorowi przysługuje prawo zawieszenia uchwały rady pedagogicznej, o ileby doszedł do wniosku, że powzięta uchwała sprzeciwia się obowiązującym prze-

[22] Do rad pedagogicznych należy również wybór podręczników szkolnych z pośród dozwolonych przez Ministra W. R. i O. P. (por. Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 8, poz. 113).

[23] Por. § 4 zarządzenia Min. W. R. i O. P. z dn. 7 listopada 1927 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 14, poz. 234).

pisom i zarządzeniom lub że wymaga tego dobro szkoły. Dyrektor ma również prawo ponownego oddania danej sprawy pod obrady rady pedagogicznej. W wypadku zawieszenia uchwały rady pedagogicznej dyrektor odwołuje się do Kuratorjum okręgu szkolnego. Z przebiegu obrad rady pedagogicznej sporządza się protokóły. W ważniejszych sprawach (także w sprawach przyjmowania, usuwania i promowania uczniów) w protokóle winna być wzmianka, ile głosów opowiedziało się za przyjętą uchwałą, a ile przeciw. — Odpowiednio umotywowane votum separatum wnosi się również do protokółu. Protokół z poprzedniego posiedzenia winien być odczytany na początku najbliższego posiedzenia i po przyjęciu przez zebranych opatrzony podpisami przewodniczącego i sekretarza.

Rada wychowawców i komisje szkolne. Rada wychowawców składa się ze wszystkich opiekunów klasowych, prefektów, lekarza szkolnego i wychowawców specjalnych (opiekunów organizacyj uczniowskich i t. p.) z dyrektorem na czele. Zakres działania rady wychowawców określa rada pedagogiczna. W każdym razie do zakresu tego należą następujące sprawy: 1) rozważanie środków, potrzebnych do wykonania uchwał rady pedagogicznej w dziedzinie wychowania; 2) przygotowywanie wniosków na radę pedagogiczną w zakresie spraw, wyznaczonych przez dyrektora lub radę pedagogiczną, jakoteż wniosków samoistnych w zakresie spraw wychowawczych; 3) decydowanie w pilnych sprawach wychowawczych stosownie do uznania dyrektora. W szczególności rada wychowawców: a) układa w ramach przepisów ogólnych oraz omawia regulaminy szkolne celem skuteczniejszego stosowania ich w praktyce; b) proponuje podział pracy wychowawczej w szkole; c) rozważa sprawowanie się młodzieży i szuka środków zaradczych w razie dostrzeżonych wykroczeń; d) rozważa sprawy stypendjów, zwolnień od opłat szkolnych i t. d. i przedstawia kandydatów; e) zastanawia się nad sprawami życia społecznego i towarzyskiego w szkole, przygotowuje obchody okolicznościowe i t. p. Rada wychowawców zbiera się możliwie najczęściej. W szkole, posiadającej więcej niż jeden wydział, albo mieszczącej się w dwu lub kilku lokalach, mogą istnieć dwie rady wychowawców, a nawet więcej, stosownie do uznania rady pedagogicznej.

Komisje klasowe składają się z nauczycieli danej klasy oraz

ewentualnie lekarza szkolnego i zbierają się pod przewodnictwem dyrektora lub upoważnionego przezeń opiekuna klasowego celem omówienia postępów danej klasy i ustalenia ocen okresowych i rocznych lub załatwienia spraw dyscyplinarnych mniejszej wagi. Komisję klasową zwołuje dyrektor lub w porozumieniu z nim opiekun klasowy.

Komisje przedmiotowe (naukowe) składają się z nauczycieli tego samego przedmiotu, względnie grupy przedmiotów pokrewnych i mają za zadanie wzajemne informowanie się o potrzebach w zakresie nauczania danego przedmiotu i szczegółowe porozumiewanie się co do pracy nad nim, względnie obmyślanie sposobów wytwarzania harmonijnego ustosunkowania dwu lub kilku przedmiotów, oraz zgłaszanie odpowiednich wniosków na radzie pedagogicznej.

Poza tem rada pedagogiczna może wyłaniać ze siebie inne komisje specjalne, np. komisję wychowania fizycznego, lub zlecać poszczególnym swym członkom określone czynności. O ile dyrektor gimnazjum nie jest obecny na zebraniu komisji, przewodniczący zebrania winien go niezwłocznie poinformować o przebiegu i wynikach obrad.

Uczniowie szkół średnich ogólnokształcących. Przyjmowanie uczniów w państwowych szkołach średnich odbywa się w zasadzie raz do roku, w czerwcu.[24]

Dyrekcja gimnazjum w porozumieniu z radą pedagogiczną może ustanawiać dodatkowy termin egzaminu wstępnego po wakacjach, względnie po nowym roku, w miarę wolnych miejsc w szkole.

Każdy uczeń, wstępujący do państwowej szkoły średniej, winien zdać egzamin wstępny ze wszystkich przedmiotów nauczania w klasach, poprzedzających tę klasę, do której zdaje. Jedynie uczniowie, przechodzący z innego gimnazjum państwowego lub ze szkoły prywatnej z pełnemi prawami szkół państwowych, są wolni od egzaminu wstępnego.

Rodzice każdego ucznia, wstępującego do państwowej szkoły średniej, winni są złożyć w kancelarji szkolnej: 1) podanie na druku szkolnym; 2) metrykę urodzenia ucznia; 3) świadectwo

---

[24] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1921 r., nr. 5, poz. 61.

zdrowia, wydane przez lekarza szkolnego na podstawie badania, oraz świadectwo powtórnego szczepienia ospy; 4) opłatę za egzamin, który nie podlega zwrotowi i 5) świadectwa szkolne, jeśli je uczeń posiada. W razie potrzeby dyrekcja gimnazjum może zażądać fotografji nowowstępującego ucznia.

Do klasy pierwszej szkoły średniej przyjmuje się młodzież w wieku od $9^1/_2$ do 12 lat, a do klas następnych młodzież odpowiednio starszą. — Jeżeli w klasach są miejsca wolne, można do nich przyjmować uczniów, którzy przekroczyli wiek, wskazany dla danej klasy, nie więcej jednak niż o dwa lata. Z pośród kandydatów pierwszeństwo należy oddawać uczniom młodszym i dopiero po ich umieszczeniu brać pod uwagę starszych. Decyzja co do przyjęcia uczniów starszych ponad wiek, dla danej klasy przepisany, powinna zapadać na posiedzeniu rady pedagogicznej i znaleźć umotywowanie w protokóle. Prośby o przyjęcie do szkoły uczniów, którzy przekroczyli normę wieku więcej, niż o dwa lata, wnoszone za pośrednictwem dyrekcji gimnazjum, rozstrzyga władza szkolna II instancji. Z pomiędzy uczniów nowowstępujących, którzy odpowiadają przepisanym warunkom przyjęcia, mają pierwszeństwo dzieci pracowników państwowych i dzieci osób niezamożnych, a z pośród tych ostatnich dzieci nauczycieli oraz inwalidów wojennych.[25]

Uczniowie, uczęszczający do państwowych szkół średnich, opłacają taksę administracyjną, której wysokość ustalona została w rozporządzeniu Min. W. R. i O. P. z dnia 31 stycznia 1928 r.[26] na 220 złotych rocznie,[27] a płatna jest w dwóch równych ratach półrocznych z początkiem danego półrocza, najpóźniej zaś do końca drugiego miesiąca. Ze zwolnień od taksy administracyjnej mogą korzystać dzieci rodziców niezamożnych oraz dzieci czynnych funkcjonarjuszów państwowych i wojskowych zawodowych, o ile nie posiadają znaczniejszego majątku, do wysokości połowy, a tylko w wypadkach zupełnego ubóstwa w całości, jednakże jedynie w granicach $10^0/_0$ ogółu uczniów całej szkoły. Zwolnień od taksy administracyjnej udzielają co półrocze rady pedagogicz-

---

[25] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 19, poz. 203.
[26] Okólnik Min. W. R. i O. P. z 31/I 1928 r., nr. II 1503/28.
[27] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1931 r., nr. 9, poz. 104.

ne szkół na zasadzie wiadomości o stanie majątkowym rodziców tym uczniom, którzy pilnością i postępami w nauce na to zasługują. Od decyzji rady pedagogicznej może opieka domowa ucznia odwołać się do Kuratorjum, które rozstrzyga ostatecznie. Zwolnienie od taksy administracyjnej następuje z końcem drugiego miesiąca po rozpoczęciu półrocza na skutek podania, wniesionego do dyrekcji szkoły przez rodziców lub opiekę domową ucznia, najpóźniej w terminie miesięcznym po rozpoczęciu danego półrocza. Funkcjonarjusze państwowi i wojskowi zawodowi nie składają podań o zwolnienie ich dzieci od taksy administracyjnej, dyrekcja gimnazjum może jednak zażądać od nich w razie wątpliwości przedłożenia zaświadczenia o stanie majątkowym lub formalnego zaświadczenia, że interesowany jest funkcjonarjuszem państwowym. Uczniowie niezwolnieni pomimo wniesienia podań od taksy administracyjnej obowiązani są wpłacić tę taksę bezzwłocznie po zakomunikowaniu im decyzji rady pedagogicznej, najpóźniej jednak do końca trzeciego miesiąca danego półrocza pod rygorem niedopuszczenia do dalszych zajęć szkolnych. Uczniowie, którzy uzyskali zwolnienie od taksy administracyjnej w jednem półroczu, korzystają ze zwolnienia i w następnych półroczach szkolnych, jak długo istnieją warunki, od których zależy zwolnienie.

Po pierwszej i trzeciej konferencji okresowej opiekun klasowy zawiadamia piśmiennie odpowiedzialny nadzór domowy o ujemnych postępach uczniów w nauce i sprawowaniu się. Po pierwszem i drugiem półroczu uczniowie otrzymują świadectwa szkolne.[28] Sprawę wydawania uczniom świadectw odejścia normuje okólnik Min. W. R. i O. P. z dnia 14 sierpnia 1928 r.[29]

Każde świadectwo szkolne oprócz stopni ze sprawowania się i postępów w nauce według skali, ustalonej rozporządzeniem Min. W. R. i O. P. z 9 czerwca 1923 r.,[30] zawiera ocenę ostateczną, określoną jako wynik ogólny, a zawartą w jednym z następujących stopni: bardzo dobry, dobry, dostateczny, niedostateczny. Pierwsze trzy stopnie „wyniku ogólnego“ stwierdzają ukończenie

[28] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 14, poz. 234.
[29] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1928 r., nr. 10, poz. 172.
[30] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1923 r., nr. 12, poz. 96.

danej klasy oraz przejście ucznia do klasy następnej, a wynik ogólny „niedostateczny" oznacza, że uczeń nie ukończył danej klasy i winien ją powtarzać.

Ustalenie na świadectwie stopnia „wyniku ogólnego" należy do kompetencji nauczycieli, uczących w danej klasie, którzy na konferencji pod przewodnictwem dyrektora szkoły oceniają rezultaty całorocznej pracy i sprawowania się ucznia, uchwalając stopień „wyniku ogólnego" na podstawie wszystkich stopni, zawartych w świadectwie, przy uwzględnieniu zdolności, pracowitości i wrodzonego usposobienia ucznia. W szkołach średnich ustalanie „wyniku ogólnego" należy do zakresu działania komisji klasowej.[31]

Wskazówki, dotyczące ścisłości wymagań przy nauczaniu, promocjach i egzaminach, zawiera rozporządzenie Min. W. R. i O. P. z 9 maja 1927 r.[32] W myśl tego rozporządzenia uczniowie, którzy nie zdobyli naprawdę dostatecznego przygotowania, nie powinni przechodzić do następnej klasy. Bezwzględną ścisłość wymagań należy stosować przy promowaniu z klasy III do IV oraz z VI do VII i z VII do VIII.

Uczniowie szkół średnich ogólnokształcących[33] mogą zakładać kółka i zrzeszenia,[34] jednakże tylko za zezwoleniem lub na polecenie dyrektora szkoły i na jego zarządzenie muszą być zlikwidowane. Młodzież szkół średnich może należeć tylko do kółek i zrzeszeń, istniejących w danej szkole. Wyjątek stanowią

---

[31] Por. rozp. Min. W. R. i O. P. z 9 czerwca 1927 r., odnoszące się do szkół średnich ogólnokształcących oraz do seminarjów nauczycielskich, szkół ćwiczeń i szkół powszechnych.

[32] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 12, poz. 200.

[33] Także uczniowie seminarjów nauczycielskich i szkół zawodowych.

[34] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 11, poz. 183.

[34] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 11, poz. 183. — Nową organizację międzyszkolną młodzieży wprowadza okólnik Ministerstwa W. R. i O. P. z dnia 19 maja 1932 r., nr. I Org. — 5050/6/32, a mianowicie organizację pracy obywatelskiej młodzieży p. n. „Straż Przednia", której celem jest wychowanie młodzieży na karnych i odpowiedzialnych obywateli Rzeczypospolitej, czynnie służących Państwu Polskiemu i honor, dobro oraz wolność Państwa ceniących ponad wszystko. — Por. Monitor Polski z dnia 29 kwietnia 1932 r., nr. 99, str. 2.

międzyszkolne kółka sportowe i w niektórych wypadkach międzyszkolne drużyny harcerskie, ale i w tym wypadku zezwolenie dyrektora szkoły jest konieczne. Dozwolone są organizacje szkolne o charakterze religijnym, samokształcącym, artystycznym i sportowym, które nie wymagają specjalnej organizacji władz wewnątrz kółek, oraz zrzeszenia o charakterze samorządowym, współdzielczym, humanitarnym i etycznym, które winny mieć statut, regulamin i wyznaczonego przez dyrekcję szkoły opiekuna (kuratora). Łączenie się kółek różnych szkół w jedno zrzeszenie z przełożoną wspólną władzą zrzeszeniową jest niedozwolone z wyjątkiem drużyn harcerskich, które zgodnie z organizacją Związku Harcerstwa Polskiego wchodzą w skład hufców i chorągwi. Ilość oraz jakość kółek i zrzeszeń młodzieży w danej szkole zależy od decyzji dyrektora szkoły, mającego obowiązek czuwać nad tem, aby młodzież wskutek nadmiaru przyjętych na siebie obowiązków nie przyzwyczajała się do pracy powierzchownej.

W myśl art. 57 pkt. a, b i c ustawy o powszechnym obowiązku służby wojskowej [35] przysługuje uczniom szkół średnich [36] państwowych i posiadających prawa szkół państwowych odroczenie terminu odbycia służby w wojsku stałem na zasadzie odpowiednich zaświadczeń, wydawanych przez dyrekcje szkół,[37] które są obowiązane zawiadamiać niezwłocznie odpowiednią powiatową komendę uzupełnień o każdym wypadku opuszczenia szkoły przez ucznia, korzystającego z odroczenia służby wojskowej.

Uczniowie szkół średnich [38] korzystają z 50% ulgi kolejowej przy przejazdach na ferje świąteczne oraz na wakacje letnie i mają prawo do opłacania ¼ ceny normalnych biletów miesięcznych w wypadku dojeżdżania do szkoły na odległość nie dalszą, niż

[35] Dz. U. R. P. z 1924 r., nr. 61, poz. 609.
[36] A także seminarjów nauczycielskich i szkół zawodowych.
[37] Por. Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 6, poz. 50.
[38] Właściwie wychowańcy bez różnicy płci i wieku wszelkich zakładów naukowych państwowych oraz prywatnych, które posiadają prawa szkół państwowych (por. Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1923 r., nr. 10, poz. 87).

100 km, na podstawie odpowiednich zaświadczeń bezpośredniej władzy szkolnej, które muszą okazywać przy kontroli biletu kolejowego równocześnie z biletem.

Regulamin karności i zachowania się uczniów układa w każdej szkole średniej rada wychowawców [38] pod przewodnictwem dyrektora. Wydalanie uczniów ze szkoły średniej normuje § 3 regulaminu rady pedagogicznej [39] gimnazjum państwowego. A mianowicie jednomyślna uchwała rady pedagogicznej w sprawie wydalenia ucznia w drodze dyscyplinarnej wchodzi w życie natychmiast, uchwała zaś, której nie powzięto jednomyślnie, wymaga zatwierdzenia Kuratorjum okręgu szkolnego. Ucznia, którego dotyczy uchwała wydalenia, nie powzięta jednomyślnie, rada pedagogiczna zawiesza niezwłocznie w uczęszczaniu do szkoły, przyczem sprawę jego dalszego pobytu w szkole uważa się przez okres czasu aż do chwili nadejścia decyzji Kuratorjum za nierozstrzygniętą. W razie potrzeby zarządzenie natychmiastowego zawieszenia w uczęszczaniu do szkoły może wydać dyrektor, nie czekając na uchwałę rady pedagogicznej. Uchwała, usuwająca ucznia z końcem roku szkolnego za niedostateczne postępy, nie wymaga zatwierdzenia kuratora, o ile uczeń nie uzyskał promocji po dwuletnim pobycie w tej samej klasie lub miał niedostateczne oceny roczne z większości przedmiotów, a rodzice zostali uprzedzeni piśmiennie przynajmniej na 6 tyg. przed końcem roku szk.

Egzamin dojrzałości. Po ukończeniu szkoły średniej uczeń składa egzamin dojrzałości, który ma wykazać, czy uczeń osiągnął taki stopień wykształcenia i rozwoju umysłowego, jaki odpowiada wymaganiom, stawianym przez program jednego z wydziałów (typów) gimnazjum państwowego. Organizację egzaminów dojrzałości w szkołach średnich normuje regulamin, dołączony do rozporządzenia Min. W. R. i O. P. z dnia 19 grudnia 1925 r. z ważnością od 1 marca 1926 r. [40] W myśl tego regulaminu do

---

[39] W myśl § 14 lit. a regulaminu rady pedagogicznej gimnazjum państwowego (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1926 r., nr. 6, poz. 45).

[40] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1926 r., nr. 2, poz. 8. — Poprzednio obowiązujące regulaminy gimnazjalnych egzaminów dojrzałości podane zostały w Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1917 r., nr. 2, poz. B. 3, z 1918 r., nr. 6, poz. B. 6 i z 1920 r., nr. 2, poz. 15. — Wskazówki, dotyczące przygotowania uczniów do egzaminów dojrzałości, zawarte są w okólniku, zamieszczonym w Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1919 r., nr. 9, poz. 30.

przeprowadzenia egzaminów dojrzałości każde Kuratorjum okręgu szkolnego powołuje państwowe komisje egzaminacyjne, do których wchodzą: 1) przewodniczący,[41] mianowany przez Kuratorjum, 2) kierownik szkoły, której uczniowie zdają egzamin dojrzałości i 3) nauczyciele klasy ósmej, uczący tych przedmiotów, z których odbywa się egzamin. Do komisji egzaminacyjnej dla abiturjentów szkół średnich niepaństwowych, które posiadają niepełne prawa gimnazjów państwowych, Kuratorjum powołuje w zasadzie[42] na egzaminatorów nauczycieli szkół średnich według swego wyboru, może jednakże powołać i w tych szkołach wszystkich lub niektórych egzaminatorów z pośród nauczycieli ósmej klasy danej szkoły.

Egzamin dojrzałości w szkołach średnich może być zwyczajny lub rozszerzony i różniczkuje się według wydziałów (typów) gimnazjum państwowego. Zwyczajny egzamin dojrzałości zdają uczniowie gimnazjów państwowych oraz niepaństwowych z prawami pełnemi, a rozszerzony egzamin dojrzałości uczniowie gimnazjów niepaństwowych z prawami niepełnemi szkół państwowych.[43] Uczniowie szkół średnich, które nie posiadają praw gimnazjum państwowego, zdają egzamin dojrzałości w charakterze eksternów w tym samym terminie, co uczniowie innych szkół średnich.

Egzaminy dojrzałości dla uczniów szkół średnich odbywają się w dwu okresach: 1) na wiosnę w maju i czerwcu oraz 2) zimą w styczniu i lutym. Ścisłe daty egzaminów piśmiennych wyznacza Kuratorjum okręgu szkolnego, a egzaminów ustnych przewodniczący komisji egzaminacyjnej w porozumieniu z członkami komisji.

Uczeń klasy ósmej szkoły średniej może być dopuszczony do egzaminu dojrzałości, jeżeli ma wszystkie oceny roczne co najmniej dostateczne.[44]

---

[41] W myśl § 10 regulaminu gimnazjalnych egzaminów dojrzałości może Ministerstwo W. R. i O. P. lub Kuratorjum danego okręgu szkolnego delegować na wszystkie lub niektóre egzaminy swego przedstawiciela (bez prawa do głosowania), niezależnie od składu komisji egzaminacyjnej.

[42] W myśl § 4 p. 3 regulaminu gimnazjalnych egzaminów dojrzałości.

[43] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1931 r., nr. 3, poz. 29.

[44] Według brzmienia § 15 ust. 2 i n. regulaminu dopuszczalne są pewne wyjątki od tej zasady ogólnej.

Do przedmiotów egzaminu ustnego należy zawsze religja. Poza tem abiturjenci zdają z 3—4 przedmiotów egzaminy piśmienne i z 4—8 przedmiotów egzaminy ustne, zależnie od rodzaju egzaminu dojrzałości (zwyczajnego czy rozszerzonego) [45] i wydziału (typu) szkoły średniej.

Tematy wypracowań piśmiennych ustala Kuratorjum okręgu szkolnego, biorąc ewentualnie pod uwagę propozycje tematów, nadesłanych przez dyrekcje szkół średnich, w których mają się odbyć egzaminy dojrzałości. Wyznaczone przez Kuratorjum tematy wypracowań piśmiennych są wspólne dla wszystkich abiturjentów, zdających egzaminy piśmienne w jednym terminie. Opracowywanie zadanych na egzaminie dojrzałości tematów piśmiennych odbywa się pod kontrolą przewodniczącego komisji egzaminacyjnej i jednego lub więcej wyznaczonych przez niego członków komisji. Na wypracowanie z języka polskiego i historji przeznacza się 5 godzin, na zadania z matematyki w każdym wydziale a fizyki w wydziale matematyczno-przyrodniczym po 4 godziny, a na inne wypracowania po 3 godziny, nie wliczając w to czasu, zużytego na zadawanie abiturjentom tematów wypracowań piśmiennych. Wypracowania ocenia egzaminator danego przedmiotu, a przegląda je przewodniczący komisji egzaminacyjnej, który ustala oceny ostateczne.

Do egzaminu ustnego nie mogą być dopuszczeni abiturjenci, którzy ze wszystkich piśmiennych wypracowań egzaminacyjnych lub w większości tych wypracowań otrzymali oceny niedostateczne, względnie w jednem wypracowaniu okazali rażącą nieudolność.

Przy zdawaniu zwyczajnego egzaminu dojrzałości abiturjent może być zwolniony od egzaminu ustnego z religji, jeśli otrzymał w kl. 8-mej ocenę roczną co najmniej dobrą, oraz od egzaminu ustnego z przedmiotu, z którego zdaje egzamin piśmienny, jeżeli otrzymał zarówno ocenę roczną w klasie 8-ej, jak i ocenę za wypracowanie piśmienne przynajmniej dobrą. Przy zdawaniu rozszerzonego egzaminu dojrzałości abiturjent może być zwolniony za zgodą przewodniczącego komisji od egzaminu ustnego z tych przedmiotów, z których otrzymał zarówno ocenę roczną w kl.

---

[45] Obowiązują przytem normy i ograniczenia, podane w §§ 21 i 22 regulaminu gimnazjalnych egzaminów dojrzałości.

8-ej, jak i ocenę za wypracowanie egzaminacyjne co najmniej dobrą, a nadto od egzaminu ustnego z przedmiotów, z których nie zdaje egzaminu piśmiennego, jeżeli otrzymał z tych przedmiotów w kl. 7-ej i 8-ej oceny roczne co najmniej dobre.

Czas trwania egzaminu ustnego jednego abiturjenta nie powinien przekraczać $1^{1}/_{2}$ godziny, jeżeli abiturjent zdaje egzamin zwyczajny, a 2 godzin, jeżeli zdaje egzamin rozszerzony. Ustny egzamin dojrzałości odbywa się w zasadzie wobec wszystkich członków komisji egzaminacyjnej. Z danego przedmiotu egzamiminuje powołany do tego członek komisji egzaminacyjnej. Inni członkowie komisji mogą brać udział w egzaminowaniu za zgodą przewodniczącego, który ma prawo egzaminować z każdego przedmiotu. Pytania na egzaminie ustnym mają zmierzać do zbadania, jaki jest stopień rozwoju i wyrobienia umysłowego abiturjenta, jak gruntownie przyswoił on sobie zasadnicze składniki wykształcenia ogólnego, jak dalece nad swą wiedzą panuje i jak umie ją stosować. Ocenę odpowiedzi ustnej z każdego przedmiotu ustala komisja egzaminacyjna po wysłuchaniu wniosku egzaminatora.

Bezpośrednio po egzaminie ustnym komisja egzaminacyjna ustala oceny ostateczne ze wszystkich przedmiotów egzaminu na podstawie wyniku egzaminów piśmiennych, egzaminów ustnych, postępów abiturjenta w ciągu pobytu w szkole średniej i opinji członków komisji o jego dojrzałości umysłowej.

Abiturjent zdał egzamin dojrzałości, jeżeli ze wszystkich przedmiotów otrzymał oceny ostateczne nie niższe od dostatecznych.[46] Po złożeniu egzaminu dojrzałości z wynikiem pomyślnym abiturjent otrzymuje świadectwo dojrzałości, które daje mu prawo wstępu do uczelni wyższych.

Kandydat, który jako uczeń szkoły nie zdał egzaminu dojrzałości i opuścił szkołę, może zdawać ponownie egzamin tego samego rodzaju, typu, z tych samych przedmiotów i z temi samemi zwolnieniami od egzaminów ustnych najwcześniej w następnym

[46] Przy rozszerzonym egzaminie dojrzałości może być abiturjent uznany za dojrzałego pomimo ostatecznej oceny niedostatecznej z jednego przedmiotu pod warunkami, wymienionemi w § 49 lit. B regulaminu gimnazjalnych egzaminów dojrzałości.

normalnym terminie egzaminów dla abiturjentów szkół średnich, jednakże nie później, niż przed upływem dwóch lat.

Egzamin dojrzałości można zdawać w jakiejkolwiek postaci najwyżej trzy razy, przyczem odstąpienie od egzaminu lub niestawienie się na egzamin w którejkolwiek fazie jego przebiegu jest równoznaczne z niezdaniem, o ile nie zostało usprawiedliwione przez chorobę lub inną ważną przyczynę.

Jeśli abiturjent, który nie zdał egzaminu dojrzałości, opuszcza szkołę, otrzymuje świadectwo roczne z kl. 8-ej z uwagą, że został dopuszczony do egzaminu dojrzałości, którego jednakże nie zdał.

Eksterni, pragnący otrzymać świadectwo dojrzałości, zwracają się z podaniem o dopuszczenie do egzaminu dojrzałości do Kuratorjum tego okręgu szkolnego, w którym zamieszkują lub w którym uczęszczali ostatnio do wyższych klas gimnazjalnych.

Do egzaminu dojrzałości mogą być dopuszczeni tylko ci eksterni, którzy w chwili rozpoczęcia się egzaminu mają co najmniej $17^1/_2$ lat życia. Egzaminy dojrzałości dla eksternów odbywają się dwa razy w roku w terminach, wyznaczonych przez Kuratorja okręgów szkolnych, według programu tego wydziału (typu) szkoły średniej, który dany ekstern sobie obierze.

Egzamin dojrzałości dla eksternów składa się z dwu części. Część pierwsza jest egzaminem ustnym i obejmuje w zakresie wszystkich wydziałów (typów) gimnazjum państwowego [47] egzamin z geografji i propedeutyki filozofji,[48] a nadto z przyrodoznawstwa we wszystkich wydziałach (typach) z wyjątkiem matematyczno-przyrodniczego, w którym obowiązuje egzamin z rysunków; poza tem egzamin dojrzałości dla eksternów w części pierwszej obejmuje w zakresie wydziału (typu) nowoklasycznego matematykę, a dawnego klasycznego fizykę.

Do zdawania drugiej części egzaminu dojrzałości nie mogą być dopuszczeni eksterni, którzy w pierwszej części egzaminu otrzymali więcej niż jedną ocenę niedostateczną.

---

[47] Z wyłączeniem wydziału neohumanistycznego.

[48] W zakresie wydziału matematyczno-przyrodniczego tylko wówczas, gdy ekstern nie pragnie zdawać z kursu przyrodoznawstwa, wyznaczonego na klasę 8-ą.

Kuratorjum okręgu szkolnego może zwolnić eksterna z niektórych lub wszystkich przedmiotów części pierwszej egzaminu dojrzałości na podstawie przedłożonych przez eksterna świadectw szkolnych.

Ekstern, dopuszczony do drugiej części egzaminu dojrzałości, zachowuje to prawo w ciągu lat dwóch.

Część druga egzaminu dojrzałości dla eksternów różniczkuje się według wydziałów (typów) gimnazjum państwowego, z wyłączeniem typu neohumanistycznego, i obejmuje w zakresie egzaminów piśmiennych i ustnych te same przedmioty, które są przepisane dla abiturjentów szkół średnich na rozszerzonym egzaminie dojrzałości, z tą różnicą, że liczba egzaminów piśmiennych wynosi nie 4, lecz 5. Co do sposobu przeprowadzania piśmiennych i ustnych egzaminów dojrzałości dla eksternów obowiązują przepisy egzaminacyjne dla abiturjentów szkół średnich z odpowiedniemi zmianami. Eksterni nie mogą być jednak zwalniani od egzaminów ustnych, należących do części drugiej egzaminu dojrzałości.

Wynik egzaminu dojrzałości eksterna jest pomyślny, jeżeli oceny ostateczne ze wszystkich przedmiotów egzaminu nie są niższe od dostatecznych. Jednakże eksterna, który ma wprawdzie jedną ocenę niedostateczną, ale z innych przedmiotów otrzymał co najmniej trzy oceny dobre lub bardzo dobre, może komisja egzaminacyjna uznać za dojrzałego, jeżeli braki w jednym przedmiocie nie są rażące.

W razie pomyślnego wyniku egzaminu komisja egzaminacyjna wydaje eksternowi świadectwo dojrzałości, uprawniające do studjów wyższych.

Osoba, posiadająca świadectwo dojrzałości jednego z wydziałów (typów) gimnazjum państwowego, może uzupełnić to świadectwo przez złożenie odpowiedniego egzaminu z przedmiotu, objętego programem innego wydziału (typu).

Egzamin specjalny w zakresie 6-ciu klas gimnazjalnych. Na zasadzie rozporządzenia Ministra W. R. i O. P. w porozumieniu z Ministrem Spraw Wojskowych z dnia 7 stycznia 1929 r.[49] kura-

[49] Dz. U. R. P. z 1929 r., nr. 21, poz. 215.

tor okręgu szkolnego ustanawia przy oznaczonych przez siebie gimnazjach państwowych komisje egzaminacyjne do przeprowadzania egzaminu specjalnego, którego złożenie z wynikiem pomyślnym może uprawniać do odbycia skróconej czynnej służby wojskowej. — Egzamin ten ma wykazać, czy kandydat osiągnął stopień wykształcenia i rozwoju umysłowego, odpowiadający ukończeniu co najmniej 6 klas państwowej szkoły średniej ogólnokształcącej. — Obejmuje on egzaminy piśmienne z języka polskiego, matematyki, z języka obcego nowożytnego i z rysunku oraz egzaminy ustne z religji, języka polskiego, z języka obcego nowożytnego, z historji z nauką o Polsce współczesnej, z geografji, z przyrodoznawstwa, z fizyki i z matematyki według szczegółowego programu, dołączonego do rozporządzenia o egzaminach specjalnych. — Świadectwo złożenia z wynikiem pomyślnym egzaminu specjalnego nie daje prawa wstępu do klasy VII-ej szkoły średniej ogólnokształcącej ani wogóle żadnych uprawnień, wyjąwszy uprawnienia do skróconej służby wojskowej.[50]

8. Szkolnictwo zawodowe.

Szkolnictwo zawodowe ma za zadanie przygotować wykwalifikowanych zawodowo pracowników dla życia gospodarczego przez teoretyczne i praktyczne kształcenie zawodowe z uwzględnieniem potrzebnego zakresu wykształcenia ogólnego oraz przez wychowanie społeczno-obywatelskie. Znaczenie szkolnictwa zawodowego nie posiada dotąd w społeczeństwie należytego zrozumienia wbrew oczywistym potrzebom gospodarstwa państwowego i bez względu na dobrze zrozumiany interes kształcącej się młodzieży. W pierwszych latach istnienia szkolnictwa polskiego otwierano wprawdzie w znacznej ilości prywatne szkoły zawodowe najróżnorodniejszych typów, jednakże szkoły te ze względu na brak realnych podstaw istnienia przeważnie znikały równie szybko, jak powstawały. Z pośród prywatnych szkół zawodowych, które wymagają dużego nakła-

---

[50] Wzory świadectw i protokółów egzaminu specjalnego podane są w okólniku Min. W. R. i O. P. z dn. 29 marca 1930 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1930 r., nr. 5, poz. 67).

du środków materjalnych ze względu na kosztowne urządzenia, warsztaty i t. d., utrzymały się jedynie szkoły, postawione odrazu na silnych fundamentach i umiejące wykazać w danem środowisku potrzebę swego istnienia oraz niesłabnącą żywotność. Szereg tych szkół przejęło Państwo, zakładając nadto w odpowiednich ośrodkach nowe szkoły zawodowe.

Istniejące obecnie rodzaje szkół zawodowych są następujące: I szkoły techniczne: 1) typu zasadniczego, 2) typu wyższego, 3) szkoły mistrzów i nadzorców, 4) szkoły miernicze, 5) szkoły przemysłu artystycznego, 6) szkoły kolejowe, 7) szkoły pilotów i mechaników lotniczych; II średnie szkoły agrotechniczne; III szkoły handlowe wszelkich typów oraz szkoły handlowe dokształcające; IV szkoły rzemieślniczo-przemysłowe i dokształcające; V szkoły zawodowe żeńskie różnych typów oraz seminarja nauczycielek rzemiosł i nauczycielek gospodarstwa.[1]

Szkoły techniczne. Szkoły techniczne można podzielić na dwa rodzaje:[2] 1) szkoły typu zasadniczego (większość szkół technicznych), które przyjmują kandydatów, posiadających wykształcenie 4 klas szkoły średniej ogólnokształcącej lub 7 klas szkoły powszechnej, i w których nauka trwa 3 do 4 lat, zależnie od zawodu i 2) szkoły techniczne typu wyższego dla zawodów, w których zróżnicowanie funkcyj wytworzyło większą gradację stanowisk i gdzie wiedza techniczna musi się opierać na gruntowniejszym zasobie wiedzy teoretycznej; przyjmują one kandydatów, posiadających wykształcenie 6 klas szkoły średniej ogólnokształcącej, a nauka w nich trwa 7 do 8 półroczy. Szkoły techniczne typu wyższego prowadzone są dotychczas tylko w dziale budowy maszyn i elektrotechniki, w tych bowiem jedynie dziedzinach przemysłu istnieje

[1] Podział ten przeprowadzony został na podstawie wydawnictwa Ministerstwa W. R. i O. P. z 1927 r. p. t. „Spis szkół zawodowych Rzeczypospolitej Polskiej". — Podstaw do takiego podziału w ustawach i rozporządzeniach brak; wskazówki w tym względzie znaleźć można jedynie w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej o kwalifikacjach do nauczania w szkołach zawodowych z dnia 7 marca 1928 r. (Dz. U. R. P. z 1928 r., nr. 29, poz. 271).

[2] Podział ten w braku innych podstaw oparty został na wydawnictwie zbiorowem z r. 1927 p. t. „Szkoły techniczne, szkoły mistrzów, rzemieślnicze i dokształcające zawodowe".

potrzeba posiadania poza inżynierem techników zarówno typu średniego, jak i wyższego.

Szkoły techniczne typu zasadniczego przeznaczone są do kształcenia pracowników technicznych w dziedzinie wytwarzania i nadzoru nad stroną maszynową zakładów przemysłowych. Wśród tych szkół wyróżnić należy a) grupę szkół mechanicznych, b) szkół górniczych i hutniczych, c) włókienniczych, d) chemicznych, e) przetworów drzewnych, f) przemysłu rolnego, g) budownictwa architektonicznego, h) budownictwa lądowego i wodnego, i) szkoły miernicze i j) szkoły techniki meljoracyjnej. Nadto należą do szkół technicznych typu zasadniczego: szkoły mistrzów i nadzorców przemysłowych, szkoły pilotów lotniczych i żeglugi rzecznej i morskiej, oraz szkoły techniczne kolejowe.

W szkołach technicznych prowadzona jest nauka następujących grup przedmiotów nauczania: a) nauki pomocnicze: matematyka, fizyka i chemja; b) nauki techniczne: podstawy rysunku technicznego, odpowiednie działy mechaniki ogólnej i stosowanej, nauki o materjałach i specjalne przedmioty z danej gałęzi techniki; c) prace w warsztatach i maszynowni; d) nauki administracyjne: rachunkowość przemysłowa, kalkulacja, organizacja pracy i wiadomości prawno-handlowe; e) nauki ogólnokształcące w zakresie przystosowanym do danej gałęzi zawodu: język polski i obce, krajoznawstwo i nauka obywatelska oraz higjena ogólna i zawodowa.

Nauka obejmuje 40 do 44 godzin pracy szkolnej na tydzień i prowadzona jest poglądowo. Zasadą naczelną w nauczaniu jest, aby uczeń uczył się przez wykonywanie pracy w warsztacie, laboratorjum i t. p., a nie przez pamięciowe opanowywanie materjału werbalnego.

Praca w warsztatach ma na celu nie tyle wyrobienie perfekcji w wykonywaniu pracy, ile zapoznanie z jej rodzajami i charakterem, a praca w maszynowni ma zapoznać ucznia z właściwościami maszyn oraz nauczyć prawidłowej obsługi i pieczy.

Każda szkoła techniczna musi posiadać odpowiednie warsztaty,[3]

---

[3] Regulamin dla kierowników warsztatów w szkołach technicznych i rzemieślniczo-przemysłowych zawiera okólnik z dn. 18 grudnia 1930 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1931 r., nr. 1, poz. 7).

pracownie, maszynownie i zbiory, odpowiadające nowoczesnemu stanowi techniki.[4]

Na czele każdej szkoły stoi dyrektor mianowany przez Ministra W. R. i O. P.,[5] reprezentuje on szkołę nazewnątrz, przewodniczy radzie pedagogicznej i jest członkiem rady opiekuńczej, oraz kieruje i czuwa nad nauczaniem teoretycznem, praktycznem i nad działalnością wychowawczą szkoły, a nadto załatwia wszystkie czynności administracyjne, wynikające z jego stanowiska kierowniczego. — Pomocnikami dyrektora w kierunku wychowawczym są wszyscy nauczyciele, a w szczególności kierownicy poszczególnych działów nauczania i nauczyciele specjalnie do tego powołani. — Nauczyciele i instruktorzy są obowiązani prowadzić naukę ściśle według programów,[6] utrzymywać środki pomocnicze i prace uczniów w należytym porządku, oraz wykonywać czynności nadzwyczajne, administracyjne i wychowawcze, powierzone im przez dyrektora szkoły. — Radę pedagogiczną szkoły stanowią: dyrektor, nauczyciele i lekarz szkolny. Rada pedagogiczna decyduje o przyjęciu nowych uczniów do szkoły, ocenia postępy i sprawowanie uczniów oraz uchwala promocję uczniów do klas wyższych. Nadto do zakresu działania rady pedagogicznej należy opracowywanie regulaminów wewnętrznych szkoły, ustalanie rozkładów lekcyj i planów nauczania oraz opracowywanie wniosków w sprawie zmian w programach nauki, rozpatrywanie podań o stypendja i ulgi w opłatach szkolnych, a nadto załatwianie spraw dyscyplinarnych w ważniejszych wypadkach przewinień uczniów. Zadaniem rady opiekuńczej[7] szkoły, składającej się z przedstawicieli władz państwowych, miej-

[4] Szczegóły powyższe opierają się w braku danych ustawowych na wydawnictwie: „Szkoły techniczne...", Warszawa 1927 r. Ujęcie w formę przepisów prawnych organizacji różnorodnych szkół technicznych jest bardzo trudne, a wobec plastyczności i zmienności wewnętrznego ustroju tych szkół narazie niewykonalne. To też w miejsce ogólnych ram ustawowych, normujących organizację tego typu szkół, Ministerstwo W. R. i O. P. opracowało i ogłosiło statuty organizacyjne dla poszczególnych szkół technicznych, wzgl. t. zw. statuty normalne dla pewnych grup tych szkół.

[5] Por. Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1923 r., nr. 16, poz. 149.

[6] Programów, obowiązujących poszczególne typy państwowych szkół technicznych, nie ogłoszono; każda szkoła techniczna posiada swój specjalny program, zatwierdzony przez Ministerstwo W. R. i O. P.

scowego społeczeństwa, organizacyj przemysłowych i t. p., dyrektora, delegata rady pedagogicznej oraz lekarza szkoły, jest czuwać nad rozwojem szkoły i potrzebami uczącej się młodzieży, a przedewszystkiem dbać o należyte wyposażenie szkoły w potrzebne urządzenia i czuwać nad utrzymaniem budynków szkolnych i urządzeń w należytem porządku.[8]

Szkoły techniczne typu wyższego przeznaczone są do kształcenia pracowników technicznych, mogących pracować po odbyciu pewnej praktyki zawodowej na stanowiskach samodzielniejszych w dziedzinie technologji w najszerszem znaczeniu tego wyrazu.[9]

Szkoły agrotechniczne. Szkoły agrotechniczne[10] kształcą rolników ze średniem wykształceniem, samodzielnych zarządców mniejszych i średnich majątków ziemskich lub pomocników administratorów wielkich dóbr, ogrodników, hodowców, mleczarzy i t. d.

Nauka w szkołach agrotechnicznych trwa lat trzy. Warunkiem przyjęcia jest ukończenie szkoły powszechnej lub 3 klas szkoły średniej ogólnokształcącej albo też ukończenie całkowitego kursu szkoły rzemieślniczo-przemysłowej i wiek od 14 do 18 lat.[10] Po ukończeniu szkoły i rocznej praktyce obowiązuje złożenie egzaminu. Normalny statut organizacyjny dla państwowych średnich szkół agrotechnicznych wydany został przez Ministerstwo W. R. i O. P. w dniu 3 marca 1923 r.[11]

Szkoły handlowe. Szkoły handlowe uzdalniają do pracy w urzę-

[7] Statut normalny rad opiekuńczych państwowych szkół technicznych, agrotechnicznych, mierniczych, sztuk zdobniczych i przemysłu artystycznego oraz szkół majstrów i dozorców ogłoszony został na mocy zarządzenia Ministra W. R. i O. P. z dnia 7 marca 1928 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1928 r., nr. 4, poz. 72 oraz z 1931 r., nr. 3, poz. 33).

[8] Opłaty w szkołach technicznych wynoszą 170 złotych rocznie. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1931 r., nr. 9, poz. 106).

[9] Wyższych szkół technicznych mamy trzy: 1) Państwowa szkoła budowy maszyn i elektrotechniki im. H. Wawelberga i S. Rotwanda w Warszawie, 2) Państwowa szkoła budowy maszyn w Poznaniu i 3) Szkoła morska w Gdyni.

[10] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1930 r., nr. 3, poz. 31.

[11] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1923 r., nr. 6, poz. 41. — Na zasadzie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 marca 1928 r. (Dz. Urz Min. W. R. i O. P. z 1928 r., nr. 4, poz. 69) sprawy szkolnictwa rolniczego średniego stopnia wyłączone zostały z kompetencji Ministra W. R. i O. P., a włączone do kompetencji Ministra Rolnictwa.

dach i przedsiębiorstwach państwowych, komunalnych i prywatnych w działach rachuby, korespondencji, zakupów, sprzedaży, magazynów i t. p. Nauka w tych szkołach trwa 2—3 lat. Warunkiem przyjęcia jest wiek do lat 17 i ukończenie 6 lub 7 oddziałów szkoły powszechnej, względnie 3 klas szkoły średniej ogólnokształcącej. Szkoły handlowe są męskie, żeńskie i koedukacyjne. Obok normalnych szkół handlowych istnieją t. zw. licea handlowe o kursie dwuletnim, do których prawo wstępu daje ukończenie sześciu klas szkoły średniej ogólnokształcącej i wiek najwyżej 18 lat życia. Ponadto istnieje szereg szkół handlowych dokształcających bądź przy szkołach handlowych typu normalnego, bądź oddzielnie.

Szkoły rzemieślniczo-przemysłowe. Szkoły rzemieślniczo-przemysłowe kształcą samodzielnych rzemieślników względnie fachowych pracowników dla potrzeb przemysłu. Do szkół tych przyjmowani są kandydaci w wieku 14—16 lat, którzy posiadają przygotowanie, odpowiadające ukończeniu co najmniej 5 oddziałów siedmioklasowej szkoły powszechnej. Nauka w szkołach rzemieślniczo-przemysłowych trwa zależnie od fachu 3—4 lat, a opiera się przedewszystkiem na celowo zorganizowanej pracy uczniów w odpowiednio uposażonym warsztacie szkolnym. Przedmioty nauczania teoretycznego w tych szkołach dzielą się na dwie grupy. Do pierwszej grupy należą: 1) nauka religji, 2) nauka języka polskiego wraz z korespondencją ogólną i rzemieślniczą, 3) nauka rachunków, 4) nauka o Polsce, 5) nauka higjeny, a do drugiej grupy nauka: 1) rysunków i kreślenia, 2) materjałoznawstwa ogólnego, 3) fizyki przemysłowej i 4) technologji zawodowej. Liczba godzin nauki tygodniowej w szkołach rzemieślniczo-przemysłowych wynosi 46 wraz z zajęciami w warsztatach.[12]

Dokształcające szkoły zawodowe. Publiczne szkoły dokształcające zawodowe[13] przeznaczone są dla młodzieży w wieku od 15

[12] Przy państwowych szkołach rzemieślniczo-przemysłowych tworzone są komisje dla przeprowadzania egzaminów na czeladników. — Regulamin tych egzaminów podany jest w Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1929 r., nr. 3, poz. 29; por. nadto Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1930 r., nr. 6, poz. 84 i nr. 10, poz. 156 oraz 157.

[13] Nazwę tę ustala zarządzenie z dn. 4 lutego 1930 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1930 r., nr. 2, poz. 16).

do 18 lat, zatrudnionej w zakładach rzemieślniczych, przemysłowych i handlowych.[14] Posiadają one zasadniczo trzyletni okres nauki podzielony na trzy klasy.[15] Zadaniem tych szkół jest udzielanie młodzieży pracującej w rzemiośle, przemyśle lub handlu wiadomości teoretycznych i praktycznych, potrzebnych przy wykonywaniu czynności zawodowych, oraz przygotowanie jej do należytego spełnienia obowiązków obywatelskich. Do szkół zawodowych dokształcających przyjmowani są uczniowie, którzy posiadają wykształcenie minimalne w zakresie 4 klas siedmioklasowej szkoły powszechnej. Uczniów, posiadających mniejsze przygotowanie, umieszcza się w klasach przygotowawczych. Od kandydatów do klasy II i III wymagane jest wykazanie na egzaminie wstępnym znajomości kursu dla klas poprzednich. Przedmioty nauczania w dokształcających szkołach zawodowych dadzą się podzielić na dwie grupy: 1) grupę przedmiotów ogólnokształcących i 2) przedmiotów zawodowych. Do pierwszej grupy należy: a) nauka religji, b) nauka języka polskiego, połączona z nauką korespondencji ogólnej i przemysłowo-handlowej, c) nauka o Polsce, d) nauka rachunków, e) nauka higjeny. Do drugiej grupy przedmiotów nauczania zalicza się: a) nauka rysunków i kreślenia zawodowego, b) nauka materjałoznawstwa, c) nauka fizyki technicznej, d) nauka technologji zawodowej, obejmująca wiadomości teoretyczne, dotyczące bezpośrednio zawodu ucznia. Liczba godzin nauki tygodniowej w szkołach zawodowych dokształcających wynosi w zasadzie 12.[16]

Szkoły zawodowe żeńskie. Szkoły przemysłowo-handlowe żeńskie mają na celu przygotowanie uczenic do zawodów przemysło-

---

[14] Na podstawie wydawnictwa Ministerstwa W. R. i O. P. z 1927 r. p. t. „Dokształcająca szkoła zawodowa".

[15] Korzystanie z lokali i pomocy naukowych szkół powszechnych, średnich i zawodowych dla dokształcających szkół zawodowych normuje okólnik Ministerstwa W. R. i O. P. z 17 września 1926 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1926 r., nr. 13, poz. 178).

[16] Przeprowadzanie egzaminów dla eksternów przy szkołach dokształcających zawodowych normuje zarządzenie z dn. 4 lutego 1930 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1930 r., nr. 2, poz. 17) i zarządzenie z dn. 23 maja 1931 r. (egzaminy uproszczone), zamieszczone w Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1931 r., nr. 6, poz. 65.

wo-handlowych.[17] Obejmują trzy klasy zasadnicze oraz pracownie, odpowiadające prowadzonym w nich oddziałom. Do klasy pierwszej przyjmowane są kandydatki w wieku 15—17 lat, które posiadają świadectwo z ukończenia szkoły powszechnej lub 4 klas szkoły średniej ogólnokształcącej względnie ukończyły całkowity kurs szkoły zawodowej niższej.[18] Na czele szkoły stoi dyrektor (dyrektorka), który(a) jest bezpośrednim(nią) przełożonym(ą) zatrudnionego w szkole personelu i kieruje nauczaniem oraz działalnością wychowawczą szkoły. Z dyrektorem(ką) współdziała rada pedagogiczna, do której wchodzą oprócz dyrektora(ki) jako przewodniczącego(cej) nauczyciele, instruktorzy oraz lekarz szkolny. Zadaniem rady pedagogicznej jest omawianie wszelkich spraw, dotyczących dydaktycznej i wychowawczej pracy szkoły. W celu czuwania nad rozwojem szkoły w związku z potrzebami miejscowej ludności i uczącej się młodzieży posiada każda szkoła przemysłowo-handlowa żeńska radę opiekuńczą, do której wchodzą obok dyrektora(ki) i przedstawiciela rady pedagogicznej delegaci zainteresowanych władz szkolnych oraz przedstawiciele miejscowego społeczeństwa i organizacyj przemysłowych, handlowych względnie rzemieślniczych.[19]

Obok żeńskich szkół przemysłowych o typie średnim istnieją niższe szkoły zawodowe żeńskie, mające na celu teoretyczne i praktyczne przygotowanie dziewcząt do pracy w rzemiośle i drobnym handlu. Czas trwania nauki w tych szkołach wynosi lat 3, a warunkiem przyjęcia jest ukończenie 5 klas szkoły powszechnej i 14 lat życia.

Podniesienie poziomu umysłowego dziewcząt, pracujących w przemyśle, rzemiośle i handlu mają na celu trzyletnie szkoły zawodowe dokształcające żeńskie o podobnym ustroju, co dokształcające szkoły zawodowe męskie.

---

[17] Według tymczasowego statutu normalnego państwowych szkół przemysłowo-handlowych żeńskich. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 11, poz. 94).

[18] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1930 r., nr. 2, poz. 14.

[19] Organizację egzaminów w szkołach zawodowych i przemysłowych żeńskich normuje okólnik Ministerstwa W. R. i O. P. z dn. 9 maja 1922 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 19, poz. 202).

Odrębną kategorję szkół zawodowych żeńskich stanowią szkoły gospodarcze, których celem jest teoretyczne i praktyczne wykształcenie kobiet w gospodarstwie domowem, oraz seminarja, mające za zadanie wykształcenie nauczycielek dla szkół zawodowych lub gospodarczych.

W internatach, zakładanych przy państwowych szkołach zawodowych, obowiązuje regulamin, podany w zarządzeniu z dnia 4 grudnia 1930 r.[20]

Zasady ogólne organizacji szkolnictwa zawodowego. Zasadniczą zmianę w organizacji szkolnictwa zawodowego wprowadziła ustawa o ustroju szkolnictwa z dnia 11 marca 1932 r.

Według tej ustawy szkolnictwo zawodowe obejmuje: 1) szkoły i 2) kursy zawodowe.

I. Szkoły zawodowe dzielą się na szkoły: a) dokształcające, b) typu zasadniczego, c) przysposobienia zawodowego.

1. Szkoły dokształcające zawodowe dają młodzieży, pracującej zawodowo, która wypełniła obowiązek szkolny i podlega obowiązkowemu dokształcaniu, niezbędne wiadomości zawodowe teoretyczne i pogłębienie wykształcenia praktycznego, otrzymywanego w warsztacie pracy zarobkowej. — Program szkół dokształcających zawodowych, oparty bądź na pierwszym, bądź na drugim szczeblu programowym szkoły powszechnej, rozłożony jest zasadniczo na trzy lata. Czas ten zależnie od potrzeb zawodu może być skrócony lub przedłużony o rok.

2) Szkoły zawodowe typu zasadniczego dają przygotowanie zawodowe teoretyczne i praktyczne i dzielą się na szkoły stopnia: a) niższego, b) gimnazjalnego, c) licealnego; niezależnie od tych szkół organizowane są d) szkoły mistrzów, e) szkoły nadzorców. — a) Szkoły zawodowe stopnia niższego mają charakter wybitnie praktyczny. Program ich opiera się na pierwszym szczeblu programowym szkoły powszechnej i jest rozłożony zależnie od zawodu na 2 do 3 lat. Na pierwszy rok nauczania przyjmuje się zależnie od zawodu kandydatów, którzy w danym roku kalendarzowym kończą co najmniej 13 lub 14 lat życia. b) Szkoły zawodowe stopnia gimnazjalnego dają

[20] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1930 r., nr. 12, poz. 191.
[21] Dz. U. R. P. z 1932 r., nr. 38, poz. 389, art. 24—35.

obok przygotowania praktycznego przygotowanie zawodowe teoretyczne oraz uwzględniają w potrzebnym zakresie wykształcenie ogólne. Program ich opiera się na drugim lub trzecim szczeblu programowym szkoły powszechnej i zależnie od zawodu jest rozłożony na dwa do czterech lat. Dolną granicę przyjmowania kandydatów do szkół zawodowych stopnia gimnazjalnego stanowi lat 13. — c) Szkoły zawodowe stopnia licealnego dają, oprócz przygotowania praktycznego, głębsze przygotowanie zawodowe teoretyczne oraz uwzględniają w odpowiednim zakresie wykształcenie ogólne. Program ich opiera się na programie gimnazjum ogólno-kształcącego, zależnie zaś od zawodu jest rozłożony na 2 do 3 lat. Na pierwszy rok nauczania szkół zawodowych stopnia licealnego przyjmuje się kandydatów, którzy w danym roku kalendarzowym kończą co najmniej 16 lat życia. — W miarę możności będą tworzone kursy, na których odpowiednio uzdolnieni absolwenci różnych stopni szkół zawodowych, pragnący przejść do szkół wyższych stopni, będą mogli uzupełnić swe wykształcenie. — d) Szkoły mistrzów i e) szkoły nadzorców są przeznaczone dla wykwalifikowanych rzemieślników i pracowników przemysłowych lub technicznych i dają rozszerzenie wiedzy zawodowej. Przyjmuje się do nich osoby, które złożyły egzamin czeladniczy lub posiadają inne przygotowanie, uznane za wystarczające, oraz odbyły następnie trzyletnią praktykę zawodową.

3) Szkoły przysposobienia zawodowego są przeznaczone dla absolwentów wszystkich szkół wszelkich stopni i dają elementy wiedzy zawodowej dla wprowadzenia w zawód. Są to szkoły o kursie rocznym.

II. Kursy zawodowe przeznaczone są dla osób, specjalizujących się w pewnych działach danego zawodu. Czas trwania kursów zawodowych zależny jest od potrzeb danej specjalności.

W roku szkolnym 1932/33 nie będą wprowadzone żadne zmiany w dotychczasowej organizacji szkolnictwa zawodowego, przewidziane w ustawie o ustroju szkolnictwa z dnia 11 marca 1932 r., albowiem są one możliwe do przeprowadzenia dopiero po ostatecznem ustaleniu wytycznych programowych w szkolnictwie ogólnokształcącem, co dotychczas nie nastąpiło.

9. Szkolnictwo prywatne.

Prywatne szkoły i kursy oraz zakłady naukowe i wychowawcze podlegają na mocy ustawy z dnia 11 marca 1932 r.[1] opiece i nadzorowi państwowych władz szkolnych.

Obywatel polski może założyć szkołę (zakład) pod warunkiem: 1) przedłożenia właściwej władzy szkolnej statutu szkoły, ustalającego ustrój wewnętrzny szkoły, język nauczania, program, nazwę oraz stosunek właściciela do kierownika szkoły i nauczycieli; 2) zapewnienia szkole odpowiedniego lokalu i wyposażenia w urządzenia i pomoce naukowe; 3) wykazania, że środki utrzymania szkoły będą wystarczające; 4) przedłożenia pisemnego stwierdzenia właściwych władz państwowych, że ubiegający się o to stwierdzenie zachowywał się nienagannie pod względem moralności oraz w stosunku do Państwa.

Ustrój wewnętrzny szkoły prywatnej, odpowiadający wymaganiom dydaktycznym i wychowawczym, winien być w statucie określony przez podanie: a) zadania szkoły i jej przeznaczenia; b) rodzaju (typu) i stopnia szkoły, ewentualnie wydziałów, jakie szkoła ma posiadać; c) czasu, jaki obejmuje całkowity kurs nauki i jego podziału na okresy nauczania; d) zasady podziału uczniów według klas, oddziałów, grup i t. p.; e) regulaminu przyjmowania, klasyfikowania i promowania uczniów oraz wydawania świadectw; f) kompetencyj dyrektora i rady pedagogicznej. Statut winien zawierać postanowienie, że maksymalna ilość uczniów w klasach (oddziałach, grupach) nie może przewyższać norm, przyjętych w szkołach państwowych (publicznych). — Statut szkoły prywatnej z niepolskim językiem nauczania winien zawierać postanowienie, że program tej szkoły zapewni młodzieży całkowite opanowanie języka państwowego; w tym celu winny być w statucie oznaczone przedmioty nauczania w języku państwowym w takim zakresie, któryby umożliwił osiągnięcie tego celu. — Program nauczania winien być określony w statucie przez wskazanie: a) przedmiotów nauczania (zajęć), b) zakresu materjału, c) czasu przeznaczonego na każdy z przedmiotów w poszczególnych okresach nauczania (plan nauki) i zawierać postanowienie, że w szkole używane będą jedynie te podręczniki i pomoce naukowe, które

[1] Dz. U. R. P. z 1932 r., nr. 33, poz. 343.

zostały dopuszczone do użytku szkolnego przez władze szkolne. Nazwa szkoły winna być podana w statucie w języku państwowym. — Prawa i obowiązki właściciela, kierownika i nauczycieli winny być w statucie szkoły prywatnej określone w ten sposób, aby: a) właścicielowi zapewniony był wpływ indywidualny na kierunek szkoły, zastrzeżony w statucie; b) z brzmienia statutu wynikał obowiązek właściciela dostarczania potrzebnych środków materjalnych na prowadzenie szkoły; c) dyrektor (kierownik) miał prawo swobodnego doboru personelu nauczającego; d) dyrektor (kierownik) był odpowiedzialny wobec władz szkolnych i właściciela za stan wychowawczy i naukowy szkoły; e) zapewniona była dyrektorowi (kirownikowi) i nauczycielom całkowita niezależność od właściciela w kwalifikowaniu i promowaniu uczniów; f) nauczyciele byli bezpośrednio zależni od dyrektora (kierownika). — O przydatności lokalu, przeznaczonego na szkołę prywatną, orzeka pod względem sanitarno-budowlanym władza administracji ogólnej, a pod względem potrzeb szkolnych władza szkolna. — Wykazanie, że środki materjalne właściciela będą wystarczające do utrzymania szkoły, winno nastąpić przez przedłożenie rocznego preliminarza budżetu szkoły, opartego na realnych podstawach i wykazanie się bądź własnym odpowiednim majątkiem, bądź poręczeniem innych osób, zabezpieczającem w dostatecznej mierze wykonanie zobowiązań właściciela

O tem, czy warunki, niezbędne do założenia szkoły prywatnej, zostały spełnione, orzeka wyznaczona przez Ministra W. R. i O. P. władza szkolna.[2] — Zakładający szkołę prywatną może wykazać wypełnienie bądź wszystkich warunków naraz, bądź w kolejności przez siebie obranej. Władze szkolne obowiązane są stwierdzić na żądanie zakładającego szkołę prywatną, czy poszczególne warunki zostały spełnione, wydają jednakże przewidziane przez ustawę orzeczenie dopiero po wykazaniu wypełnienia wszystkich warunków. Po uzyskaniu orzeczenia, stwierdzającego spełnienie wszystkich warunków, założyciel może szkołę otworzyć. O ile w ciągu trzech miesięcy od chwili wniesienia podania założyciel nie otrzyma odpowiedzi, ma pr[illegible]o szkołę otworzyć. Termin ten (trzymie-

[2] A mianowicie kurator okręgu szkolnego w stosunku do wszystkich szkół prywatnych z wyjątkiem szkół wyższych i szkół artystycznych. (Por. § 2 rozp. z dnia 7 czerwca 1932 r., zamieszczonego w Dz. U. R. P. nr. 50, poz. 473).

sięczny) liczy się od dnia następującego po zarejestrowaniu we właściwej władzy szkolnej podania, wykazującego wypełnienie wszystkich warunków, potrzebnych do założenia szkoły prywatnej. — O terminie otwarcia szkoły winien założyciel zawiadomić władzę szkolną nie później, niż na 2 tygodnie przed rozpoczęciem nauki.

Orzeczenie władzy szkolnej, stwierdzające wypełnienie warunków, wymaganych do założenia szkoły prywatnej, traci moc, jeżeli w ciągu roku od jego wydania szkoła nie zostanie otwarta, lub jeżeli władza szkolna orzeknie, iż właściciel przestał czynić zadość jednemu z warunków, wymaganych od założyciela szkoły prywatnej. W tym ostatnim wypadku władza szkolna ustala równocześnie termin zamknięcia szkoły.

Prawa, wynikające z uzyskania orzeczenia, wymaganego do otwarcia szkoły prywatnej, mogą być odstąpione osobie trzeciej tylko za zgodą władzy, która je wydała, pod warunkiem, że nowy właściciel wykaże się środkami, potrzebnemi do utrzymania szkoły, oraz zaświadczeniem władz państwowych o moralności i lojalności pod względem państwowym.

Szkoła prywatna może być zamknięta przez sprawującą nadzór władzę szkolną, jeżeli orzeczeniem tej władzy zostanie stwierdzone, że: a) szkoła była nieczynna przez 3 miesiące bez usprawiedliwionej przyczyny; b) poziom naukowy lub wychowawczy szkoły w ciągu 3 lat ostatnich jest niewystarczający, co było stwierdzane w ciągu tego czasu corocznie przez władzę szkolną; c) szkoła nie przestrzega obowiązujących przepisów lub postanowień statutu szkoły; d) nauczanie lub wychowanie młodzieży odbywa się w duchu nielojalnym dla Państwa, względnie szkoła nie przeciwdziała skutecznie szkodliwym pod względem wychowawczym wpływom na młodzież szkolną. Przed wydaniem orzeczenia, zamykającego szkołę prywatną, sprawująca nad nią nadzór władza szkolna ma obowiązek dać możność kierownictwu szkoły udzielenia wyjaśnień w terminie nie krótszym, niż dwutygodniowy.

O zamierzonem zwinięciu szkoły winien właściciel uprzedzić władzę szkolną na 3 miesiące naprzód. Zwinięcie szkoły w ciągu roku szkolnego może nastąpić jedynie za zgodą władzy szkolnej, pod warunkiem, że uczącej się młodzieży szkolnej zapewnione bę-

dzie ukończenie nauki w danym roku szkolnym w innej szkole.

W razie zwinięcia lub zamknięcia szkoły prywatnej akta szkolne wraz z pieczęciami złożone być winny tej władzy szkolnej, która wydała orzeczenie o spełnieniu warunków, wymaganych do otwarcia tej szkoły.

Dyrektorem (kierownikiem) lub nauczycielem szkoły prywatnej może być tylko nieskazitelny obywatel polski, posiadający przepisane kwalifikacje zawodowe do nauczania. — Dyrektora (kierownika) zatwierdza władza szkolna, której właściciel szkoły winien przedstawić w tym celu odpowiedniego kandydata do dnia 1 maja. Decyzja władzy w sprawie zatwierdzenia dyrektora (kierownika) winna być wydana w ciągu 6-ciu tygodni. Na zmianę na stanowisku dyrektora (kierownika) szkoły prywatnej w ciągu roku szkolnego mogą władze szkolne zezwolić tylko w wyjątkowych, uznanych za usprawiedliwione, wypadkach. Dyrektor (kierownik) szkoły prywatnej może objąć swe czynności dopiero po uzyskaniu zatwierdzenia przez władze szkolne. Właściciel szkoły prywatnej, posiadający przepisane kwalifikacje do nauczania, może ubiegać się o zatwierdzenie go jako dyrektora swej szkoły.

Dyrektor (kierownik) szkoły prywatnej obowiązany jest corocznie najpóźniej do dnia 15 czerwca przedstawić władzy szkolnej, sprawującej nadzór nad tą szkołą, spis nauczycieli nowo zaangażowanych na następny rok szkolny wraz z ich dokumentami personalnemi, oraz zgłaszać wszelkie późniejsze w nim zmiany. — Jeżeli władza szkolna w ciągu 6 tygodni od dnia złożenia spisu nie zażąda przedłożenia przez nauczyciela pisemnego stwierdzenia o nienagannem zachowaniu się pod względem moralności oraz w stosunku do Państwa,[3] lub nie zawiadomi szkoły o niedopuszczeniu nauczyciela do nauczania, nauczyciel może objąć swe czynności w szkole.

Odmowa zatwierdzenia dyrektora względnie decyzja o niedopuszczeniu nauczyciela do nauczania ze względów pedagogicznych[4] odnosi się jedynie do tej szkoły, do której dyrektor (nauczyciel) został zgłoszony, i nie pozbawia dyrektora (nauczyciela) prawa

---

[3] Por. ust. 3 art. 6 ustawy z dn. 11 marca 1932 r. o prywatnych szkołach oraz zakładach naukowych i wychowawczych (Dz. U. R. P. nr. 33, poz. 343).

[4] Por. ust. 4 art. 6 ustawy o szkołach prywatnych.

ubiegania się o stanowisko w innej szkole. — Władza szkolna może zażądać usunięcia dyrektora (kierownika) lub nauczyciela, jeżeli uzna, że a) wywiera na młodzież szkodliwy wpływ pod względem wychowawczym, b) nie przestrzega obowiązujących przepisów i postanowień statutu szkoły, c) winien jest rażącego zaniedbania obowiązków służbowych. — Przed zażądaniem usunięcia dyrektora (kierownika) lub nauczyciela szkoły prywatnej władza szkolna winna podać do jego wiadomości treść zamierzonej decyzji wraz z podaniem powodów, wyznaczając mu zarazem do udzielenia wyjaśnień termin nie krótszy, niż dwutygodniowy. — Władza szkolna może również zawiesić dyrektora (kierownika) lub nauczyciela szkoły prywatnej w czynnościach służbowych.

Szkoły prywatne, zorganizowane na wzór szkół państwowych (publicznych), oraz szkoły prywatne, uznane przez władze szkolne za szkoły eksperymentalne, mogą uzyskiwać uprawnienia szkół państwowych na warunkach, określonych przez Ministra W. R. i O. P.

Nadawanie praw szkół państwowych obecnie istniejącym prywatnym szkołom średnim ogólnokształcącym i seminarjom nauczycielskim (zakładom kształcenia nauczycieli) unormowane zostało rozporządzeniem Ministra W. R. i O. P. z dnia 1 maja 1929 r.[5]

Nadawanie praw szkół państwowych. W myśl tego rozporządzenia prawa, nadawane prywatnym szkołom średnim i seminarjom nauczycielskim, mogą być pełne lub niepełne.

Pełne prawa polegają na tem, że 1) abiturjenci tych szkół zdają egzamin dojrzałości według przepisów dla szkół państwowych; 2) świadectwa, wydawane przez te szkoły własnym uczniom, są równoznaczne ze świadectwami szkół państwowych; 3) uczniowie tych szkół korzystają z ulg kolejowych, jak uczniowie szkół państwowych; 4) skarb Państwa zwraca tym szkołom opłatę za naukę dzieci funkcjonarjuszów państwowych.

Niepełne prawa prywatnych szkół średnich i seminarjów nauczycielskich są następujące: 1) abiturjenci tych szkół zdają egzamin dojrzałości w sposób określony specjalnemi przepisami dla tej kategorji szkół; 2) świadectwa, wydawane w tych szkołach własnym uczniom, są równoznaczne ze świadectwami szkół państwowych,

---

[5] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1929 r., nr. 6, poz. 75.

z wyjątkiem wypadku przechodzenia uczniów do szkół państwowych lub do szkół z pełnemi prawami szkół państwowych; wtedy uczniowie zdają całkowity egzamin wstępny; 3) uczniowie tych szkół korzystają z ulg kolejowych i mają prawo do zwrotu opłaty za naukę jak uczniowie szkół państwowych.

Prawa szkół państwowych nadaje prywatnym szkołom średnim i seminarjom nauczycielskim Minister W. R. i O. P. na wniosek kuratora okręgu szkolnego.

Nadane prawa są ważne aż do odwołania i mogą być obniżone, a nawet zupełnie cofnięte, o ile szkoła nie spełnia warunków, uzasadniających posiadanie tych praw.

Szkoły prywatne, którym Minister W. R. i O. P. nie nadał praw pełnych ani niepełnych, nie korzystają z żadnych uprawnień szkół państwowych.

Warunki, od których uzależnione jest nadanie szkole prywatnej pełnych praw szkół państwowych, są następujące:

1) konstrukcja programu szkoły i metody, stosowane w szkole, winny być dostatecznie celowe, a szkoła winna wykazać dostatecznie wysoki poziom nauczania i osiągnąć wyniki, odpowiadające zadaniom gimnazjum, względnie seminarjum państwowego, określonym właściwemi przepisami;

2) szkoła winna prowadzić żywą akcję wychowawczą oraz osiągnąć dostateczne wyniki wychowawcze; w szczególności szkoła musi wychowywać młodzież w duchu wyraźnie państwowym i wyrabiać wśród młodzieży poszanowanie dla władzy państwowej i jej zarządzeń;

3) szkoła winna mieć własnego kierownika, oddanego tylko jednej szkole, oraz większość własnego grona nauczycielskiego;

4) nauczyciele szkoły nie mogą być zatrudnieni — we wszystkich szkołach, w których uczą razem wziąwszy — w większej liczbie godzin lekcyj tygodniowo nad tę, na jaką pozwalają przepisy, obowiązujące nauczycieli szkół państwowych;

5) szkoła winna przestrzegać zasad, obowiązujących w szkołach państwowych w sprawie przyjmowania nowych uczniów;

6) szkoła winna posiadać odpowiednie pomieszczenie i urządzenia, dostateczną ilość pomocy naukowych, bibljotekę oraz potrzebne pracownie.

Szkoła prywatna, która nie odpowiada wprawdzie tym wa-

runkom, lecz zbliża się do pełnych wymagań w tych warunkach określonych, może uzyskać niepełne prawa szkół państwowych.

Prywatna szkoła zawodowa może uzyskać prawa państwowej szkoły zawodowej na przeciąg jednego roku. Prawa te polegają na tem, że świadectwa z poszczególnych klas, wydawane przez prywatną szkołę zawodową, posiadającą prawa państwowej, własnym uczniom, są równoważne ze świadectwami państwowych szkół zawodowych; przy przechodzeniu do odpowiednich klas państwowych szkół zawodowych, uczniowie, posiadający świadectwa szkoły prywatnej z prawami, zdają egzamin wstępny tylko w zakresie ewentualnej różnicy programów. Nadto świadectwa ukończenia, wydawane uczniom prywatnych szkół zawodowych poszczególnych typów, posiadających prawa szkół państwowych, są równoważne w służbie wojskowej i cywilnej ze świadectwami państwowych szkół zawodowych takich samych typów. Ulgi, przysługujące uczniom państwowych szkół zawodowych, jak ulgi kolejowe, odroczenia służby wojskowej i t. p., rozciąga się w tym samym zakresie na prywatne szkoły zawodowe, posiadające prawa szkół państwowych.

Ustawa z dnia 11 marca 1932 r. o prywatnych szkołach oraz zakładach naukowych i wychowawczych (Dz. U. R. P. nr. 33, poz. 343) nie dotyczy prywatnych szkół akademickich oraz szkół rolniczych i szkolnictwa zawodowo-sanitarnego. — Przepisy zatem tej ustawy obejmują jedynie prywatne przedszkola, szkoły powszechne, szkoły średnie ogólnokształcące (gimnazja i licea ogólnokształcące), seminarja i licea dla wychowawczyń przedszkoli, licea pedagogiczne i pedagogja oraz szkoły i kursy zawodowe.

Do czasu ustalenia w myśl art. 10 tej ustawy oddzielnych warunków zakładania i utrzymywania szkół prywatnych przez związki komunalne, izby przemysłowo-handlowe i rzemieślnicze oraz korporacje przemysłowe i rzemieślnicze będą szkoły te podlegały pod tym względem przepisom dla innych szkół prywatnych z wyjątkiem postanowienia, dotyczącego stwierdzania przez założyciela nienagannego zachowywania się pod względem moralności oraz w stosunku do Państwa. — Statut tych szkół winien przewidywać, że uprawnienia nadzorcze, przysługujące właścicielowi szkoły, spełniane być mogą jedynie przez stałego delegata, na którego wyrazi zgodę władza szkolna.

Właściciele szkół prywatnych, istniejących w dniu 20 kwietnia 1932 r., winni w myśl art. 12 ustawy o szkołach i zakładach prywatnych w terminie oznaczonym przez władze szkolne, a najpóźniej do dnia 30 czerwca 1934 r., wykazać spełnienie warunków, wymaganych od założyciela szkoły prywatnej według art. 2 tej ustawy. — Szkoły prywatne, których właściciele nie uzyskają orzeczenia władzy szkolnej o spełnieniu wymaganych warunków, ulegną zamknięciu z końcem oznaczonego przez władzę szkolną roku szkolnego, nie później jednak, niż z dniem 31 sierpnia 1935 r. Termin zamknięcia szkoły powinien być podany do wiadomości publicznej najpóźniej 15 maja danego roku.[6]

Poniżej zamieszczone są: wzór statutu prywatnego przedszkola oraz wzory statutów prywatnych szkół powszechnych, szkół średnich ogólnokształcących i zawodowych.

Wzory statutów szkół prywatnych.[7]

Wzór statutu prywatnego przedszkola

(podać nazwę) . . . .

§ 1. Właścicielem przedszkola jest . . . .
(imię i nazwisko osoby fizycznej lub nazwa osoby prawnej; osoba prawna powinna dołączyć swój statut).

§ 2. Przedszkole ma siedzibę w . . . .
(miejscowość).

§ 3. Przedszkole ma zadanie roztaczania troskliwej i umiejętnej opieki nad zdrowiem oraz rozwojem fizycznym, moralnym i umysłowym dzieci w wieku przedszkolnym.

Przedszkole przeznaczone jest dla dzieci płci . . . .
wyznania . . . . narodowości . . . .

§ 4. Dzieci, uczęszczające do przedszkola, mogą dzielić się na grupy, stosownie do wieku i stopnia rozwoju umysłowego.

Liczba dzieci powierzonych jednej wychowawczyni, nie będzie przekraczać . . . .

Przy większej liczbie dzieci będzie powołana druga wychowawczyni lub też przydzielona odpowiednio uzdolniona pomocnica.

§ 5. Do przedszkola przyjmuje się dzieci, które ukończyły trzeci rok życia, a nie osiągnęły jeszcze wieku obowiązku szkolnego, jak również te z pośród będących w wieku obowiązku szkolnego, którym właściwe władze obowiązek ten odroczyły.

Dzieci obciążone wadą lub chorobą, któraby narażała na niebezpieczeństwo zdrowie innych dzieci, nie mogą do przedszkola uczęszczać.

§ 6. W przedszkolu używa się języka . . . .

---

[6] Por. Dz. U. R. P. z 1932 r., nr. 50, poz. 473.
[7] Poz. Dz. U. Min. W. R. i O. P. z r. 1932 Nr. 4, poz. 45.

§ 7. Zajęcia w przedszkolu mają charakter wychowawczy i będą dostosowane do wieku, rozwoju i uzdolnień dzieci.

Do programu zajęć wchodzą: ćwiczenia oddechowe, śpiew, gry i zabawy ruchowe, gimnastyka rytmiczna, ćwiczenia zmysłów, praca ręczna, rysunki, ćwiczenia we władaniu mową, opowiadanie, uczenie się i wygłaszanie wierszyków, ćwiczenia w obserwowaniu przedmiotów i zjawisk, pogadanki i ćwiczenia, mające na celu wpajanie pierwszych zasad moralnych oraz budzenie i pielęgnowanie uczuć religijnych, społecznych i humanitarnych.

Wszelkie nauczanie dzieci w przedszkolu sposobem szkolnym jest wyłączone.

Przy zajęciach będą używane jedynie dozwolone przez władze szkolne pomoce pedagogiczne.

§ 8. Przedszkole ma nazwę . . . . (podać nazwę w pełnem brzmieniu).

§ 9. Właściciel przekszkola:

1) zawiera i rozwiązuje umowę z kierowniczką przedszkola, wychowawczyniami i przedstawia władzy szkolnej listę personelu pedagogicznego i podaje do wiadomości władzy szkolnej normy uposażenia kierowniczki i wychowawczyń przedszkola.

Ze względu na potrzebę zachowania ciągłości pracy, zwolnienie kierowniczki i wychowawczyni może następować z reguły jedynie z końcem roku szkolnego.

O ile zwolnienie kierowniczki lub wychowawczyni nastąpiłoby w ciągu roku szkolnego, winna być o tem zawiadomiona władza szkolna z podaniem przyczyn takiego zwolnienia,

2) układa preliminarz wydatków na potrzeby przedszkola i przedstawia sprawozdanie budżetowe władzy szkolnej,

3) powołuje i zmienia personel administracyjno-gospodarczy szkoły,

4) zwalnia i zawiesza kierowniczkę i wychowawczynię na żądanie władzy szkolnej, stosownie do ust. 1 art. 7 ustawy o prywatnych szkołach oraz zakładach naukowych i wychowawczych,

5) udziela urlopów personelowi przedszkola,

6) dostarcza we właściwych terminach środków na utrzymanie przedszkola,

7) otrzymuje od kierowniczki perjodyczne sprawozdania o poziomie i wynikach wychowania w przedszkolu,

8) ma prawo bywania na zajęciach w obecności kierowniczki, jednakże bez prawa czynnego udziału,

9) ma prawo wglądu w nadesłane do przedszkola sprawozdania wizytacyjne władzy szkolnej,

10) odnosi się bezpośrednio do władzy szkolnej w sprawach ewentualnych zmian w statucie, w sprawie lokalu i personelu pedagogicznego przedszkola,

11) podaje do wiadomości władzy szkolnej normy opłat w przedszkolu i późniejsze w nich zmiany.

(W statucie przedszkola, utrzymywanego przez zarejestrowane stowarzyszenie i fundację). Uprawnienia nadzorcze, przysługujące właścicielowi przedszkola, spełniane będą jedynie przez stałego delegata, na którego wyrazi zgodę władza szkolna.

§ 10. Kierowniczka przedszkola:

1) jest odpowiedzialna za prawidłowy bieg zajęć w przedszkolu, za kierunek wychowawczy i za wykonanie obowiązujących przepisów,

2) jest bezpośrednią zwierzchniczką wszystkich osób, pracujących w przedszkolu,

3) opinjuje dobór wychowawczyń, zatrudnionych w przedszkolu i kwalifikuje ich pracę wobec właściciela,

4) składa sprawozdania okresowe ze stanu przedszkola pod względem wychowawczym władzy szkolnej i właścicielowi przedszkola,

5) bezpośrednio porozumiewa się z władzą szkolną we wszystkich sprawach przedszkola, prócz wymienionych w p. 10 § 9 niniejszego statutu,

6) czuwa, aby przedszkole było zaopatrywane we właściwe środki i pomoce naukowe oraz urządzenia.

§ 11. O ile przy przedszkolu powstanie Rada Opiekuńcza, Opieka Rodzicielska i t. p., to regulamin jej zatwierdza władza szkolna.

§ 12. Przedszkole posiada pieczęć o formacie i tekście, zatwierdzonym przez władzę szkolną.

Wzory statutów prywatnych szkół powszechnych, średnich ogólnokształcących i zawodowych.

Statut.

Prywatn . . . .
(szkoły, zakładu naukowego, kursu — podać nazwę).

§ 1. Właścicielem szkoły jest . . . .
(imię i nazwisko osoby fizycznej lub nazwa osoby prawnej; osoba prawna powinna dołączyć swój statut).

§ 2. Szkoła ma siedzibę w . . . . (miejscowość).

(Dla szkół średnich ogólnokształcących i zawodowych:

§ 3. Szkoła ma za zadanie . . . . (wymienić właściwy artykuł ustawy z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa). (Dz. U. R. P. nr. 38, poz. 389).

Szkoła przeznaczona jest dla . . . płci . . . . wyznania . . . . narodowości . . . .

§ 4. Całkowity kurs szkoły obejmuje: . . . lat nauki i podzielony jest na okresy . . . . . . (roczne, półroczne, . . lub inne).

Szkoła posiada wydziały: . . . .

(Dla szkół powszechnych:

§ 3. Szkoła ma za zadanie wychowanie i nauczanie dzieci w wieku obowiązku szkolnego.

Szkoła przeznaczona jest dla dzieci płci . . . . wyznania . . . . narodowości . . . .

§ 4. Całkowity kurs szkoły obejmuje . . . lat nauki, i podzielony jest na . . . szczeble programowe. Pierwszy szczebel programowy osiąga się po 4 latach nauki, drugi po 2 dalszych latach, wresz-

Organizacja szkoły odpowiada: . . . . (wymienić typ i stopień w/g właściwego artykułu ustawy o ustroju szkolnictwa lub wskazać, jaka ma być organizacja).

Maksymalna ilość uczniów w klasach (oddziałach, grupach) oraz stosunek ilości uczniów do powierzchni pomieszczenia odpowiadać będą normom, przyjętym w szkołach państwowych (publicznych).

§ 5. Do szkoły przyjmuje się . . . . po ukończeniu . . . lat do . . . lat na podstawie (świadectwa, egzaminu i t. p.).

Świadectwa szkolne tak przy ukończeniu szkoły, jak i poszczególnego okresu nauczania lub przy odejściu ze szkoły, otrzymują uczniowie według wzoru, ustalonego przez władzę szkolną. Klasyfikowanie i promowanie uczniów odbywa się według przepisów dla szkół państwowych.

cie trzeci po . . . (pozostałych) latach.

Nauka trwa . . . . . . (podać czas trwania nauki w każdym oddziale lub klasie i wymienić okresy nauki roczne, półroczne lub inne).

Maksymalna ilość uczniów w klasach (oddziałach, grupach) oraz stosunek ilości uczniów do powierzchni pomieszczenia odpowiadać będą normom, przyjętym w szkołach publicznych.

§ 5. Do najniższego oddziału szkoły przyjmuje się dzieci po ukończeniu . . . roku życia, nie starsze ponad . . . . lat.

Przyjmowanie dzieci do innych oddziałów, klasyfikowanie, promowanie uczniów oraz wydawanie im świadectw odbywa się według przepisów dla publ. szkół powszechnych. Wzór świadectw szkolnych ustala władza szkolna.

§ 6. W szkole obowiązuje język nauczania: . . . .

§ 7. Nauka odbywa się według programu załączonego . . . . (albo wymienić typ i stopień szkoły państwowej lub publicznej).

Przy nauczaniu będą używane jedynie dozwolone przez władzę szkolną podręczniki (środki naukowe).

§ 8. Indywidualny kierunek szkoły . . . . (określić, na czem polega).

§ 9. Szkoła ma nazwę . . . . (podać nazwę w pełnem brzmieniu)

§ 10. Właściciel szkoły:

1) zawiera i rozwiązuje umowę z dyrektorem (kierownikiem) szkoły i dobranym przez dyrektora personelem nauczającym, oraz podaje władzy szkolnej do wiadomości normy uposażenia dyrektora (kierownika) i personelu nauczającego w szkole.

Ze względu na potrzebę zachowania ciągłości pracy szkolnej, zwolnienie dyrektora (kierownika) i personelu nauczającego, może następować z reguły jedynie z końcem roku szkolnego.

O ile zwolnienie dyrektora (kierownika), lub personelu nauczającego nastąpiłoby w ciągu roku szkolnego, powinna być o tem zawiadomiona władza szkolna z podaniem przyczyn takiego zwolnienia;

2) powołuje i zmienia personel administracyjno-gospodarczy szkoły, na wniosek dyrektora (kierownika) szkoły;

3) zwalnia dyrektora (kierownika) na żądanie państwowej władzy

szkolnej, stosownie do ustępu pierwszego art. 7 ustawy o prywatnych szkołach oraz zakładach naukowych i wychowawczych;

4) udziela urlopów personelowi nauczającemu w przypadkach, przewidzianych w p. 11 § 11 niniejszego statutu;

5) dostarcza we właściwych terminach środków na utrzymanie szkoły;

6) otrzymuje od dyrektora (kierownika) perjodyczne sprawozdania o poziomie i wynikach nauczania i wychowania w szkole;

7) ma prawo bywania na lekcjach i zajęciach w obecności dyrektora (kierownika), jednakże bez prawa czynnego udziału i robienia uwag personelowi nauczającemu; spostrzeżenia, poczynione w tych przypadkach, powinien właściciel wyjawić dyrektorowi (kierownikowi) szkoły;

8) ma prawo udziału w specjalnie w tym celu zarządzonem przez dyrektora (kierownika) posiedzeniu sprawozdawczem Rady Pedagogicznej;

9) ma prawo wglądu w nadesłane do szkoły sprawozdania wizytacyjne państwowej władzy szkolnej;

10) odnosi się bezpośrednio do władzy w sprawach ewentualnych zmian w statucie, w sprawie lokalu i osoby dyrektora (kierownika) szkoły;

11) podaje do wiadomości władzy szkolnej normy opłat szkolnych i późniejsze w nich zmiany.

(W statucie szkoły utrzymywanej przez zarejestrowane stowarzyszenia i fundacje). Uprawnienia nadzorcze, przysługujące właścicielowi szkoły, spełniane będą jedynie przez stałego delegata, na którego wyrazi zgodę władza szkolna.

§ 11. Dyrektor (kierownik) szkoły:

1) przewodniczy Radzie Pedagogicznej i reprezentuje szkołę nazewnątrz w sprawach organizacji, nauczania i wychowania,

2) jest odpowiedzialny za prawidłowy bieg życia szkolnego, za kierunek wychowawczy szkoły i za wykonanie obowiązujących przepisów szkolnych,

3) jest bezpośrednim zwierzchnikiem wszystkich osób, pracujących w szkole oraz doradcą grona nauczycielskiego,

4) dobiera i jest odpowiedzialny za dobór personelu nauczającego, zatrudnionego w szkole, oraz kwalifikuje personel nauczycielski,

5) przedstawia listę personelu nauczającego władzy szkolnej,

6) składa sprawozdania okresowe ze stanu szkoły pod względem naukowym i wychowawczym władzy szkolnej i właścicielowi szkoły,

7) bezpośrednio porozumiewa się z władzą szkolną we wszystkich sprawach szkoły, prócz wymienionych w p. 10 § 10 niniejszego statutu,

8) układa preliminarz wydatków na potrzeby szkoły i przedstawia sprawozdanie budżetowe właścicielowi szkoły oraz władzy szkolnej,

9) czuwa wraz z Radą Pedagogiczną, aby szkoła była zaopatrywana we właściwe środki i pomoce naukowe oraz urządzenia, związane z nauczaniem i wychowaniem,

10) udziela urlopów personelowi nauczycielskiemu do 8-u dni, a za zgodą właściciela szkoły do wyczerpania przewidzianego umowami maksymalnego okresu urlopowego,

11) przedstawia właścicielowi szkoły wniosek o udzielenie urlopu płatnego wybranemu przez siebie nauczycielowi na kursy, organizowane przez państwową władzę szkolną, celem podniesienia kwalifikacyj pedagogicznych nauczycielstwa,

12) zwalnia personel nauczający na żądanie władzy szkolnej, stosownie do art. 7 ustawy o prywatnych szkołach oraz zakładach naukowych i wychowawczych,

13) zawiesza personel nauczający w czynnościach w wypadkach, przewidzianych w art. 7 ustawy o prywatnych szkołach oraz zakładach naukowych i wychowawczych z własnej incjatywy, lub też na żądanie władzy szkolnej; gdy zawieszenie w czynnościach następuje z inicjatywy własnej dyrektora (kierownika), powinna być o tem niezwłocznie zawiadomiona władza szkolna z podaniem przyczyn tego zarządzenia,

14) zawiesza uchwały Rady Pedagogicznej, o ile nie odpowiadają one przepisom szkolnym, lub też wymaganiom wychowawczym czy dydaktycznym.

§ 12. Personel nauczający i lekarz szkolny wraz z dyrektorem (kierownikiem), stanowią Radę Pedagogiczną, która:

1) decyduje o przyjmowaniu nowych uczniów,

2) ocenia postępy i sprawowanie uczniów oraz promuje i przyznaje świadectwa ukończenia w/g regulaminu, zatwierdzonego przez państwową władzę szkolną.

§ 13. O ile przy szkole powstanie Rada Opiekuńcza, to jej zakres działania nie uszczupli w niczem kompetencji Rady Pedagogicznej szkoły.

§ 14. Szkoła posiada pieczęć o formacie i tekście, zatwierdzonym przez władzę szkolną.

10. Szkolnictwo wyższe.

Szkoły wyższe można podzielić na: 1) uniwersytety (państwowe: w Krakowie, we Lwowie, w Warszawie, w Poznaniu i w Wilnie, oraz prywatne: w Lublinie i Wolna Wszechnica w Warszawie z oddziałem w Łodzi); 2) wyższe szkoły techniczne (politechnika w Warszawie i we Lwowie oraz Akademja Górnicza w Krakowie); 3) wyższe szkoły handlowo-gospodarcze (Wyższa Szkoła Handlowa oraz Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie) i 4) wyższe szkoły specjalne (Szkoła Nauk Politycznych w Warszawie, Akademja Weterynarji we Lwowie, Akademja Sztuk Pięknych w Krakowie i Konserwatorjum Muzyczne w Warszawie).

Niektóre z tych szkół powstały lub ugruntowały swój byt dopiero w okresie wojennym albo też powojennym.

Myśl uruchomienia uniwersytetu i politechniki w Warszawie i pierwsze prace w tej dziedzinie podjęła w styczniu 1915 r. Komisja Szkół Wyższych, zorganizowana z inicjatywy Towarzystwa Kursów Naukowych.[1] Prace te ułatwiły w znacznym stopniu zadanie Wydziałowi Oświecenia Komitetu Obywatelskiego m. Warszawy, który w lecie 1915 r. przejął na siebie akcję w dziedzinie urucho-

---

[1] Według danych z Encyklopedji Wychowawczej t. IX, zeszyt 9, str. 25.

mienia wyższych uczelni. Po uzyskaniu zgody władz okupacyjnych nastąpiło otwarcie uniwersytetu i politechniki warszawskiej w dniu 15 listopada 1915 r. W pierwszych dwóch latach istnienia uczelnie te nie miały faktycznie autonomji wobec ingerencji władz okupacyjnych we wszystkich dziedzinach życia akademickiego, nie wyłączając sprawy doboru sił profesorskich.[1]

Właściwą autonomję nadał uczelniom tym dopiero Departament W. R. i O. P. w statutach z dnia 1 października 1917 r.,[2] zastąpionych później ustawą z dnia 13 lipca 1920 r.[3]

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie powstała w r. 1906 jako wydział rolniczy Kursów Naukowych.[1] Przekształcona w r. 1911 na Kursy Przemysłowo-Rolnicze, uzyskała szkoła ta w pięć lat później za czasów okupacyjnych organizację i nazwę Wyższej Szkoły Rolniczej. W r. 1918 została upaństwowiona z pełnią praw uczelni wyższej pod nazwą Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego z trzema wydziałami: rolniczym, leśnym i ogrodniczym.

Wyższa Szkoła Handlowa w Warszawie założona została w r. 1906 jako t. zw. Wyższe Kursy Handlowe, przekształcone w r. 1915 na Wyższą Szkołę Handlową; statuty, nadane tej szkole przez Wydział Oświecenia Komitetu Obywatelskiego i przez władze okupacyjne, zostały po uzupełnieniu zatwierdzone przez Min. W. R. i O. P. Specjalizacja studjów w tej szkole idzie w czterech kierunkach: handlowym, administracyjnym, skarbowo-bankowym i konsularnym, a czas trwania studjów wynosi 8 semestrów dla uzyskania dyplomu akademickiego, a 6 semestrów dla ubiegających się o dyplom zawodowy.

Wolna Wszechnica w Warszawie, założona w r. 1906 pod nazwą Towarzystwa Kursów Naukowych, jest obok Wyższej Szkoły Handlowej najstarszą z uruchomionych w ostatniej dobie wyższych uczelni warszawskich. Dzieli się ona na cztery wydziały: 1) matematyczno-przyrodniczy, 2) humanistyczny, 3) nauk politycznych i społecznych, 4) pedagogiczny.

Szkoła Nauk Politycznych w Warszawie została założona w r. 1916. Studja w tej szkole obejmują dwuletni okres nauczania i stanowią w obrębie każdego wydziału pewien ściśle zamknięty całokształt. Wydziałów liczy ta szkoła pięć, a mianowicie: 1) nauk

---

[1] Patrz uwaga na str. 156.
[2] Dz. Urz. Dep. W. R. i O. P. z 1917 r., nr. 2, poz. C. 1—4.
[3] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1920 r., nr. 20, poz. 134.

politycznych, 2) nauk społecznych, 3) administracji państwowej i komunalnej, 4) finansowo-ekonomiczny i 5) publicystyczno-dziennikarski.

Uniwersytet Lubelski zorganizowany został z inicjatywy prywatnej w r. 1918 na wzór państwowych uczelni akademickich. Ma on charakter wyznaniowy. Podzielony jest na 4 wydziały: 1) prawa i nauk społeczno-ekonomicznych, 2) humanistyczny, 3) teologiczny, 4) prawa kanonicznego i nauk moralnych.

Akademja Górnicza w Krakowie,[4] której organizacja zapoczątkowana została przed wojną światową, doczekała się faktycznego uruchomienia dopiero w dniu 15 października 1919 r. Jest to zakład o normalnym typie wyższej uczelni technicznej z pełnią praw i przywilejów akademickich.

Uniwersytet w Poznaniu otwarty został w maju 1919 r., a uniwersytet Wileński w październiku 1919 r.[5]

Istniejąca w Krakowie od r. 1911 Akademja Sztuk Pięnych zaliczona została do rzędu szkół akademickich ustawą z dnia 4 lipca 1924 r.[6]

Na mocy rozporządzenia Ministra W. R. i O. P. z dnia 17 czerwca 1930 r. Warszawski Instytut Muzyczny przekształcony został w Państwowe Konserwatorjum Muzyczne w Warszawie. Jest to państwowa wyższa szkoła muzyczna, pozostająca pod nadzorem Ministra W. R. i O. P. — Obejmuje ona również średnią szkołę muzyczną i seminarjum dla nauczycieli muzyki w szkołach średnich ogólnokształcących i zakładach kształcenia nauczycieli.[7]

Inne państwowe uczelnie wyższe, istniejące przed wojną, po przejściu pod zarząd władz polskich w r. 1919 nie zmieniły swego ustroju, uzyskały tylko rozszerzenie autonomji akademickiej, zagwarantowanej ustawą z dnia 13 lipca 1920 r.[8]

W myśl ustawy o ustroju szkolnictwa z dnia 11 marca 1932 r. (Dz. U. R. P. z 1932 r. nr. 38, poz. 389, art. 51) szkoły wyższe dzielą się na akademickie i nieakademickie. Organizację szkół akademickich określa ustawa z dnia 13 lipca 1920 r.,[8] organizacja zaś

[4] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1919 r., nr. 7, poz. 2.

[5] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1919 r., nr. 9, poz. 3.

[6] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1925 r., nr. 2, poz. 10, lit. c.

[7] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1930 r., nr. 6, poz. 77.

[8] T. j. Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie, Politechnika Lwowska i Akademja Medycyny Wete-

szkół nieakademickich opiera się na statutach, zatwierdzonych przez Ministra W. R. i O. P.

Szkoły akademickie. Państwowe szkoły akademickie są następujące: 1) Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, 2) Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie, 3) Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie, 4) Uniwersytet Warszawski, 5) Uniwersytet Poznański, 6) Politechnika Lwowska, 7) Politechnika Warszawska, 8) Akademja Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie, 9) Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, 10) Akademja Górnicza w Krakowie, 11) Akademja Sztuk Pięknych w Krakowie, 12) Państwowe Konserwatorjum Muzyczne w Warszawie.[9]

Organizacja tych szkół unormowana jest ustawą o szkołach akademickich z dnia 13 lipca 1920 r. i rozporządzeniami, wydanemi na podstawie tej ustawy.[10]

Zadaniem tych szkół jest szukać i dochodzić prawdy we wszystkich gałęziach wiedzy ludzkiej w celu moralnego i umysłowego doskonalenia się ludzkości, a nadto przygotować dojrzałą młodzież do zawodów praktycznych, których wykonywanie wymaga naukowego opanowania różnych gałęzi wiedzy i samodzielnego sądu o wchodzących w ich zakres zagadnieniach teoretycznych i praktycznych.[11]

---

rynaryjnej we Lwowie. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 32, poz. 429). — Szczegóły, dotyczące uruchomienia niektórych szkół wyższych, zaczerpnięte zostały z Encyklopedji Wychowawczej t. IX, zeszyt 9. — Nie wspomniano w tym ustępie o Państwowym Instytucie Pedagogicznym, założonym w dn. 1 lipca 1918 r., ponieważ uczelnia ta została zlikwidowana rozporządzeniem z dn. 25 września 1925 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1925 r., nr. 17, poz. 184).

[9] Por. art. 111 ustawy o szkołach akademickich z dn. 13 lipca 1920 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1920 r., nr. 20, poz. 134), a co do nazwy Politechniki Lwowskiej rozp. Min. W. R. i O. P. z 13 stycznia 1921 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1921 r., nr. 1, poz. 8) i nazwy Akademji Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie rozp. Min. W. R. i O P. z 12 grudnia 1922 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 32, poz. 429).

[10] Zmiany ustawy z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich podane są w Dz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 1, poz. 1 i poz. 390, z 1925 r., nr. 2, poz. 10, z 1926 r., nr. 13, poz. 164, z 1927 r., nr. 6, poz. 75 oraz w art. 115 ustawy z dnia 24 lutego 1928 r. o stosunku służbowym profesorów państwowych szkół akademickich i pomocniczych sił naukowych tych szkół (Dz. U. R. P. z 1928 r., nr. 24, poz. 204).

[11] Por. wstęp do ustawy o szkołach akademickich z dnia 13 lipca 1920 roku.

Autonomja szkół akademickich. Każda szkoła akademicka posiada samorząd i możność opracowania własnego statutu, który podlega zatwierdzeniu Ministra W. R. i O. P. i nie może być sprzeczny z ustawą o szkołach akademickich. W szkołach tych mogą wykładać w charakterze profesorów i docentów uczeni bez różnicy płci, którzy się przyczynili do rozwoju nauk teoretycznych i praktycznych, a studjować osoby, które posiadają świadectwo dojrzałości szkoły średniej ogólnokształcącej, wydane przez państwową komisję egzaminacyjną.[12]

Szkołom akademickim przysługuje prawo wolności nauki i nauczania. Każdy profesor i docent ma zupełną swobodę w wyborze metod wykładów i ćwiczeń. Szkoły akademickie mają prawo udzielania stopni akademickich zawodowych i naukowych. Założenie szkoły akademickiej wymaga aktu ustawodawczego, powziętego na wniosek rządu. Pod względem ustroju wewnętrznego szkoły akademickie dzielą się na wydziały, w których obrębie mogą istnieć oddziały.[13]

Władze szkół akademickich. Samorządowemi władzami szkół akademickich, są: 1) zebranie ogólne profesorów, 2) senat, 3) rektor, 4) rady wydziałowe, 5) dziekani.

Do zakresu działania zebrania ogólnego profesorów, które składa się z profesorów honorowych, zwyczajnych, nadzwyczajnych i docentów, należy: 1) uchwalanie statutu szczegółowego szkoły w ramach ustawy o szkołach akademickich, 2) uchwalanie budżetu szkoły, 3) wybór rektora, 4) zatwierdzanie wniosków rad wydziałowych o powołaniu profesorów zwyczajnych, nadzwyczajnych, honorowych oraz docentów i przedstawianie ich Min. W. R. i O. P. do zatwierdzenia, 5) zatwierdzanie honorowych stopni naukowych, 6) uchwalanie wniosków, dotyczących tworzenia osobnych wydzia-

---

[12] Do studjów w akademickich szkołach artystycznych mogą być dopuszczone również osoby, odznaczające się specjalnemi zdolnościami w dziedzinie sztuki, które ukończyły seminarjum nauczycielskie, względnie średnią szkołę zawodową.

[13] Rodzaj i liczba wydziałów w szkołach akademickich zależy od postanowień, zawartych w statutach organizacyjnych poszczególnych szkół. Uniwersytety posiadają normalnie cztery wydziały: 1) teologiczny, 2) prawny, 3) medyczny i 4) filozoficzny (humanistyczny i matematyczno-przyrodniczy).

łów, oddziałów i nowych katedr, 7) przyjmowanie do wiadomości sprawozdań rocznych rektora ze stanu szkoły i sprawozdań dziekanów z działalności wydziałów, 8) rozpatrywanie innych spraw ogólno-akademickich, które rektor przekaże zebraniu ogólnemu.

Senat składa się z rektora, prorektora i dziekanów. Najważniejsze czynności, należące do zakresu działania senatu, są następujące: a) układanie regulaminu senatu oraz zatwierdzanie regulaminu rad wydziałowych i urzędów szkoły; b) rozstrzyganie, czy niektóre przedmioty mogą być wykładane w innym języku, aniżeli polskim; c) przedkładanie Ministerstwu W. R. i O. P. programu wykładów do zatwierdzenia; d) układanie preliminarza budżetu szkoły i zarządzanie majątkiem szkolnym; e) zatwierdzanie umów o wykłady z docentami, nauczycielami i lektorami, jeśli funduszów na pokrycie ich wynagrodzenia dostarcza szkoła, względnie przygotowywanie tego rodzaju umów, zawieranych przez Ministerstwo W. R. i O. P.; f) uchwalanie wniosków, dotyczących mianowania urzędników; g) rozstrzyganie spraw kompetencyjnych między wydziałami; h) wyrokowanie, względnie zatwierdzanie wyroków w sprawach dyscyplinarnych studentów. Senat może część swoich uprawnień przelać na rektora.

Rektor, który piastuje najwyższą godność w szkole akademickiej, jest przewodniczącym senatu i zebrania ogólnego, czuwa nad należytym biegiem spraw, należących do zakresu działania tych władz i ponosi odpowiedzialność za przestrzeganie obowiązujących ustaw i rozporządzeń. Przysługuje mu tytuł Magnificencji. Rektor jest wybierany z grona profesorów zwyczajnych lub honorowych przez zebranie ogolne profesorów. Okres urzędowania rektora wynosi rok jeden. Rektor jest przedstawicielem szkoły akademickiej nazewnątrz, zwołuje senat i zebranie ogólne profesorów, kieruje ich obradami oraz wykonywa ich uchwały, a nadto imatrykuluje studentów i udziela im urlopów. Rektor czuwa nad porządkiem na terytorjum szkoły akademickiej przy pomocy organów szkolnych, a w razie grożącego niebezpieczeństwa może pozwolić na wkroczenie organów bezpieczeństwa. Zastępcą rektora jest prorektor, którym zostaje rektor ustępujący. Rektor ma prawo powierzać prorektorowi za jego zgodą załatwianie pewnych spraw, związanych z zarządem szkoły. Rektor i prorektor posługują się do załatwiania spraw, należących do zakresu ich czynności, urzędnikami i służbą. W szczegól-

ności podlega rektorowi sekretarjat szkoły, dział rachunkowy (kwestura), dział techniczny (sprawy budowlane, ekonomat, intendantura) oraz archiwum.

Radę każdego wydziału stanowią należący do wydziału profesorowie zwyczajni i nadzwyczajni, tudzież dwaj docenci, wybierani na rok akademicki przez grono docentów wydziału. Do zakresu działania rad wydziałowych należy między innemi: a) czuwanie nad rozwojem nauki i szerzenie wiedzy przez należytą organizację nauczania oraz wykłady, odczyty publiczne i wydawnictwa; b) przedstawianie wniosków o mianowanie profesorów i załatwianie spraw habilitacyjnych; c) udzielanie honorowych stopni naukowych; d) układanie preliminarza potrzeb finansowych wydziału; e) przedstawianie wniosków o udzielanie profesorom i pomocniczym siłom naukowym urlopów ponad dwa tygodnie i o przyznawanie im zasiłków na podróże naukowe; f) przyznawanie stypendjów, nagrod pieniężnych i medali studentom wydziału; g) dopuszczanie studentów do egzaminów i powoływanie egzaminatorów i referentów; h) wybieranie dziekana wydziału. Rada wydziałowa ma prawo przelać część swych uprawnień na dziekana.

Dziekan posiada takie samo stanowisko wobec wydziału i jego rady, jak rektor wobec całej szkoły i senatu. Nadto należy do niego nadzór nad wpisami studentów, nad tokiem ich studjów oraz nad odbywaniem się egzaminów w sposób przepisany. Dziekanem może być wybrany profesor zwyczajny, nadzwyczajny lub honorowy, należący do rady wydziału. Czas urzędowania dziekana trwa rok jeden, jednakże ustępujący dziekan może być ponownie wybrany. — Do zakresu działania dziekana należy: 1) zwoływanie posiedzeń rady wydziałowej, kierowanie jej obradami, przygotowywanie wniosków na posiedzenie i wykonywanie uchwał rady wydziału; 2) przyjmowanie studentów na wydział, prowadzenie ich spisu oraz wykazu ich studjów; 3) wyznaczanie terminów egzaminacyjnych oraz przewodniczenie w komisjach egzaminacyjnych; 4) składanie w końcu roku szkolnego zebraniu ogólnemu profesorów wyczerpującego sprawozdania z działalności wydziału. — Zastępcą dziekana jest prodziekan, którym zostaje dziekan ustępujący.

Do grona nauczycielskiego szkół akademickich należą profesorowie honorowi, zwyczajni i nadzwyczajni oraz docenci i nauczyciele w ściślejszem znaczeniu (np. lektorzy).

Profesorowie szkół akademickich. Profesorów zwyczajnych i nadzwyczajnych mianuje Prezydent Rzeczypospolitej na wniosek Rady Ministrów, przedstawiony jej przez Ministra W. R. i O. P.[14] Wnioski w sprawie nominacji ustala rada odpowiedniego wydziału; po przyjęciu przez zebranie ogólne profesorów, względnie senat, wnioski te przedkładane są do zatwierdzenia Ministrowi W. R. i O. P. Wniosek powinien opierać się na referacie komisji, powołanej przez radę wydziału specjalnie dla rozważenia istniejących kandydatur. Przed przygotowaniem referatu komisja ta zwraca się do wszystkich profesorów honorowych, zwyczajnych i nadzwyczajnych, wykładających przedmiot, o którego katedrę chodzi, we wszystkich państwowych szkołach akademickich polskich z żądaniem nadesłania uzasadnionej opinji, jakich kandydatów uznać należy za najodpowiedniejszych. Po upływie dwóch miesięcy od daty rozesłania wezwań komisja przystępuje do rozpatrzenia nadesłanych wniosków i przygotowuje referat, na którym ma się oprzeć wniosek rady odpowiedniego wydziału. Wbrew woli rady wydziału i bez jej wniosku mianowanie nastąpić nie może.

Profesor nadzwyczajny może być przedstawiony przez radę wydziału do nominacji na profesora zwyczajnego, jeżeli naukowy jego dorobek powiększy się w czasie profesury nadzwyczajnej.

Obowiązki profesora szkoły akademickiej są następujące:[15] 1) twórcza praca naukowa; 2) wykładanie i prowadzenie ćwiczeń co najmniej w liczbie godzin, oznaczonej w piśmie nominacyjnem; 3) kierowanie związanym z katedrą zakładem lub seminarjum; 4) egzaminowanie z wykładanego przedmiotu; 5) branie udziału w posiedzeniach kolegjalnych władz akademickich i komisjach; 6) piastowanie godności akademickich, obejmowanie referatów, udział w postępowaniu dyscyplinarnem oraz pełnienie innych czynności, poruczonych przez władze akademickie.

Profesor szkoły akademickiej ma prawo podawać i oświetlać z katedry i w publikacjach naukowych według swego naukowego przekonania i sposobem naukowym wszelkie zagadnienia, wchodzące w zakres gałęzi wiedzy, których jest przedstawicielem.

---

[14] Art. 3 rozp. Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 24 lutego 1928 r. (Dz. U. R. P. z 1928 r., nr. 24, poz. 204).

[15] W myśl art. 9 rozp. Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 24 lutego 1928 roku.

Uposażenie profesorów szkół akademickich normują art. 25—30 ustawy z dnia 9 października 1923 r. o uposażeniu funkcjonarjuszów państwowych i wojska,[16] a uposażenie emerytalne ustawa z dnia 11 grudnia 1923 r.,[17] zmieniona ustawami z dnia 13 lutego 1924 r.[18] i z dnia 12 czerwca 1924 r.[19]

W stan spoczynku przechodzi profesor szkoły akademickiej po ukończeniu 65-ego roku życia, jednakże Minister W. R. i O. P. może na wniosek rady wydziału, zatwierdzony przez senat, pozostawić profesora w służbie czynnej po tym terminie, nie dłużej jednak, niż do ukończenia 70 lat. Jeżeli profesor z powodu choroby nie pełni obowiązków dłużej niż rok, może być przez Ministra W. R. i O. P. zwolniony z zastosowaniem przepisów emerytalnych.

Profesor może zgłosić ustąpienie z katedry, co winien uczynić na piśmie. Zgłoszenie to wymaga przyjęcia przez Ministra W. R. i O. P., jeżeli jednak przyjęcie rezygnacji z katedry nie nastąpiło formalnie w ciągu 4 tygodni, zgłoszenie uważa się za przyjęte. Przez dobrowolne ustąpienie z katedry profesor traci wszelkie prawa, wynikające ze stosunku służbowego dla niego i jego rodziny, ale w razie ponownej nominacji Minister W. R. i O. P. może profesorowi przywrócić prawa, nabyte poprzednią służbą.

Za naruszenie swych obowiązków profesor szkoły akademickiej podlega, niezależnie od odpowiedzialności karnej lub cywilnej, odpowiedzialności dyscyplinarnej, określonej w art. 27—36 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 lutego 1928 r. o stosunku służbowym profesorów państwowych szkół akademickich i pomocniczych sił naukowych tych szkół.[20]

Zastępcy profesorów i osoby, mające zlecone wykłady i ćwiczenia, pozostają do Państwa w stosunku umownym. Wybór tych osób należy do właściwej rady wydziałowej i powinien być zatwierdzony przez senat. Umowę podpisuje rektor, wymaga ona jednak zatwierdzenia Ministra W. R. i O. P.

Prawa i obowiązki pomocniczych sił naukowych, do których należą w szkołach akademickich adjunkci, kustosze, konstruktorzy

[16] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1923 r., nr. 20, poz. 181.
[17] Dz. U. R. P. z 1924 r., nr. 6, poz. 46.
[18] Dz. U. R. P. z 1924 r., nr. 18, poz. 178.
[19] Dz. U. R. P. z 1924 r., nr. 52, poz. 526.
[20] Dz. U. R. P. z 1928 r., nr. 24, poz. 204.

(instruktorzy), prosektorzy, obserwatorzy, asystenci starsi, asystenci młodsi (demonstratorzy, elewi) i zastępcy asystentów, określone są w art. 89—113 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 lutego 1928 r.

Habilitacja. Rada wydziałowa może ubiegającemu się o to kandydatowi udzielić prawa wykładania (venia legendi). Postępowanie, prowadzące do tego celu, nazywa się habilitacją, kandydat zaś, któremu zostało przyznane prawo wykładania w szkole akademickiej, otrzymuje tytuł docenta.

Warunkiem dopuszczenia do habilitacji są odpowiednie osobiste kwalifikacje kandydata, o których rozstrzyga rada wydziału przez jawne głosowanie przed rozpatrzeniem jego kwalifikacyj naukowych.

Kandydat, pragnący przystąpić do habilitacji, musi złożyć dowód posiadania tytułu doktorskiego, uzyskanego w jednej ze szkół akademickich polskich. Za równorzędny z tym tytułem może rada wydziału uznać bądź tytuł doktorski, uzyskany w szkole akademickiej zagranicznej, bądź jakiś inny tytuł naukowy. Od obowiązku wykazania się tytułem doktorskim mogą być uwolnieni uchwałą rady wydziałowej wyjątkowo wybitni badacze naukowi.

Habilitacja składa się z trzech aktów: 1) z oceny rozprawy habilitacynej, wydrukowanej w języku polskim, stanowiącej istotny postęp nauki; 2) z dyskusji habilitacyjnej, obejmującej całość przedmiotu, z którego kandydat się habilituje; 3) z wykładu habilitacyjnego, który się odbywa wobec członków wydziału na temat, obrany przez kandydata, a zatwierdzony przez radę wydziału.

Uchwała rady wydziału, dotycząca wyniku habilitacji, zapada na podstawie oceny dwóch referentów, powołanych w tym celu z pośród członków rady. Od drugiego i trzeciego aktu może rada wydziału wyjątkowo kandydata uwolnić.

Uchwała rady wydziałowej, nadająca kandydatowi prawo wykładania, wymaga przyjęcia przez zebranie ogólne, względnie senat, poczem podlega zatwierdzeniu przez Ministra W. R. i O. P. Docent ma prawo wykładania w oznaczonym zakresie, żadnego jednak obowiązku wykładania przez habilitację wobec szkoły akademickiej nie zaciąga.

Szkoły akademickie posiadają zakłady (instytuty), potrzebne do celów nauczania. Mogą też być przy nich tworzone zakłady, poświęcone wyłącznie badaniom naukowym. Na czele każdego za-

kładu wydziałowego stoi profesor, któremu rada wydziału powierzyła kierownictwo.

Rok akademicki. Rok szkolny w szkołach akademickich rozpoczyna się 15 września i dzieli się w uniwersytetach oraz w Akademji Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie na trzy trymestry (kwartały), a w pozostałych szkołach akademickich na dwa semestry.[21] Trymestr pierwszy (jesienny) regularnych zajęć trwa od 1 października do 15 grudnia, trymestr drugi (zimowy) od 8 stycznia do 20 marca, trymestr trzeci (wiosenny) od 20 kwietnia do 30 czerwca; semestr pierwszy (zimowy) trwa od 1 października do 31 stycznia, a semestr drugi (letni) od 15 lutego do 15 czerwca.[22]

Wolne od zajęć są niedziele i rzymsko-katolickie święta uroczyste, dzień 3-go maja, oraz okres Bożego Narodzenia od 20 grudnia do 7 stycznia i okres Wielkiej Nocy od niedzieli Palmowej do Przewodniej. Nadto rektorowi szkoły akademickiej przysługuje prawo wyznaczenia trzech dni w ciągu roku szkolnego wolnych od zajęć. Na wpisy przeznaczone są dwa tygodnie przed rozpoczęciem trymestru lub semestru.

Nauczanie w szkołach akademickich obejmuje wykłady i ćwiczenia, odbywane pod kierunkiem profesorów lub docentów.

Studenci. W myśl art. 52 ustawy o ustroju szkolnictwa w szkołach wyższych studjować mogą w charakterze studentów zwyczajnych absolwenci liceów ogólnokształcących, liceów dla wychowawczyń przedszkoli i liceów pedagogicznych oraz szkół zawodowych stopnia licealnego, którzy wykażą się świadectwem, kwalifikującem do studjów w szkołach wyższych, jako też osoby, które uzyskały takież świadectwa na podstawie egzaminu, a nadto osoby, nieodpowiadające powyższym warunkom, jeżeli uzyskały zezwolenie Ministra W. R. i O. P. na podstawie jednomyślnie przyjętego i przez Radę Wydziału umotywowanego wniosku.

Sposób postępowania w razie potrzeby ściślejszego doboru kandydatów do szkół wyższych, posiadających wymagane warunki,

---

[21] Por. rozp. Ministra W. R. i O. P. z 29 maja 1922 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 21, poz. 226).

[22] W Politechnice Lwowskiej pozostają w mocy odmienne postanowienia, zawarte w § 6 jej statutu z dnia 25 czerwca 1921 r.

określa Minister W. R. i O. P. po zasięgnięciu opinji Rad Wydziałowych szkół akademickich.

O przyjęciu wolnych słuchaczów rozstrzyga Rada Wydziału. Wolni słuchacze mogą być dopuszczani na równi ze studentami nietylko do wykładów, lecz i do ćwiczeń; nie mają oni prawa składania egzaminów, lecz studja ich, odbyte w charakterze wolnych słuchaczów, mogą im być w wypadkach godnych uwzględnienia zaliczone, o ile zostaną studentami.

Zarówno studenci, jak i wolni słuchacze, zapisują się według wyboru na jeden z wydziałów. Studenci i wolni słuchacze jednego wydziału mogą zapisywać się na wykłady innego wydziału. Aby być dopuszczonym do udziału w ćwiczeniach, student musi uzyskać pozwolenie kierującego profesora. Warunki dopuszczenia i korzystania z ćwiczeń ustala Rada Wydziału.

Każdy zapisujący się do szkoły akademickiej w charakterze studenta podlega aktowi imatrykulacji. Ma on złożyć rektorowi przez podanie ręki lub na piśmie uroczyste ślubowanie przestrzegania przepisów szkoły i godności akademickiej. Wolni słuchacze nie mają prawa imatrykulacji, ale składają również piśmienne przyrzeczenie przestrzegania przepisów i zarządzeń akademickich. Każdy student i wolny słuchacz po przyjęciu go do szkoły akademickiej opłaca wpisowe, nadto obowiązują go opłaty za ćwiczenia w pracowniach i seminarjach oraz opłaty na domy względnie spółdzielnie profesorskie i studenckie.[23] Za egzaminy składają studenci osobną opłatę. Opłata za wykłady, ćwiczenia, seminarja, i egzaminy może być w całości lub w części odroczona najwyżej na lat dziesięć tym niezamożnym a pilnym studentom względnie wolnym słuchaczom, którzy złożą piśmienne zobowiązanie zwrotu dłużnej sumy w czasie, gdy osiągną stanowisko, umożliwiające spłacenie długu. Wysokość wszystkich opłat, uiszczanych przez studentów i wolnych słuchaczów, ustanawia Ministerstwo W. R. i O. P.

Stypendja. Na zasadzie ustawy z dnia 30 października 1923 r.[24]

---

[23] Oraz na cele pomocy w naturze dla młodzieży akademickiej (kuchnie, zaopatrzenie w ubranie, książki i t. p.); por. art. 13 ustawy z dnia 30/X 1923 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1923 r., nr. 24, poz. 185); por. też Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1928 r., nr. 9, poz. 140 (opłaty studenckie) i z 1930 r., nr. 10, poz. 159.

[24] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1923 r., nr. 21, poz. 185.

może niezamożna, a wyjątkowo zdolna i pilna młodzież akademicka, odznaczająca się nieskazitelnym charakterem obywatelskim, otrzymywać stypendja państwowe w wysokości, zapewniającej całkowite pokrycie kosztów utrzymania i kształcenia się stypendysty. Pierwszeństwo do otrzymania stypendjum przysługuje studentom, zamierzającym poświęcić się badaniom naukowym lub pracy pedagogicznej. Stypendja są przyznawane na rok jeden, przyczem stypendyści mają pierwszeństwo do otrzymania stypendjum na rok następny aż do ukończenia normalnego biegu studjów. Liczbę oraz wysokość stypendjów na każdy rok akademicki ustala Minister W. R. i O. P., dzieląc je pomiędzy szkoły akademickie w zależności od liczby studentów w każdej z tych szkół, a senaty akademickie dzielą przyznane szkole stypendja między wydziały z uwzględnieniem szczególnych potrzeb niektórych studjów. Stypendja przyznają rady wydziałowe, które mogą $^1/_4$ część rozporządzalnych funduszów stypendjalnych przeznaczyć na stypendja w wysokości 50% pełnego stypendjum oraz $^1/_8$ część na pożyczki bezprocentowe, zwrotne najpóźniej w ciągu lat dziesięciu. Stypendja są wypłacane w ratach miesięcznych zgóry. Stypendysta traci stypendjum w razie odjęcia mu tego prawa przez wyrok akademickiej władzy dyscyplinarnej, w razie porzucenia szkoły lub wydziału lub zaniedbania się w studjach. O utracie stypendjum orzeka rada wydziałowa. Stypendja podlegają zwrotowi w ciągu lat 12 od dnia wypłaty ostatniej raty stypendjalnej, jednakże Minister W. R. i O. P. może niezamożnego byłego stypendystę zwolnić w całości lub w części od obowiązku zwrotu niespłaconych rat stypendjum lub termin opłat przedłużyć.

Student, zapisany do szkoły akademickiej, otrzymuje odpowiednie zaświadczenie (legitymację). Opuszczając szkołę akademicką, otrzymuje student świadectwo wystąpienia, w którem są wymienione wykłady, jakich słuchał, oraz ćwiczenia, na jakie uczęszczał, a nadto egzaminy, jakie w ciągu swych studjów odbył, nagrody, jakie uzyskał, wreszcie kary dyscyplinarne, o ile im podlegał i o ile senat akademicki zamieszczenie ich w świadectwie zarządził.

Egzaminy i stopnie akademickie. Student ma prawo zdawania egzaminów i ubiegania się o stopnie akademickie. Stopnie

naukowe są dwa: niższy[25] i wyższy. Stopniem wyższym we wszystkich szkołach akademickich jest stopień doktora,[26] który można otrzymać po uzyskaniu stopnia niższego, złożeniu egzaminów doktorskich, przedstawieniu pracy naukowej, wydrukowanej w języku polskim, łacińskim lub w języku wykładowym przedmiotu, z którego napisana jest praca doktorska. Nadto udzielane są w szkołach akademickich tytuły zawodowe na zasadzie oddzielnych regulaminów. W razie zasądzenia osoby, posiadającej tytuł naukowy doktora, przez sąd za przestępstwo kryminalne, uwłaczające czci, osoba ta traci ten stopień na zasadzie orzeczenia senatu tej szkoły akademickiej, która stopień nadała.

Naruszenie przepisów lub godności akademickiej pociąga za sobą odpowiedzialność dyscyplinarną studentów i wolnych słuchaczy. Władzę dyscyplinarną sprawuje rektor i senat akademicki, który może polecić częściowe lub zupełne jej wykonywanie specjalnym sądom akademickim dla spraw studentów.

Stowarzyszenia akademickie. Studenci każdej szkoły akademickiej mają prawo zakładania stowarzyszeń akademickich i korporacyj, które jednakże nie mogą mieć celów politycznych; statut stowarzyszenia względnie korporacji musi być zatwierdzony przez senat akademicki.[27] Z początkiem roku akademickiego powinno każde stowarzyszenie podać do wiadomości rektora listę członków jego zarządu, a następnie donosić o wszystkich zmianach, dokonanych w tym zarządzie. Opiekę nad stowarzyszeniami i korporacjami akademickiemi wykonywa senat za pośrednictwem swego de-

---

[25] Niższym stopniem naukowym jest na wydziałach filozoficznych (humanistycznych i matematycznych) stopień magistra (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1924 r., nr. 18, poz. 179). — Studenci prawa otrzymują dyplom i tytuł magistra praw po złożeniu czterech egzaminów rocznych. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1926 r., nr. 16, poz. 211, § 1, ust. 2), a słuchacze teologji po przesłuchaniu 15 trymestrów, przyjęciu pracy magisterskiej i zdaniu przepisanych programem egzaminów. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1928 r., nr. 8, poz. 131).

[26] W myśl ust. d) ustawy z dnia 16 lipca 1924 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1924 r., nr. 2, poz. 10) na wydziałach artystycznych względnie w szkołach artystycznych prawo nadawania stopni naukowych może w statucie uczelni zostać ograniczone do stopnia niższego.

[27] Szczegółowe przepisy, dotyczące zakładania i rozwiązywania stowarzyszeń akademickich, zawiera rozporządzenie Ministra W. R. i O. P. z dnia 18 lutego 1922 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 11, poz. 92).

legata. Stowarzyszenia akademickie nie podlegają ogólnym przepisom policyjnym, dotyczącym stowarzyszeń i zebrań. W murach szkół akademickich mogą się odbywać zgromadzenia młodzieży (wiece) bez udziału osób z poza szkoły i tylko za każdorazowem zezwoleniem rektora. Prawo nadzoru nad takiemi wiecami przysługuje wyłącznie władzom akademickim. Na każdym wiecu może rektor być obecnym osobiście lub delegować swego zastępcę. Na wiecach dozwolone jest omawianie tylko spraw, związanych ściśle z życiem akademickiem zgodnie z treścią przewidzianych obrad.

Studja w szkołach akademickich. Artykuł 114 ustawy o szkołach akademickich z dnia 13 lipca 1920 r.[28] przewiduje wydanie przez Ministra W. R. i O. P. przepisów, odnoszących się do organizacji studjów w szkołach akademickich.

Na zasadzie tego artykułu ustawy o szkołach akademickich wydał Minister W. R. i O. P. następujące rozporządzenia, normujące organizację studjów w szkołach akademickich:

1) Rozporządzenie z dnia 16 października 1920 r.[29] w sprawie organizacji s t u d j ó w p r a w n y c h w uniwersytetach państwowych określa, że studjum prawne trwa cztery lata. Z końcem każdego roku studenci muszą poddawać się rocznym egzaminom, których pomyślne złożenie jest warunkiem przyjęcia na wyższy rok studjów. Każdy rok posiada ściśle oznaczony program studjów, a rozkład programu na trymestry dokonywany bywa przez wydziały. Po złożeniu czterech egzaminów rocznych absolwenci wydziałów prawnych otrzymują dyplom i tytuł magistra praw, który stanowi dowód ukończenia studjów prawniczych i uprawnia do ubiegania się o stopień doktorski.[30] Bliższe postanowienia (obok przepisów, zawartych w rozporządzeniu z dnia 16 października 1920 r.) co do sposobu odbywania egzaminów wydają rady wydziałowe; postanowienia te muszą być zatwierdzone przez Ministra W. R. i O. P.

Warunkiem uzyskania stopnia doktora praw jest posiadanie dyplomu magistra praw, uznanie przez radę wydziałową rozprawy

---

[28] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1920 r., nr. 20, poz. 134.
[29] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1920 r., nr. 22, poz. 140.
[30] W brzmieniu rozp. z dn. 29 listopada 1926 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1926 r., nr. 16, poz. 211).

doktorskiej, przedłożonej w rękopisie, za wystarczającą, oraz złożenie egzaminu doktorskiego z jednej z pośród następujących pięciu grup przedmiotów: a) historycznej (historja prawa polskiego, prawa zachodnio-europejskiego, prawa kanonicznego, prawa rzymskiego), b) ekonomicznej (ekonomja i polityka ekonomiczna, skarbowość, statystyka, prawo administracyjne), c) politycznej (prawo polityczne, prawo narodów, prawo administracyjne, statystyka), d) karnej (prawo karne i postępowanie karne, historja prawa karnego polskiego lub zachodnio-europejskiego, historja filozofji prawa), e) cywilistycznej (prawo cywilne, prawo rzymskie, prawo handlowe i wekslowe, postępowanie sądowo-cywilne).

Na jakie przedmioty nadobowiązkowe oraz na jakie ćwiczenia i seminarja winien student uczęszczać, określają regulaminy poszczególnych rad wydziałowych.[31]

2) W myśl rozporządzenia Ministra W. R. i O. P. z dnia 16 marca 1928 r.[32] studja lekarskie trwają pięć lat i jeden kwartał, czyli szesnaście trymestrów i odbywają się według ustalonego na każdy rok planu wykładów i ćwiczeń w określonym wymiarze godzin. Egzaminy ze studjów lekarskich dzielą się na 7 grup, do których kandydat może być dopuszczony dopiero po wysłuchaniu wszystkich wykładów i odbyciu wszystkich ćwiczeń obowiązkowych w danej grupie. Absolutorjum otrzymuje student wówczas, gdy przebył 16 zaliczalnych trymestrów, wysłuchał wszystkich obowiązkowych wykładów, odbył wszystkie wymagane ćwiczenia i złożył pomyślnie pierwszy oraz drugi egzamin. Wszystkie egzaminy muszą być złożone najpóźniej w ciągu trzech lat od uzyskania prawa do absolutorjum.

Po złożeniu wszystkich przepisanych egzaminów otrzymują kandydaci dyplom lekarski,[33] który stanowi dowód ukończenia

---

[31] Na wydziale prawa Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie utworzone zostały zarządzeniem Ministra W. R. i O. P. z dn. 28 kwietnia 1930 r. studja uzupełniające wedle 3 planów: trzechletnie ekonomiczno-administracyjne, trzechletnie dyplomatyczne i dwuletnie z zakresu prawa sądowego. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1930 r., nr. 7, poz. 104).

[32] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1928 r., nr. 8, poz. 132 (poprzednio studja lekarskie unormowane były rozporządzeniem Ministra W. R. i O. P. z dnia 18 października 1920 r., ogłoszonem w nr. 22 Dziennika Urzędowego tegoż Ministerstwa, poz. 141).

[33] Tekst dyplomu lekarskiego podaje zarządzenie z dnia 24 maja 1930 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1930 r., nr. 6, poz. 79).

studjów uniwersyteckich i uprawnia ich do ubiegania się o stopień doktorski. Warunki uzyskania stopnia doktora medycyny są następujące: a) posiadanie dyplomu lekarskiego, b) dowód przesłuchania 20 godzin antropologji, 20 godzin psychologji, 40 godzin historji i filozofji medycyny oraz odbycia 20 godzin seminarjum historji medycyny, c) egzamin z historji medycyny, d) rozprawa doktorska w zakresie jednego z wykładanych przedmiotów, uznana przez radę wydziału za godną druku na zasadzie wniosku dwu referentów, e) złożenie z wynikiem pomyślnym egzaminu ścisłego doktorskiego z dziedziny przedmiotu, w którego zakres wchodzi rozprawa doktorska.

3) Rozporządzenie Ministra W. R. i O. P. z dnia 7 marca 1924 r.[34] określa organizację s t u d j u m w y c h o w a n i a f i z y c z n e g o w uniwersytetach. Zadaniem tego studjum jest: a) umożliwić nabycie gruntownego wykształcenia naukowego i zawodowego w zakresie wychowania fizycznego; b) ułatwić gruntowne wykształcenie w którejkolwiek ze specjalnych gałęzi wychowania fizycznego; c) dać możność studentom wszystkich wydziałów nabycia niektórych wiadomości z zakresu wychowania fizycznego.

Studjum wychowania fizycznego tworzy składową część wydziału lekarskiego lub filozoficznego, względnie matematyczno-przyrodniczego. — Na studentów tego studjum mogą być przyjmowani tylko tacy kandydaci, którzy nie przekroczyli 30 lat wieku, posiadają świadectwo dojrzałości szkoły średniej ogólnokształcącej państwowej lub prywatnej, mającej prawa szkoły państwowej, oraz wykażą się świadectwem lekarskiem, stwierdzającem dobry stan zdrowia i zdolność do ponoszenia trudów, związanych z praktycznemi ćwiczeniami studjum. — Kandydaci, nie posiadający któregoś z tych warunków, mogą być przyjęci w charakterze wolnych słuchaczy na podstawie uchwały komisji studjum. — Zwyczajni studenci wydziału lekarskiego mogą być równocześnie zapisani jako zwyczajni studenci studjum wychowania fizycznego, a w takim razie zwolnieni są w studjum od tych wykładów i ćwiczeń, które w tym samym zakresie odbywają lub odbyli na wydziale lekarskim. Całkowity kurs studjum trwa 3 lata.

[34] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1924 r., nr. 18, poz. 184.

Po ukończeniu trzech lat studjów oraz po zdaniu wszystkich przepisanych egzaminów otrzymuje student stopień magistra wychowania fizycznego, uprawniający go do składania egzaminu nauczycielskiego na nauczyciela ćwiczeń cielesnych w myśl przepisów o egzaminach nauczycielskich. W uniwersytetach, w których zorganizowane zostały studja wychowania fizycznego, powołuje rozporządzenie z dnia 7 marca 1924 r. stałą komisję, do której wchodzą wszyscy profesorowie i docenci, wykładający w studjum, po jednym delegacie wydziału lekarskiego i filozoficznego, względnie matematyczno-przyrodniczego oraz ci z pośród innych wykładających w studjum, których corocznie powoła rada danego wydziału. Zadaniem komisji, działającej w ramach wydziału, do którego należy, jest dbać o rozwój studjum oraz o należyty tok wykładów i ćwiczeń. Komisję zwołuje dyrektor studjum, wybierany corocznie przez całą komisję z grona profesorów uniwersytetu, wchodzących w jej skład; zastępuje on dziekana danego wydziału w sprawach, dotyczących studjum, a powierzonych mu przez radę wydziału. Plan wykładów i ćwiczeń w studjach wychowania fizycznego ustanawia Ministerstwo W. R. i O. P.[35]

4) Egzaminy magisterskie na wydziałach filozoficznych (humanistycznych i matematyczno-przyrodniczych) uniwersytetów normuje rozporządzenie Ministra W. R. i O. P. z dnia 26 listopada 1925 r.[36] W myśl tego rozporządzenia niższym stopniem naukowym na wydziałach filozoficznych (humanistycznym i matematyczno-przyrodniczym) uniwersytetów jest stopień magistra filozofji. Stopień ten stanowi dowód zakończenia studjów wyższych i jest warunkiem uzyskania wyższego stopnia naukowego, a mianowicie stopnia doktora. Warunki uzyskania stopnia magistra filozofji są następujące: a) zaliczenie odbytych w charakterze studenta przynajmniej jedenastu trymestrów z zastosowa-

[35] Odrębną uczelnią wyższą, powołaną do prowadzenia prac naukowych i badań w zakresie wychowania fizycznego oraz kształcenia instruktorów wychowania fizycznego, jest Centralny Instytut Wychowania Fizycznego w Warszawie na Bielanach, podlegający przez Dyrektora Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego Ministrowi Spraw Wojskowych. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1930 r., nr. 3, poz. 30).

[36] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1926 r., nr. 8, poz. 65. — Poprzednio obowiązywało w tej dziedzinie rozporządzenie z dnia 27 września 1924 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1924 r., nr. 18, poz. 179).

niem się do wymagań programu odpowiedniego magisterjum, przyczem rada wydziału ma prawo w wyjątkowych wypadkach zmniejszyć tę liczbę do dziewięciu trymestrów; b) przyjęcie pracy magisterskiej; c) zdanie z wynikiem pomyślnym przepisanych egzaminów magisterskich.[37] Praca magisterska winna wykazać, że student włada metodami ścisłemi w zakresie pewnego zagadnienia zgodnie ze współczesnym poziomem odpowiedniej dziedziny wiedzy. Za pracę magisterską może być uznana poważniejsza praca seminaryjna lub laboratoryjna, bądź też inna praca studenta. Po uznaniu pracy magisterskiej za wystarczającą, student musi w dyskusji nad tą pracą wykazać ogólną znajomość całokształtu wiedzy z zakresu obranego przezeń magisterjum. Dyskusja ta może się odbyć również przy ostatnim egzaminie. — Po zdaniu wszystkich przepisanych egzaminów, przyjęciu pracy magisterskiej i stwierdzeniu dopełnienia innych warunków, wymaganych programem studjów, otrzymuje student dyplom magistra filozofji. Do prowadzenia spraw egzaminowych rada wydziału wyłania ze swego grona komisję egzaminacyjną, składającą się z potrzebnej liczby członków, a komisja ta wybiera przewodniczącego i odpowiednią liczbę zastępców.

---

[37] Programy studjów z poszczególnych przedmiotów oraz programy egzaminów na stopień magistra filozofji podane zostały w następujących pozycjach Dziennika Urzędowego Ministerstwa W. R. i O. P.: 1) z matematyki 1926 r., nr. 8, poz. 66, 2) z fizyki 1926 r., nr. 8, poz. 67, 3) z chemji 1926 r., nr. 8, poz. 68, 4) z botaniki 1926 r., nr. 8, poz. 69, 5) z zoologji wraz z anatomją porównawczą 1926 r., nr. 8, poz. 70, 6) z biologji ogólnej 1926 r., nr. 8, poz. 71, 7) z krystalografji, mineralogji i petrografji 1926 r., nr. 8, poz. 72, 8) z geografji 1926 r., nr. 8, poz. 73, 9) z filologji polskiej 1926 r., nr. 8, poz. 74, 10) z filologji klasycznej 1926 r., nr. 8, poz. 75, 11) z filologji francuskiej 1926 r., nr. 8, poz. 76, 12) z filologji niemieckiej 1926 r., nr. 8, poz. 77, 13) z filologji angielskiej 1926 r., nr. 8, poz. 78, 14) z filologji słowiańskiej 1926 r., nr. 8, poz. 79, 15) z historji 1926 r., nr. 8, poz. 80, 16) z pedagogiki 1926 r., nr. 8, poz. 81, 17) z nauk filozoficznych 1926 r., nr. 8, poz. 82, 18) z wychowania fizycznego 1926 r., nr. 14, poz. 186, 19) z astronomji 1927 r., nr. 1, poz. 7, 20) z antropologji, etnografji z etnologją i prehistorji 1927 r., nr. 1, poz. 8, 21) z historji sztuki 1927 r., nr. 12, poz. 191, 22) z językoznawstwa indoeuropejskiego 1927 r., nr. 12, poz. 192, 23) z nauk orjentalistycznych 1927 r., nr. 12, poz. 193, 24) z geologji i paleontologji 1927 r., nr. 12, poz. 194. — Nadto por. w tym przedmiocie Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 6, poz. 82 oraz z 1926 r., nr. 8, poz. 83 (wprowadzenie w życie rozporządzeń o egzaminach magisterskich).

5) Zarządzenie Ministra W. R. i O. P. z dnia 8 lutego 1928 r., ogłoszone w nr. 8 Dziennika Urzędowego tegoż Ministerstwa poz. 131, zawiera program studjów i egzaminów na wydziałach teologji katolickiej w uniwersytetach na stopień magistra teologji.

6) Organizację studjów lekarsko-weterynaryjnych w państwowych szkołach akademickich normuje zarządzenie Ministra W. R. i O. P. z dnia 10 czerwca 1929 r.,[38] według którego studja te trwają 4 lata i 2 kwartały t. j. 14 trymestrów, a każdy rok studjów posiada ściśle określony program wykładów i ćwiczeń. — Studenci obowiązani są do złożenia dwóch egzaminów rocznych (po ukończeniu pierwszego i drugiego roku studjów) oraz trzech egzaminów dyplomowych (pierwszy nie wcześniej, niż po trzecim roku studjów, drugi i trzeci po otrzymaniu absolutorjum). — Po złożeniu wszystkich egzaminów z wynikiem pomyślnym otrzymuje absolwent dyplom lekarza weterynarji, uprawniający go do wykonywania praktyki i do ubiegania się o stopień doktora nauk weterynaryjnych.

7) Studja farmaceutyczne w uniwersytetach państwowych trwają dla uzyskania magisterjum trzy lata i dwa trymestry, a każdy rok studjów dzieli się na trzy trymestry, trwające razem 30 tygodni. — Wykłady i zajęcia praktyczne na studjum farmaceutycznem odbywają się według ustalonego planu i są obowiązkowe. — Studja uważa się za odbyte prawidłowo, jeżeli student wysłuchał wszystkich wykładów i odbył wszystkie ćwiczenia oraz złożył pomyślnie dwa egzaminy roczne (po I i II roku studjów) i dwa egzaminy magisterskie (po III i IV roku studjów). Po złożeniu egzaminów magisterskich kandydat uzyskuje dyplom magistra farmacji.[39]

W myśl art. 53 ustawy o ustroju szkolnictwa będzie zorganizowane dla studentów szkół wyższych studjum w zakresie obrony technicznej Państwa i nauki obywatelstwa oraz sprawności fizycznej. — Przy szkołach wyższych mogą być organizowane kursy pedagogiczne co najmniej roczne dla kandydatów na nauczycieli w gimnazjach, seminarjach i liceach wszystkich typów (art. 45 ustawy o ustroju szkolnictwa).

[38] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1929 r., nr. 7, poz. 100.
[39] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1930 r., nr. 7, poz. 102 i 103.

Przepisy ogólne, dotyczące organizacji studjów w zakresie innych działów nauki, nie zostały dotąd ogłoszone. Na tych wydziałach, które nie posiadają organizacji, określonej na zasadzie art. 114 ustawy o szkołach akademickich z dnia 13 lipca 1920 r., obowiązują przepisy dawniejsze z czasów zaborczych, wydane specjalnie dla danej szkoły.

Szereg rozporządzeń normuje zakres nauk z podziałem na odpowiednie części organizacyjne w poszczególnych szkołach akademickich, ze względu jednak na ich charakter indywidualny rozporządzenia te nie mogą być uwzględnione w tym podręczniku, omawiającym jedynie ogólne zasady organizacji szkolnictwa.[40]

Prywatne szkoły akademickie. Poza państwowemi mogą być zakładane szkoły akademickie prywatne,[41] których statuty podlegają zatwierdzeniu przez Ministra W. R. i O. P. po wysłuchaniu opinji ogólnych zebrań (względnie senatów) wszystkich państwowych szkół i już uznanych szkół akademickich prywatnych tego samego typu. Prywatne szkoły akademickie mogą otrzymywać niektóre lub wszystkie prawa szkół akademickich państwowych tylko w drodze osobnej ustawy na wniosek Ministra W. R. i O. P. po wysłuchaniu opinji rad wydziałowych wszystkich państwowych szkół akademickich oraz szkół prywatnych już uznanych.

Prywatne szkoły akademickie, starające się o przyznanie praw szkół państwowych, powinny: a) być należycie wyposażone; b) przyjmować w poczet studentów kandydatów ze świadectwami szkół średnich ogólnokształcących, wydanemi przez państwowe komisje egzaminacyjne; c) powoływać profesorów za zgodą Mi-

[40] Najważniejsze z tych rozporządzeń zawarte są w Dzienniku Urzędowym Ministerstwa W. R. i O. P. w następujących pozycjach: r. 1927, nr. 2, poz. C. 2 i C. 4, r. 1918, nr. 4, poz. C. 2 i C. 3, nr. 6, poz. C. 5, r. 1919, nr. 2, poz. 7, nr. 7, poz. 2, nr. 10—11, poz. 2, nr. 12—13, poz. 6, poz. 8 i poz. 9, r. 1920, nr. 7, poz. 52, nr. 19, poz. 118 i 119, nr. 22, poz. 143, nr. 23, poz. 151, r. 1921, nr. 3, poz. 21 i poz. 22, nr. 4, poz. 38, nr. 5, poz. 57 i poz. 58, nr. 6, poz. 72, nr. 7, poz. 78, nr. 8, poz. 84 i poz. 85, nr. 9, poz. 91 i poz. 92, nr. 18, poz. 183, r. 1922, nr. 13, poz. 122 i poz. 123, nr. 15, poz. 149, nr. 17, poz. 167, nr. 25, poz. 276, nr. 30, poz. 373, nr. 31, poz. 398, r. 1923, nr. 18, poz. 158, r. 1924, nr. 3, poz. 24, r. 1925, nr. 15, poz. 160, nr. 17, poz. 180, poz. 183 i poz. 188, r. 1926, nr. 4, poz. 26, nr. 10, poz. 112, r. 1927, nr. 5, poz. 61 i poz. 65, nr. 6, poz. 82, nr. 9, poz. 128 i poz. 133, nr. 10, poz. 158.

[41] Art. 107 ustawy o szkołach akademickich z dnia 13 lipca 1920 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1920 r., nr. 20, poz. 134).

nistra W. R. i O. P.; d) prowadzić studja zasadniczo według planu studjów w państwowych szkołach akademickich; e) posiadać dostateczną liczbę wykładających.

Uznane osobną ustawą za równorzędne państwowym szkoły akademickie prywatne mogą otrzymać prawo habilitowania po zupełnem zorganizowaniu wydziałów szkoły najwcześniej w pięć lat po ich założeniu na mocy rozporządzenia Ministra W. R. i O. P.

III. Zarys prawa nauczycielskiego.

Stosunki służbowe nauczycielstwa publicznych szkół powszechnych, państwowych szkół średnich ogólnokształcących, zakładów kształcenia nauczycieli i szkół zawodowych normuje ustawa z dnia 1 lipca 1926 r.[1] w brzmieniu, ustalonem w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 15 lipca 1927 r.,[2] oraz rozporządzenie wykonawcze Ministra W. R. i O. P. z dnia 22 grudnia 1926 r.,[3] sprostowane obwieszczeniem z dnia 16 marca 1927 r.,[4] a nadto szczegółowa instrukcja z dnia 24 marca 1928 r. w sprawie wykonania tej ustawy.[5]

Postanowieniom ustawy o stosunkach służbowych nie podlegają nauczyciele kontraktowi. Stosunek służbowy tych nauczycieli w szkołach powszechnych opiera się na umowie, której wzór podany został w rozporządzeniu Ministra W. R. i O. P. z dnia 11 stycznia 1925 r.[6]

Warunki umowy z nauczycielami kontraktowymi w szkołach średnich ogólnokształcących, zakładach kształcenia nauczycieli i w szkołach zawodowych ustalone zostały w okólniku Ministerstwa W. R. i O. P. z dnia 30 marca 1926 r.[7]

---

[1] Dz. U. R. P. z 1926 r., nr. 92, poz. 530. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1926 r., nr. 13, poz. 162).

[2] Dz. U. R. P. z 1927 r., nr. 67, poz. 592 (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 10, poz. 157).

[3] Dz. U. R. P. z 1926 r., nr. 131, poz. 787 (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 2, poz. 26).

[4] Dz. U. R. P. z 1927 r., nr. 28, poz. 232 (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 6, poz. 85).

[5] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1928 r., nr. 5, poz. 90.

[6] Dz. Urz. Min. W. R. i O .P. z 1925 r., nr. 4, poz. 44. (Poprzednie rozp. w tej sprawie w Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 30, poz. 377 i z 1923 r., nr. 12, poz. 101).

[7] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1926 r., nr. 6, poz. 50 oraz z 1929 r., nr. 9, poz. 129.

Stosunek służbowy nauczyciela zawiązuje się przez mianowanie z chwilą doręczenia pisma nominacyjnego.[8] — Nauczyciel może być tymczasowy lub stały. Do objęcia stanowiska nauczyciela tymczasowego uprawnia posiadanie dyplomu nauczycielskiego.

1. Kwalifikacje nauczycielskie. Kwalifikacje zawodowe do nauczania w publicznych i prywatnych szkołach powszechnych daje posiadanie dyplomu, uzyskanego przez ukończenie państwowego lub prywatnego z prawami szkół państwowych zakładu kształcenia kandydatów na nauczycieli szkół powszechnych, albo przez zdanie równowartościowego egzaminu.[9]

Zatrudnianie w szkołach powszechnych osób, nie posiadających przepisanych kwalifikacyj zawodowych, jest możliwe w wyjątkowych wypadkach za zezwoleniem Ministra W. R. i O. P., jednakże nie dłużej, niż do końca trzeciego roku szkolnego od daty zatwierdzenia danej osoby. — Minister W. R. i O. P. może też w wyjątkowych wypadkach zwolnić od egzaminu na nauczyciela szkół powszechnych i przyznać kwalifikacje do nauczania w szkołach powszechnych tym nauczycielom, którzy posiadają odpowiednie przygotowanie, o ile praca ich zostanie uznana za wybitną.

Kwalifikacje zawodowe do nauczania w publicznych i prywatnych szkołach powszechnych specjalnych posiada nauczyciel, który oprócz kwalifikacyj do nauczania w szkołach powszechnych uzyskał dyplom Państwowego Instytutu Pedagogiki Specjalnej w Warszawie.[10]

Oprócz kwalifikacyj do nauczania w publicznych szkołach powszechnych może nauczyciel uzyskać kwalifikacje dodatkowe przez ukończenie państwowego wyższego kursu nauczycielskiego lub zakładu równorzędnego, albo też przez zdanie równowartościowego egzaminu.

Dodatkowe kwalifikacje może kandydat na nauczyciela szkół powszechnych, posiadający ukończoną szkołę średnią ogólnokształ-

---

[8] Przy mianowaniu nauczycieli szkół powszechnych winny władze szkolne zachowywać aż do odwołania zasady, podane w okólniku Ministerstwa W. R. i O. P. z 15 czerwca 1926 r., (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1926 r., nr. 11, poz. 131).

[9] Por. rozp. Prezydenta Rzplitej z dnia 6 marca 1928 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1928 r., nr. 4, poz. 67).

[10] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1929 r., nr. 9, poz. 118.

cącą, osiągnąć również przez odbycie studjów w dwuletniem pedagogjum.

Kwalifikacje, uprawniające do nauczania w szkołach średnich ogólnokształcących i zakładach kształcenia nauczycieli, uzyskuje się przez złożenie z wynikiem pomyślnym egzaminu państwowego na nauczyciela szkół średnich.

Warunkiem dopuszczenia do tego egzaminu jest obok posiadania obywatelstwa polskiego, nieskazitelności pod względem moralnym i zdatności fizycznej do zawodu nauczycielskiego, stopień magistra, uzyskany w jednym z polskich uniwersytetów, lub inny równoważny stopień uniwersytecki,[11] a nadto dwuletnia zadowalająca praktyka nauczycielska[12] i dowód praktycznej umiejętności prowadzenia zabaw i gier ruchowych lub dowód usprawnienia w zakresie jednego ze sportów. Państwowy egzamin na nauczyciela szkół średnich dzieli się na praktyczny, piśmienny i ustny. Egzamin praktyczny polega na lekcji próbnej (3/4 godz.), od której kandydat może być zwolniony, jeśli władze szkolne uznały jego praktykę nauczycielską za zupełnie dobrą. Egzamin piśmienny (5 godzin) obejmuje jedno wypracowanie pod nadzorem z zakresu pedagogiki, dydaktyki ogólnej lub dydaktyki szczegółowej danego przedmiotu nauczania na jeden z trzech zadanych kandydatowi tematów.[13] Zakres egzaminu ustnego (2 godz.) na nauczyciela szkół średnich jest następujący: 1) psychologja wychowawcza, pedagogika i dydaktyka ogólna (teorja wychowania i nauczania), dydaktyka szczegółowa odnośnego przedmiotu nauczania, organizacja szkolnictwa ze szczególnem uwzględnieniem szkolnictwa w Polsce, historja wychowania i higjena wychowawcza; 2) znajomość programów szkolnych, zwłaszcza w zakresie danego przedmiotu nauczania, ustaw oraz najważniejszych rozporządzeń, dotyczących szkolnictwa średniego, wreszcie należyte orjentowa-

---

[11] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1924 r., nr. 18, poz. 185, § 1.

[12] Por. Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1926 r., nr. 11, poz. 128 i z 1927 r., nr. 8, poz. 112 oraz art. 45 ustawy z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa.

[13] W wyjątkowych wypadkach kandydat może być zwolniony od egzaminu piśmiennego na podstawie ogłoszonych drukiem prac z zakresu pedagogiki lub dydaktyki. (§ 20 rozp. z 9/X 1924 r. — Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. nr. 18, poz. 185).

nie się w podręcznikach i pomocach szkolnych w zakresie danego przedmiotu nauczania.

Wynik egzaminu, traktowanego jako całość, ogłasza się kandydatowi ustnie zaraz po egzaminie. Jeśli ostateczny wynik jest ujemny, kandydat może powtórzyć wszystkie części egzaminu po upływie czasu, wyznaczonego przez komisję egzaminacyjną, nie wcześniej jednak, niż po upływie pół roku. Od powtórzenia części egzaminu, zdanych zupełnie dobrze, może kandydat zostać zwolniony, jeśli egzamin powtarza przed tą samą komisją egzaminacyjną.

Kandydat, który zdał pomyślnie egzamin nauczycielski, otrzymuje dyplom nauczyciela szkół średnich i zakładów kształcenia nauczycieli.

Do nauczania w szkołach zawodowych, zarówno państwowych jak i niepaństwowych, mogą być dopuszczone tylko te osoby, które posiadają odpowiednie kwalifikacje zawodowe nauczycielskie lub instruktorskie. Kwalifikacje te zostały określone ściśle w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 marca 1928 r.[14] oraz w art. 46—49 ustawy z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa. (Dz. U. R. P. z 1932 r. nr. 38, poz. 389). Są one odmienne dla nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących (religja, język polski, historja, geografja ogólna, krajoznawstwo, nauka obywatelstwa, gimnastyka, śpiew i muzyka), inne dla nauki przedmiotów pomocniczych (matematyka, fizyka, chemja, języki obce, rachunkowość i korespondencja przemysłowa, higjena, prawoznawstwo, kaligrafja, stenografja i pisanie na maszynie), inne dla nauki przedmiotów zawodowych (języki w zastosowaniu do zawodów, matematyka wyższa oraz przedmioty zaliczone do tej kategorji przez Min. W. R. i O. P.), inne zaś dla nauczycieli zawodu t. j. nauki rzemiosł i specjalnych rodzajów pracy, i to w zależności od tego, czy chodzi o nauczycieli względnie instruktorów a) szkół technicznych, szkół mistrzów i nadzorców, szkół mierniczych, szkół przemysłu artystycznego, agrotechnicznych, handlowych, średnich zawodowych żeńskich oraz seminarjum nauczycielek rzemiosł i nauczycielek gospodarstwa, czy b) szkół

---

[14] Dz. U. R. P. z 1928 r., nr. 29, poz. 271. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1928 r., nr. 4, poz. 68). — Odnośne postanowienia ustawy o ustroju szkolnictwa nie weszły dotąd w życie.

rzemieślniczo-przemysłowych oraz niższych szkół zawodowych żeńskich i gospodarczych, czy też c) szkół zawodowych dokształcających. Nauczyciele przedmiotów ogólnokształcących w szkołach zawodowych, wymienionych pod lit. a), muszą mieć te same kwalifikacje, co nauczyciele szkół średnich ogólnokształcących i seminarjów nauczycielskich, a nauczyciele tychże przedmiotów w szkołach ad b) przynajmniej dyplomy na nauczycieli szkół powszechnych oraz kwalifikacje dodatkowe,[15] nauczyciele zaś przedmiotów ogólnokształcących w szkołach zawodowych dokształcających (lit. c) przynajmniej dyplomy na nauczycieli szkół powszechnych. Przedmiotów pomocniczych w szkołach zawodowych ad a) mogą uczyć nauczyciele, posiadający dyplomy z ukończenia odpowiednich wydziałów szkół akademickich, w szkołach ad b) nauczyciele, posiadający świadectwa ukończenia odpowiednich szkół zawodowych o poziomie więcej niż średnim, a w szkołach ad c) nauczyciele z dyplomami na nauczycieli szkół powszechnych oraz przynajmniej 4-letnią praktyką w szkołach zawodowych w zakresie tych przedmiotów. Przedmiotów zawodowych mają prawo uczyć w szkołach ad a) [16] nauczyciele bądź z dyplomami szkół akademickich i dwuletnią praktyką zawodową, bądź ze świadectwami ukończenia odpowiednich szkół zawodowych o poziomie więcej niż średnim i co najmniej pięcioletnią praktyką zawodową poszkolną nienauczycielską, a w szkołach ad b) nauczyciele, posiadający co najmniej świadectwa ukończenia odpowiednich średnich szkół zawodowych oraz 6-letnią praktykę i egzamin nauczycielski. Nauki zawodu mogą udzielać w szkołach ad a) [17] nauczyciele z dyplomami odpowiednich szkół akademickich i 1-roczną praktyką zawodową albo ze świadectwami ukończenia szkół zawodowych o poziomie więcej niż średnim i 2-letnią praktyką, a w szkołach ad b) [17] i c) nauczyciele ze świadectwami ukończenia szkół mistrzów i nadzorców, 6-letnią prak-

---

[15] W myśl art. 15 rozp. Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 6 marca 1928 r. o kwalifikacjach zawodowych nauczycieli szkół powszechnych. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1928 r., nr. 4, poz. 67).

[16] Z wyjątkiem szkół agrotechnicznych, w których do nauczania wystarczy 3-letnia praktyka obok świadectwa ukończenia wyższej szkoły zawodowej, oraz szkół handlowych, w których nauczyciele przedmiotów zawodowych muszą mieć obok dyplomów akademickich 3-letnią praktykę zawodową.

[17] Z wyjątkiem szkół zawodowych żeńskich średnich i niższych.

tyką zawodową poszkolną nienauczycielską i po złożeniu specjalnego egzaminu nauczycielskiego. Nauki zawodu w szkołach zawodowych żeńskich średnich i niższych mogą udzielać osoby, posiadające świadectwa nauczycielskie seminarjum nauczycielek rzemiosł lub nauczycielek gospodarstwa oraz osoby, które ukończyły państwowe kursy dla nauczycielek gospodarstwa domowego i posiadają za sobą 6-letnią pracę nauczycielską po uzyskaniu świadectwa, a nadto absolwenci(tki) kursu metodyki robót ręcznych w państwowem seminarjum nauczycielek rzemiosł, o ile posiadają świadectwa dojrzałości szkoły średniej ogólnokształcącej i 6-letnią praktykę zawodową nienauczycielską.

Kwalifikacje instruktorskie określają art. 26—28 rozporządzenia z dnia 7 marca 1928 r.[18]

Nauczyciel zostaje stałym, gdy 1) ma trzy lata nieprzerwanej pracy nauczycielskiej, 2) posiada przepisane dla ustalenia kwalifikacje zawodowe dla danej kategorji szkół, 3) w czasie służby wykazał się zadowalającą pracą nauczycielską.

Do ustalenia w publicznej szkole powszechnej uzyskuje nauczyciel kwalifikacje zawodowe po złożeniu egzaminu praktycznego. Do egzaminu tego może przystąpić nauczyciel publicznej szkoły powszechnej, który wykaże się co najmniej dwuletnią nieprzerwaną pracą nauczycielską w wymiarze nie mniejszym, niż 14 godzin tygodniowo, odbytą w publicznej szkole powszechnej po uzyskaniu kwalifikacyj zawodowych do nauczania. Praktyczny egzamin na nauczyciela publicznych szkół powszechnych odbywa się w miarę możności w tej szkole powszechnej, w której nauczyciel jest zatrudniony.[19] — Egzamin ten może nauczyciel zdawać dwa razy; na zdawanie po raz trzeci potrzeba zezwolenia Min. W. R. i O. P. Z nauczycielami, którzy nie zdali egzaminu praktycznego po upływie lat pięciu od daty

---

[18] Dz. U. R. P. z 1928 r., nr. 29, poz. 271 (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1928 r., nr. 4, poz. 68).

[19] Szczegółowe przepisy o praktycznym egzaminie na nauczycieli publicznych szkół powszechnych zawiera rozp. z dn. 14 grudnia 1928 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1929 r., nr. 1, poz. 3). — Opłaty za te egzaminy określa okólnik z dn. 9 stycznia 1929 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1929 r., nr. 2, poz. 17). Por. nadto art. 1 i 7 rozp. Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1928 r., nr. 4, poz. 67).

zdobycia kwalifikacyj do nauczania, rozwiązuje się stosunek służbowy. Władze szkolne II instancji mogą jednak w poszczególnych wypadkach odroczyć ostateczny termin egzaminu praktycznego na przeciąg jednego roku. — O ile nauczyciel, który złożył egzamin praktyczny, nie pracuje przez 10 lat zrzędu w szkole lub w administracji szkolnej, egzamin ten traci ważność. Min. W. R. i O. P. może w wyjątkowych wypadkach zwolnić nauczyciela od obowiązku składania egzaminu praktycznego, jeżeli praca tego nauczyciela w szkole powszechnej zostanie uznana za wybitną.

Kwalifikacje, uprawniające do nauczania w szkołach średnich ogólnokształcących, zakładach kształcenia nauczycieli i szkołach zawodowych, stanowią równocześnie podstawę do ustalenia nauczycieli tych zakładów w służbie nauczycielskiej.

Jeżeli kandydat do służby nauczycielskiej ukończył 40 lat życia lub był karany sądownie, względnie był wydalony ze służby panstwowej, może być mianowany na stanowisko nauczyciela jedynie za zezwoleniem Ministra W. R. i O. P.

2. Mianowanie. Mianowanie na stałe posady nauczycieli, dyrektorów i kierowników szkół odbywa się na podstawie konkursu.

Kierownikiem szkoły powszechnej dwuklasowej lub szkoły powszechnej wyższego stopnia organizacyjnego może zostać nauczyciel nie wcześniej niż po dwóch latach pracy w charakterze nauczyciela stałego, a dyrektorem szkoły średniej ogólnokształcącej, zakładu kształcenia nauczycieli lub szkoły zawodowej nie wcześniej, niż po 8 latach pracy nauczycielskiej; może nim zostać również wybitny kierownik szkoły prywatnej, chociażby nie miał za sobą pracy w szkole państwowej, jeśli posiada analogiczne warunki.

Mianowany winien objąć obowiązki służbowe w dniu wyznaczonym przez władzę, a jeśli dzień ten wyznaczony nie został, w ciągu dni 15 po doręczeniu pisma nominacyjnego. — Dla objęcia służby winien nauczyciel zgłosić się do bezpośredniego przełożonego, który stwierdza datę objęcia służby na piśmie nominacyjnem. W razie niezgłoszenia się w określonym terminie, nominacja traci ważność, jeżeli mianowany w ciągu dalszych dni 15 nie usprawiedliwił zwłoki na piśmie.

Nauczyciel tymczasowy przy objęciu służby składa przyrzeczenie służbowe, a nauczyciel stały przy ustaleniu przysięgę służbową.[20]

Terminem, od którego liczy się służba nauczycielska, jest termin, oznaczony w piśmie nominacyjnem, lub w braku oznaczenia dzień rzeczywistego objęcia służby.

Nauczyciel stały, posiadający studja wyższe, zakończone przepisanemi egzaminami, otrzymuje po trzech latach służby tytuł „profesora".

3. Wykazy służbowe i kwalifikacyjne.[21] Dla każdego nauczyciela władze szkolne prowadzą wykaz służbowy, do którego wpisują wszystkie istotne dane, dotyczące stosunków służbowych nauczyciela, oraz przebiegu jego służby i okoliczności, które mają wpływ na przyznanie uposażenia służbowego, na wymiar uposażenia emerytalnego i pensji wdowiej lub sierocej. Obejmując obowiązki służbowe po raz pierwszy, nauczyciel składa władzy służbowej dokumenty osobiste, stwierdzające potrzebne dane, w dalszym zaś ciągu służby obowiązany jest składać dokumenty, które świadczą o wszelkich zmianach w stosunkach personalnych nauczyciela, o ile zmiany te nie wynikają z zarządzeń władz przełożonych. Władza służbowa nauczyciela zatrzymuje w aktach urzędowych odpisy złożonych dokumentów, same zaś dokumenty zwraca właścicielowi. — Nauczyciel ma prawo przeglądać swój wykaz stanu służby, czynić z niego odpisy i wnosić reklamacje. — Wzór wykazu stanu służby, sposób jego wypełniania i prowadzenia oraz władzę, która go prowadzi, podaje rozporządzenie z dnia 22 grudnia 1926 r.[22] — W razie zmiany stanowiska wykaz stanu służby nauczyciela przesyła się wraz z odpisami dokumentów tej władzy, która z powodu zaszłej zmiany stała się obowiązana do prowadzenia wykazu.

Oprócz wykazów stanu służby prowadzi inspektor szkolny dla każdego nauczyciela szkoły powszechnej, a dyrektor dla nauczyciela

---

[20] Tekst przysięgi służbowej i przyrzeczenia służbowego podany został w rozporządzeniu Ministra W. R. i O. P. z 22 grudnia 1926 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 2, poz. 26, § 1).

[21] W miejsce wykazów służbowych i kwalifikacyjnych wprowadzone zostały obecnie karty ewidencyjne i kwalifikacyjne.

[22] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 2, poz. 26, § 2. — Wykaz stanu służby prowadzą: inspektor szkolny, kurator okręgu szkolnego i Minister W. R. i O. P. dla nauczycieli szkół, podległych im bezpośrednio.

szkoły średniej ogólnokształcącej, zawodowej względnie nauczyciela seminarjum wykaz kwalifikacyjny, do którego wpisuje zasadnicze spostrzeżenia o pracy nauczyciela, oparte bezpośrednio na faktach, zbadanych podczas wizytacji.[23] — Nauczyciel ma prawo przeglądać swój wykaz kwalifikacyjny i czynić z niego odpisy, a przeciwko treści spostrzeżeń może wnosić zażalenia do władzy bezpośrednio przełożonej tej osoby, która spostrzeżenia wpisała. Raz na trzy lata każdy nauczyciel stały otrzymuje ocenę swej pracy według skali: 1) bardzo dobra, 2) zadowalająca, 3) niezadowalająca. Nauczycielom szkół powszechnych wpisuje ocenę do wykazu kwalifikacyjnego na podstawie spostrzeżeń, w nim zapisanych, inspektor szkolny, a innym nauczycielom dyrektor. — Jeżeli ocena jest niezadowalająca, władza służbowa przesyła nauczycielowi odpowiednie orzeczenie pisemne drogą służbową. Nauczyciel może w przeciągu dni 14 od dnia następującego po doręczeniu mu orzeczenia wnieść odwołanie przeciw ocenie pracy do komisji kwalifikacyjnej za pośrednictwem tej władzy, która wydała ocenę. — W skład komisji kwalifikacyjnej dla nauczycieli szkół powszechnych wchodzą: 1) stały nauczyciel szkół powszechnych, powołany z pośród delegatów z wyboru do rad szkolnych powiatowych, względnie miejskich, 2) inspektor szkolny, 3) wizytator szkół, a dla nauczycieli innych szkół: 1) stały nauczyciel tej kategorji szkoły, w której interesowany pracuje, powołany z pośród kandydatów, wybranych po jednym z każdej rady pedagogicznej, 2) dyrektor względnie kierownik takiejże szkoły, 3) wizytator szkół, jednakże członkiem komisji kwalifikacyjnej nie może być ten, kto odwołującemu się wydawał ocenę. — Komisja kwalifikacyjna zasadniczo wydaje orzeczenia na podstawie spostrzeżeń, wpisanych do wykazu kwalifikacyjnego w okresie czasu od wydania poprzedniej oceny, biorąc jednocześnie pod uwagę ewentualne fakty, dotyczące stosunków służbowych, osobistych lub rodzinnych nauczyciela, zanotowane w wykazie jego stanu służby, które mogą mieć bezpośredni lub pośredni wpływ na wartość pracy nauczyciela w tym okresie. Komisja kwalifikacyjna może jednak, o ile to uzna za potrzebne, zażądać od władzy, która wydała ocenę, dodatkowych wyjaśnień pisemnych lub ustnych, jak również zbadać na miejscu

---

[23] Oprócz inspektora szkolnego ma prawo wpisywać spostrzeżenia do wykazu kwalifikacyjnego nauczyciela szkół powszechnych również wizytator.

wartość pracy nauczyciela przez zwizytowanie go. — Orzeczenie komisji kwalifikacyjnej jest ostateczne i ma być wpisane do wykazu kwalifikacyjnego. Zarządzona ewentualnie przez komisję kwalifikacyjną wizytacja nauczyciela winna się odbyć nie później, niż w ciągu 3 miesięcy [24] od daty otrzymania pisma odwołującego.

Nauczyciel tymczasowy ma być wizytowany corocznie, a w trzecim roku służby praca jego winna być zbadana w ten sposób, by na podstawie spostrzeżeń wizytacyjnych właściwa władza służbowa mogła ją ocenić jako zadowalającą lub niezadowalającą. Nauczycielowi tymczasowemu, który otrzymał ocenę pracy niezadowalającą, przysługuje prawo odwołania w terminie 14 dni od dnia, następującego po dniu jej doręczenia, do władzy bezpośrednio przełożonej tej osoby, która wydała orzeczenie. Władza, będąca instancją odwoławczą, może po zasięgnięciu opinji komisji kwalifikacyjnej zatwierdzić lub zmienić orzeczenie, jako też odroczyć wydanie ostatecznego orzeczenia najwyżej na jeden rok.

4. Obowiązki nauczycieli. Nauczyciel jest obowiązany wiernie służyć Rzeczypospolitej i w tym duchu wychowywać młodzież, przestrzegać ściśle ustaw i rozporządzeń, pełnić obowiązki swego zawodu gorliwie, sumiennie i bezstronnie oraz dbać według najlepszej woli i wiedzy o dobro sprawy publicznej, szczególnie w zakresie wychowania i nauczania powierzonej sobie młodzieży, i spełniać, co temu dobru służy, a unikać wszystkiego, coby mu mogło szkodzić.

W wykonywaniu praw obywatelskich nauczyciel winien kierować się zawsze względami na szczególne obowiązki, jakie nakłada nań piastowanie publicznego urzędu, a przedewszystkiem stanowisko wychowawcy.

Nauczyciel jest obowiązany wypełniać zlecenia służbowe swoich przełożonych, o ile one wyraźnie nie sprzeciwiają się obowiązującym przepisom, i zachować w tajemnicy wszystkie sprawy, które wyraźnie uznane zostały za poufne.

Pisma w sprawach służbowych lub osobistych, tyczących się stosunku służbowego, powinien nauczyciel składać za pośrednictwem swego bezpośredniego przełożonego.

Nauczyciel jest obowiązany zarówno w wykonywaniu obowiązków zawodowych, jak i poza służbą nauczycielską strzec powagi stanu

---

[24] Z odliczeniem feryj wakacyjnych.

nauczycielskiego, zachowywać się zawsze zgodnie z wymaganiami karności służbowej i unikać wszystkiego, co mogłoby obniżyć godność i zaufanie, którego stanowisko nauczycielskie wymaga. W szczególności nie wolno nauczycielowi: 1) żądać ani przyjmować darów, ani innych korzyści, ofiarowanych mu bezpośrednio lub pośrednio z powodu czynności służbowych, związanych z jego stanowiskiem; 2) oddawać się takiemu zajęciu ubocznemu,[25] które mogłoby przeszkadzać w spełnianiu powinności nauczycielskich, nie odpowiada powadze stanu nauczycielskiego, albo też mogłoby wywołać uzasadnione przypuszczenia stronniczości lub interesowności; 3) wchodzić w związki lub zmowy, mogące zakłócić należyty bieg zarządu państwowego lub normalne spełnianie obowiązków nauczycielskich; 4) należeć bez zezwolenia władzy służbowej do żadnych związków zagranicznych.

Nauczyciel winien podać do wiadomości bezpośredniego przełożonego adres swego zamieszkania[26] i zgłosić każdą jego zmianę.[27] To samo obowiązuje nauczyciela co do miejsca pobytu poza miejscem stałego zamieszkania, jeżeli nauczyciel przebywa w niem dłużej, niż dwa tygodnie. — Najpóźniej do dni 14 po zawarciu małżeństwa nauczyciel ma obowiązek donieść o tem władzy przełożonej.

Nauczyciel obowiązany jest donieść możliwie rychło swemu bezpośredniemu przełożonemu o każdej przeszkodzie w wykonywaniu obowiązków służbowych z podaniem przypuszczalnego czasu trwania tej przeszkody. Władza służbowa nauczyciela może zażądać odpowiednich dowodów, stwierdzających istnienie przeszkody, a jeżeli

---

[25] Por. Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1925 r., nr. 13, poz. 124 o zajęciach ubocznych nauczycieli szkół powszechnych.

[26] W myśl art. 1 ustawy z dnia 17 lutego 1922 r., o budowie publicznych szkół powszechnych (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1922 r., nr. 12, poz. 111) gmina jest obowiązana dostarczyć nauczycielom szkół powszechnych odpowiedniego mieszkania. — Co do opróżniania mieszkań służbowych por. rozporządzenie Prezydenta Rzplitej z 3 września 1926 r. (Dz. U. R. P. z 1926 r., nr. 93, poz. 540).

[27] Nauczyciele rezerwiści i zaliczeni do służby wojskowej w pospolitem ruszeniu winni zawiadamiać o każdorazowej zmianie miejsca zamieszkania właściwe władze meldunkowe w myśl art. 73 i 75 ustawy z 23 maja 1924 r. o powszechnym obowiązku służby wojskowej (Dz. U. R. P. z 1924 r., nr. 61, poz. 609).

jest nią choroba, przyjąć do wiadomości świadectwo o chorobie,[28] wystawione przez lekarza ordynującego; lub zarządzić urzędowe zbadanie bądź przez lekarza urzędowego, bądź przez komisję lekarską. Na czas połogu należy się nauczycielce z reguły sześciotygodniowy urlop. Urzędowe świadectwo lekarskie o chorobie nauczyciela winno być decydujące dla postanowienia władzy. Nauczyciel, którego nieobecność w służbie z powodu choroby trwa dłużej, niż rok, może być zarządzeniem władzy zwolniony ze stanowiska przy ewentualnem zastosowaniu postanowień ustawy emerytalnej. O ile stan zdrowia nauczyciela nie wyklucza możliwości pełnienia obowiązków służbowych, nauczyciel może wstrzymać się od pełnienia służby nie inaczej, jak po otrzymaniu urlopu. Za czas samowolnej, nieusprawiedliwionej nieobecności w służbie nauczyciel traci uposażenie, a władza służbowa może mu nadto wytoczyć dochodzenie dyscyplinarne.

Nauczyciel publicznej szkoły powszechnej jest obowiązany udzielać nauki w wymiarze 30 godzin tygodniowo.[29]

Wymiar godzin nauczania oraz innych zajęć obowiązkowych nauczyciela i dyrektora szkoły średniej normują art. 31—39 ustawy z dnia 9 października 1923 r.,[29] zmienione ustawą z dnia 22 grudnia 1925 r.[30] oraz ustawą z dnia 1 marca 1927 r.[31] Maksymalna ilość godzin nauczania tygodniowo dla nauczycieli szkół średnich wynosi mianowicie: 1) 27 godzin dla uczących kaligrafji, rysunku, pracy ręcznej, muzyki, śpiewu i gimnastyki; 2) 23 godzin dla uczących religji, historji, geografji, higjeny i propedeutyki filozofji; 3) 21 godzin dla uczących języków, matematyki, fizyki, chemji i przyrody. Ta ilość godzin nauczania zmniejszona została o 1, 2 i 3 godziny dla nauczycieli, mających za sobą 15—20, 20—25 i ponad 25 policzalnych lat pracy.[31] Dyrektor gimnazjum jest obowiązany do 6 godzin nauczania tygodniowo.

---

[28] Nauczyciel tymczasowy w razie braku warunków przydatności fizycznej powinien być zwolniony, a nauczyciela stałego, podejrzanego z powodu swego wyglądu o poważną chorobę organiczną, zwłaszcza gruźlicę, mogącą udzielić się dziatwie szkolnej, należy poddać urzędowemu badaniu lekarskiemu. (Por. Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1928 r., nr. 4, poz. 78).

[29] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1923 r., nr. 20, poz. 181.

[30] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1926 r., nr. 13, poz. 162.

[31] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 6, poz. 74.

Pobory służbowe tymczasowych i etatowych nauczycieli oraz dyrektorów szkół średnich określa ustawa z dnia 9 października 1923 r.[29] i wydane na jej podstawie rozporządzenia. Nauczyciele kontraktowi w szkołach średnich otrzymują wynagrodzenie umowne na zasadach, ustalonych w okólniku Ministerstwa W. R. i O. P. z dnia 3 marca 1926 r.[32]

Wymiar godzin nauczania dyrektorów, nauczycieli oraz instruktorów w państwowych szkołach zawodowych i seminarjach dla nauczycieli szkół zawodowych określa art. 51 i nast. ustawy z dnia 9 października 1923 r. o uposażeniu funkcjonarjuszy państwowych i wojska,[29] a uposażenie art. 50—62 tejże ustawy. Uposażenie dyrektorów, nauczycieli oraz instruktorów w państwowych szkołach zawodowych jest nieco wyższe, aniżeli w szkołach średnich ogólnokształcących, względnie szkołach powszechnych, dzięki specjalnym dodatkom, jakie ustawa uposażeniowa przewiduje dla nauczycielstwa szkół zawodowych.

W niedziele i święta [33] jest nauczyciel zasadniczo wolny od zajęć służbowych. Jednakże tam, gdzie młodzież szkolna w ciągu roku szkolnego w niedziele i święta bierze udział zbiorowo w nabożeństwach, specjalnie dla niej urządzanych, nauczyciele obowiązani są zarówno w czasie zbierania się młodzieży, jak i w czasie nabożeństwa, względnie kazania (egzorty), pełnić opiekę nad młodzieżą i wykonywać nadzór nad jej zachowaniem się. Jeżeli w szkole pełni służbę kilku nauczycieli, dyrektor lub kierownik może zarządzić kolejne dyżury, uwzględniając z jednej strony wyznanie nauczycieli, z drugiej zaś konieczność wyznaczenia na każdy dyżur takiej liczby nauczycieli, którąby czyniła zadość potrzebie roztoczenia istotnej opieki i nadzoru nad młodzieżą.

W miejskich szkołach powszechnych urzędowe konferencje z rodzicami dzieci odbywać się mają w dni powszednie w godzinach popołudniowych lub wieczornych. O wyborze dnia i godziny rozstrzyga kierownik szkoły. W szkołach innych o wyborze dnia w tygodniu, przeznaczonego na urzędowe konferencje z rodzicami

---

[32] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1926 r., nr. 6, poz. 50, sprostowane w nr. 7, poz. 63 oraz w nr. 15, poz. 201.

[33] Dni świąteczne ustalone zostały w rozp. Prezydenta Rzplitej z 15 listopada 1924 r. (Dz. U. R. P. z 1924 r., nr. 101, poz. 928), uzupełnione ustawą z 18 marca 1925 r. (Dz. U. R. P. z 1925 r., nr. 34, poz. 234).

uczniów, rozstrzyga rada pedagogiczna szkoły po uprzedniem zaznajomieniu się z opinją rodziców dzieci szkolnych. Czas konferencji ma być wybrany tak, by zajęci pracą zarobkową rodzice brali udział w konferencjach o ile możności bez uszczerbku dla swych zajęć zawodowych.

W wypadkach, zasługujących na uwzględnienie, nauczyciel może uzyskać zniżkę obowiązkowego wymiaru godzin nauczania oraz innych zajęć obowiązkowych w szkole bez uszczerbku w uposażeniu lub innych prawach służbowych. Zniżkę godzin na umotywowany wniosek kierownika dla nauczycieli szkół powszechnych zatwierdza inspektor szkolny, a dla nauczycieli innych szkół i, jeżeli zniżka godzin wychodzi poza ramy organizacyjne szkoły,[34] kurator okręgu szkolnego.

Stosunki służbowe nauczycieli podczas pełnienia służby wojskowej normuje ustawa z dnia 11 lipca 1919 r.[35] i rozporządzenie wykonawcze do tej ustawy z dnia 20 października 1920 r.[36]

5. Prawa nauczycieli. Nauczyciel jest uprawniony do używania należnego mu tytułu urzędowego.

Uposażenie nauczyciela oraz normy wynagrodzenia za dodatkowe czynności ponad wymiar godzin obowiązkowych określa ustawa z dnia 9 października 1923 r., zmieniona ustawą z dnia 22 grudnia 1925 r. o środkach równowagi budżetowej, oraz wydane na podstawie tych ustaw rozporządzenia i uzupełnienia.[37]

---

[34] T. j. jeżeli zniżka godzin pociąga za sobą dodatkowe obciążenie Skarbu Państwa z powodu zwiększenia liczby etatów nauczycielskich lub ilości godzin nadliczbowych, dodatkowo opłacanych. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 2, poz. 26, § 19).

[35] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1919 r., nr. 8, poz. 7.

[36] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1919 r., nr. 12/13, poz. 11; poza tem prawa nauczycieli w czasie odbywania służby wojskowej reguluje art. 111 ustawy o powszechnym obowiązku służby wojskowej (Dz. U. R. P. z 1924 r., nr. 61, poz. 609) i rozporządzenie wykonawcze do tego artykułu (Dz. U. R. P. z 1925 r., nr. 37, poz. 252).

[37] Ustawy te i rozporządzenia podane zostały w Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1923 r., nr. 20, poz. 181, z r. 1924, nr. 1, poz. 3, 4 i 5, nr. 2, poz. 11, nr. 3, poz. 27, nr. 4, poz. 36, nr. 7, poz. 67, nr. 8, poz. 73, 74 i 75, nr. 19, poz. 195, z 1925 r., nr. 3, poz. 32 i 35, nr. 4, poz. 39, nr. 5, poz. 54, z 1926 r., nr. 5, poz 37 i 38, nr. 6, poz. 50, nr. 7, poz. 63, nr. 9, poz. 101, nr. 13, poz. 162, 165, 166, 168, 169 i 170, nr. 15, poz. 201, z 1927 r., nr. 6, poz. 74 i 87, nr. 8, poz. 117, nr. 9, poz. 143, nr. 10, poz. 163, nr. 14, poz. 241 i 242.

Nauczycielowi i jego najbliższej rodzinie Skarb Państwa zapewnia należytą opiekę lekarską i środki lecznicze.[38]

Nauczyciel ma prawo do otrzymania zaliczki na pobory służbowe,[39] diet i zwrotu kosztów podróży służbowej oraz kosztów przesiedlenia,[40] a nadto kosztów kształcenia dzieci.[41]

Specjalne przepisy regulują prawo nauczyciela do przejazdów ulgowych kolejami państwowemi.[42]

Nauczycielowi przysługuje prawo do zaopatrzenia emerytalnego, a wdowie i sierotom po nim do zaopatrzenia wdowiego i sierocego. — Prawo to normuje ustawa emerytalna z dnia 11 grudnia 1923 r.,[43] w brzmieniu ustawy z dnia 18 marca 1931 r.[44]

Nauczyciele mają prawo podczas feryj szkolnych oddalić się z miejsca zamieszkania, o ile nie przeszkadzają temu szczególne obowiązki, np. zastępstwo kierownika względnie dyrektora, odbywanie egzaminów i t. p., przyczem winni podać bezpośredniemu przełożonemu adres miejsca pobytu i każdą jego zmianę.

Kierownicy i dyrektorzy szkół, po należytem załatwieniu pilnych czynności urzędowych, jeżeli szczególne względy służbowe

---

[38] Por. rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 marca 1932 r. (Dz. U. R. P. z 1932 r., nr. 27, poz. 254) o państwowej pomocy lekarskiej dla funkcjonarjuszów państwowych, sędziów i prokuratorów, ich rodzin oraz emerytów, a nadto instrukcję w tej sprawie, zamieszczoną w nr. 268 Monitora Polskiego z dnia 21 listopada 1924 r.

[39] Por. art. 15 ustawy uposażeniowej (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1923 r., nr. 20, poz. 181) oraz nr. 7, poz. 67 Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1924 roku.

[40] Por. rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 września 1927 r. o należnościach za podróże służbowe, delegacje (odkomenderowania) i przeniesienia funkcjonarjuszów państwowych (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 14, poz. 232), zmienione, względnie uzupełnione zarządzeniami, zamieszczonemi w Dz. U. R. P. z 1930 r., nr. 7, poz. 54, z 1931 r., nr. 37, poz. 291, nr. 53, poz. 437, nr. 84, poz. 658 i nr. 91, poz. 707.

[41] Zwrot kosztów kształcenia dzieci reguluje pismo Prezydjum Rady Ministrów z dnia 4 września 1925 r., nr. 14604 oraz okólnik Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 września 1926 r., nr. 13302.

[42] Por. Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1920 r., nr. 19, poz. 116 i 117, z 1921 r., nr. 7, poz. 77, nr. 10, poz. 107, nr. 17, poz. 180, nr. 24, poz. 255, z 1922 r., nr. 12, poz. 117, z 1923 r., nr. 7, poz. 58, nr. 12, poz. 102, z 1924 r., nr. 11, poz. 104 i z 1926 r., nr. 16, poz. 215; mianowicie nauczyciele stali i tymczasowi otrzymują ulgi 50% na podstawie legitymacji służbowej.

[43] Dz. U. R. P. z 1924 r., nr. 6, poz. 46.

[44] Dz. U. R. P. z 1931 r., nr. 27, poz. 170 i ustawy z dnia 18 marca 1932 r. (Dz. U. R. P. nr. 26, poz. 239).

nie wymagają ich obecności w miejscu służby, mają prawo do urlopu w czasie feryj szkolnych z tem ograniczeniem, że urlop ich w czasie feryj głównych kończy się na 5 dni przed początkiem następnego roku szkolnego.

Kierownik względnie dyrektor na czas swego urlopu w okresie feryj szkolnych powierza zastępstwo jednemu z pozostających na miejscu nauczycieli szkoły, o czem zawiadamia władzę, której podlega bezpośrednio. — Kierownicy szkół powszechnych wiejskich 1—5-klasowych, oddalając się z miejsca zamieszkania na czas urlopu ferjalnego, obowiązani są jedynie do powierzenia opieki nad budynkiem i inwentarzem szkolnym pozostającemu na miejscu nauczycielowi, a o ile to jest niemożliwe, organowi samorządu szkolnego, jeśli zaś takiego samorządu niema, miejscowemu organowi władzy administracyjnej (wójtowi, sołtysowi). — O zamierzonym wyjeździe oraz o osobie lub organie, któremu powierzył opiekę nad budynkiem i inwentarzem szkolnym, ma kierownik szkoły zawiadomić inspektora szkolnego.

Władza służbowa może w każdej chwili wstrzymać rozpoczęcie albo zarządzić przerwanie urlopu lub wypoczynku ferjalnego na czas, w którym wymagają tego ważne i niecierpiące zwłoki względy służbowe. Podróż, spowodowana odwołaniem, uważa się za podróż służbową.[45]

Poza ferjami nauczyciel może otrzymać płatny lub bezpłatny urlop dla poratowania zdrowia, dla załatwienia ważnych spraw osobistych, rodzinnych i majątkowych, dla dalszego kształcenia się zawodowego lub dla celów naukowych, względnie oświatowych. — Sprawę udzielania nauczycielom urlopów płatnych i bezpłatnych normuje rozporządzenie Ministra W. R. i O. P. z dnia 26 września 1927 r.[46] oraz z dnia 25 sierpnia 1928 r.[47] — W myśl tych rozporządzeń kurator okręgu szkolnego ma prawo udzielać nauczycielom: a) dla poratowania zdrowia[48] urlopu płatnego do jednego roku a bezpłatnego do lat dwóch, b) dla załatwienia ważnych spraw osobistych, rodzinnych lub majątkowych urlopu płat-

[45] Należności za podróże służbowe określone są w Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 14, poz. 232.

[46] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1927 r., nr. 12, poz. 196.

[47] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1928 r., nr. 10, poz. 168.

[48] Na podstawie urzędowego świadectwa lekarskiego.

nego do dwóch miesięcy a bezpłatnego do lat dwóch, c) dla dalszego kształcenia się zawodowego oraz dla celów naukowych lub oświatowych urlopów płatnych do pięciu miesięcy i bezpłatnych do lat dwóch, d) nauczycielom i kierownikom publicznych szkół powszechnych dla studjów na wyższych kursach nauczycielskich urlopów płatnych na przeciąg jednego roku w granicach kontyngentu, ustalanego corocznie przez Ministra dla każdego okręgu szkolnego. Inspektorowi szkolnemu przysługuje prawo do udzielania urlopów kierownikom i nauczycielom szkół powszechnych a) dla poratowania zdrowia na przeciąg dni 28, b) nauczycielkom na czas połogu na przeciąg 6 tygodni, c) dla innych celów na przeciąg dni 14. Uzyskanie płatnego urlopu dla poratowania zdrowia lub dla studjów obowiązuje do bezwarunkowego wstrzymania się od wszelkiej pracy zarobkowej.

Jeżeli urlop dla poratowania zdrowia trwa nieprzerwanie dłużej niż rok, a urlop dla załatwienia spraw osobistych, rodzinnych i majątkowych nieprzerwanie dłużej niż dwa miesiące, to za dalszy czas urlopu wstrzymuje się uposażenie służbowe. Czas trwania urlopu bez uposażenia nie może przenosić dwóch lat. Czasu tego nie wlicza się do czasu służby czynnej. Nauczyciel stały w ciągu pierwszych 20 lat swej czynnej służby ma prawo otrzymać pięciomiesięczny lub wyjątkowo dłuższy urlop płatny dla celów dalszego kształcenia się zawodowego. — Przekroczenie urlopu bez należytego usprawiedliwienia uważa się za samowolne uchylenie się od służby. Z chwilą wyboru do ciała ustawodawczego otrzymuje nauczyciel na czas trwania mandatu urlop bezpłatny, który zalicza się do czasu służby i do wysługi emerytalnej. Za działalność w charakterze członka ciała ustawodawczego nie można nauczyciela pociągnąć do odpowiedzialności służbowej. Po wygaśnięciu mandatu nauczyciel powraca na poprzednie stanowisko. — Przy pełnieniu obowiązków służbowych przysługuje nauczycielom prawo do ochrony, przyznanej ustawami karnemi urzędnikom państwowym.

Zmiany w stosunku służbowym. Każdy nauczyciel na własną prośbę, a nauczyciel tymczasowy również z urzędu może być każdej chwili przeniesiony przez właściwą władzę do innej szkoły. Nauczyciel stały może być przeniesiony z urzędu na równorzędne stanowisko do innej szkoły, gdy wymaga tego

zmiana organizacji lub dobro szkoły. — Przy przeniesieniach z urzędu lub w drodze konkursu należą się nauczycielowi koszty przeniesienia. Przy przeniesieniach na własną prośbę może Minister W. R. i O. P. w drodze wyjątku przyznać zwrot kosztów przeniesienia.

Nauczycielce zamężnej, która w wypadku przeniesienia musiałaby opuścić miejsce stałego zamieszkania swego męża, służy prawo przejścia na własną prośbę w stan pozasłużbowy.

Nauczycielka w stanie pozasłużbowym nie pobiera uposażenia, a czasu, spędzonego w tym stanie, nie wlicza się jej ani do czasu służby czynnej, ani do wymiaru emerytury. O ile w ciągu pięciu lat od chwili przejścia w stan pozasłużbowy nauczycielka nie obejmie ponownie stanowiska służbowego lub nie przejdzie w stan spoczynku z powodu niezdolności do pracy, stosunek służbowy zostaje z nią rozwiązany, przyczem za każdy pełny rok, przesłużony w służbie nauczycielskiej, otrzymuje ta nauczycielka odprawę w wysokości jednomiesięcznego, ostatnio pobieranego uposażenia służbowego, najwyżej jednak w wysokości 5-ciomiesięcznego uposażenia.

Minister W. R. i O. P. może nauczyciela za jego zgodą przydzielić czasowo do służby w innej szkole. — Przydzielenie może być dokonane jedynie na zasadzie deklaracji, w której nauczyciel winien wyrazić zgodę na to, że otrzymywać będzie uposażenie, przysługujące mu na dotychczasowem stanowisku bez diet za czas przydziału.[49]

Nauczycielowi mogą być powierzone czasowo czynności w urzędach administracji szkolnej za jego zgodą.[50] W spełnianiu tych czynności podlega on przepisom ustawy o państwowej służbie cywilnej.[51]

Jeżeli wskutek zmiany organizacji szkoły niema możności zatrudnienia nadal nauczyciela stałego, lub też jeżeli zajdą okoliczności, nie pozwalające ze względu na dobro służby na dalsze zatrudnienie nauczyciela stałego na odpowiadającej jego stanowisku służbowemu posadzie, Minister W. R. i O. P. może go przenieść

[49] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1930 r., nr. 3, poz. 35.
[50] Obowiązuje w tym wypadku złożenie deklaracji analogicznej do tej, jaką składają nauczyciele, przydzieleni do służby w innej szkole.
[51] Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1930 r., nr. 6, poz. 80.

w stan nieczynny. W czasie pozostawania w stanie nieczynnym nauczyciel pobiera pełne uposażenie służbowe, ale czas, spędzony w stanie nieczynnym, wlicza mu się tylko do wymiaru emerytury. Nauczyciel w stanie nieczynnym może być każdego czasu powołany zpowrotem do służby czynnej, o ile jednakże powołanie to nie nastąpi w ciągu pół roku od chwili przejścia w stan nieczynny, zostaje nauczyciel zwolniony ze służby, względnie przeniesiony na emeryturę.

Rozwiązanie stosunku służbowego. Zamiar dobrowolnego wystąpienia ze służby powinien nauczyciel zgłosić na piśmie władzy, która go mianowała. Rozwiązanie stosunku służbowego następuje przez przyjęcie tego zgłoszenia. O ile nauczycielowi nie zakomunikowano decyzji w sprawie jego zgłoszenia o wystąpieniu ze służby w ciągu czterech tygodni, zgłoszenie to uważa się za przyjęte. Zwolnienie następuje w zasadzie w końcu roku szkolnego. — Samowolne uchylenie się od służby w ciągu czterech tygodni, jeśli nie zostanie uznane za usprawiedliwione, uważa się za dobrowolne wystąpienie ze służby, co zostaje stwierdzone jednostronnem zarządzeniem władzy, powołanej do mianowania, co najmniej jednak władzy drugiej instancji.

Stosunek służbowy nauczycieli tymczasowych może być rozwiązany każdej chwili. Jeżeli nauczyciel tymczasowy służył nienagannie więcej, niż rok, należy mu się odprawa w wysokości jednomiesięcznego ostatnio pobieranego uposażenia służbowego za każdy pełny rok służby, nie przekraczająca jednak ogółem jego pięciomiesięcznego uposażenia. Z nauczycielem tymczasowym, który otrzymał ogólną ocenę pracy niezadowalającą, rozwiązuje się stosunek służbowy. Rozwiązanie stosunku służbowego z nauczycielem tymczasowym następuje na zasadzie trzymiesięcznego wypowiedzenia. W razie dobrowolnego wystąpienia lub wydalenia ze służby nauczyciel i jego rodzina tracą wszelkie prawa, wynikające ze stosunku służbowego. Na wypadek ponownego wstąpienia do służby państwowej może Minister W. R. i O. P. przywrócić nauczycielowi prawa, nabyte poprzednią służbą.

Jeżeli nauczyciel uzyskał mianowanie na podstawie dokumentów fałszywych lub nieważnych lub wyjdą na jaw okoliczności, nie dopuszczające do mianowania, nominacja nauczyciela ulega unieważnieniu, a nauczyciel zostaje wydalony ze służby.

6. Odpowiedzialność dyscyplinarna. Nauczyciel, który przez czyn, zaniechanie lub zaniedbanie uchybia obowiązkowi swego stanowiska w służbie lub poza służbą, podlega poza sądową odpowiedzialnością karną lub cywilną także odpowiedzialności porządkowej albo dyscyplinarnej. Nauczyciel, skazany prawomocnym wyrokiem sądu karnego, podlega wydaleniu ze służby bez postępowania dyscyplinarnego, jeżeli wyrok pozbawia go zdolności do piastowania urzędu publicznego.

Za występki służbowe ponosi nauczyciel odpowiedzialność dyscyplinarną, a za wykroczenia służbowe odpowiedzialność porządkową. Karą porządkową jest upomnienie. Kary tej nie wpisuje się do wykazu stanu służby.

Przed udzieleniem upomnienia winien mieć nauczyciel możność usprawiedliwienia się na piśmie. Upomnienia udziela na piśmie z podaniem motywów władza, której szkoła bezpośrednio podlega, lub przełożona władza wyższa, o ile sprawa nie została przekazana komisji dyscyplinarnej. Kary dyscyplinarne są następujące: 1) nagana; 2) potrącenie jednorazowe, nieprzekraczające 20% miesięcznego uposażenia; 3) potrącenie części uposażenia na określony przeciąg czasu, nie więcej, niż 20% miesięcznie; 4) nagana z pozbawieniem prawa awansu i wybieralności na czas od 1—2 lat; 5) przeniesienie za zwrotem kosztów przesiedlenia na inne miejsce służbowe, wyznaczone przez Ministra W. R. i O. P.; 6) przeniesienie bez zwrotu kosztów przesiedlenia na inne miejsce służbowe, wyznaczone przez Ministra W. R. i O. P.; 7) odliczenie lat służby od 1—3 lat; 8) przeniesienie z pozbawieniem wyższego stanowiska (kierownika) na miejsce, wyznaczone przez Ministra W. R. i O. P. lub władze, którym to prawo zostanie przez Ministra W. R. i O. P. przekazane; 9) zwolnienie ze służby państwowej z zachowaniem praw do uposażenia emerytalnego w stosunku do lat rzeczywiście wysłużonych lub do odprawy; 10) wydalenie z państwowej służby nauczycielskiej; 11) wydalenie z zawodu nauczycielskiego z pozbawieniem prawa zajmowania jakiegokolwiek stanowiska w szkolnictwie państwowem, publicznem lub prywatnem.

Kary dyscyplinarne na nauczycieli stałych może nakładać jedynie komisja dyscyplinarna w drodze orzeczenia, wydanego na

podstawie wyniku postępowania dyscyplinarnego. Kary dyscyplinarne wpisuje się do wykazu stanu służby.

Władza służbowa lub przełożona władza wyższa w razie dostrzeżenia lub otrzymania wiadomości o naruszeniu obowiązków służbowych przez nauczyciela, względnie na prośbę nauczyciela przeprowadza dochodzenie wstępne. O ile dochodzenie wstępne nie zakończy się umorzeniem sprawy lub nałożeniem przez władzę kary porządkowej upomnienia, właściwa władza szkolna, nie niższa jednak niż II instancji, wdraża dochodzenie dyscyplinarne, powierzając jego prowadzenie jednemu z podległych sobie urzędników, oraz zawiadamia interesowanego nauczyciela o wdrożeniu dochodzenia dyscyplinarnego. Prowadzący dochodzenie dyscyplinarne nie może być powołany do innej czynności w postępowaniu dyscyplinarnem.

Po ukończeniu czynności przez prowadzącego dochodzenie dyscyplinarne sprawa przechodzi do rzecznika dyscyplinarnego, którego wyznacza władza służbowa z grona podległych sobie urzędników w celu strzeżenia dobra służby. Obowiązkiem rzecznika dyscyplinarnego jest w trakcie postępowania dyscyplinarnego stać na straży godności i powagi stanowiska nauczycielskiego oraz ścisłego wykonywania obowiązków służbowych. Na podstawie wyników dochodzenia dyscyplinarnego rzecznik dyscyplinarny przygotowuje akt oskarżenia, który władza służbowa wraz z aktami sprawy przesyła do komisji dyscyplinarnej na ręce przewodniczącego.

Komisje dyscyplinarne są następujące: 1) okręgowe komisje dyscyplinarne dla nauczycieli, składające się z 36 (38) członków, które rozstrzygają w pierwszej instancji sprawy nauczycieli szkół, podległych bezpośrednio inspektorowi szkolnemu i kuratorowi okręgu szkolnego; 2) ministerjalna komisja dyscyplinarna dla nauczycieli, składająca się z 40 członków, która rozstrzyga w drugiej i ostatecznej instancji sprawy nauczycieli szkół, podległych bezpośrednio inspektorowi szkolnemu i kuratorowi, oraz w pierwszej instancji sprawy nauczycieli szkół, podległych bezpośrednio Min. W. R. i O. P.; 3) najwyższa komisja dyscyplinarna dla nauczycieli, złożona z 12 członków, która rozstrzyga w drugiej i ostatecznej instancji sprawy nauczycieli szkół, podległych bezpośrednio Min. W. R. i O. P.

Przewodniczącym komisji dyscyplinarnej jest sędzia państwowy, delegowany przez odpowiedniego prezesa sądu na członka komisji dyscyplinarnej, z odpowiednią liczbą zastępców z pośród sędziów państwowych. Komisje dyscyplinarne obradują w kompletach, złożonych z przewodniczącego lub jego zastępcy i czterech członków, powołanych przez przewodniczącego dla każdej sprawy.

Po otrzymaniu aktu oskarżenia przewodniczący komisji dyscyplinarnej wydaje odpowiednie zarządzenia w celu przygotowania rozprawy ustnej. Rozprawa dyscyplinarna odbywa się wyłącznie przy udziale osób, uprawnionych do udziału w sprawie. Obwiniony ma prawo powołać obrońcę w osobie nauczyciela lub adwokata. Rozprawa dyscyplinarna kończy się naradą i głosowaniem kompletu dyscyplinarnego. Na zasadzie powziętej prawomocnie uchwały przewodniczący komisji dyscyplinarnej ogłasza orzeczenie, którego odpis przesyła rzecznikowi dyscyplinarnemu oraz obwinionemu nauczycielowi nie później, niż w przeciągu dni 14 po rozstrzygnięciu sprawy.

Przeciwko orzeczeniu komisji dyscyplinarnej pierwszej instancji przysługuje obwinionemu nauczycielowi prawo wniesienia odwołania do właściwej komisji dyscyplinarnej drugiej instancji w ciągu dni 14, licząc od dnia następnego po otrzymaniu odpisu orzeczenia. Wniesienie odwołania wstrzymuje wykonanie orzeczenia.

Orzeczenie komisji dyscyplinarnej, wydane w pierwszej instancji, a nie zaskarżone w terminie przepisanym, staje się prawomocne z dniem upływu tego terminu, orzeczenie zaś komisji dyscyplinarnej drugiej instancji niezwłocznie po ogłoszeniu.

Prawomocne orzeczenia dyscyplinarne podlegają wykonaniu przez właściwą władzę. W tym celu przewodniczący komisji dyscyplinarnej przesyła tej władzy odpis orzeczenia dyscyplinarnego, stwierdzając prawomocność orzeczenia.

Jeśli nauczyciel odmówił jawnie posłuszeństwa służbowego wśród szczególnie ważnych okoliczności, albo gdy ze względu na jakość zarzuconego mu uchybienia dalsze pozostawienie go w służbie naraziłoby powagę szkoły lub groziło dobru służby, władza służbowa ma prawo zawiesić tymczasowo nauczyciela w pełnieniu obowiązków służbowych.

O każdem tymczasowem zawieszeniu nauczyciela w pełnieniu służby władza służbowa zawiadamia do dni siedmiu właściwą ko-

misję dyscyplinarną, która bezzwłocznie, a najdalej w ciągu dalszych dni trzydziestu musi powziąć uchwałę, zatwierdzającą lub uchylającą zawieszenie. Zarządzając, lub zatwierdzając zawieszenie, komisja dyscyplinarna może ograniczyć na czas jego trwania uposażenie nauczyciela najwyżej do połowy. Gdy nauczyciela skazano na karę dyscyplinarną, czasu zawieszenia nie zalicza się do czasu służby czynnej i nie zwraca mu części uposażenia, wstrzymanej na czas zawieszenia w służbie. O ile natomiast postępowanie dyscyplinarne umorzono, obwinionego nauczyciela uwolniono od zarzuconej mu winy lub nałożono na niego jedynie karę porządkową, czas zawieszenia liczy się do czasu służby czynnej, a część uposażenia, którą wstrzymano na czas zawieszenia w służbie, podlega zwrotowi.

Uwagi końcowe.

Tempo zmian i przekształceń w ustroju władz szkolnych i szkolnictwa polskiego jest obecnie stosunkowo bardzo szybkie.[1] Zjawisko to pozostaje w ścisłym związku z tendencją do przeobrażeń, jaka zaznacza się po wojnie światowej we wszystkich dziedzinach życia współczesnego, i nie może dziwić w okresie konsolidowania się stosunków w odrodzonem Państwie Polskiem. — Dla uniknięcia przeto nieporozumień stwierdzić należy, iż przedstawiony obraz organizacji naszego szkolnictwa dotyczy stanu faktycznego z miesiąca czerwca 1932 r.

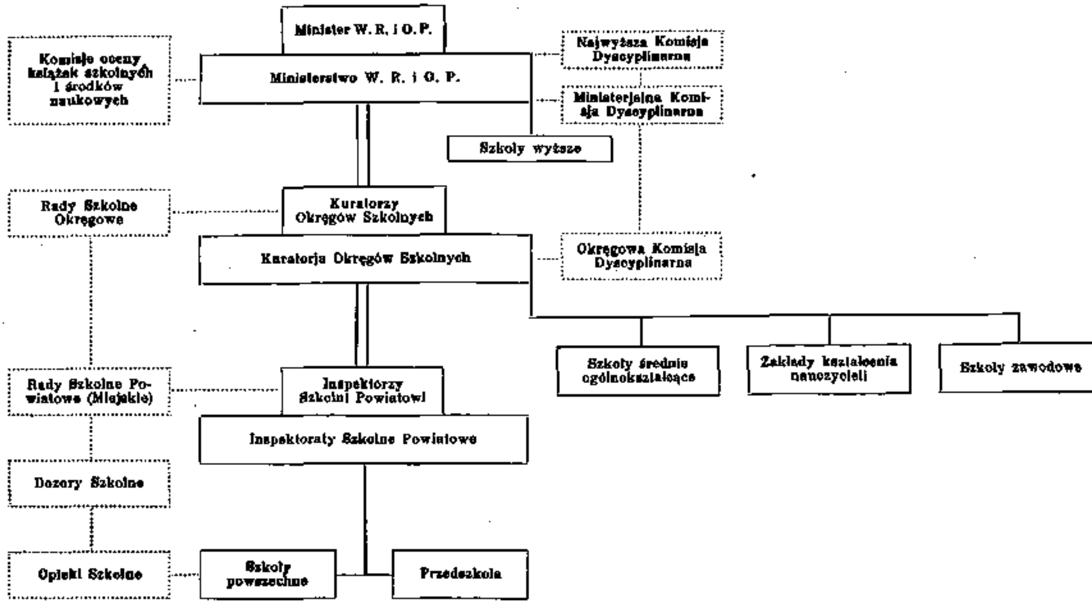
Żywy ruch organizacyjny w dziedzinie oświaty i wychowania przenikają trzy głębokie ideje: 1) zbliżenie szkoły, a przez nią całego wychowania młodych pokoleń do zagadnień życia realnego; 2) wdrożenie młodzieży do ofiarnej służby dla Państwa; 3) ścisły kontakt z postępem wiedzy o wychowaniu u najbardziej kulturalnych narodów świata. — O nasileniu tego ruchu świadczą urządzane w wielkiej liczbie kursy przeszkalające dla wychowawców i nauczycieli, zjazdy pedagogiczne, znaczna ilość czasopism dydaktycznych i wychowawczych, nawiązywanie stosunków z organizacjami pedagogicznemi zagranicą, uczestnictwo przedstawicieli Polski w międzynarodowych kongresach pedagogicznych oraz instytucjach wychowawczych i t. p.

To niezmiernie silnie pulsujące tętno pracy na niwie wychowania pozwala spodziewać się, że przyszłe pokolenia dorosną do skomplikowanych zadań życia, jakie na nie czekają.

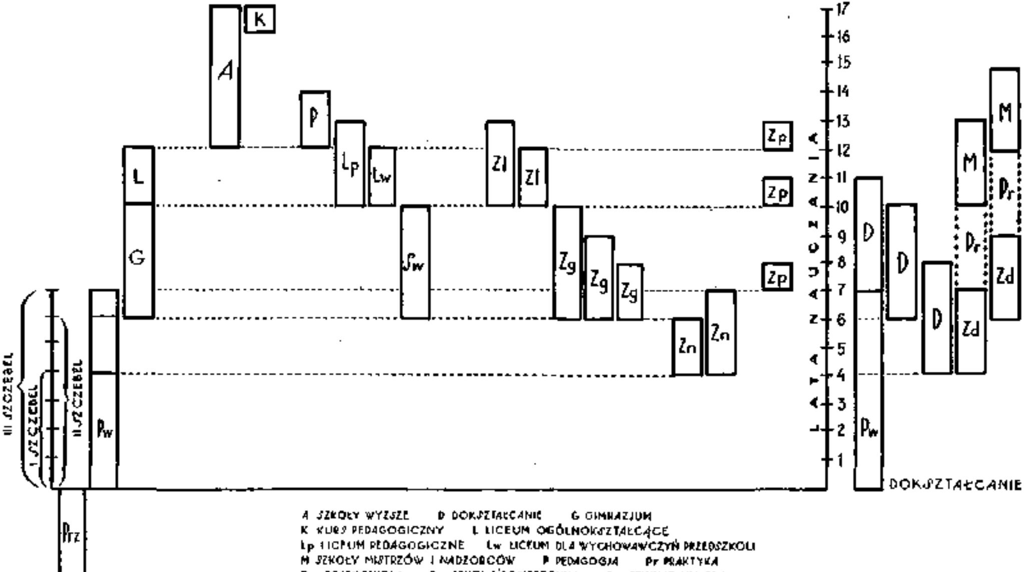
[1] Szczególnie z chwilą wejścia w życie (1 lipca 1932 r.) ustawy z dn. 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa (Dz. U. R. P. nr. 38, poz. 389), na podstawie której wszystkie działy szkolnictwa ulegną w ciągu lat sześciu (do 1/VII 1938 r.) całkowitemu przeobrażeniu.

Wykres ustroju władz szkolnych.

WYKRES USTROJU SZKOLNICTWA

WEDŁUG USTAWY Z DN. 11 MARCA 1932 R. (DZ. U. R. P. NR. 38, POZ. 389).

A SZKOŁY WYŻSZE D DOKSZTAŁCANIE G GIMNAZJUM
K KURS PEDAGOGICZNY L LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCE
Lp LICEUM PEDAGOGICZNE Lw LICEUM DLA WYCHOWAWCZYŃ PRZEDSZKOLI
M SZKOŁY MISTRZÓW I NADZORCÓW P PEDAGOGJA Pr PRAKTYKA
Prz PRZEDSZKOLA Pw SZKOŁA POWSZECHNA Sw SEMINARJUM DLA WYCHOWAWCZYŃ PRZEDSZKOLI Zd SZKOŁY ZAWODOWE DOKSZTAŁCAJĄCE
Zg SZKOŁY ZAWODOWE STOPNIA GIMNAZJALNEGO Zl SZKOŁY ZAWODOWE STOPNIA LICEALNEGO Zn SZKOŁY ZAWODOWE STOPNIA NIŻSZEGO
Zp SZKOŁY PRZYSPOSOBIENIA ZAWODOWEGO

Podział Państwa na okręgi szkolne od dnia 1 września 1932 r.

Na zasadzie rozporządzenia Ministra W. R. i O. P. z dnia 7 lipca 1932 r. podzielone zostało Państwo z ważnością od dnia 1 września 1932 r. dla celów administracyjnych w zakresie wychowania na 8 okręgów szkolnych, a mianowicie:

1. **Brzeski,** złożony z obszarów, objętych województwami: poleskiem i białostockiem z wyłączeniem powiatów: suwalskiego, augustowskiego, grodzieńskiego i wołkowyskiego, z siedzibą Kuratora Okręgu Szkolnego w Brześciu nad Bugiem;

2. **Krakowski,** złożony z obszarów, objętych województwami: krakowskiem i kieleckiem, z siedzibą Kuratora Okręgu Szkolnego w Krakowie;

3. **Lubelski,** złożony z obszarów, objętych województwem lubelskiem, z siedzibą Kuratora Okręgu Szkolnego w Lublinie;

4. **Lwowski,** złożony z obszarów, objętych województwami: lwowskiem, stanisławowskiem i tarnopolskiem, z siedzibą Kuratora Okręgu Szkolnego we Lwowie;

5. **Poznański,** złożony z obszarów, objętych województwami: poznańskiem i pomorskiem, z siedzibą Kuratora Okręgu Szkolnego w Poznaniu;

6. **Warszawski,** złożony z obszarów, objętych okręgiem m. Warszawy oraz województwami: warszawskiem i łódzkiem, z siedzibą Kuratora Okręgu Szkolnego w Warszawie;

7. **Wileński,** złożony z obszarów, objętych województwami: wileńskiem i nowogrodzkiem oraz powiatami: suwalskim, augustowskim, grodzieńskim i wołkowyskim województwa białostockiego, z siedzibą Kuratora Okręgu Szkolnego w Wilnie;

8. **Łucki,** złożony z obszarów, objętych województwem wołyńskiem, z siedzibą Kuratora okręgu Szkolnego w Łucku.

Treść.

UZUPEŁNIENIA

do podręcznika

F. ŚLIWIŃSKI

ORGANIZACJA SZKOLNICTWA W POLSCE WSPÓŁCZESNEJ

uwzględniające zmiany w organizacji szkolnictwa za czas
od czerwca 1932 r. do czerwca 1934 r.

Zakłady Graficzne Ski Akc. Książnica-Atlas we Lwowie.

Wobec szybkiego tempa zmian w ustawodawstwie szkolnem okazała się potrzeba zaktualizowania wydawnictwa p. t. „Organizacja szkolnictwa w Polsce współczesnej" przez podanie najważniejszych zmian i uzupełnień od czerwca 1932 r., a mianowicie: *

1. Str. 10, po wierszu 6 zdołu dodać zdanie:

Od 1 kwietnia 1933 r. szkoły rolnicze wszystkich stopni przeszły pod zarząd Ministerstwa W. R. i O. P.

2. Str. 11, po w. 1 zdołu dodać:

Muzea publiczne. Opieka i nadzór, wykonywany przez Ministra W. R. i O. P. nad muzeami publicznemi, opiera się na postanowieniach ustawy z dnia 28 marca 1933 r. (Dz. U. R. P. nr. 32, poz. 279). — Minister W. R. i O. P. udziela zezwoleń na zakładanie muzeów i zatwierdza ich statuty. — Organem doradczym i opinjodawczym w zakresie opieki nad muzeami publicznemi przy Ministrze W. R. i O. P. jest Państwowa Rada Muzealna.

Ochrona przyrody. Ustawa z dnia 10 marca 1934 r. (Dz. U. R. P. nr. 31, poz. 274) porucza Ministrowi W. R. i O. P. kierownictwo i zwierzchni nadzór nad wykonywaniem ochrony przyrody za pośrednictwem konserwatorów przyrody, którzy należą do składu osobowego urzędu wojewódzkiego. — Do opinjowania spraw i przedstawiania wniosków w tym zakresie powołana jest Państwowa Rada Ochrony Przyrody, której przewodniczącym jest Minister W. R. i O. P.

3. Str. 18, po w. 12 zgóry dodać:

Rada Oświecenia Publicznego. — Rozporządzeniem Ministra W. R. i O. P. z dnia 25 października 1932 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. nr. 6, poz. 71) powołana została do życia Państwowa Rada Oświecenia Publicznego, jako organ opinjodawczy w sprawach oświaty i wychowania. — Przewodniczącym P. Rady Oświe-

---

* **Uwaga.** Przed rozpoczęciem lektury książki p. t. „Organizacja szkolnictwa w Polsce współczesnej" należy ponumerować miejsca, wskazane poniżej, kolejnemi cyframi od 1 do 68 i przy lekturze uwzględniać zamieszczone pod temi cyframi uzupełnienia i zmiany.

cenia Publ. jest Minister W. R. i O. P., a w skład jej wchodzą: podsekretarze stanu i dyrektorzy departamentów Ministerstwa W. R. i O. P., kuratorzy okręgów szkolnych, przedstawiciel rad szkolnych okręgowych, 5 przedstawicieli wyznań, 10 przedstawicieli nauczycielstwa, przedstawiciel Polskiej Akademji Umiejętności, 4 rektorów szkół akademickich, 3 przedstawicieli towarzystw oświatowych, 8 znawców zagadnień oświatowych i wychowawczych, delegat Związku Harcerstwa Polskiego, delegat Centralnego Komitetu do Spraw Młodzieży Wiejskiej, 3 przedstawicieli izb rolniczych, handlowo-przemysłowych i rzemieślniczych, 3 przedstawicieli związków i instytucyj artystycznych, delegat Centralnego Instytutu Wychowania Fizycznego i przedstawiciel Naczelnej Izby Lekarskiej. — Ponadto zapraszani są na członków przewodniczący komisyj oświatowych Sejmu i Senatu. — Zadaniem Państw. Rady Oświecenia Publicznego jest rozważanie przekazanych jej do opinji przez Ministra W. R. i O. P. zagadnień oraz projektów, dotyczących organizacji oświaty i wychowania publicznego. — Kadencja Państw. Rady Oświecenia Publicznego trwa 3 lata.

Jako osobny organ doradczy Ministra W. R. i O. P. w sprawach związanych z nauczaniem i wychowaniem zawodowem powołana została równocześnie Państwowa Komisja Oświaty Zawodowej (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1932 r. nr. 6, poz. 72).

4. Str. 18, po w. 18 zgóry dodać:

Na pokrycie kosztów oceny książek szkolnych i środków naukowych opłaca wydawca lub autor taksę w wysokości 16 zł od każdego arkusza druku, względnie od 16 stron rękopisu. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1933 r., nr. 6, poz. 113).

5. Str. 18, po w. 22 zgóry dodać:

Komisja oceny filmów. Przy Ministrze W. R. i O. P. działa Komisja Oceny Filmów, której zadaniem jest ocena filmów, dozwolonych do wyświetlania publicznego pod względem ich wartości artystycznej i kształcącej. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1933 r., nr. 10, poz. 143).

6. Str. 20, w. 5 i 9 zgóry — zmiana:

Od 1 września 1932 r. okręgi szkolne: pomorski i łódzki zostały zniesione; nowy podział Państwa na okręgi szkolne zamieszczony jest na str. 204 książki.

7. Str. 22, w. 20 zgóry:

Do punktu 9 por. Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1933 r. nr. 5, poz. 95.

8. Str. 23, w. 10 zgóry:

Projekt rozporządzenia o organizacji kuratorjów okręgów szkolnych, podany na str. 23—32, nie wszedł w życie. — Obowiązuje dotychczas statut kuratorjów z 1924 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. nr. 19, poz. 191), ustalający podział kuratorjów na 4 wydziały: ogólny, szkolnictwa powszechnego, szkolnictwa średniego i szkolnictwa zawodowego. — Na podstawie osobnych rozporządzeń wprowadzone zostały od marca 1932 r. we wszystkich kuratorjach biura personalne, załatwiające sprawy personalne wszystkich działów szkolnictwa i urzędników administracji szkolnej w okręgu.

9. Str. 33, w. 15 zdołu:

Uwaga w nawiasie ulega skreśleniu.

10. Str. 34, w. 12 zgóry:

Wyrazy podane w nawiasie ulegają skreśleniu.

11. Str. 36, w. 8 zgóry:

Rady szkolne okręgowe: łódzka i pomorska przestały istnieć wobec zniesienia z dniem 1 września 1932 r. okręgów szkolnych: łódzkiego i pomorskiego.

12. Str. 38, w. 1 zgóry do str. 41, w. 14 zdołu.

Napis rozdziału: „3. **Powiatowe władze szkolne**". należy zastąpić napisem: **3. Obwodowe władze szkolne.**

Tekst tego rozdziału aż do ustępu na str. 41 p. t. „Organy samorządu szkolnego" otrzymuje następujące brzmienie:

Na podstawie rozporządzenia Prezydenta Rzpltej z dnia 4 lipca 1933 r. (Dz. U. R. P. nr. 50, poz. 389) dotychczasowy podział okręgów szkolnych na inspektoraty szkolne powiatowe zastąpiony został podziałem na obwody szkolne, obejmujące jeden lub więcej powiatów administracji ogólnej. — Szczegółowy wykaz obwodów szkolnych, na które podzielone zostało całe Państwo, zawiera rozporządzenie Ministra W. R. i O. P. z dnia 14 lipca 1933 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. nr. 11, poz. 162).

Na czele obwodu szkolnego stoi inspektor szkolny, podlegający bezpośrednio kuratorowi okręgu szkolnego. Jest on w obwodzie szkolnym władzą szkolną I instancji w zakresie organizacji, kierownictwa i nadzoru nad publicznemi szkołami powszechnemi i przedszkolami, a nadto pełni nadzór nad prywatnemi szkołami powszechnemi i przedszkolami w obwodzie na podstawie obowiązujących przepisów, oraz sprawuje opiekę nad oświatą pozaszkolną.

Organem wykonawczym inspektora obwodowego jest inspektorat szkolny, którego organizacja określona została w rozporzą-

dzeniu Ministra W. R. i O. P. z dnia 25 sierpnia 1933 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. nr. 11, poz. 163).

Zakres działania inspektora szkolnego. Inspektor szkolny działa pod osobistą odpowiedzialnością, samodzielnie i jednoosobowo. Jest on odpowiedzialny za organizację i realizację powszechnego nauczania oraz za stan nauczania i wychowania w podległych mu szkołach i zakładach wychowawczych, za opiekę i poziom oświaty pozaszkolnej oraz stan organizacyjny i wykonanie zadań inspektoratu szkolnego.

Inspektor szkolny jest zwierzchnikiem służbowym pracowników inspektoratu szkolnego oraz nauczycieli i kierowników publ. szkół powsz. i zakładów wychowania przedszkolnego.

Do zakresu działania inspektora szkolnego należy w szczególności: 1) przeprowadzanie powszechnego nauczania; 2) organizacja publicznych szkół powszechnych (zakładanie, przekształcanie i budowa szkół oraz zaspokajanie ich potrzeb rzeczowych); 3) utrzymywanie kontaktu z instytucjami społecznemi, ułatwiającemi realizację tych zadań; 4) sprawowanie kierowniczego nadzoru nad publ. szkołami powsz. (nad ich organizacją oraz stanem nauczania i wychowania) oraz nad prywatnemi szkołami powsz. i zakładami wychowania przedszkolnego; 5) organizowanie akcji dokształcania kierowników i nauczycieli publ. szkół powsz. i przedszkoli; 6) badanie potrzeb oświaty pozaszkolnej i czuwanie nad zaspokajaniem tych potrzeb; 7) inicjowanie i koordynowanie akcji społecznej w zakresie oświaty pozaszkolnej; 8) organizowanie i uzgadnianie pracy w inspektoracie oraz nadzór nad należytem spełnianiem obowiązków przez pracowników inspektoratu.

Funkcje zastępcy inspektora szkolnego. Obwód szkolny dzieli inspektor szkolny na rejony inspekcyjne, jeden rejon zatrzymuje dla siebie, pozostałe zaś powierza poszczególnym swoim zastępcom, którzy nadto otrzymują do opracowywania specjalne zagadnienia organizacyjno-oświatowe.

Każdy z zastępców inspektora szkolnego ponosi odpowiedzialność za organizację powszechnego nauczania w swoim rejonie, organizację, stan wychowania i nauczania w szkołach powszechnych swego rejonu oraz za opracowanie poruczonych mu zagadnień i załatwianie przydzielonych mu spraw zgodnie z wymaganiami organizacyjnemi, dydaktycznemi i wychowawczemi.

Jeden z pośród zastępców, wyznaczony przez inspektora szkolnego, ma stały zakres zastępstwa w ścisłem tego słowa znaczeniu i w razie nieobecności inspektora spełnia wszystkie jego funkcje urzędowe.

Inspektorat szkolny. Inspektor szkolny załatwia sprawy, należące do jego zakresu działania, osobiście lub przy pomocy urzędu, zwanego inspektoratem szkolnym. W skład inspektoratu szkolnego wchodzi jeden lub więcej zastępców inspektora szkol-

nego oraz instruktor oświaty pozaszkolnej i odpowiednia liczba pracowników administracyjnych. — Zastępcy inspektora szkolnego oraz instruktor oświaty pozaszkolnej, jako pracownicy pedagogiczni, stanowią organ doradczy inspektora szkolnego, obradujący pod jego przewodnictwem.

Wszyscy pracownicy inspektoratu szkolnego są odpowiedzialni za zgodność załatwianych spraw z obowiązującemi przepisami, dopilnowanie wyznaczonych terminów, ścisłe stosowanie przepisów kancelaryjnych i należyte przechowywanie akt, ewidencyj i pomocy urzędowych.

13. Str. 44, w. 5 zdołu do str. 45, w. 26 zgóry: ulega skreśleniu.

14. Str. 46, w. 13 i 19 zgóry:

Wyrazy w nawiasach ulegają skreśleniu.

15. Str. 50, w wierszu 6 i 7 zgóry:

Skreśleniu ulegają wyrazy: „Ministerstwo Rolnictwa (szkoły rolnicze)".

16. Str. 51, wiersze 6—29 zgóry ulegają skreśleniu, a na ich miejsce wchodzi ustęp z nagłówkiem: **Organizacja roku szkolnego** o treści następującej:

Rok szkolny w publicznych szkołach powszechnych, szkołach średnich ogólnokształcących, zakładach kształcenia nauczycieli i szkołach zawodowych (z wyjątkiem niektórych typów szkół zawodowych, np. szkół technicznych i rolniczych) trwa od 20 sierpnia do 19 sierpnia włącznie następnego roku kalendarzowego i dzieli się na dwa półrocza, obejmujące 4 okresy szkolne oraz ferje zimowe i letnie.

Pierwsze półrocze trwa od 20 sierpnia do 22 grudnia włącznie i dzieli się na 2 okresy, a mianowicie: 1) od 20 sierpnia do 20 października i 2) od 21 października do 22 grudnia. Drugie półrocze trwa od 16 stycznia do 15 czerwca i dzieli się również na 2 okresy, a to: 1) od 16 stycznia do 31 marca i 2) od 1 kwietnia do 15 czerwca.

Ferje zimowe trwają od 23 grudnia do 15 stycznia następnego roku kalendarzowego, a ferje letnie od 16 czerwca do 19 sierpnia. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1932 r. nr. 8, poz. 99 i nr. 9, poz. 110 oraz z 1933 r. nr. 2, poz. 19).

Liczba dni, w których faktycznie odbywa się nauka, winna wynosić w szkołach powszechnych i gimnazjach co najmniej 205 w ciągu roku szkolnego.

17. Str. 52, w. 4 i 5 zgóry:

Ferje świąt wielkanocnych trwają dni 7 od wielkiej środy włącznie do wtorku poświątecznego włącznie. (Rozp. Min. W. R. i O. P. z 22. III. 1933 r. nr. I Org. 2051/3/33).

18. Str. 53, w. 9 zdołu:

Godzina lekcyjna. Godzina lekcyjna w szkołach powszechnych trwa 50 lub 45 minut, a w gimnazjach 45 minut. Przerwy między godzinami lekcyjnemi nie mogą być krótsze, niż 10-minutowe, przyczem przynajmniej jedna przerwa winna być dłuższa. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1933 r. nr. 14 poz. 194 i nr. 13, poz. 184).

19. Str. 59, w. 11 zgóry i nast.:

Ilość dzieci, od której zależny jest stopień organizacyjny szkoły powszechnej, została w szkołach powszechnych, zreorganizowanych według nowego ustroju, podniesiona o 10. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1933 r. nr. 14, poz. 194 § 7—10).

20. Str. 65, po w. 1 zdołu dodać:

Organizacja szkół powszechnych według nowego ustroju szkolnictwa określona została w statucie publicznych szkół powszechnych z dnia 30. XI. 1933 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. nr. 14, poz. 194). Przekształcanie dotychczasowej organizacji szkół powszechnych w myśl postanowień tego statutu przeprowadza się stopniowo na podstawie dodatkowych zarządzeń. W miarę wprowadzania w życie nowej organizacji będą traciły moc obowiązującą przepisy sprzeczne z nowym statutem publicznych szkół powszechnych.

21. Str. 66, w. 4—10 zdołu ulegają skreśleniu.

22. Str. 67, w. 18 zdołu:

Prowadzenie nauki w szkołach powszechnych niżej zorganizowanych ulega stopniowym zmianom w dostosowaniu do postanowień statutu publicznych szkół powszechnych. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1933 r. nr. 14, poz 194).

23. Str. 74, w. 7 zgóry i nast.:

Nowy, częściowo obowiązujący program nauczania w szkołach powszechnych (w r. szk. 1934/35 kl. I, II, III, V i VI), zamieszczony jest w Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1933 r. nr. 8—9, poz. 138.

24. Str. 75, w. 7 zdołu i nast., w sprawie nauki języka obcego ulegają skreśleniu.

25. Str. 78—84.

Zmienione częściowo przepisy, dotyczące nauczycieli, kierownika, rady pedagogicznej i komisyj klasowych w szkołach powszechnych, zawierają §§ 16—31 statutu publ. szkół powszechnych. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1933 r. nr. 14, poz. 194).

26. Str. 109, po w. 11 zdołu dodać:

Organizacja gimnazjów państwowych według nowego ustroju szkolnictwa określona została w statucie gimnazjum państwowego, ogłoszonym w Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1933 r. nr. 13, poz. 184. Przekształcanie dotychczasowej organizacji szkół średnich ogólnokształcących (klas III—VI) w myśl postanowień tego statutu dokonywane jest stopniowo na podstawie dodatkowych zarządzeń. W miarę wprowadzania nowej organizacji gimnazjów państwowych będą traciły moc obowiązującą przepisy sprzeczne z nowym statutem tych szkół.

27. Str. 110, w. 1 zgóry:

Program i plan nauczania dla kl. I gimnazjum państwowego według nowego ustroju zamieszczony jest w Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1933 r. nr. 8—9, poz. 138.

28. Str. 117—123.

Zmienione częściowo przepisy, dotyczące dyrektora, nauczycieli, rady pedagogicznej, organizacji pracy wychowawczej i uczniów gimnazjum według nowego ustroju, zawierają rozdziały IV, VI i VII wprowadzanego stopniowo statutu tej szkoły. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1933 r. nr. 13, poz. 184).

29. Str. 124, w. 8 zdołu:

Zamiast wyrazów: „zaś do końca drugiego miesiąca", wstawić wyrazy: „do 20 listopada za I półrocze i do 20 kwietnia za II półrocze".

Analogiczne poprawki należy uskutecznić na str. 125, w. 5, 8 i 17 zgóry.

30. Str. 124, w. 2 zdołu:

Zamiast wyrazów: „10% ogółu uczniów całej szkoły", wstawić wyrazy: „20% całkowitej sumy z opłat szkolnych". (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1933 r. nr. 10, poz. 150).

31. Str. 126, po w. 5 zdołu dodać:

Rozporządzenie Ministra W. R. i O. P. z dnia 27 marca 1933 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. nr. 3, poz. 50), wprowadziło jednolity ubiór dla uczniów szkół średnich ogólnokształcących, zakładów kształcenia nauczycieli i szkół zawodowych.

Ubiór ten stanowi czapka maciejówka koloru granatowego z wypustką barwy szkoły i odpowiednim znaczkiem oraz marynarka, spodnie i płaszcz koloru ciemnogranatowego dla uczniów, a dla uczennic beret, bluzka, spodniczka i płaszczyk również koloru ciemnogranatowego. Uczniów (nice) poszczególnych szkół wyróżniają wypustki i tarcze na rękawach barwy odpowiedniego typu szkół z wyhaftowanym numerem szkoły. Barwy poszczególnych typów szkół są następujące: dla gimnazjów i szkół zawodowych stopnia gimnazjalnego kolor błękitu nieba, dla liceów i szkół zawodowych stopnia licealnego karmazyn, dla liceów pedagogicznych zieleń, a dla seminarjów wychowawczyń przedszkoli lila jasne.

Szkoły prywatne z prawami szkół państwowych mają prawo wprowadzić dla uczniów jednolity ubiór, przepisany dla młodzieży szkół państwowych. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1933 r. nr. 3, poz. 51).

32. Str. 143, w. 7 zdołu:

Szczegółowy podział szkół zawodowych na działy, grupy i podgrupy według postanowień nowej ustawy ustrojowej podany jest w Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1933 r. nr. 15, poz. 202.

33. Str. 159, w. 10 zgóry:

Ulega skreśleniu „Państwowe Konserwatorjum Muzyczne w Warszawie"; do państwowych szkół akademickich zalicza się nadto według art. 12 ustawy o szkołach akademickich z dnia 15 marca 1933 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. nr. 4, poz. 86): 12. Akademja Sztuk Pięknych w Warszawie i 13. Akademja Stomatologiczna w Warszawie.

34. Str. 159, w. 12. zgóry:

Organizację szkół akademickich normuje obecnie ustawa z dnia 15 marca 1933 r. (Dz. U. R. P. z 1933 r. nr. 29, poz. 247).

35. Str. 160, w. 18 zgóry i nast.:

Najważniejsze zmiany w dotychczasowej organizacji państwowych szkół akademickich, wprowadzone ustawą z dnia 15 marca 1933 r., dotyczą władz akademickich, a w szczególności władzy rektora, która w porównaniu ze stanem dotychczasowym została znacznie rozszerzona i wzmocniona. Jako najwyższy przedstawi-

ciel szkoły akademickiej jest rektor według nowej ustawy z dnia 15 marca 1933 r. wykonawcą uchwał senatu, przełożonym grona nauczycielskiego, zwierzchnikiem wszystkich pomocniczych sił naukowych i urzędników na terenie szkoły, a zarazem opiekunem i zwierzchnikiem słuchaczy. Czuwa on nad działalnością władz akademickich i zakładów szkoły, zarządza majątkiem szkoły akademickiej i rozstrzyga spory pomiędzy władzami akademickiemi. Wybiera go z pośród profesorów zwyczajnych na okres 3 lat zebranie delegatów wydziałów zwykłą większością głosów. Wybór rektora podlega zatwierdzeniu przez Prezydenta Rzeczypospolitej na wniosek Ministra W. R. i O. P. Administrację szkoły akademickiej wykonywa rektor przy pomocy podległego mu bezpośrednio sekretarjatu szkoły. Rektor czuwa nad porządkiem na terenie szkoły akademickiej i ma prawo wezwać do pomocy organa bezpieczeństwa publicznego, gdy uzna to za konieczne.

Prorektor jako zastępca rektora wybierany jest również na przeciąg 3 lat, ale w innym roku akademickim, aniżeli rektor.

36. Str. 163, w. 1 zgóry:

Jednolity tekst rozporządzenia o stosunkach służbowych profesorów szkół akademickich ogłoszony został w Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1933 r. nr. 16, poz. 212.

37. Str. 166, w. 3 zgóry:

Rok akademicki. Rok akademicki rozpoczyna się dnia 1 września i winien liczyć nie mniej, niż 30 tygodni wykładowych. Dnia 30 września kończą się egzaminy i obowiązujące kolokwja. Od 25 września do 7 października przeprowadzane są wpisy kandydatów, badania dokumentów i stopnia przygotowania kandydatów do studjów na danym wydziale. Wykłady i ćwiczenia rozpoczynają się 9 października. Podział roku akademickiego na semestry lub trymestry, przyjęty w poszczególnych szkołach akademickich, pozostaje bez zmian. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1933 r. nr. 7, poz. 128).

38. Str. 167, w. 10 zdołu:

Opłaty roczne (oprócz wpisowego w kwocie 30 zł) wynoszą w uniwersytetach na I roku studjów 270 zł, na II roku 250 zł, na III roku 220 zł, na IV i dalszych latach studjów 200 zł. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1933 r. nr. 16, poz. 208).

39. Str. 168.

W wierszu 3 i 4 zgóry należy skreślić wyrazy: „zapewniającej całkowite“, a wstawić na to miejsce wyraz: „na“.

W wierszu 6—10 zgóry skreślić wyrazy, zaczynające się od: „lub" aż do wyrazu: „studjów", a na to miejsce wstawić wyrazy: „i posiadającym odpowiednie do tego warunki".

W wierszu 11—15 zgóry skreślić wyrazy: „dzieląc... przyznają"; następne zdanie otrzyma brzmienie: „Rady wydziałowe uchwalają wnioski w sprawie przyznawania stypendjów, przeznaczonych dla szkoły, i przedstawiają je Ministrowi W. R. i O. P. do zatwierdzenia. Połowa rozporządzalnych funduszów stypendjalnych może być przeznaczona na stypendja w wysokości 50% pełnego stypendjum, a $^{1}/_{4}$ część na pożyczki bezprocentowe dla zaspokojenia potrzeb doraźnych"; w wierszu 14 zdołu ma być: „Stypendja podlegają zwrotowi w ciągu 10—18 lat..." (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1933 r. nr. 4, poz. 87 i nr. 16, poz. 211).

40. Str. 169.

W wierszu 1 zdołu skreślić wyrazy: „swego delegata", a na ich miejsce wstawić wyrazy: „kuratora danego stowarzyszenia".

W odnośniku 27 na str. 169 zmienić datę rozporządzenia w sprawie stowarzyszeń akademickich z „18 lutego 1922 r.", na: „30 kwietnia 1933 r." (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. nr. 4, poz. 89).

41. Str. 177, po w. 8 dodać:

Do liczby prywatnych szkół akademickich zaliczone zostały na mocy ustawy z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich następujące uczelnie wyższe: 1) Szkoła Główna Handlowa, nosząca dotąd nazwę Wyższej Szkoły Handlowej, z pełnemi prawami szkół akademickich, oraz 2) Katolicki Uniwersytet Lubelski i 3) Wolna Wszechnica Polska w Warszawie z niektóremi prawami szkół akademickich.

42. Str. 178, w 5 zgóry: w brzmieniu obowiązującem od dnia 1 listopada 1932 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. nr. 8, poz. 103).

43. Str. 178, w. 1 zdołu:

Warunki umowy z nauczycielami kontraktowymi zawarte są w rozporządzeniu Min. W. R. i O. P. z dnia 24. I. 1934 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. nr. 1, poz. 6).

44. Str. 181 w. 18 zgóry:

Kwalifikacje nauczycielskie oraz instruktorskie w szkołach zawodowych normuje rozporządzenie Prezydenta Rzpltej z 21 paźdz. 1932 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. nr. 7, poz. 91). Do nauczania w szkołach zawodowych stopnia licealnego i gimnazjalnego wymagane jest według tego rozporządzenia posiadanie odpowied-

niego dyplomu szkoły wyższej, odbycie praktyki zawodowej oraz świadectwo ukończenia kursów pedagogicznych, a do nauczania w szkołach zawodowych stopnia niższego i w szkołach dokształcających posiadanie świadectwa ukończenia odpowiedniej szkoły zawodowej stopnia licealnego, odbycie praktyki zawodowej i ukończenie kursów pedagogicznych.

45. Str. 183, w. 12 zgóry:

Obecnie art. 12 rozp. Prez. Rzpltej z 21. X. 1932 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. nr. 7, poz. 91).

46. Str. 183, w. 17 zgóry:

Ulegają skreśleniu wyrazy: „wykazał się zadowalającą pracą nauczycielską“, a na to miejsce wchodzą wyrazy: „otrzymał co najmniej dostateczną ocenę kwalifikacyjną“.

47. Str. 184, w. 17 zdołu:

Obecnie: szkoły powszechnej II lub III stopnia.

48. Str. 186, w. 2 zgóry:

Zamiast wyrazów: „wykaz kwalifikacyjny“ wstawić wyrazy: „kartę kwalifikacyjną“.

49. Str. 186, w. 7 zgóry:

Zamiast wyrazu: „trzy“, wstawić wyraz „dwa“.

50. Str. 186, w. 9 zgóry winien brzmieć: „1) dobra, 2) dostateczna, 3) niedostateczna“.

51. Str. 186, w. 17 zgóry i nast.:

Nowe przepisy o kwalifikowaniu nauczycieli nie zostały dotychczas ogłoszone.

52. Str. 189, w. 14 zdołu:

Por. Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1934 r. nr. 1, poz. 4.

53. Str. 189, w. 2—4 zdołu:

Ulega skreśleniu zdanie: „Ta ilość godzin nauczania zmniejszona została o 1, 2 i 3 godziny dla nauczycieli, mających za sobą 15—20, 20—25 i ponad 25 policzalnych lat pracy“.

54. Str. 190, w. 3 zgóry:

Obecnie rozporządzenie z dnia 28. X. 1933 r. i 19. XII. 1933 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1934 r. nr. 1, poz. 1 i poz. 3).

55. Str. 190, w. 6 zgóry:

Obecnie w rozp. Min. W. R. i O. P. z 24. I. 1934 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. nr. 1, poz. 6).

56. Str. 190, w. 7—11 zgóry ulegają skreśleniu do wyrazu... „ustawy".

57. Str. 191, w. 1 zdołu:

Obecnie: rozporządzenie Prezydenta Rzpltej z dn. 28. X. 1933 r., rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 19. XII. 1933 r. oraz rozporządzenie Ministra W. R. i O. P. z dn. 24. I. 1934 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1934 r. nr. 1, poz. 1, poz. 3 i poz. 5).

58. Str. 192, w. 4 zgóry:

Nowe rozporządzenie o dietach oraz zwrocie kosztów przesiedlenia i kosztów podróży ogłoszone zostało w Dz. U. R. P. z 1934 r. nr. 15, poz. 320.

59. Str. 192, w. 5 zgóry:

Wyrazy: „a nadto kosztów kształcenia dzieci" ulegają skreśleniu na podstawie rozp. Prezydenta Rzpltej z dn. 4 lipca 1933 r. (Dz. U. R. P. nr. 50, poz. 390).

60. Str. 192, w. 7 zgóry:

Podstawa: art. 12 rozp. Prez. Rzpltej z 28. X. 1933 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1934 r. nr. 1, poz. 1).

61. Str. 192, w. 11 zgóry:

Znowelizowana ustawa emerytalna ogłoszona została w Dz. U. R. P. z 1932 r. nr. 26, poz. 239.

62. Str. 195, w. 18—19 zgóry:

Ulegają skreśleniu wyrazy: „najwyżej jednak w wysokości pięciomiesięcznego uposażenia".

63. Str. 196, w. 16 zgóry:

Po wyrazie: „szkolnego" należy dodać zdanie: „Nauczyciel stały może być zwolniony ze służby, o ile w bezpośrednio po sobie następujących co najmniej półtorarocznych odstępach otrzymał dwukrotnie niedostateczną ocenę kwalifikacyjną".

64. Str. 196, w. 12 zdołu:

Zastąpić wyrazy: „pracy niezadowalającą“ wyrazem: „niedostateczną“.

65. Str. 197, w wierszu 3—16 zdołu:

Ulegają skreśleniu punkty 5—11, a na ich miejsce wchodzą punkty 5—9 w brzemieniu następującem:

5) odliczenie lat służby od roku do trzech;

6) przeniesienie bez zwrotu kosztów przesiedlenia z pozbawieniem urzędu dyrektora lub kierownika przy równoczesnem powierzeniu obowiązków nauczyciela w miejscu, oznaczonem przez władze szkolne;

7) zwolnienie ze służby państwowej z zachowaniem praw do uposażenia emerytalnego lub odprawy;

8) wydalenie z państwowej służby nauczycielskiej;

9) wydalenie z zawodu nauczycielskiego z pozbawieniem prawa zajmowania jakiegokolwiek stanowiska w szkolnictwie państwowem, publicznem lub prywatnem.

66. Str. 198, w. 13 zdołu:

W sprawie komisyj dyscyplinarnych porównać należy Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1933 r. nr. 12, poz. 177.

67. Str. 198, w. 12 zdołu i nast.:

W punkcie 1) należy skreślić wyrazy: „składające się z 36 (38) członków“; w punkcie 2) ulegają skreśleniu wyrazy: „ministerjalna... dla nauczycieli, składająca się z 40 członków“, a na ich miejsce wstawić należy po wyrazach: „komisja dyscyplinarna“ wyrazy: „przy Ministrze W. R. i O. P.; początek punktu 3) winien brzmieć: „3) odwoławcza komisja dyscyplinarna przy Ministrze W. R. i O. P., która...“

68. Str. 199:

Wiersz 1—4 zgóry. — Pierwsze zdanie na str. 199 otrzymuje brzmienie następujące: „Przewodniczącym komisji dyscyplinarnej jest urzędnik lub nauczyciel, powołany przez Ministra W. R. i O. P.“

W wierszu 11 zgóry na str. 199 skreślić należy wyrazy: „w osobie nauczyciela lub adwokata“, a zamiast nich wstawić wyrazy: „z pośród funkcjonarjuszów państwowych, zamieszkałych na obszarze, na który rozciąga się zakres działania komisji dyscyplinarnej“.

Czerwiec 1934 r.

F. Śliwiński